

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท

โดย

ชัยวัชณ์ หน่อรัตน์

กุมภาพันธ์ 2546

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

สนับสนุนโดยสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย

คำแถลงของชุดโครงการ เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย

ชุดโครงการวิจัย “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย” ประกอบด้วยนักวิชาการและนักศึกษา 27 คน* ใช้วิธีวิจัยแบบเศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ ใช้สถิติของรัฐบาลและสถิติที่ชุดโครงการฯ สืบหาเอง โดยใช้แบบสอบถามจาก 1,574 ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 1,600 ครัวเรือนในภาคใต้จำนวน 887 ครัวเรือนในภาคเหนือซึ่งสำรวจเองแบบมานุษยวิทยา ใช้ข้อมูลจากที่นักวิจัยสำรวจไว้เดิมก่อนชุดโครงการฯ 1,935 ครัวเรือนในเขตอีสานใต้และในเขตตะวันตกของภาคกลาง และให้นักวิจัยผู้ช่วยฝังตัวและเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยาในหมู่บ้านในภาคเหนือ สัมภาษณ์แบบวิธีการของประวัติศาสตร์บอกเล่าในทุกภาค และใช้ข้อมูลทุติยภูมิทั้งของรัฐบาล นักวิชาการและนักพัฒนาเอกชน สัมพันธ์ใกล้ชิดใช้ประโยชน์จากแนวคิดและข้อมูลของโครงการวิจัย “พลวัตเศรษฐกิจชุมชนสามลุ่มน้ำ” ซึ่งมีคุณพรพิไล เลิศวิชาเป็นหัวหน้า โครงการ ศึกษาทฤษฎีและประวัติศาสตร์ชนบทของต่างประเทศ เชิญนักวิชาการชาวต่างประเทศจากญี่ปุ่น จีน และฝรั่งเศสมาบรรยายและเยี่ยมชมงานสนามในชนบทประเทศไทย รวมทั้งหัวหน้าชุดโครงการวิจัยนี้เดินทางไปพบกับนักวิชาการอินเดียที่เมืองกัลกัตตาและเซไนและพบนักวิชาการลาตินอเมริกาที่เมืองมานากัว นิคารากัว และเมืองซานโฮเซ คอสตาริกา ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ นักวิจัยในโครงการฯ เดินทางไปค้นคว้าที่มหาวิทยาลัยเบเคิล มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

* **ภาพรวม :** ดร. คริส เบเกอร์ นักวิชาการอิสระ **ภาคเหนือ :** ศ. ดร.ยศ สันตสมบัติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ. ดร.จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ผศ. ดร.รัตนพร เศรษฐกุล มหาวิทยาลัยพายัพ คุณชัยวัฒน์ หนองรัตน์ นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณลำแพน จอมเมือง นักวิชาการอิสระ คุณสุทธิพงษ์ วสุโสภณพาล สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดน่าน คุณวินัย บุญลือ นักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :** รศ. สุวิทย์ วีระศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น รศ. ดร.สมคิด พรหมจัญญ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราช รศ. ดร.สมบัติ พันธวิศิษฐ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อาจารย์ ดร.มณีมัย ทองอยู่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อาจารย์วิลาศ โพธิสาร โรงเรียนเดลินิวส์วิทยา อ.ศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ผศ. สุทัศน์ กองทรัพย์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ อาจารย์ ดร.พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ธันวา ใจเที่ยง สถาบันราชภัฏสกลนคร **ภาคกลาง :** รศ. ดร.พอพันธ์ อูยานนท์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อาจารย์ ดร.ทิพวัลย์ สีจันทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย เกียรติจินาจันทร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ดร. อรสุดา เจริญรัต สำนักบริหารราชการ ดร. ภมรรัตน์ สุธรรม กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย **ภาคใต้ :** รศ. สงบ ส่งเมือง มหาวิทยาลัยทักษิณ คุณชลิตา บัณฑุวงศ์ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) คุณอนุสรณ์ อนุโณ นักวิชาการอิสระ **เศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจแห่งชาติ :** รศ. เสรี ลีลาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง รศ. ดร.สังคิด พิริยะรังสรรค์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย **หัวหน้าชุดโครงการ :** ศ. ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา นักวิชาการอิสระ

ชุดโครงการนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ใช้ระยะเวลาวิจัย 3 ปี (1 มีนาคม 2543 – 28 กุมภาพันธ์ 2546) ใช้ทุนวิจัยทั้งหมดประมาณ 13 ล้านบาท มีผลงานวิจัยเป็นหนังสือรวม 21 เล่ม

การวิจัยได้ข้อค้นพบสำคัญ 3 ข้อ คือ

1. เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบ คือระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุน การดำรงอยู่ของระบบเศรษฐกิจทุนเร้าทรบกันอยู่แล้ว งานวิจัยชุดนี้ให้ความรู้เพิ่มว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนดำรงอยู่ เป็นชีวิตการทำมาหากินของชาวไทยจำนวนมากที่สุด คิดในแง่ของจำนวนชีวิตผู้คนชาวไทย ใหญ่กว่าระบบทุน ดำรงอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะในชนบท

ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชนคือครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่การรักษาตัวให้อุดมอยู่ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้และผลิตข้าครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้ มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้ร่ำรวย ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือผู้ผลิตเล็กอิสระใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะใช้แรงงานครอบครัวที่นับที่ดินเพื่อให้เกิดเป็นผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวให้อุดม เต็มปลูกข้าว แต่ต่อมาเมื่อจำนวนคนต่อเนื้อที่เพิ่มขึ้น ก็ผันใช้แรงงานของครอบครัวปลูกพืชที่ใช้ที่ดินน้อยแต่ใช้แรงงานเข้มข้น เช่นผักและผลไม้ หรือเลี้ยงสัตว์ เช่นวัวและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือทำกิจกรรมการค้าขายและบริการ เช่นซ่อมเครื่องจักรต่างๆ หรือหากส่งสมาชิกบางคนออกไปขายแรงงาน ก็ส่งไปในฐานะเป็นวิธีหารายได้ อย่างหนึ่งของครอบครัวซึ่งอยู่ในชนบท ไม่ใช่ให้ไปเปลี่ยนอาชีพอย่างถาวรจริงๆ ต้องส่งเงินกลับให้ครอบครัว เพื่อจุนเจือครอบครัวซึ่งก็ทำการเกษตรอยู่ด้วยในชนบทได้ การผลิตของผู้ผลิตเล็กอิสระนี้ต่างจากการผลิตแบบทุนนิยม การผลิตในระบบทุนเป็นการผลิตขนาดใหญ่ ใช้ทุนสูงเป็นหลักไม่ใช่ใช้แรงงาน ใช้ที่ดินมากเป็นแบบไร่ขนาดใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้าง

ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนหรือผู้ผลิตเล็กอิสระนี้ดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพมากที่สุด ในภาคใต้ ที่ซึ่งภาคการเกษตรในท้องถิ่นหนึ่งๆ มีความหลากหลาย อันเป็นลักษณะของภูมิประเทศแบบ tropical rain forest ฝนตกชุกและแผ่นดินมีความอุดมสมบูรณ์ รายได้ของครัวเรือนชนบท 2 ใน 3 มาจากภาคเกษตรในท้องถิ่นเองและสูงพอที่จะอยู่ได้ และ 3 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมดใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวเท่านั้นทำการเกษตร ส่วนในภาคเหนือและภาคกลาง ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนก็ยังคงดำรงอยู่ ที่ใกล้เมืองเชียงใหม่แม้ว่าแต่ละครัวเรือนจะมีที่ดินน้อยมาก ครัวเรือนประมาณครึ่งหนึ่งในชนบทยังคงทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ครัวเรือนในภาคเหนือส่วนใหญ่

พยายามอยู่ให้ได้ด้วยการทำอาชีพในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรหลายๆ อย่าง รวมทั้งรับจ้างพร้อมๆ กันในคนๆ เดียวกัน ในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียง กัน เนื่องจากภาคเหนือมีน้ำบริบูรณ์ ดินดี จึงทำการเพาะปลูกแบบเข้มข้นได้ ช่วยผ่อนคลายปัญหาที่ดินมีจำกัดลงไปได้บ้าง และในภาคกลางประมาณครึ่งหนึ่งของผู้ที่ทำงานในชนบททำงานของครัวเรือน ซึ่งในระยะหลังเป็นงานนอกภาคเกษตรเป็นงานประเภทค้าขายและบริการอยู่มาก ซึ่งเป็นงานที่ต้องการความรู้และฝีมือ และให้ค่าตอบแทนพอสมควร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่ รายได้ของครัวเรือนชนบทมากกว่าครึ่งหนึ่งมาจากการผลิตเกษตรกรรม และครัวเรือนชนบทที่ใช้แรงงานจ้างเพียงร้อยละ 17 ของการใช้แรงงานทั้งหมด แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้เป็นภาคที่น่าเป็นห่วงมากที่สุด เพราะระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่ได้ ณ ระดับรายได้ที่ต่ำ มีการกระจายการผลิตทางการเกษตรน้อย ใช้วิธีทำลายป่าเพื่อปลูกพืชพาณิชย์ซึ่งมักจะไม่ยั่งยืน ใช้วิธีส่งแรงงานออกไปขายเมืองไกล แทนที่แรงงานเหล่านั้นจะได้พัฒนาท้องถิ่นและภูมิภาค

ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่สายญาติมิตร สังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความอาทรต่อกันและกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้น ไม่ใช้การแข่งขันและเอารัดเอาเปรียบ เขตพื้นที่อาจครอบคลุมตั้งแต่หมู่บ้านเดียวและขยายกว้างถึงเป็นเขตภาษาและวัฒนธรรมของชนชาติ ในภาคใต้มีหมู่บ้านอนาธิปไตยสวนสมรม ตลาดนัดซึ่งเป็นตลาด “น้ำใจ” ระบบเกลอ แชร้งแรงงาน ในภาคเหนือมีศาลผี แก้วผี สภาผู้เฒ่า ของหน้าหมู่บ้าน หมู่บ้านฝาย ระบบหมวด ระบบครุบา ในภาคอีสานมีผีปู่ตาและระบบเสี้ยวเป็นต้น และในทุกภาคมีระบบญาติมิตรและมีระบบวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติดำรงอยู่ในชุมชนชนบท งานวิจัยของคุณพรพิไล เลิศวิชาในหนังสือ “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย (2536) และใน โครงการวิจัย “พลวัตเศรษฐกิจชุมชนสามลุ่มน้ำ” (2545) และงานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ “พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ และการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม” ในชุดโครงการนี้ ให้ภาพเหล่านี้ชัดเจนมาก

2. การแปรรูป (transformation) ของเศรษฐกิจไทย จากระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจทุน เป็นกระบวนการที่มีความหนักตัวสูงมาก คือเป็นไปทีละเล็กละน้อย ใช้เวลานานมาก และยังเกิดขึ้นจำกัด

เดิมนั้นงานคลาสสิกของนักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน James C. Ingram, “Economic Change in Thailand Since 1850” (1955) ที่พิมพ์ออกมา 10 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ให้ภาพว่าเศรษฐกิจไทยได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลังจากสนธิสัญญาเบาริ่ง เศรษฐกิจแบบทำมาหากินหมดไป กลายเป็นเศรษฐกิจค้าขายส่งออก (export economy) ต่อมาในทศวรรษ 2520 การศึกษาเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองได้แก้ไขภาพนี้ ภาพที่ถูกต้องคือ แม้ในภาคกลางการผลิตข้าวเพื่อขายเมื่อเริ่มต้นเป็นกิจกรรมที่เสริมเติมจากการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเอง

การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เอง ปลูกข้าวเพื่อใช้กินเอง การทอผ้าพื้นเมือง การดำข้าว การไม่มีและไม่ใช้แรงงานรับจ้าง คงสืบเนื่องตลอดมาจนถึงสงครามโลกครั้งที่สองค.ศ. 1945 สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองปฏิเสชนงานของนักวิชาการชาวต่างประเทศที่ให้ภาพว่าชาวบ้านเต็มใจที่จะเข้าร่วมในระบบทุนงานของสำนักฯ ในช่วงทศวรรษ 2520 ได้ให้ภาพใหม่ว่า ถ้างลไปศึกษา ณ ระดับหมู่บ้านจริงๆ จะได้ข้อเท็จจริงว่าชาวบ้านรู้สึกและมีความสำนึกว่า รัฐและทุนเป็นสิ่งแปลกปลอม ชาวบ้านถูกลากเข้าสัมพันธ์กับระบบทุน พวกเขาต่อสู้และรักษาสถาบันชุมชนหมู่บ้านของเขา งานวิจัยว่าด้วยเศรษฐกิจหมู่บ้านของสำนักฯ ให้ภาพว่าสถาบันชุมชนหมู่บ้านแบบเลี้ยงตัวเองดำรงอยู่อย่างน้อยจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง การเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนในชนบทในช่วง 100 ปี จากสนธิสัญญาเบาริงจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นไปอย่างล่าช้า

งานวิจัยชุดใหม่นี้ “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย” เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่อมาจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง (1945) จนถึงปัจจุบัน คือ ระยะเวลาอีกประมาณ 50 ปี ได้ให้ข้อค้นพบที่สำคัญมากกว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนที่ล่าช้าในช่วงจากสนธิสัญญาเบาริงจนถึงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น แม้ในช่วงร่วมสมัยจากสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน ก็ยังคงเป็นจริงเช่นนั้น คือยังคงล่าช้าอยู่ ความเหน็ดตัวของระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน ไม่กลายเป็นระบบทุน ดำรงอยู่ทั้งในอดีตและร่วมสมัย การเปลี่ยนแปลงที่ล่าช้านี้เป็นที่มาของการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจสองระบบในเศรษฐกิจไทย

จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่ล่าช้าเข้าสู่ระบบทุน จะอธิบายกระบวนการที่มีความเหน็ดตัวสูงมากของเศรษฐกิจสังคมไทยได้อย่างไร? ในงานวิจัยชุดเดิมคณะนักวิจัยแห่งสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองอธิบายว่าเป็นเพราะ 1) ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในอดีต 2) ลักษณะชุมชนหมู่บ้านที่ให้ความมั่นคง และ 3) ลักษณะพิเศษของรัฐและระบบทุนนิยมไทยที่ไม่เข้าไปจัดการการผลิตในชนบทเพียงเรียกเอาส่วนเกินออกมาจากหมู่บ้าน จะยังอธิบายการดำรงอยู่ของระบบชุมชนหมู่บ้านในช่วง 50 ปีหลัง คือช่วงร่วมสมัยนี้ด้วยปัจจัย 3 ข้อที่ใช้อธิบายช่วง 100 ปีแรกได้หรือไม่? ผลงานของชุดโครงการวิจัยนี้ชี้ว่าปัจจัยข้อ 1) และ 3) อธิบายได้น้อยลง การอธิบายต้องอาศัยปัจจัยที่ 2) มากขึ้น อีกทั้งการค้นคว้าในระยะต่อมาของสำนักฯ ก็ทำให้เราเข้าใจปัจจัยที่ 2) ดีขึ้น และเห็นความสำคัญของปัจจัยที่ 2) มากขึ้น คือต้องอธิบายการดำรงอยู่ของระบบชุมชนหมู่บ้านด้วยลักษณะที่เป็นพิเศษของหมู่บ้านไทย

ประเทศไทยโดยรวมมีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมาก เนื่องจากโดยสภาพภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ป่าฝนเขตร้อน แต่ทว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วช่วงหนึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่สองทำให้เมื่อ 20 ปีที่ผ่านมาการขยายตัวของการเพาะปลูกได้ไปถึงเขตชายแดน (frontier) ปัจจัยบวกของการมีทรัพยากรธรรมชาติเหลือเฟือได้ยุติลง ขณะนี้ปัจจัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติใช้อธิบายการดำรงอยู่ของชุมชนหมู่บ้านได้ดีเพียงเฉพาะในเขตภาคใต้ ดังปรากฏเป็นข้อเท็จจริงใน

รายงานการวิจัยชุดนี้ ขณะเดียวกันปัจจัยข้อที่ 3) ระบบทุนไม่เข้าไปจัดการการผลิตในชนบท ก็เริ่มเป็นจริงน้อยลงในเขตภาคกลางและเขตภาคเหนือ รัฐเองก็มีส่วนช่วยระบบทุนให้เข้าไปถึงชุมชนหมู่บ้านสะดวกยิ่งขึ้น โดยการสร้างการคมนาคมและสื่อมวลชนการโฆษณา ซึ่งโน้มเอียงเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุน

การศึกษาของชุดโครงการวิจัยนี้ได้ให้ภาพว่า การรักษาตัวดำรงอยู่ได้ของเศรษฐกิจครอบครัวและหมู่บ้านในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา เป็นเพราะการปรับตัวและการต่อสู้ของครอบครัวและชุมชนของชาวบ้านเอง ชาวบ้านปรับตัวโดยการผันการใช้แรงงานครอบครัวจากข้าวไปสู่พืชหลายชนิด ไปสู่งานบริการและการค้า โรงงานขนาดเล็กในชนบท ใช้แรงงานเข้มข้นขึ้น คือทำงานหนักขึ้น และแม้จะต้องส่งแรงงานส่วนหนึ่งไปขายในเมืองไกลก็ยอม ทั้งหมดนี้เพื่อรักษาครอบครัวและชุมชนเอาไว้ กระบวนการพยายามรักษาตัวเองของครอบครัวและชุมชนนี้มีทั้งต่างทำกัน และทั้งทำกันเป็นเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในท้องที่ สายญาติมิตร ระหว่างหมู่บ้าน และอาจกว้างขวางถึงภายในเขตชนชาติและเขตวัฒนธรรม แสดงถึงความสำคัญและพลังผูกพันของสถาบันครอบครัวและชุมชนในเศรษฐกิจชาวบ้านของไทย การรู้สำนึกในความผูกพันและพลังของครอบครัวและชุมชนนี้ปรากฏเด่นขึ้นมาเมื่อมีปัญหาหรือวิกฤติ สมาชิกของครอบครัวช่วยกันทุกวิถีทางเพื่อรักษาที่ดินของครอบครัว ชาวบ้านภาคใต้และภาคต่างๆ รวมตัวกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสู้กับระบบทุน ชาวบ้านรวมตัวกันปกป้องรักษาทรัพยากรและป่าไม้ ฯลฯ ลักษณะพิเศษของชุมชนหมู่บ้านไทยนี้เองที่อธิบายการหนีตัวของการกระบวนการแปรรูปจากระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจทุน

การวิจัยของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองในช่วง 15 ปีที่ผ่านมาว่าด้วยชุมชนหมู่บ้านไทย ได้ช่วยให้เราเข้าใจลักษณะพิเศษของชุมชนไทยดีขึ้น และความเข้าใจนี้ทำให้เราเริ่มจะเห็นเส้นทางของชนชาติไทยอันประกอบขึ้นมาจากชุมชน เส้นทางที่ผ่านมาและเส้นทางอันน่าพึงปรารถนา การวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย” (2536) ของคุณพรพิไล เลิศวิชา และเรื่อง “เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ ผั่งตะวันออกในอดีต” (2540) ของคุณพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์ ในด้านหนึ่งได้ชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนในสถาบันหมู่บ้านและความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนต่อเศรษฐกิจหมู่บ้าน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและนักพัฒนาเอกชนเห็นและนำมาเสนอ ในอีกด้านหนึ่งงานวิจัยทั้งสองชิ้นได้ค้นพบการดำรงอยู่และความสำคัญของเครือข่าย (network) ชุมชน คือพบว่ามีความเครือข่าย (network) การแลกเปลี่ยนมากมายระหว่างชุมชนหมู่บ้านในอดีต ในภาคใต้ ชุมชนชายฝั่งแลกเปลี่ยนกับข้าวของชุมชนบนพื้นราบ และแลกเปลี่ยนกับผลไม้ของชุมชนชายภูเขา ในภาคเหนือชุมชนบนที่ราบในหุบเขาแลกเปลี่ยนกับผักของชุมชนบนภูเขา อัตราการแลกเปลี่ยนในตลาดชาวบ้านเหล่านี้ขึ้นกับความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้แลกเปลี่ยน วัตถุประสงค์ของการแลกเปลี่ยน คือเพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้น ไม่ใช่กำไร ตลาดไม่ได้ขับเคลื่อนโดยกฎแห่งระบบทุนนิยม ในงานวิจัยชุดปัจจุบันนี้ท่านอาจารย์สงบ ส่งเมือง ได้ชี้ให้เราทราบว่าเครือข่ายเหล่านี้ยังดำรงอยู่ขณะนี้ในรูปของตลาด

นัดและคุณพรพิไล เลิศวิชา ในงานวิจัย “พลวัตเศรษฐกิจชุมชนสามลุ่มน้ำ” (2545) ได้อธิบายได้ชัดเจนว่าหมู่บ้านในลุ่มน้ำเดียวกันได้ร้อยโยงเป็นเครือข่ายการจัดการน้ำ คือระบบเหมืองฝาย ประกอบด้วยหมู่บ้านนับร้อยหมู่บ้าน จัดสรรน้ำและจัดสรรแรงงานเพื่อรักษาเหมืองฝายเอง โดยอาศัยประสบการณ์ร่วมกันในท้องถิ่นเดียวกัน สายญาติ ศาสนา พิธีกรรม งานบุญและงานรื่นเริง ฯลฯ เครือข่ายนี้ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน ชุดโครงการวิจัย “ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท” ซึ่งทำงานวิจัยในช่วง พ.ศ.2538-2541 ได้ขยายขอบเขตการศึกษาชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนไทยออกไปยังหมู่บ้านไทนอกประเทศไทย และได้มีข้อค้นพบมายืนยันว่าชุมชนหมู่บ้านไททั้งในและนอกประเทศไทยมีลักษณะพิเศษเพิ่มสำคัญอีก 2 ข้อ คือ 1) หมู่บ้านไทมีลักษณะโบราณและความเป็นชุมชนเข้มข้น หมู่บ้านไทนอกประเทศไทยมีระบบที่แบ่งที่ดินทำกินใหม่เป็นระยะ (repartition) ตามขนาดของครอบครัว มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและน้ำใจเป็นพื้นฐานของชีวิต มีพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่ ครอบครัวและชุมชน สถาบันชุมชนดำรงอยู่สืบเนื่องตลอดมา ข้ามกาลเวลา ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมที่ครอบอยู่ข้างบนจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร 2) วัฒนธรรมหมู่บ้านไทเป็นวัฒนธรรมกลาง เป็นวัฒนธรรมของชนชาติทั้งหลายบนดินแดนประเทศไทยโดยธรรมชาติโดยสมัครใจ ทั้งนี้เพราะชาวไทอาศัยอยู่บนที่ราบลุ่ม ชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่บนภูเขาใกล้ๆ เมื่อลงมาที่ราบเพื่อแลกเปลี่ยนกับชาวไทและชาวเผ่าอื่นเขาใช้ภาษาไท ชนชาติอื่นเหล่านี้มีสองวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมไท ชนชาติทั้งหลายในดินแดนประเทศไทยจึงกลายเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมไทโดยสมัครใจ ชุมชนทั้งหลายบนดินแดนประเทศไทยสามารถประกอบกันขึ้นเป็นชนชาติไทได้อย่างสนิท เครือข่ายระหว่างชุมชนสร้างขึ้นได้ง่าย แน่นแฟ้น มีขอบเขตกว้างขวาง และไม่มี ความขัดแย้ง ชุดท้ายการวิจัยชุดปัจจุบัน “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย” ได้ทำให้เราสรุปทางทฤษฎีได้ว่าหมู่บ้านไทยเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมระบบหนึ่งในตัวเอง มีเป้าหมายของตัวเอง คือ มุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพอยู่ได้และผลิตซ้ำตัวเองได้ ใช้แรงงานสมาชิกของครอบครัวเป็นหลัก มีน้ำใจและความเอื้ออาทร ความเป็นญาติมิตร เป็นเครื่องร้อยรัดส่วนต่างๆ ของระบบ จัดสรรและแบ่งปันผลผลิต กรรมสิทธิ์เอกชนไม่มีความเด็ดขาด ในหลายกรณีชุมชนและเครือข่ายชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจจัดสรรทรัพยากรและผลผลิต ลักษณะความเป็นพิเศษของหมู่บ้านไทยที่คณะของเราค้นพบทั้งหมด คือ 1) หมู่บ้านมีความเป็นชุมชนเข้มข้นและดำรงอยู่สืบเนื่องมาช้านาน 2) หมู่บ้านเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมอีกระบบหนึ่งของตัวเอง 3) หมู่บ้านมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือกันอย่างกว้างขวาง และ 4) วัฒนธรรมหมู่บ้านเป็นวัฒนธรรมกลางโดยสมัครใจของชนชาติทั้งหลายในท้องถิ่นและดินแดนประเทศไทย อธิบายลักษณะของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทยที่ฐานราก ที่ลักษณะพื้นฐานที่สุดของคนจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย และนี่คงจะเป็นคำอธิบายที่สำคัญที่สุดว่าทำไมการแปรรูปของเศรษฐกิจไทย จากเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจทุน เป็นกระบวนการที่มีความหนืดตัวสูงมาก ที่จริงแล้วเศรษฐกิจไทยอาจจะพัฒนาจากระบบศักดินาไป

สู่ระบบแห่งชาติที่เป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนในช่วง 150 ปีที่ผ่านมา หากไม่ถูกตัดตอนไปเสียก่อนโดยการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจทุนจากภายนอกประเทศ ด้วยความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์นี้เราจึงพัฒนามาเป็นเศรษฐกิจสองระบบ ที่การขยายตัวของระบบทุนเกิดขึ้นอย่างช้าๆ และระบบชุมชนต่อสู้เพื่อดำรงตนเองอยู่ให้ได้

เรามาถึงปัญหาอนาคตของเศรษฐกิจสังคมไทย กระบวนการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคมหรือเส้นทางของชาติที่มีระบบชุมชนเป็นระบบใหญ่อยู่ภายใน ควรเป็นอย่างไร? ปัญหาสำคัญยิ่งข้อนี้ชุดโครงการฯ มีคำตอบเบื้องต้นจากการค้นคว้า ข้อเสนอเพื่อพิจารณา ดังนี้ :

3. เส้นทางของชาติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความมุ่งหวังของชาวไทย ควรเป็นเส้นทางที่ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนมีบทบาทนำ เพราะชุมชนเป็นแกนของสังคมและวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันหรือเป็นระบบชีวิตของผู้คนชาวไทยจำนวนมากที่สุด การพัฒนาประเทศชาติที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาที่ระบบที่ใหญ่ที่สุดในแง่ผู้คนนี้ คือระบบชุมชน ที่ผ่านมาระบบชุมชนถูกเอารัดเอาเปรียบ มีโอกาสน้อยที่จะได้พัฒนาเต็มศักยภาพ

การพัฒนาในอนาคตจึงควรมุ่งที่เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ณ เขตภายในของประเทศ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีสภาพภูมิศาสตร์ทรัพยากรของพื้นที่ ชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชุมชนกำกับ และประกอบเครือข่ายของท้องถิ่นขึ้นมาเป็นประเทศชาติ มีชื่อเรียกว่าแนวทาง “วัฒนธรรมชุมชน” (บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร) หรือ “ชุมชนาธิปไตย หรือ ชุมชนาภิวัฒน์” (คุณพิทยา ว่องกุล) หรือ “เศรษฐกิจวัฒนธรรม” (ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี) พัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมจากฐานภายในประเทศ ศึกษาเขตภายใน สำรวจเศรษฐกิจและทรัพยากรท้องถิ่นทั้งบุคคลและวัตถุของทั้งประเทศ พัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นต่างๆ พยายามใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ผลิตเพื่อความพอเพียงของท้องถิ่นก่อนผลิตเพื่อขายเป็นขั้นตอนต่อไป พยายามใช้แรงงานในครอบครัวก่อนจ้างแรงงาน โยงท้องถิ่นต่างๆ เชื่อมทุกส่วนของประเทศเข้าด้วยกันเป็นระบบเดียวกันด้วยระบบการขนส่งและคมนาคม ให้ความสำคัญกับการค้าภายในประเทศ ผลิตเพื่อตลาดภายในมากกว่าตลาดต่างประเทศ เน้นช่วงชิงตลาดภายในประเทศกลับคืนมาแทนเน้นการส่งออก สนใจการผลิตสิ่งของด้วยเทคโนโลยีที่คนภายในประเทศกำกับเอง มากกว่าสนใจเรื่องธุรกิจ เรื่องการเงิน การธนาคาร การค้าระหว่างประเทศ การแก่งแย่งกำไรด้วยวิธีต่างๆ ท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมและควบคุมการพัฒนา ฟังตัวเองและฟังกันเองภายในประเทศเป็นหลัก พัฒนาคุณภาพของประชากรด้วยการสาธารณสุขและการศึกษา ในด้านการศึกษาถือเอาระบบของท้องถิ่นและประชาชนเป็นตัวตั้ง เนื้อหาสาระของวิชาความรู้ที่สอนกันในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ควรต้องเป็นเรื่องของท้องถิ่นมากขึ้น เรื่องของประชาชนธรรมดามากขึ้น ชุดโครงการวิจัยนี้ได้ค้นพบว่า ประเทศชาติของเรามีทุนทางวัฒนธรรมอยู่มากในเขตท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีคุณค่ามากทางเศรษฐกิจ

มีตลาดและมีราคา เช่นอาหารและขนม ทอผ้าพื้นเมือง เครื่องปั้นดินเผา สมุนไพร เหล้าไวน์ งานบริการ เช่น นวดและต้อนรับแขกท่องเที่ยว ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มักมีแม่บ้าน

ผู้หญิงเป็นผู้นำและผู้สืบทอด ควรส่งเสริมการผลิตที่เป็นผลจากวัฒนธรรมชุมชนภูมิปัญญาและงานฝีมือเหล่านี้ คือ เส้นทางของเศรษฐกิจหัตถกรรม หนึ่งชุดโครงการวิจัยนี้และผลการวิจัยของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองได้ค้นพบด้วยว่า ด้วยความสัมพันธ์ทางสายเครือญาติ วัฒนธรรม หรือประสบการณ์ประวัติศาสตร์ในพื้นที่ ชุมชนหมู่บ้านสามารถเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประเทศชาติของเราและท้องถิ่นของเราโชคดีมากที่เราไม่มีความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่น ตรงข้ามเรากลับมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายของประชาชนได้ง่ายในทุกระดับ ในระดับท้องถิ่น เช่นระบบออมทรัพย์ในภาคใต้ ระบบเหมืองฝายและระบบของครุบาศรีวิชัยในภาคเหนือ ระบบทำนาและโรงสีในภาคอีสาน ระดับชาติเช่นระบบของหลวงตามหาบัว เป็นต้น ในอนาคตจะต้องมีการเพิ่มจำนวน อาณาเขตครอบคลุมและกิจกรรมของเครือข่ายเช่นนี้ ให้มากขึ้นและเข้มข้นขึ้นอีก

การพัฒนากระบวนเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง ทั้ง ณ ระดับท้องถิ่นและขยายขอบเขตเป็น ณ ระดับชาตินี้ต้องเป็นการกระทำของชาวบ้านร่วมกันเอง เกิดจากการมีสำนึกร่วมกันของชาวบ้าน ที่จะรวมตัวพัฒนาอย่างอิสระตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่น มากกว่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะกำหนดให้แทน คือ มีปัญญาชนของชาวบ้าน (organic intellectual) ประกอบข้อมูลจากประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวบ้านขึ้นเป็นระบบ แล้วส่งคืนความเข้าใจอันประกอบเป็นระบบ แล้วนั้นให้แก่ชุมชน จะทำให้ชุมชนรู้จักตัวเอง จากจิตไร้สำนึกเป็นจิตสำนึก จะมีพลังอย่างมาก จะทำให้แนวทางการพัฒนาแบบชุมชนเป็นที่ยอมรับ และเป็นที่ยอมรับของประชาชนพลเมือง และโดยที่ประเทศชาติของเราไม่มีความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่น การกระจายอำนาจปกครองจากรัฐส่วนกลางไปสู่รัฐส่วนท้องถิ่นจึงน่าจะทำได้โดยไม่มีปัญหาการสลายตัวของประเทศชาติ แต่กลับจะทำให้ทุกเขตท้องถิ่นเข้มแข็งขึ้น เมื่อประกอบขึ้นเป็นประเทศชาติในลักษณะใหม่ ยิ่งจะเป็นชาติที่เข้มแข็งและพึ่งตัวเองได้มากยิ่งขึ้น

การพิจารณาเสนอเส้นทางของชาติจะต้องกล่าวถึงด้วยถึงการประสานระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบเศรษฐกิจทุน ประกอบกันขึ้นเป็นเศรษฐกิจแห่งชาติ ในหัวข้อนี้การศึกษาค้นคว้าเพียงอยู่ในขั้นเริ่มต้น ควรจะต้องมีการค้นคว้าเข้มข้นขึ้นอย่างมากต่อไป แนวคิดเบื้องต้นคือควรใช้วัฒนธรรมชุมชนร้อยรัดระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุน หมายความว่าชนชั้นกระฎุมพีในเมืองไทยที่มีเชื้อสายจีน พิจารณารับวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมชาวบ้าน จึงจะเกิดบูรณาการในสังคมไทย ใช้วัฒนธรรมกำกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างระบบทุนและระบบชุมชน เศรษฐกิจไทยอาจจะยังคงเป็นเศรษฐกิจสองระบบ แต่วัฒนธรรมเป็นระบบเดียว คือ วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชนชาติไทย

คำขอบคุณของหัวหน้าชุดโครงการ เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย

ชุดโครงการฯ ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนชุดโครงการนี้ เป็นทุนของฝ่ายวิชาการ (ทุนเมธีวิจัยอาวุโส) และของฝ่ายชุมชนรวมกัน

ขอขอบคุณอย่างยิ่งโดยเฉพาะกับบุคคล 3 ท่านที่แนะนำและชักชวนอย่างตั้งใจมากให้จัดทำโครงการนี้ คือศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช อดีตผู้อำนวยการ สกว. ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย หัวหน้าฝ่ายชุมชน สกว. และคุณพรพิไล เลิศวิชา นักวิชาการอิสระเพื่อนร่วมงานวิจัยหมู่บ้านมาด้วยกันตลอดเวลาอันยาวนาน

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.วิชัย บุญแสง ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ สกว. คุณพรพิมล กิตติมศักดิ์ คุณเบญจมาศ ตีรมาศวนิช คุณอังคณา ใจเลี้ยง และท่านเจ้าหน้าที่อื่นของ สกว. ที่ให้ความสนับสนุนชุดโครงการฯ อย่างอบอุ่นมากตลอดเวลา 3 ปี ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก รองศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน และศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร ที่ปรึกษาของชุดโครงการฯ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร อาจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ ที่ให้ข้อแนะนำอันเป็นประโยชน์ รวมทั้งนักวิชาการชาวต่างประเทศที่กรุณาเดินทางมาบรรยายและสัมมนาพร้อมกับนักวิจัยในชุดโครงการฯ คือ Professor Yoshiteru Iwamoto Professor Eiichi Hizen Professor Akira Nozaki Professor Shigeharu Tanabe Professor Marcel Mazoyer Dr. François Molle และ Associate Professor Zhang Zheng

ท่านคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพันธุ์ จิราธิวัฒน์ ให้อำนาจการตัดสินใจและความสะดวกทุกประการในการบริหารชุดโครงการนี้แก่หัวหน้าชุดโครงการฯ และเมื่อเริ่มชุดโครงการฯ ต้นปี พ.ศ. 2543 ท่านรองอธิการบดีฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในขณะนั้น ศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ ปัญญาแก้ว ได้ให้ความสนับสนุนชุดโครงการฯ อย่างเต็มที่ ขอขอบคุณท่านอาจารย์ทั้งสองอย่างสูง

ขอขอบคุณ Dr. Lipi Ghosh Senior Lecturer แห่งมหาวิทยาลัยกัลกัตตา ผู้ประสานงานให้หัวหน้าชุดโครงการฯ ได้พบกับนักวิชาการอินเดียที่กัลกัตตาและเซไน คุณศักดินา จัตรกุล ณ อยุธยา และ Dr. Folke Kayser แห่งมูลนิธิฟรีดริค อีเบิต (ประเทศไทย) ผู้ประสานงานให้หัวหน้าชุดโครงการฯ ได้พบกับนักวิชาการลาตินอเมริกาที่นิคารากัวและคอสตา ริกา

ขอขอบคุณคุณศิริพร ยอดกมลศาสตร์ คุณสุนันทา บุญศรีสวัสดิ์ คุณสุภาภรณ์ ตรงกิจวิโรจน์ คุณทศนันท์ จันทรอำไพ และคุณมยุรี คำเปลว ที่ช่วยเรื่องงานธุรการของชุดโครงการฯ อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง รวมทั้งคุณวลีทิพย์ เชื้อขาว เลขานุการคณะเศรษฐศาสตร์ และคุณวัชรินทร์

วิญญูชนานนท์ เจ้าหน้าที่การเงินคณะฯ ซึ่งกรุณาตรวจทานเอกสารไปเสร็จต่างๆ ของชุดโครงการฯ โดยไม่รับค่าตอบแทนใดๆ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

3 กุมภาพันธ์ 2546

คำนำ

(ศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา)

งานวิจัย "เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท" ของคุณชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ เป็นงานที่ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณชัยวัฒน์ทำงานสนามที่บ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน งานนี้ให้นัยทางทฤษฎีสูงมาก

คุณูปการของงานนี้ทางทฤษฎี คือ 1) ให้คำอธิบายทางทฤษฎีว่า ทำไมที่ผ่านมาเราจึงไม่เห็นเศรษฐกิจชุมชนไทยเป็นเศรษฐกิจ 2 ระบบ ทำไมเราจึงมองไม่เห็นเศรษฐกิจระบบล่าง ทำไมเราจึงมองไม่เห็นเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบเศรษฐกิจอีก 1 ระบบ และ 2) ให้ข้อมูลต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในทุกๆ เรื่องทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของระบบเศรษฐกิจระบบล่างอย่างละเอียด เข้าใจความเป็นองค์รวมของชุมชน ทำให้เราเข้าใจได้ว่าเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบเศรษฐกิจหนึ่งระบบของตนเอง

ข้าพเจ้าขอขยายความคุณูปการ 2 ข้อนี้

คุณชัยวัฒน์อธิบายว่า ที่ผ่านมารวมองไม่เห็นเศรษฐกิจชุมชนระบบล่าง เพราะเราดูแค่ **วงนอก** ของระบบชุมชนหมู่บ้าน แล้วด่วนสรุปว่าวงนอกนี้คือชุมชนหมู่บ้านทั้งหมด แต่ที่แท้แล้ววงนอกนั้นเป็นเพียงแค่น้อยของระบบชุมชนหมู่บ้าน คุณชัยวัฒน์เคยอธิบายด้วยคำพูดกับข้าพเจ้าโดยตรงว่า หากเปรียบชุมชนหมู่บ้านเหมือนก้อนน้ำแข็งลอยน้ำ ส่วนที่เราเห็นคือส่วนที่พ้นน้ำ ซึ่งเป็นส่วนน้อย ที่อยู่ใต้น้ำคือส่วนใหญ่เรามองไม่เห็น วงนอกหรือส่วนที่พ้นน้ำคือส่วนที่ชุมชนหมู่บ้านรับมาหรือสร้างขึ้นมารับและกรองสิ่งที่เข้ามาสู่หมู่บ้านจากรัฐและทุน ไม่ว่าจะเป็น อบต. ผู้ใหญ่บ้าน สหกรณ์ โรงเรียน กองทุน สถานีนามัย ตำรวจป้อมยาม กลุ่มจัดตั้งของรัฐ เช่น อสม. ลูกเสือชาวบ้าน ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทส.ปช.) ฯลฯ วงนอกนี้จะเล่นตามบทของระบบรัฐและทุนกำหนดให้หมู่บ้านเล่น แต่ไม่ใช่ชีวิตจริง ๆ ของชาวบ้าน ผู้ที่เล่นในวงนอกนี้คือพวกเขยพวกสะใภ้ของชาวบ้านหรือชาวบ้านที่เคยไปทำงานในเมือง ส่วน **วงใน** ของชุมชนหมู่บ้านรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชน ทั้งด้านการทำมาหากิน สวัสดิการ และจิตวิญญาณ ประกอบด้วยผู้นำ คือ ผู้เฒ่า-ผู้แก่ แก่เหมือนฝ่าย มรรคทายก พระสงฆ์ ฯลฯ วงในสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทำมาหา(ไว้)กิน ทำการเกษตรผสมผสาน พึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกัน ทำงานสร้างความสุขและคุณธรรม ยึดหลักศาสนาพุทธแบบอหิงสาและมนุษยธรรม ร้อยรัดด้วยระบบเครือญาติ มิตรสหาย และวัฒนธรรม ขณะที่วงนอกดำเนินโดยกำลังอำนาจและเงินตรา แข่งขัน และเอาเปรียบ

คุณูปการอีกประการหนึ่งของงานนี้คือ คุณชัยวัฒน์ได้ให้ข้อมูลความเป็นชุมชนของระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระบบล่างในด้านต่าง ๆ ซึ่งนักวิชาการที่เป็นคนเมืองชนชั้นกลางไม่คุ้นเคย เช่นในเรื่องทรัพยากรและปัจจัยการผลิตหมู่บ้านมีของหน้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นของกลางคือ ป่า ลำน้ำ ลานหมู่บ้าน บ่อน้ำ วัด เครื่องใช้เวลามีงานเลี้ยง เป็นต้น หรือมีการเช่าการใช้รถไถ รถแทรกเตอร์ โรงสีในหมู่บ้าน ในเรื่องการกินการอยู่และสวัสดิการ มีการแบ่งปันอาหารที่หามาได้ การล้อมวงกินข้าว การให้น้ำเย็นดื่มฟรี การร่วมงานและเอื้ออาทรต่อกันในหมู่บ้านและทั้งชุมชนในงานศพ การเจ็บป่วย การแต่งงาน การเกิด ในเรื่องการบริหารจัดการมีการจัดหมวดหมู่ สมาชิกสภาผู้นำ ซึ่งเป็นผู้รับใช้ชุมชน ตลอดจนถึงเรื่องจิตวิญญาณ มีศาลผี แก้วผี สืบทอดความเป็นเครือญาติและชุมชนของหมู่บ้านข้ามกาลเวลาและรุ่นอายุ

คุณชัยวัฒน์แสดงความกังวลว่า ที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจและสังคมระบบล่างมักมีอาณาเขตเฉพาะเพียงภายในหมู่บ้านหนึ่งๆ ไม่ค่อยจะปรากฏเป็นระบบแห่งชาติและระบบนานาชาติ หรือแม้ปรากฏปัญญานชนชั้นกลางก็ไม่ค่อยเข้าใจ ไม่ได้ศึกษา ไม่ได้ให้การสนับสนุนและความสนใจเพียงพอ ต่างจากระบบบนคือรัฐและทุนซึ่งสามารถขยายอาณาเขตของเศรษฐกิจและสังคมได้กว้างขวาง และโฆษณาตนเองอยู่เสมอ คุณชัยวัฒน์เสนอว่าในอนาคตควรคิดขยายอาณาเขตของเศรษฐกิจและสังคมระบบล่าง และค้นหาแนวทางที่จะทำให้สถาบันเครือข่ายระบบล่างมีความต่อเนื่อง คุณชัยวัฒน์ได้ให้ตัวอย่างเครือข่ายระบบล่างที่กว้างกว่าหนึ่งหมู่บ้าน คือ ระบบเหมืองฝาย ระบบแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน (ระบบเสี้ยว ระบบเกลอ ระบบตลาดท้องถิ่น) ระบบของครูบาศรีวิชัยในอดีต ระบบของหลวงตามหาบัว หลวงพ่อคุณ หลวงพ่อนาน พระพะยอม สมณโพธิรักษ์ พ่อประยงค์ ฯลฯ ในปัจจุบัน ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับคุณชัยวัฒน์ ข้าพเจ้าคิดว่านักสังคมศาสตร์ในประเทศไทยควรศึกษาทำความเข้าใจระบบเศรษฐกิจเครือข่ายชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นระบบที่ฝังตัวอยู่ในสังคม วัฒนธรรม และศาสนา ระบบเช่นนี้อาจมีปรากฏอยู่ในเศรษฐกิจไทยมากกว่าที่เราคิด สำคัญมากกว่าที่เราเข้าใจ และควรได้รับการสนับสนุนจากชาวไทยมากขึ้นอย่างเต็มที่

ข้าพเจ้าชื่นชมคุณชัยวัฒน์มาก ท่านเป็นลูกหลานชาวบ้าน เป็นปัญญาชนของระบบล่าง ที่แม้มีโอกาสเข้ามาทำงานในระบบบน เป็นข้าราชการกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ก็มีจิตใจเป็นชาวบ้าน ศึกษาและเขียนงานวิจัยนี้จากแง่มุมของชาวบ้าน ท่านเข้าใจระบบล่างอย่างลึกซึ้ง ท่านเป็นนักวิชาการและนักคิดของระบบล่างของแท้ ด้วยงานชิ้นนี้ท่านนี้ได้มีคุณูปการยิ่งต่อวงวิชาการสังคมศาสตร์ในเมืองไทยและต่อชาวบ้านชาวไทย ท่านได้ขยายองค์ความรู้และทฤษฎีว่าด้วยระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านในประเทศชาติของเรา

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

1 มกราคม 2546

คำนำ

หนังสือเรื่องเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ เป็นความพยายามที่จะอธิบายวิถีการดำรงชีวิตของสามัญชนในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ที่นอกจากจะเป็นอีกระบบหนึ่งของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยแล้ว ยังมีธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่เปิดต่อระบบอื่นๆ ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แม้ว่าจะเป็น การอธิบายสาระที่ได้ข้อมูลมาจากตัวแสดงเพียงกลุ่มหนึ่งในภาคเหนือและข้อมูลบางด้านจากชุมชนในภาคอื่น แต่มีสาระเชิงระบบของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทจากมุมมองของชุมชนมีครบถ้วนผ่านตัวแสดง กล่าวคือ แบ่ง 1) พลวัตตามประวัติศาสตร์ 2) ปัจจัยภายในเชิงโครงสร้าง-หน้าที่และกระบวนการปรับตัวขององค์ประกอบ 3) ปัจจัยภายนอกในระบบชุมชนที่จัดการเองได้ผ่านระบบตัวแสดง และสาระของระบบทั้งสองด้าน 1) ความสัมพันธ์ พลวัต ศักยภาพ และความยั่งยืน 2) ปัจจัยภายนอกที่จัดการเองไม่ได้ คือ นโยบายสาธารณะของรัฐและทุนที่เกิดขึ้นภายหลังและเข้ามาเกี่ยวข้อง และ 3) ความหวังต่อสังคมไทยและแนวทางสนับสนุนระบบทั้งสองในอนาคตด้วย โดยผู้เขียนอาศัยพื้นฐานของการเป็นคนชนบทที่มีเวลาว่างที่เหลือในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทมาหาประสบการณ์จากการทำงานพัฒนาชุมชนในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐ และมาหาประสบการณ์จากการทำงานด้านวิชาการแบบชุมชนเมือง ผู้เขียนหวังว่าสาระในหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนร่วมในกระบวนการรังสรรค์องค์ความรู้และประเด็นวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมในอนาคต และมีส่วนบุกเบิกองค์ความรู้ในวงวิชาการไทยที่กำลังเข้าสู่ยุค Post modern ได้บ้าง

เมื่อท่านอ่านหนังสือเล่มนี้และมีความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเนื้อหาสาระประการใด ขอความกรุณาแจ้งให้ผู้เขียนได้รับทราบ จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์

4 ก.พ. 2546

คำขอบคุณ

หนังสือเล่มนี้จะสำเร็จไปไม่ได้หากผู้เขียนไม่มีประสบการณ์จากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง “สวัสดิการชุมชนชนบทไทย” สาขาวิชาการบริหารสังคม (Social Administration) คณะสังคม-สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านกรุณาเป็นที่ปรึกษาและกรรมการวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ยุพา วงศ์ไชย รศ.ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ รศ.ดร.วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ รศ.ดร. ทศนีย์ ลักขณาวิชลชัย อาจารย์ ดร. ชำนาญ วัฒนศิริ กำลังใจจากรับรางวัล โครงร่างวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปี 2542 จากกองทุนศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก และเงินทุนวิจัย บางส่วนจากสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผ่านโครงการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยที่มีศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นหัวหน้าโครงการ ตลอดจนพลังใจจากผลงานของท่าน ครูบาศรีวิชัยที่เป็นผู้นำแบบบารมีของชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยในอดีตที่ได้สร้างแบบแผนของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเครือข่ายที่มีอาณาเขตกว้างกว่าชุมชนหมู่บ้านไว้

ขอกราบนมัสการขอบคุณท่านเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง เจ้าคณะตำบลศรีวิชัย กราบขอบคุณ “น้ำใจ” ที่แสนงามจากท่านผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านปางและบ้านศรีบุญเรือง เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านปาง คณะครูโรงเรียนบ้านปาง อบต.ตำบลศรีวิชัย อบต. ตำบลแม่ตืน ตำรวจป้อมยามบ้านปาง เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานจังหวัดลำพูน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำพูน และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเถลิง วัดพระบาทห้วยต้ม กราบขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับความเมตตาของเพื่อน้อยคง ธนุชิต เพื่อน้อยสีและแม่อยู่ปลา แสนอ่อน พี่ซัชและพี่สมร สาก่อน ผู้ช่วยวิจัยทั้ง 4 คน คือ คุณเรวดี ปันทะนันท์ คุณสนั่น สาก่อน คุณวรัญญา ไชยสมภาร คุณธัญญาลักษณ์ ขัตติยะ ขอขอบคุณ คุณพรพิไล เลิศวิชา คุณวสุ เมืองใจ คุณกำธร ธิฉลาด คุณมนัส เรือนอินทร์ คุณสวัสดิ์ บุญทอง คุณมานพ ต๊ะกำเนิด คุณรัตน์ พรหมนวล และคุณผล ศรีกอก

ขอกราบนมัสการขอบคุณท่านมหาจุฬารัชมังคลาจารย์ ปาโส ขอขอบคุณ ผศ.ดร. โกวิท พวงงาม ผ.ศ.ดร. กิตติพัฒน์ นนทบุรีมดลย์ ดร. มานะ อัครบัณฑิต ร.ศ.ประชัน รักษ์พงศ์ รองฯวิชล มนัสเอื้อศิริ ดร.ทิพย์วัลย์ ศรีจันทร์ ดร. อรสุดา เจริญรัก ดร. ปรีดี โชติช่วง ดร. ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ ดร. ศรีปริญญา รูปกระจ่าง ดร. พงนีย์ พรหมจิตร ดร. ภมรรัตน์ สุธรรม ดร. เสนีย์ คำสุข พ.ญ. มิ่งขวัญ สุพรรณพงษ์ คุณพงศ์นรินทร์ อัครเศรณี คุณพัทธวิรา สมบูรณ์ชัย คุณพรหมโชติ ไตรเวช คุณอดิศร สิทธิเลิศ คุณขนิษฐา สาระจุกะ คุณศิริพงษ์ ทองมีมา และพี่ๆ เพื่อนๆ นักวิจัยในโครงการฯ ทุกท่าน

ขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับกำลังใจจาก ดร. ม.ล. จรัลวิไล จุฬารัชมังคลาจารย์ และน้องพัชณี จันศิริ

ทุกท่านที่กล่าวนามมาข้างต้นมีส่วนสนับสนุนและเป็นกำลังใจให้ทั้งการเขียนวิทยานิพนธ์ และการเขียนหนังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์

บทคัดย่อ

องค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยเชิงระบบและในมุมมองของชุมชนชนบท ต้องอธิบายทุกองค์ประกอบ ได้แก่ ตัวแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างกัน พลวัตศักยภาพ ความยั่งยืน นโยบายสาธารณะที่มาเกี่ยวข้อง และความหวังต่อสังคมไทยในอนาคต การอธิบายเชิงคุณภาพจากข้อมูลในกลุ่มชุมชนหมู่บ้านชนบท 2 ตำบล (ตำบลศรีวิชัยและแม่ตืน) ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนแม่ คือ ชุมชนบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี จังหวัดลำพูนปัจจุบัน และข้อมูลบางด้านของบางชุมชนหมู่บ้านต่างภาคของนักวิจัยท่านอื่นที่นำมาเปรียบเทียบแล้ว มีข้อค้นพบขององค์ประกอบแบบองค์รวมสรุปได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1. ตัวแสดง ระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทมีตัวแสดงร่วมกัน คือ ชุมชนหมู่บ้านชนบท ซึ่งเป็นที่อยู่ของสามัญชนคนส่วนใหญ่ของสังคม โดยเป็นอีกระบบหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหมู่บ้าน 3 ยุค จากยุคพึ่งกันเองที่ชุมชนหมู่บ้านจะแตกตัวเป็นกลุ่มเล็กๆและต้องเปลี่ยนถิ่นฐานบ่อยๆ ก่อนที่จะมีที่ตั้งถาวรประมาณ พ.ศ. 2345 และมีสมาชิกชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนต้องแตกตัวเป็นชุมชนลูก/หลาน ยุคนั้นชุมชนหมู่บ้านเกี่ยวข้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสามารถจัดการให้มาเป็นนิเวศน์ชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกันและกันตามหลักพุทธศาสนาเองได้ ต่อมาเกิดรัฐชาติใน พ.ศ. 2417 ระบบชุมชนชนบทจำเป็นต้องเกี่ยวข้องแบบถูกกระทำจากปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่จัดการเองไม่ได้ คือ นโยบายสาธารณะของรัฐและทุนที่เกิดขึ้นมาภายหลัง ชุมชนหมู่บ้านชนบทจำเป็นต้องเข้าสู่ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจ และสร้างโครงสร้างวงนอกขึ้นมาทำหน้าที่ป้องกันสิ่งไม่เหมาะสมและ/หรือประยุกต์สิ่งที่มีประโยชน์จากระบบรัฐและทุนมารับใช้ระบบชุมชนหมู่บ้าน ขณะที่ส่วนที่เป็นแก่นแท้จากยุคก่อนหลบไปอยู่ที่โครงสร้างวงใน และการที่ชุมชนหมู่บ้านที่เป็นตัวแสดงมีโครงสร้างวงในดำรงอยู่ยั่งยืนมาถึงปัจจุบันนี้เอง เศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนจึงยังสามารถดำรงอยู่และมีความยั่งยืนข้ามกาลเวลาและรุ่นคนมาได้ถึงปัจจุบัน

2. ความสัมพันธ์ ระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบสวัสดิการชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกันอย่างเห็นได้ชัดชัดเจนในยุคพึ่งกันเอง ส่วนพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนปัจจุบันเห็นได้ท่วงใน เพราะบอกถึงกระบวนการของระบบสวัสดิการชุมชนด้านการบริการชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นสวัสดิการเชิงรุกได้ทำหน้าที่จัดเตรียมปัจจัยนำเข้าและจัดการในกระบวนการผลิตของระบบเศรษฐกิจชุมชนและต่อมาระบบเศรษฐกิจชุมชนส่งผลผลิตและผลลัพธ์ของกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคไปให้กระบวนการของสวัสดิการชุมชนด้านการประกันชุมชนซึ่งเป็นสวัสดิการเชิงรุก และสวัสดิการชุมชนด้านการอนุเคราะห์ชุมชน ซึ่งเป็นสวัสดิการเชิงรับและรุก โดยกระบวนการในความสัมพันธ์

ของระบบทั้งสองจะหมุนเวียนเป็นวัฏจักรแบบไม่หิวหว่าที่วงในตลอดเวลา เพราะตัวแสดงมีการสืบทอดกันจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไป ส่วนระบบเศรษฐกิจชุมชนวงนอกจะผลิตส่วนเกินเทียมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนส่วนพัฒนาเพื่ออนุเคราะห์ชุมชนแก่ชุมชนเครือข่ายวงนอกกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมล้าหลังในชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ และกรองหรือประยุกต์รับสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนที่รัฐและทุนจัดให้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่ชุมชนหมู่บ้าน

3. พลวัต ศักยภาพ และความยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนมีพลวัตของศักยภาพการพึ่งกันเองทั้งระบบหรือมีโครงสร้างวงเดียวในยุคพึ่งกันเองมาเหลือประมาณครึ่งหนึ่งในโครงสร้างวงในที่คู่ขนานกับการพึ่งรัฐและทุนของโครงสร้างวงนอกตลอดยุคพึ่งตนเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุน ศักยภาพในการพึ่งกันเองรับใช้ชุมชนจากโครงสร้างวงใน ขณะที่ศักยภาพการพัฒนาปรับใช้ชุมชนเมืองและรัฐและทุนจากโครงสร้างวงนอก แบบแผนของระบบคู่ขนานนี้ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบันและบางกรณีศักยภาพที่มีวงในเป็นพื้นฐานมีมากจนสามารถจัด รับ และประเมินผลเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเครือข่ายที่มีอาณาเขตกว้างกว่าระดับชุมชนหมู่บ้านได้ ดังตัวอย่างที่นำโดยผู้นำเชิงบารมีอย่างครูบาศรีวิชัยในอดีต และตัวอย่างในปัจจุบันบางด้านที่นำโดยหลวงตามหาบัว หลวงพ่อคุณ หลวงพ่อนาน สมณะโพธิรักษ์ พระพะยอม และพ่อประยงค์ รณรงค์ เป็นต้น รวมถึงตัวอย่างของชุมชนเครือข่ายในโครงสร้างวงใน เช่น ชุมชนเหมืองฝาย เครือญาติ หัววัด กลุ่มประเพณี ฯลฯ

4. นโยบายสาธารณะ เนื่องจากนโยบายสาธารณะแบบเหมารวมที่กำหนดโดยระบบรัฐและทุน(ที่รวมกันอยู่)ตั้งแต่เริ่มยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจถึงปัจจุบันได้บั่นทอนศักยภาพ สถานภาพ และศักดิ์ศรีของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทลงไปอยู่และทำหน้าที่อย่างจำกัดแค่นในโครงสร้างวงในบนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน แม้นโยบายสาธารณะสูงสุดของสังคม คือ รัฐธรรมนูญปี 2540 จะมีเป้าหมายอย่างชัดเจนที่จะให้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนามาได้ประมาณ 5 ปีแล้วก็ตาม ระบบทั้งสองยังเป็นฝ่ายถูกกระทำและมีสถานะภาพที่จำกัดอยู่แค่วงในเช่นเดิม อย่างไรก็ตามก็ต้องถือว่านโยบายสาธารณะต่างๆ เป็นวัฒนธรรมเชิงอำนาจจากภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านไม่สามารถจัดการได้ที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนานบนที่ตั้งของระบบชุมชนชนบทมาประมาณ 128 ปีแล้ว

5. ความหวังต่อสังคมไทยในอนาคตและข้อเสนอ เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทมีศักยภาพ ยั่งยืน และเป็นความหวังต่อสังคมในอนาคตได้ ดังที่ได้ยกตัวอย่างที่กล่าวถึงในข้อ 3. ดังนั้นนโยบายสาธารณะแห่งอนาคต จึงควรยอมรับแนวคิดที่ว่าชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นอีกระบบหนึ่ง ยอมรับวัฒนธรรมการบริหารแบบพึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาที่ชุมชนสามารถจัดการได้ ได้แก่ แนวคิดระบบเศรษฐกิจคู่ขนาน แนวคิดระบบสวัสดิการคู่ขนาน แนวคิดระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการใช้ชุมชน แนวคิดการบริหารแบบพึ่งกันเอง-พัฒนาของชุมชน

หมู่บ้าน/ตำบล และแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแห่งชาติในรูปสหกรณ์แนวตั้ง นอกจากนี้ยังต้องอาศัย การปฏิบัติงาน และการวิจัยที่ใช้ชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นฐานของการพัฒนามาสนับสนุนและพัฒนา โครงสร้างวงนอกในรูปคณะที่ปรึกษา ที่ประกอบด้วยตัวแทนของเจ้าหน้าที่รัฐและผู้แทนของชุมชน หมู่บ้าน (ที่รู้เท่าทันชุมชนเมือง) ให้มีความชัดเจนและยั่งยืน เพื่อสนับสนุนโครงสร้างวงในในรูปสภา ผู้นำชุมชนหมู่บ้าน/ตำบลให้ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพและมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้รัฐต้องปรับปรุง ตนเองให้เป็น**ธรรมรัฐ** (ที่แยกจากระบบทุน) ลดบทบาทที่บั่นทอนศักยภาพการพึ่งกันเองของระบบ ชุมชนหมู่บ้านอย่างที่เคยทำมา และพัฒนาระบบทุนให้เป็น**ทุนนิยมที่ก้าวหน้า**ด้วย

ข้อค้นพบข้างต้นเหล่านี้จะเป็นประโยชน์และแนวทางในการกำหนดและปรับปรุง**นโยบาย สาธารณะแห่งอนาคต**ที่เหมาะสมในการพัฒนา**ทุนทางสังคมหรือภูมิคุ้มกันทางสังคม**จาก พื้นฐานของวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย(ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีเอเชีย)ให้สามารถทำหน้าที่ **ร่วมกับ(ธรรม)รัฐและทุน(ที่ก้าวหน้า)** เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ยุคถึงพึ่งกันเอง-ถึงพึ่ง(ธรรม)รัฐและทุน (ที่ก้าวหน้า)แบบกระจายอำนาจตามเป้าหมายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2540 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ชุมชนหมู่บ้านชนบททั้งหลายจะร่วมกันสร้างรูปธรรมของ**ธรรมมิกสังคม (Utopai)** ในสังคมไทยและเอเชียให้สามารถเป็นทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาในยุคหลังความทันสมัย (Paradigm of Post Modernization) ในอนาคต

Abstract

Body of knowledge about rural community economy (RCE) and rural community welfare (RCW), under community-based development and system approaches, must be explained in holistic components i.e. actors, relationship, dynamics, potentials, sustention, relevant public policy, and hope of future Thai society. The qualitative explanation of the phenomena, using the data collected from a group of rural communities in 2 Tambons that are related to forerunner community i.e. *Ban-Pang* village, Tambon Srivichai, Li District, Lamphun Province and other data derived from some community studies undertaken in different parts of Thailand, reveals 5 essential holistic components as follow:

1. Actors. RCE and RCW share the same actors i.e. village-communities. They are communities in which common people – the majority in Thai society – live. These rural communities are another system that has also mutually shared history of living together through 3 eras. The **first era** is an *interdependent era*. Under this era rural village communities were divided into small village community groups and occasionally wandered until B.E. 2345 when they settled down at permanent location. At this location more village community members had eventually increased until the main community had to break down into smaller village community groups. In this era the village communities had not only interacted with but also been able to manage their external natural environments to become *interdependent community ecology* that was in line with existing Buddhist philosophy. **Second era** started when a nation state emerged in B.E. 2417. In this era rural village communities had become increasingly passive in their relationship with external environments i.e. public policy and capitalits that then newly emerged. **Finally**, rural village communities slowly entered *semi-interdependent and centralized development era* in which they had to develop **external structures**, outer cycle, for preventing themselves or adopting some useful government services and the capital to benefit rural village communities. In the mean times the traditional cores of village communities were well concealed in the **internal structures**, inner cycle, which have still remained today. As such RCE and RCW have still remained and sustained through times and generations.

2. Relationship. The RCE and REW systems have clear *relationship* during the *interdependent era*. For the *semi-interdependent and centralized development era* the systems can be observed presently in the **internal structures** because the process of community welfare system, which perceived as *proactively* delivering welfare services, helps to prepare *inputs* and manage the production process of community economic system. Then, the system delivers the *outputs* and *results* in delivery and consumption process to 2 types of community welfare process. These are a **community insurance**, which is a *proactive* welfare, and **community assistance**, which is both *proactive and reactive*. The two types of community welfare process will naturally and continuously interact because their actors had passed from one generation to another. In the mean times, in the external structure, community economic system will produce **psuedo-surplus** as network-community welfare services to **assist** the communities in external social network and the capitalist economic system, mostly **unethical**, and screen or receive social welfare services for communities provided by government and capitalist system.

3. Dynamics, Potentials, and Sustention. Community economy and community welfare have the dynamics of an *interdependent and full potentials system*. Then interdependent system had been weakened greatly during the *semi-interdependent and centralized development era*. At internal structure, the independent potential serves village community, whereas at the external structure, the independent potential severs urban communities and state and capitalists. This indicates that a village community has had **dual economy and welfare system**, which have been sustained until today. Sometimes, the potentials can manage, receive, and evaluate community economy for community welfare in a larger scale than village community area such as those communities led by charismatic leaders like *Venerable Kruba Srivichai, Venerable Maha Boa, Venerable Koon, etc.*, including those internal network-communities such as kinship, local irrigation, and yearly religion and traditional groups, etc.

4. Public Policy. Since the general package-policy formulated by state and capitalists during the *semi-interdependent and centralized semi-state and capital dependent era* has weakened potentials, status, and dignity of RCE and RCW, which have limited functions only in village community locations. Although the supreme public policy, i.e.

Constitution B.E. 2540, is aimed at strengthening communities to become development foundation for the past 5 years, those dual economic and welfare systems have still remained **passive** and been confined to community **internal structures** as before. However, the public policy virtually reflects controlling culture which leads to the emergence of dual system in RCE and RCW at rural communities for almost 128 years.

5. Hope of Future Thai Society. The RCE and RCW have genuine potentials and sustainability and been hope of future society as the examples stated in no. 3. Therefore, future public policy should accept the concept of rural village community as another system and of the *dual community economy and welfare systems or the matrix community economy and welfare systems* and of the *national community economy* in term of **vertical cooperative**. Furthermore, it requires the administration of *semi-interdependence* at village/tambon level. A further public policy, operation, and research in community-based development approach are also needed to support and develop external structures in the form of **Colaborative Advisory Team**, that is composed of representatives from public as well as NGO sectors and village communities. There must be clear and sustainable support of the internal structures in the form of **Council of Village Community Leaders**, performing in full potentials and high dignity. Moreover, the state must improve itself to have good governance (non-partisan), reduce its role which weaken the village community interdependent potentials, and develop capitalits to be an more ethical.

These above findings will help us to identify the direction and improve further public policy, operation, and research in developing **social capital or social protection** based on the ways of life of the majority of Thai people to work with a (good) governance and (ethical) capitalism. These phenomena might promote the *semi-interdependence and development* in the light of the Constitution B.E. 2540. This should be considered as a starting point to help develop more concrete **ethical society** in Thailand and Asia, which can be one of development alternatives of the **post modernization paradigm** in the near future.

สารบัญ

	หน้า
คำแถลงของชุดโครงการ	I
คำขอบคุณของหัวหน้าชุดโครงการ	x
คำนำ (ศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา)	xii
คำนำ	xiv
คำขอบคุณ	xv
บทคัดย่อ	xvi
Abstract	xiv
สารบัญ	xxii
สารบัญแผนภาพ	xxiv
ส่วนที่ 1 บทนำ :	
ระบบคู่ขนานกับความไม่พร้อมจะเป็นทางเลือกในยุค Post modernization	1
ส่วนที่ 2 ตัวแสดงของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน	
บทที่ 1 ชุมชนหมู่บ้าน : ตัวแสดงที่มีประวัติศาสตร์	9
1. การก่อตั้งชุมชน	9
2. การเป็นชุมชนเปิด	10
3. ความสัมพันธ์กับชุมชนเมือง	10
4. การปรับตัว	11
5. ประวัติศาสตร์การพึ่งกันเอง 3 ยุค	13
บทที่ 2 ชุมชนหมู่บ้าน : ตัวแสดงที่มีสภาพแวดล้อมภายใน	
1. โครงสร้าง-หน้าที่	14
2. สมาชิกชุมชน	16
2.1 สมาชิกพื้นฐาน : ชุมชนครอบครัว	16
2.2 ชุมชนหมู่บ้าน	16
2.3 ผู้นำชุมชน	21
บทที่ 3 ชุมชนหมู่บ้าน: ตัวแสดงที่มีวัฒนธรรมชุมชน	27
1. วัตถุประสงค์	27
2. จิตวิญญาณและศีลธรรม	28

3. ฮีต	32
4. ความเชื่อเรื่องผี	35
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก	36
6. กิจกรรมการดำเนินชีวิต	38
7. การสื่อสารติดต่อ	42
8. การบริหารชุมชน	45
บทที่ 4 ชุมชนหมู่บ้าน : ตัวแสดงที่มีปัจจัยภายนอกที่จัดการได้	
1. ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์	47
2. นิเวศน์ชุมชน	53
3. เครือข่ายชุมชนหมู่บ้านชนบท	55
ส่วนที่ 3 ระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบสวัสดิการชุมชน	
บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชน	57
1. สวัสดิการชุมชนในกระบวนการผลิตทางเศรษฐกิจชุมชน :	
การบริการชุมชน	59
1.1 การอยู่	60
1.2 การกิน	68
1.3 การใช้	71
1.4 สุขภาวะชุมชน	73
2. สวัสดิการชุมชนจากกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคของ	
เศรษฐกิจชุมชน : การประกันชุมชน	77
2.1 การประกันชุมชนครอบครัว	77
2.2 การประกันชุมชนหมู่บ้าน	82
2.3 การประกันสิ่งแวดล้อมชุมชน	87
3. สวัสดิการชุมชนจากกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคของ	
เศรษฐกิจชุมชน : การอนุเคราะห์ชุมชน	90
3.1 การถวายทาน	91
3.2 การดำหัว	92
3.3 การแบ่งปันและแลกเปลี่ยน	93
3.4 การกรวดน้ำ	94
บทที่ 6. พลวัต ศักยภาพ และความยั่งยืน: ระบบไขว้นาน	96

ส่วนที่ 4 ปัจจัยภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการไม่ได้	
บทที่ 7 นโยบายสาธารณะ : กลไกสร้างวัฒนธรรมการบริหารระบบชุมชน	100
1. โครงสร้าง	101
2. กิจกรรม	107
3. ยุทธศาสตร์	109
4. รูปแบบวิธีการ	110
5. บทบาท	112
บทที่ 8 ปัญหาการบริหาร	119
1. ปัญหา	119
2. ปัญหาของปัญหาการบริหาร	123
ส่วนที่ 5 เศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชน : ความหวังต่อสังคมไทย	
บทที่ 9 ข้อค้นพบเชิงทฤษฎี : แนวคิดสำหรับยุค Post Modernization	126
1. ระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน	127
2. ระบบบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-พัฒนาของชุมชนหมู่บ้าน	129
3. ระบบบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-พัฒนาของชุมชนตำบล	130
4. ระบบเศรษฐกิจชุมชนแห่งชาติ : สหกรณ์แนวคิด	131
บทที่ 10 ข้อเสนอสำหรับอนาคต	
1. เชนนโยบาย	134
2. เชนการปฏิบัติงาน	136
3. เชนการวิจัย	139
บรรณานุกรม	142
ภาคผนวก	149
ตารางที่ 1 ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชนและ ภายนอกที่เกี่ยวข้อง	149
ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างชุมชนกลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้านชนบท	154
รายชื่อผลงานวิจัยเป็นหนังสือของชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย	156

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1 แสดงเส้นกราฟการยอมรับระบบชุมชนชนบทไทยของระบบรัฐ (ชาติ) และทุน	2
แผนภาพที่ 2 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชนในชนบท	4
แผนภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของชั้น 5 ของชุมชน	5
แผนภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนและระบบอื่นๆ	7
แผนภาพที่ 5 โครงสร้างของระบบชุมชนหมู่บ้านเมื่อความสัมพันธ์กับรัฐและทุน	15
แผนภาพที่ 6 แสดงโครงสร้างของชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนครอบครัว	17
แผนภาพที่ 7 ชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนกลุ่มย่อยต่างๆ	18
แผนภาพที่ 8 ชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนเครือข่าย	18
แผนภาพที่ 9 วิวัฒนาการและชุมชนกลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้านชนบท	20
แผนภาพที่ 10 วิวัฒนาการของกลุ่มผู้นำของชุมชนหมู่บ้านชนบท	23
แผนภาพที่ 11 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการดำเนินชีวิตใน 2 ระบบชุมชน	32
แผนภาพที่ 12 ส่วนเกิน และส่วนเกินเทียมของชุมชนหมู่บ้านชนบท	41
แผนภาพที่ 13 สถานะภาพของผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนหมู่บ้านกับผู้นำที่รัฐมาจัดตั้ง	46
แผนภาพที่ 14 แบบแผนการตั้งครอบครัวในชุมชนบ้านปาง	49
แผนภาพที่ 15 ระยะเวลาก่อเกิดและระยะห่างของชุมชนชนบทที่ศึกษาเทียบกับ ชุมชนเมืองใกล้เคียง	50
แผนภาพที่ 16 ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางของชุมชนหมู่บ้านชนบทกับถนนหลวง ที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนเมือง	51
แผนภาพที่ 17 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และวัฒนธรรมชุมชนชนบท	57
แผนภาพที่ 18 เปรียบเทียบการมองระบบชุมชนหมู่บ้านแบบเหมารวมกับธรรมชาติ ที่เป็นจริง	85
แผนภาพที่ 19 แสดงการไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างภายนอกกับชุมชนชนบทไทย ยุคพึ่งกันเอง	102
แผนภาพที่ 20 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชุมชน ชนบทกับภายนอกในยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ	104

แผนภาพที่ 21 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้าน	
ชนบทกับภายนอกในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ	105
แผนภาพที่ 22 แสดงโครงสร้างวงนอกของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไทย	120
แผนภาพที่ 23 ระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ชนาน	128
แผนภาพที่ 24 ระบบการบริหารงานชุมชนที่เหมาะสมในอนาคต	129
แผนภาพที่ 25 สหกรณ์แนวตั้งของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท	132

ส่วนที่ 1

บทนำ :

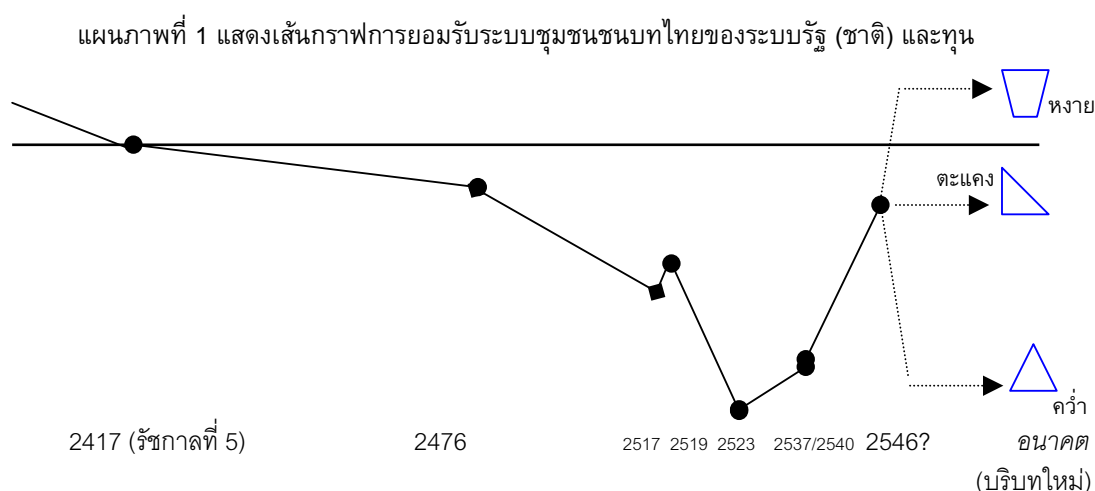
ระบบคู่ขนานกับความไม่พร้อมจะเป็นทางเลือกในยุค Post Modernization

ก่อนการเข้ามาของจักรวรรดินิยมตะวันตก ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยเป็นระบบหลักที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์กว้างขวางและจำนวนประชากรมีน้อย ระบบเศรษฐกิจชุมชนยุคนั้นยังไม่ถูกคุกคามจากระบบเศรษฐกิจระบบโลก ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีระบบเศรษฐกิจชุมชนเพื่อเลี้ยงตัวเอง การค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนชนบทด้วยกันเป็นระบบใช้สิ่งของแลกกัน (Barter System) เวลาที่มีความเดือดร้อนหรือปัญหาของคนในชุมชนชนบทจะใช้อาศัยสวัสดิการชุมชนจากชุมชนครอบครัวและชุมชนเครือญาติ จนหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 แล้ว จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทางเศรษฐกิจไปเป็นเพื่อขายมากขึ้น (ยุพา วงศ์ไชย 2529 : 4-5) แต่การผลิตหลักของชุมชนหมู่บ้านชนบทก็ยังเป็นเกษตรกรรมอยู่ (วรุณี โรมรัตน์พันธ์, 2536 : 26-29) หากจะอธิบายเชิงระบบและจากมุมมองของชุมชนชนบทแล้ว ชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยเป็นที่อยู่ของประชากรส่วนใหญ่ของไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ไม่มีการศึกษาและบันทึกเรื่องราวที่เป็นระบบ ทราบเพียงว่ามีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันนี้เป็นอีกระบบหนึ่งที่แตกต่างจากระบบรัฐและทุน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2543)

เมื่อความยั่งยืนของสังคมในประเทศประเทศกำลังพัฒนาขึ้นอยู่กับความยั่งยืนของชุมชนชนบทเป็นสำคัญ (Uphoff อ้างใน ประเวศ วะสี 2542: 52) และหากประเทศกำลังพัฒนามุ่งเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาจากแบบรวมอำนาจตามโลกาภิวัตน์มาเป็นแนวคิดการพัฒนาชุมชนเพื่อชุมชนแล้ว หน่วยวิเคราะห์ของการพัฒนา คือ ชุมชน ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) อีกต่อไป การใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา (Community-Based Development Approach) เป็นแนวทางที่เหมาะสม (Bungarten, 1998: 2) และต้องคำนึงถึงสิทธิพื้นฐานที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหรือกลุ่มระดับจุลภาคที่มีศักยภาพในการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนของตนด้วยสิ่งที่นักวิชาการบางคนที่มีมองจากมุมมองชุมชนเมืองเรียกว่ายุทธศาสตร์ความขี้เกียจให้มาเชื่อมโยงกับระบบสังคมมหภาคให้ได้อย่างเหมาะสม ไม่เช่นนั้นจะเป็นสัมผัสเพียงผิวของความจริง (surfacing of facts) ของชุมชนชนบทเท่านั้น (Williams 1999 : 157-158) อีกประการหนึ่งการเลือกอธิบายชุมชนระดับชุมชนหมู่บ้านนั้นจำเป็นเพราะเป็นหน่วยนโยบายสาธารณะเล็กที่สุดและเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานและประเมินผลนโยบายสาธารณะของรัฐและทุน ซึ่งตรงกับวิสัยที่เป็นธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนของคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยบนที่ตั้งของชุมชนในชนบทที่สามารถจัดการ/

บริหารกันเองกว้างที่สุดได้ในระดับชุมชนหมู่บ้านชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทในเชิงโครงสร้าง เพราะประเทศไทยเป็นประเทศโลกที่สามที่การบริหารการพัฒนามีปัญหาในเชิงโครงสร้าง (ดิน ปรัชญาพฤทธิ์ 2534)

แต่ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยถูกยอมรับจากรัฐว่าเป็นอีกระบบหนึ่งได้ลดลงตั้งแต่เกิดรัฐชาติสมัยรัชกาลที่ 5 ต่ำลงไปอีกเมื่อรัฐออกพระราชบัญญัติการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 แม้จะเห็นความหวังได้ 2 ปีหลังมีรัฐธรรมนูญ ปี 2517 แต่ต้องมาตกต่ำลงไปมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จนรัฐประกาศใช้นโยบาย 66/2523 จากนั้นระบบชุมชนก็ได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นจนมีนโยบายกระจายอำนาจให้องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในปี พ.ศ. 2537 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี 2540 และใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2549) ดังแสดงเส้นทางในแผนภาพที่ 1. โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ ปี 2540 ที่มีเป้าหมายจะสร้างความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชนชนบทให้หวนกลับมาทำหน้าที่บนฐานความเข้มแข็งของตนเองในสังคมบริบทใหม่ (ประเวศ วะสี 2545 : 1)

หลังเกิดรัฐชาติและระบบชุมชนหมู่บ้านเข้าสู่ยุคความทันสมัย (Modernization) ภายใต้อำนาจของระบบรัฐกับระบบทุนที่ประสานประโยชน์กันเป็นระบบรัฐและทุนในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยระบบรัฐและทุนเป็นฝ่ายใช้อำนาจกำหนดนโยบายสาธารณะ* (Public Policy) ที่มีผลต่อระบบชุมชนชนบทเรื่อยมา ตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติการจัดการปกครองแบบสมุหเทศาภิบาล พ.ศ 2417 นโยบายสาธารณะสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญมาหลายฉบับตั้งแต่ฉบับ พ.ศ.

* นโยบายสาธารณะ แบ่งย่อยเป็น นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายสังคม นโยบายต่างประเทศ นโยบายเทคโนโลยี ฯลฯ

2475 ถึงฉบับ 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-9 (2504-2544) เป็นต้น ซึ่งนโยบายสาธารณะส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับ**นโยบายทางด้านเศรษฐกิจ** (Economic Policy) มากกว่า สวัสดิการสังคม (Social Welfare) และสวัสดิการชุมชน (Community Welfare) ดังจะเห็นได้จาก 1) เมื่อเริ่มกำหนดทิศทางของการพัฒนาประเทศไทยในปี พ.ศ. 2504 เรียกชื่อว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และเพิ่งจะมีการให้ความสำคัญโดยเพิ่มคำว่า “สังคม” และมีการใช้คำว่า “**พัฒนาสังคม**” เข้าไปในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2510-2514) และ 2) หรือเริ่มใช้นโยบายสวัสดิการสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปี 2530 และตอนแรกยังเรียกว่าแผนพัฒนาสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 1 (2530-2534) (คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2540 : 1-2) ที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสวัสดิการสังคมที่มุ่งบริการแบบให้เปล่าของรัฐแก่คนพิการหรือด้อยโอกาสส่วนน้อยเป็นหลัก นโยบายสาธารณะด้านสวัสดิการสังคมและสวัสดิการชุมชนถูกนำไปฝากความหวังไว้กับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีตามแบบประเทศตะวันตกที่มีข้อสมมติว่าสวัสดิการสังคมหรือสวัสดิการชุมชนจะเริ่มต้นจากประชาชนส่วนน้อยในโครงสร้างส่วนบนของสังคมลงไป (Trickle Down) ถึงประชาชนส่วนใหญ่ในโครงสร้างส่วนล่างได้อย่างทั่วถึง ตามแนวทางการจัดสวัสดิการแบบเก็บตกที่ปล่อยให้เป็นที่ของสถาบันตลาดและครอบครัวเป็นผู้จัด ส่วนที่เหลือหรือตกขอบจากการทำหน้าที่ของ 2 สถาบันดังกล่าวรัฐจะเป็นผู้ดำเนินการ (วันทนี วาสิกะสิน และคณะ 2537 : 4)

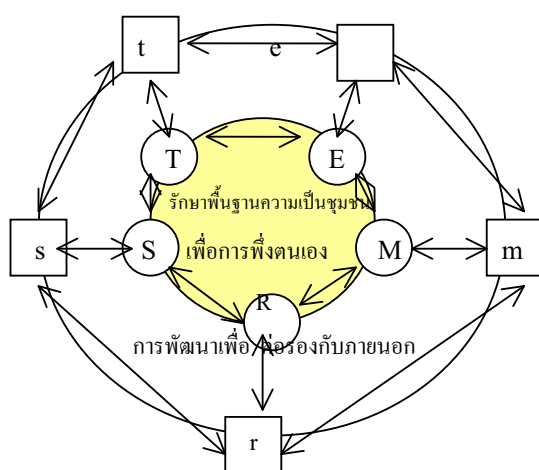
แม้ในช่วงปี พ.ศ. 2529-2539 เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2537 ไทยมีภาวะการเติบโตทางเศรษฐกิจวัดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) สูงเป็นอันดับหนึ่งของโลก (Thailand Development Research Institute 1998: 4) และผลแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจช่วงนั้นเหมือนกับจะเป็นเครื่องชี้วัดถึงความสำเร็จสูงสุดของแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมของไทยที่ฝากความหวังไว้กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจทุนนิยมในสังคมไทยว่าจะสามารถทำหน้าที่**เศรษฐกิจแห่งชาติ**และส่งผ่านสวัสดิการสังคมแก่ชุมชนชนบทได้ จนรัฐบาลไทยในช่วงนั้นวาดฝันว่าไทยจะเจริญเติบโตต่อไปจนนำสังคมไทยเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า**ประเทศอุตสาหกรรมใหม่** หรือ NIC (มงคล ด้านธานินทร์ 2541: 2) แม้ว่าจะมีความพยายามกำหนดนโยบายสาธารณะด้านสังคม คือ กฎหมายประกันสังคม พ.ศ. 2497 แต่ก็ไม่มีผลในทางปฏิบัติ (วิชัย โสสุวรรณจินดา 2536 : 9) และเมื่อตราขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2533 ก็มีเป้าหมายเพื่อสร้างหลักประกันต่อบุคคลที่มีปัญหาหรือได้รับความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือเมื่อประสบภัยจากการทำงานหรือมีเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหากระทบกระเทือนความต้องการค่าครองชีพซึ่งถือว่าเป็นสวัสดิการ

สังคมที่ครอบคลุมเฉพาะผู้มีรายได้ประจำในเขตชุมชนเมืองหรือภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ขณะที่กฎหมายอันเป็นแม่บทของสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมถึงผู้ไม่มีรายได้ประจำที่อาศัยอยู่ใน ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ถูกเสนอมานานแต่ยังไม่ประกาศใช้จนถึงปัจจุบัน (นิคม จันทรวิทุร 2539: 29)

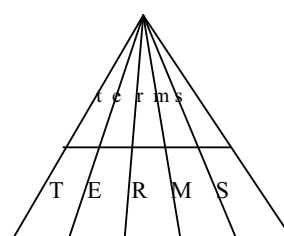
ผลกระทบด้านสังคม-วัฒนธรรมจากนโยบายที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคความทันสมัย (Modernization) ผลักดันให้ระบบชุมชนชนบทเข้าสู่กระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและไร้ระเบียบอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จนอยู่ในสภาพที่มีปัญหาและไร้อำนาจต่อรองกับรัฐและทุน และความสามารถในการพึ่งกันเองอ่อนแอลงไป เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามแรงกดดันจากวิถีการดำเนินชีวิตแบบระบบชุมชนเมืองที่เข้ามากระทบจิตใจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมด้วย (กรมประชาสัมพันธ์ 2536 : 66-67) ชุมชนหมู่บ้านชนบทไม่สามารถจะเข้าใจกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจและถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ครองอำนาจรัฐ ชุมชนหมู่บ้านชนบทจึงเป็นผู้เคราะห์ร้ายในกระบวนการพัฒนาประเทศที่เน้นเศรษฐกิจนี้ (มงคล ด้านธานินทร์, 2541 : 2-3)

แต่ศักยภาพการพึ่งกันเองของชุมชนหมู่บ้านชนบทยังคงยังยืนภายใต้ยุคความทันสมัย โดยปรับตัวให้มีการพึ่งกันเองมาอยู่ที่โครงสร้างวงใน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2544) ตามแบบจำลองการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านชนบท ดังแสดงในแผนภาพที่ 1. โดยโครงสร้างวงนอกที่เพิ่มขึ้นมาทำหน้าที่พัฒนาชุมชนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งเป็นการยืนยัน

แผนภาพที่ 1 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชนในชนบท

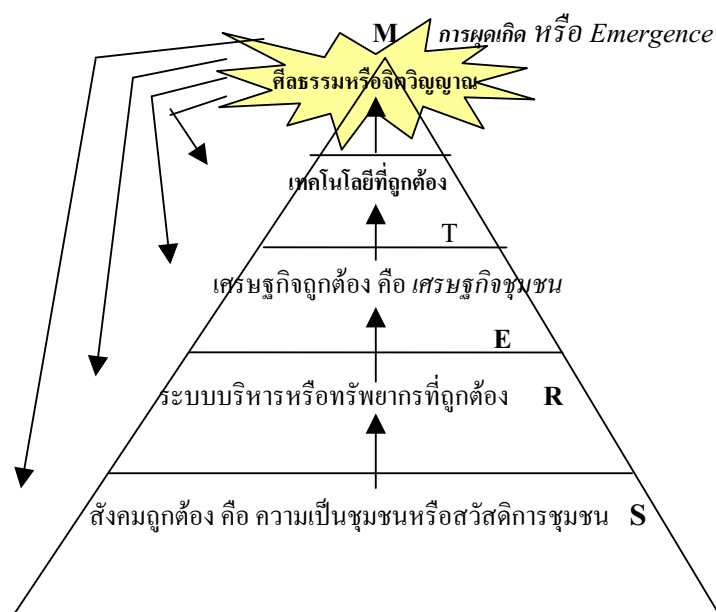
หรือ

ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2544 : 29

ว่าเกิดระบบชุมชนมีจริงและที่เกิดขึ้นบนที่ตั้งของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท โดยโครงสร้างแต่ละวงจะมีองค์ประกอบ 5 ด้าน เรียกว่า TERM* (เมื่อ T คือ เทคโนโลยี/การศึกษา E คือ เศรษฐกิจ R คือ ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการ M คือ จิตวิญญาณ/จิตใจ S คือ ชุมชนหรือสังคมหรือสวัสดิการ) ซึ่งประเวศ ะสี ได้อธิบายองค์ประกอบของชุมชนหมู่บ้านที่คล้ายกันนี้ เรียกว่า **“ขั้น 5 ของชุมชน”** (ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.) โดยเรียงลำดับกระบวนการทั้ง**ขาขึ้นและขาลง** โดยขาขึ้นนั้นเริ่มต้นที่ความเป็นชุมชนหรือสวัสดิการชุมชนที่จะจัดการสภาพแวดล้อมภายนอก(ที่จัดการเองได้) หรือทรัพยากรธรรมชาติในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชน ทำให้เกิดเทคโนโลยี/การศึกษาและสูงสุดจะ**ผุดเกิด**จิตวิญญาณหรือศีลธรรมที่เป็นนามธรรม และจิตวิญญาณหรือศีลธรรมนี้จะส่งผลในขาลงทั้งผ่านองค์ประกอบข้างบนลงมาหรือจากจิตวิญญาณโดยตรงลงมากำหนดและผลิตซ้ำกิจกรรมและกระบวนการตามองค์ประกอบต่างๆ อีก 4 ส่วน หมุนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุด ตราบที่ชุมชนยังมีชีวิตอยู่

แผนภาพที่ 5 ความสัมพันธ์ของขั้น 5 ของชุมชน

ที่มา: ปรับปรุงจาก ประเวศ ะสี, 2541 : 19

* การศึกษานี้ใช้ชุมชนเป็นฐาน วงในจึงสำคัญที่สุด จึงแทน TERMS ด้วยอักษรตัวใหญ่ที่วงใน

แม้จะเป็นการมองระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเฉพาะส่วนที่ดี แต่ ประเวศ วะสี ได้ละไว้ในฐานที่เข้าใจว่าหากมีชุมชนหรือสวัสดิการชุมชนที่ไม่ถูกต้องก็จะจัดการทรัพยากรไม่ถูกต้อง เศรษฐกิจชุมชนไม่ถูกต้องไปเรื่อย ๆ จนเกิดจิตวิญญาณไม่ถูกต้องหรือไม่มีศีลธรรม และชาลงก็จะมาผลิตซ้ำแต่ส่วนที่ไม่ถูกต้องทั้งระบบเช่นกัน

ตามแนวคิดของนักคิดของไทยหลายท่านข้างต้น พอสรุปลักษณะและสถานภาพของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนที่เป็นสภาวะและกิจกรรมของระบบชุมชนชนบทส่วนที่ต้องต้องซ่อนอยู่แค่โครงสร้างวงในมาตลอดความทันสมัย (Modernization) หรือช่วง 120 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงของการใช้นโยบายสาธารณะแบบเหมารวมเอาระบบชุมชนชนบทเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบรัฐและทุน แต่เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ-สังคมไทยเมื่อปลายปี พ.ศ. 2539 หลายฝ่ายเห็นว่ารัฐและทุนไม่อาจจะเป็นศูนย์กลางของระบบเหมารวมที่จะนำพาสังคมไทยทั้งหมดให้อยู่ดีกินดี (สวัสดิการ) อย่างทั่วหน้าได้ เพราะคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยยังไม่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและทันสมัยตามชุมชนเมืองส่วนน้อยไปหมด ยังคงเห็นอัตลักษณ์ของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นอีกระบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากระบบชุมชนเมืองที่มีรัฐและทุนเป็นตัวแสดงมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นการตื่นตัวเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขและป้องกันปัญหาเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมที่หันมาให้ความหวังกับระบบชุมชนชนบท และได้กำหนดเป็นนโยบายสาธารณะไปบ้างแล้ว เช่น นโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีข้อสมมติว่าปัญหาต่างๆ ของสังคมไทยไม่ได้ตั้งอยู่เพียงเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจเท่านั้น จึงจำเป็นต้องบูรณะเศรษฐกิจพร้อมไปกับการบูรณะสังคม วัฒนธรรม จิตใจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง โดยใช้วิธีการส่งเสริมความเข้มแข็งของทุกระบบชุมชนชนบทในบริบทของสมัยใหม่ (ประเวศ วะสี, 2542ก : 8) หรือยุคหลังความทันสมัย (Post Modernization) ระบบชุมชนชนบทจึงกลับมามีความสำคัญและเป็นเป้าหมายของนโยบายสาธารณะระดับสูง เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) และรัฐธรรมนูญปี 2540 ที่ระบุชัดเจนว่า **ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา** (แทนการใช้ทุน) แต่การนำนโยบายสาธารณะต่างไปปฏิบัติที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเพราะยังแฝงไว้ด้วยระบบอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์ (ดำรง บุญยืน 2545) ระบบคิดยังเป็นแบบเหมารวมอยู่มากไม่เห็นระบบชุมชนเป็นอีกระบบหนึ่งที่ต่างจากระบบรัฐและทุน ดังนั้นแนวคิดระบบคู่ขนานจึงยังจำกัดอยู่ในวงแคบต่อไป จึงมีความพยายามของหลายฝ่ายที่จะส่งเสริมสนับสนุนส่วนของระบบชุมชนชนบทที่ถูกละทิ้งและกดทับมานานให้กลับมาเป็นตัวแสดงที่เข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทในอนาคต เช่น การจัดตั้งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และหน่วยงานสนับสนุนการวิจัยเพื่อชุมชนในระดับชาติ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นต้น เพื่อสร้างองค์ความรู้และร่วมกันผลักดันและพัฒนานโยบายสาธารณะที่ส่งเสริม

ทั้งด้านเศรษฐกิจชุมชนคู่ขนานและสวัสดิการชุมชนคู่ขนานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลชัดเจนยิ่งขึ้น

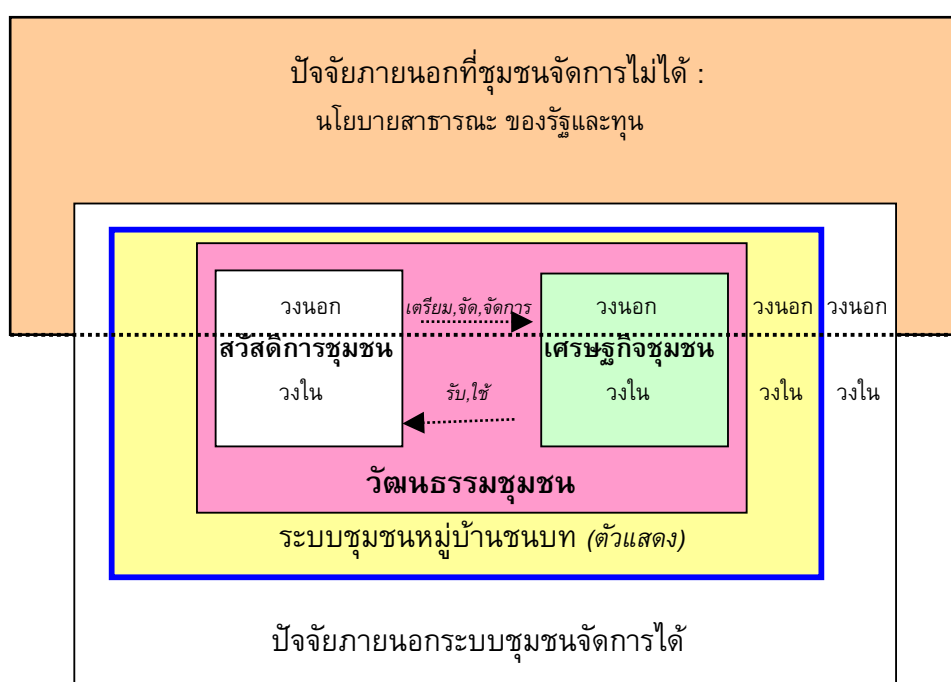
เศรษฐกิจชุมชนนั้นได้มีการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ หลักการ และแนวทางผลักดันให้เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในเศรษฐกิจแห่งชาติที่คู่ขนานกับเศรษฐกิจกระแสหลัก หรือเรียกว่า **เศรษฐกิจสองขา** (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์และฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2542: 108, สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2544 : 28) อันเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดระบบ**เศรษฐกิจคู่ขนาน**ไว้แล้ว แต่ส่วนสวัสดิการชุมชนยังไม่มีการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง จึงยังอยู่ห่างไกล**แนวคิดระบบสวัสดิการคู่ขนาน** ดังนั้นหากสามารถอธิบายระบบสวัสดิการชุมชนเทียบเคียงกันไปกับเศรษฐกิจชุมชนได้จะเป็นการประหยัดเวลาและทรัพยากรในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านสวัสดิการชุมชน เพราะโดยหลักการแล้วสามารถเทียบเคียงไปพร้อมกันได้เพราะต่างอยู่ในระบบ**ชุมชนหมู่บ้านชนบท**ที่เป็นตัวแสดงร่วมกัน และองค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจชุมชนก็มีลักษณะพิเศษที่เป็นเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชนหมู่บ้านเป็นหลัก นั่นคือเป็นเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดสวัสดิการชุมชนนั่นเอง ดังนั้นองค์ความรู้ของเศรษฐกิจชุมชนก็ต้องการการอธิบายร่วมกับองค์ความรู้เรื่องสวัสดิการชุมชนด้วยเช่นกัน เพราะการพัฒนาประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจต้องไปด้วยกันกับเสถียรภาพและความเป็นธรรมทางสังคม (John Maynard Keynes อ้างในเสน่ห์ จามริก, 2542: 33-34)

ดังนั้นยุคหลังความทันสมัย (Post modernization) จึงฝากความหวังไว้กับองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนในชุมชนหมู่บ้านชนบท และการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความจริงของชุมชนหมู่บ้านได้ จะเกิดประโยชน์มหาศาลเพราะเปรียบเทียบการหายใจของที่ถูกคว่ำให้หายใจขึ้นมาจริงๆ ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเพราะที่ผ่านมานโยบายสาธารณะนำไปใช้ไม่ได้ผลเป็นแค่การตะแคงชุมชนหมู่บ้านขึ้นมาเท่านั้น จากโอกาสที่จะเกิดขึ้นตามเป้าหมายที่มีอยู่ 3 กรณี (ดังแสดงในแผนภาพที่ 1) คือ 1) กลับคว่ำลงไปเหมือนเดิม 2) หายขึ้นตามเป้าหมายและ 3) ตะแคงข้างไปอีกด้านหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป้าหมายที่ต้องไปให้ถึงคือการหายใจจริง

ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จะพยายามอีกครั้งเพื่อให้เกิดการหายใจศักยภาพของชุมชนชนบทขึ้นมาอย่างแท้จริง โดยจะพยายามอธิบายลึกลงไปถึง**ระบบคู่ขนาน**ทั้งทางเศรษฐกิจและสวัสดิการของชุมชนหมู่บ้านชนบท บนข้อสมมติที่ว่าชุมชนจะยังคงตั้งอยู่บนที่ตั้งเดิม และชุมชนมีมุมมองของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทในเรื่อง**ศักยภาพ**ในการพึ่งกันเองมาในประวัติศาสตร์หลายพันปีก่อนที่จะเกิดรัฐและทุนขึ้นมาภายหลังเมืองร้อยกว่าปีที่ผ่านมา เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่จะสามารถเป็นทางเลือกสำหรับยุคหลังทันสมัยตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2540 ที่มุ่งใช้ชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนา โดยจะแบ่งอธิบายเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนตามองค์ประกอบ

เชิงระบบภายใต้ตัวแสดงคือชุมชนหมู่บ้านชนบท และปัจจัยภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงความสัมพันธ์ในแผนภาพที่ 4 ซึ่งประเด็นหลักที่จะอธิบายมี 4 ประเด็น คือ

แผนภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนและระบบอื่นๆ

1. ตัวแสดง คือ ชุมชนหมู่บ้านชนบทซึ่งมีประวัติศาสตร์ และมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายในทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่จัดการเองได้
2. เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกัน พลวัต ศักยภาพ และความยั่งยืน
3. นโยบายสาธารณะของรัฐและทุน ที่เป็นปัจจัยภายนอกที่ระบบชุมชนหมู่บ้านจัดการไม่ได้ที่มาเกี่ยวข้อง
4. เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท : ความหวังต่อสังคมไทย ปัญหาในการบริหาร และข้อเสนอสำหรับอนาคต

ส่วนที่ 2

ตัวแสดงเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน

บทที่ 1

ชุมชนหมู่บ้านชนบท : ตัวแสดงที่มีประวัติศาสตร์

การอธิบายเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนเชิงระบบที่ถูกต้องและเป็นองค์รวม จำเป็นต้องเข้าใจระบบชุมชนหมู่บ้านชนบททุกมิติเพราะเป็นตัวแสดงพื้นฐานของระบบทั้งสอง โดยเฉพาะมิติการก่อเกิดและพลวัตตามช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการตัดตอนข้อมูลเพียงบางช่วงมาอธิบาย และช่วยให้ข้อเสนอแนะสำหรับอนาคตถูกต้องต่อไป

1. การก่อเกิดชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนหมู่บ้านแรกหรือหมู่บ้านแม่ เช่น ชุมชนบ้านปางจะมีอายุชุมชนยาวนานที่สุดในกลุ่มชุมชนหมู่บ้านชนบทที่อยู่ระหว่างชุมชนเมือง (อำเภอ) ลี้กับชุมชนเมือง (อำเภอ) บ้านโฮ่งในปัจจุบันนั้น ตอนเริ่มก่อตั้งชุมชนประมาณปี พ.ศ. 2345 พบชากวัดร้างและพระพุทธรูปทองเหลืองขนาดใหญ่ในบริเวณวัดร้างนั้น ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ทราบว่า เป็นชุมชนมาน* เมื่อค้นคว้าประวัติศาสตร์ช่วงก่อนการก่อตั้งชุมชนหมู่บ้าน 200 ปีที่ผ่านมา ทราบว่า ชุมชนบ้านปางเป็นชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างหัวเมืองใหญ่ 2 เมือง คือ หงสาวดีของพม่ากับทริภุญชัย* ซึ่งเคยรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 17 หรือประมาณ 900 ปีขึ้นไป (กรมศิลปากร : 2540) ช่วงที่ก่อตั้งชุมชนบ้านปางเมืองทริภุญชัยเป็นเมืองขึ้นของล้านนาไทยตอนปลาย ซึ่งตรงกับสมัยรัตนโกสินตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงที่มีสงครามระหว่างหัวเมืองนานหลายร้อยปีและเกิดโรคระบาดบ่อย ทำให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทในช่วงนั้นอยู่ในสภาพไม่มีที่ตั้งถาวรและแตกตัวกระจายเป็นกลุ่มเล็กๆ ไปตามป่าเขาที่ห่างไกลจากหัวเมือง เพื่อป้องกันการรุกรานและกวาดต้อนจากชุมชนหัวเมือง คล้ายกับชุมชนหมู่บ้านชนบทของพม่าใกล้แนวชายแดนไทยปัจจุบัน การก่อตั้งชุมชนบ้านปางเริ่มด้วย 2 - 3 ครอบครัว ซึ่งคล้ายกับชุมชนหมู่บ้านคีรีวงในจังหวัดนครศรีธรรมราชในภาคใต้ที่มีอายุชุมชนประมาณ 200 ปีเท่ากันที่เริ่มก่อตั้งด้วยครอบครัวสามัญชนไม่กี่ครอบครัวที่หนีการเป็นทหาร หรือหนีชุมชนเมือง* ในยุคนั้นด้วยการลัดเลาะมาตามลำน้ำขึ้นมาถึงที่ราบระหว่างหุบเขา (พรพิไล เลิศวิชา 2531 : 25-26) หรือชุมชนบ้านโปงในจังหวัดอุบลราชธานีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แม่มีอายุชุมชนประมาณ 120 ปี ที่เริ่มก่อตั้งชุมชนด้วยการหักร้างทางพงของสมาชิก 4 ครอบครัวและมีประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ระหว่างหัวเมืองก่อกำหนั้นเช่นกัน (รุ่งอรุณ ที่พชุนหเสถียร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข

* เป็นชุมชนแบบใหม่ที่มีอัตลักษณ์ที่ต้องต่อสู้เพื่อการได้ยึดครองที่ตั้งที่แน่นอนเอาไว้เพื่อความยั่งยืน อำนาจและต้องการมีประวัติศาสตร์จารึกแก่คนรุ่นหลัง
 ครอบานานเท่านั้น

2532 : 18) และพบว่าเกือบทุกอำเภอจะตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านสามหลัง" เพราะเริ่มก่อตั้งด้วยสมาชิก 3 ครอบครัว

2. การเป็นชุมชนเปิด

ประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านชนบทของสามัญชนนี้เป็นชุมชนเปิด เพราะมีประวัติศาสตร์การติดต่อกับชุมชนภายนอกอื่นๆ ก่อนที่จะเกิดรัฐชาติในปี พ.ศ. 2417 มีการติดต่อกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่สำคัญ 2 อย่าง คือ

1) ชุมชนชนบทด้วยกัน ดังจะพบว่าในเวลาต่อมาจะมีครอบครัวชนบทจากที่ต่างๆ อพยพมาอยู่ร่วมกันเพิ่มมากขึ้น แม้ไม่เป็นเครือญาติเดียวกัน เพราะเมื่อพิจารณาจากระบบเกื้อผีหรือระบบเครือญาติในชุมชนหมู่บ้านแล้วจะมีหลายตระกูลในหนึ่งชุมชนหมู่บ้าน และมีอายุการเข้ามาในชุมชนในช่วงเวลาที่ไม่เท่ากันเพราะมีอิสระที่จะเข้ามาได้ตลอดเวลา เช่น ชุมชนบ้านปางปัจจุบันที่มี 503 ครอบครัวนั้นมีทั้งหมด 11 ตระกูลและเข้ามาในชุมชนในช่วงเวลาไม่เท่ากัน ขณะที่ชุมชนคีรีวงในภาคใต้ ที่มีอายุชุมชนใกล้เคียงกัน คือ 200 ปี และจำนวนครอบครัวประมาณ 500 ครอบครัวใกล้เคียงกันมีแค่ 7 ตระกูล (พรพิไล เลิศวิชา 2531 : 36, 51)

2) สิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากร คือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่า อากาศ แสงแดด ฝน พื้นดิน ลำห้วย ลำน้ำ เป็นต้น และ 2) ทรัพยากรกึ่งธรรมชาติที่ร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อชุมชนมีที่ตั้งถาวรแล้ว เช่น ตัวบ้าน คอกสัตว์ สวน ไร่ นา ทางเดิน (ถนน) เหมืองฝาย คลองส่งน้ำ วัด ลานวัด ลานบ้าน และฌาปนกิจสถาน เป็นต้น ในช่วงที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ยังไม่มีที่ตั้งถาวรนั้นได้อพยพไปอยู่ตามป่าเขาที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ตอนที่หมื่นผาบพาครอบครัวออกจากเมืองลำพูนไปก่อตั้งชุมชนบ้านปางนั้น บริเวณนั้นมีสภาพเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่นเดียวกับที่ชุมชนคีรีวงในภาคใต้ (พรพิไล เลิศวิชา 2531 : 26) สรุปแล้วปัจจัยสิ่งแวดล้อมทั้งสองข้างต้นเป็นสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ได้ ไม่กินอาณาเขตกว้างไปกว่าความจำเป็นใช้ประโยชน์จริงแบบพอกินพอใช้ไม่กักตุน ไม่ถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล แต่ถือว่าป่า ลำห้วย วัด ฌาปนกิจสถาน ฯลฯ ล้วนเป็นของหน้าหมู่บ้าน

3. ความสัมพันธ์กับรัฐและทุน

หลังจากที่ก่อตั้งชุมชนหมู่บ้านบนที่ตั้งถาวรมาได้ประมาณ 70 ปี เกิดรัฐชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2417 ชุมชนหมู่บ้านชนบทจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกเพิ่มขึ้นมา เป็นการเกี่ยวข้องกับแบบถูกกระทำจากปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่จัดการเองไม่ได้ คือ รัฐและทุน ซึ่งเป็นตัวแสดงเชิงอำนาจของระบบชุมชนเมืองที่เกิดตามมาภายหลัง แม้วัตถุประสงค์ของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่พยายามหนีหรือหลีกเลี่ยงการติดต่อกับชุมชนหัวเมืองในยุคก่อตั้งชุมชน เพราะว่าต้องการอิสระและไม่อยากร่วมในการทำสงครามที่นำโดยชุมชนหัวเมืองต่างๆ ที่ยาวนานไม่รู้จบสืบ (เช่นเดียวกับที่สามัญชนพม่าใกล้ชายแดนไทยประสพอยู่ในปัจจุบัน) ชุมชนหมู่บ้านชนบทจึงเข้าสู่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-

กึ่งพึงรัฐและทุน และจำเป็นต้องปรับตัวสร้างโครงสร้างนอกขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ป้องกันและประยุกต์สิ่งที่มีประโยชน์จากภายนอกมาใช้แทนที่ดั้งเดิมที่หลบไปอยู่ในโครงสร้างวงใน แต่ความสัมพันธ์กับระบบชุมชนเมืองอีกด้านหนึ่งเป็นโอกาสให้ระบบชุมชนชนบทได้เกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน องค์กร เทคโนโลยี และชุมชนหรือสังคมภายนอกอื่นๆ พร้อมไปกับพลวัตที่เกิดขึ้นของ ปัจจัยภายในตามเงื่อนไขของกาลเวลาและกลไกธรรมชาติ

แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชนบทกับรัฐและทุนหรือชุมชนเมืองที่พบโดยทั่วไปจะเป็นลักษณะที่ระบบชุมชนชนบทจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับระบบชุมชนเมือง และชุมชนเมืองต้องพึ่งพาชุมชนชนบทในเชิงเศรษฐกิจและสวัสดิการในหลายรูปแบบ จำนวนมาก และตลอดเวลา ผ่านวิธีการทางเศรษฐกิจการเมืองแบบหัวเมืองแบบไทยๆ ในยุคนั้น เช่น การเกณฑ์แรงงานไปสร้างเมือง หรือไปเป็นทหารและการผลิตทางการเกษตร ด้วยวิธีเก็บส่วย ฤชา หรือภาษีในยามปกติ ทั้งในรูปอาหาร ทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ แล้วนำไปกักตุนไว้ให้มากที่สุด เพื่อใช้ในการแข่งขัน รุกราน และป้องกันสงครามจากหัวเมืองอื่น รวมถึงใช้เลี้ยงดูบรรดาเหล่าข้าทาสบริวาร

4. การปรับตัว

จากตัวอย่างของชุมชนบ้านปางใน ตารางที่ 1 ภาคผนวกที่ 1 สามารถสรุปแบบแผนและพลวัตของการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตามเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชน ดังนี้

1. ก่อนตั้งชุมชนหมู่บ้านชนบทที่พบเห็นอยู่ในปัจจุบันเคยมีชุมชนหมู่บ้านชนบทอื่นตั้งอยู่ตรงบริเวณนี้มาก่อน และศาสนาพุทธมอญมีอิทธิพลในหมู่ชุมชนชนบทยุคก่อนหน้านั้นมาแล้ว

2. ในช่วงต้น ๆ ของการตั้งชุมชนหมู่บ้านชนบทนั้นยังมีความมั่นใจว่าจะต้องอพยพต่อไปอีกหรือไม่ จากสงครามระหว่างหัวเมืองหรือโรกระบาด โดยพิจารณาจากการตั้งบ้านเรือนเป็นแบบชั่วคราวและมีจำนวนครอบครัวไม่มาก และไม่มีกิจกรรมที่แสดงถึงความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มั่นคง เช่น วัด ซึ่งชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยหลายแห่งแถบอำเภอลี้มีแบบแผนการก่อเกิดชุมชนคล้ายกับชุมชนบ้านปางนี้ กล่าวคือ ไม่ใช่ชุมชนชนบทดั้งเดิม และก่อตั้งด้วยครอบครัวจำนวนไม่ถึง 10 ครอบครัว และมีอายุชุมชนน้อยกว่าหัวเมือง 2 เมืองที่มีอยู่ก่อน

3. เมื่อตั้งชุมชนมานานจนมีจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้นประมาณ 100 ครอบครัวในคนรุ่นที่ 3-4 อายุชุมชนหมู่บ้านนานประมาณ 100 ปี สงครามระหว่างหัวเมืองสงบลงเพราะการเข้ามาล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเอเชียและประเทศข้างเคียงตกเป็นเมืองขึ้นหมด ชุมชนชนบทเริ่มทราบถึงการมีโอกาสตั้งชุมชนถาวร จึงมีกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนที่สำคัญ คือ การสร้างของหน้าหมู่ เช่น วัด สร้างฝาย ฼าปนกิจสถาน ฝึบ้าน ลานหมู่บ้าน ศาลกลางบ้าน เสาหลักบ้าน (เสี้ยวบ้าน) เป็นต้น

4. เมื่อเข้าสู่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจเริ่มมีความขัดแย้งระหว่างระบบ ชุมชนชนบทกับชุมชนเมืองหรือรัฐและทุน ซึ่งแสดงถึงการเป็นคนละระบบกัน ดังนั้นในประวัติศาสตร์จึง

เกิดเหตุการณ์ที่ครูบาศรีวิชัยเจ้าอาวาสวัดบ้านปางต้องถูกจับไปพิจารณาความผิดถึง 3 ครั้ง หรือกรณีที่บางท้องถิ่นถูกรัฐใช้กำลังปราบปรามในฐานะขบถและถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก เช่น ขบถเงี้ยวเมืองแพร่ในภาคเหนือ และขบถผีบุญในภาคอีสาน เป็นต้น

5. ต่อมาชุมชนหมู่บ้านกลายเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยการปกครองแบบรวมอำนาจของรัฐ เช่น ชุมชนบ้านปางจะขึ้นกับตำบลแม่ตื่น (อำเภอลี) เพราะเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างถนนหลวง และชุมชนบ้านปางเป็นหมู่บ้านที่ทางราชการไม่พอใจ เพราะเคยสร้างปัญหาแก่รัฐในกรณีครูบาศรีวิชัย (แต่ต่อมาอีก 1 ชั่วโมงคนภาพลักษณ์ของชุมชนหมู่บ้านดีขึ้น จึงได้ตั้งตำบลใหม่ที่แยกออกจากตำบลแม่ตื่นที่ชุมชนบ้านปางตั้งอยู่เป็น “ตำบลศรีวิชัย” ใน พ.ศ.2532 ทั้งที่ไม่มีหมู่บ้านใดในตำบลนี้มีชื่อว่า “บ้านศรีวิชัย” เลย)

6. ยุคที่พึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจตอนปลายตรงกับรุ่นคนที่ 5-6 ของชุมชนบ้านปางจะตกเป็นฝ่ายรับกับระบบรัฐและทุนในที่ตั้งของตนเป็นส่วนใหญ่ โดยรัฐส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาประจำในชุมชน และจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ตามนโยบายสาธารณะที่มุ่งการพัฒนาชุมชนชนบทให้ทันสมัยของรัฐ แม้ระบอบการปกครองเปลี่ยนเป็นแบบประชาธิปไตยก็ยังต้องเร่งพัฒนาชุมชน โดยอ้างว่าจะสร้างความอยู่ดีกินดีให้แก่ชุมชนชนบท ตลอดจนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเมืองลำพูนที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของชุมชนชนบทเป็นวงกว้างแผ่มาถึงชุมชนชนบทอย่างบ้านปางที่อยู่ห่าง 70 กว่า กิโลเมตร ช่วงนี้ชุมชนบ้านปางไม่ได้แสดงกิจกรรมวงในดั้งเดิมอย่างเปิดเผยต่อวงนอกมากอีก แต่วงในยังคงมีกิจกรรมของตนเท่าที่จะทำกันเองได้เพื่อผลิตซ้ำความเป็นชุมชนชนบทอย่างต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะกิจกรรมด้านจิตวิญญาณจากศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ เป็นต้น

7. ในยุคที่พึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาแบบกระจายอำนาจด้านหนึ่งชุมชนจะมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้นำและการบริหารแบบองค์การปกครองท้องถิ่นที่เรียกว่าองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่การแทรกแซงจากรัฐและทุนยังมีสูงและรุนแรง โดยเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการมาใช้เงินกองทุนก้อนใหญ่ลงไปให้ชุมชนบริหารจัดการกันเอง ชุมชนหมู่บ้านได้ตอบโดยการมีผู้นำชุมชนหมู่บ้านที่เปลี่ยนมาเป็นกลุ่มเขย-สะใภ้หรือผู้ที่เคยมีประสบการณ์เคยอยู่หรือทำงานในเมืองมาก่อน รัฐและทุนแทรกแซงระบบชุมชนอย่างต่อเนื่องและทุกรูปแบบที่จะทำได้ด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น การแต่งตั้งเจ้าอาวาสวัดในชุมชนหมู่บ้านเป็นพระครู การขายบริการสินค้าหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยแบบเมืองผ่านทางหลวง การโฆษณาสินค้าผ่านสื่อสารมวลชน เป็นต้น ขณะที่ชุมชนบ้านปางที่มีจำนวนครอบครัวประมาณ 503 ครอบครัว (2 หมู่บ้าน) เริ่มฟื้นฟูกิจกรรมที่แสดงความเป็นชุมชนชนบทแบบดั้งเดิมของชุมชนเองขึ้นมาเป็นของหน้าหมู่บ้าน เช่น ประเพณีแห่รูปเหมือนครูบาศรีวิชัย สรงน้ำพระธาตุวัดบ้านปาง แห่ไม้ค้ำสะหรี (โพธิ์) ตั้งกองผ้าป่าไว้อ้อมแซมป่าช้า รวมถึงการรวมกับชุมชนใกล้เคียงชนบทด้วยกันจัดตั้งตลาดนัดวันศุกร์ในบริเวณขอบถนนหลวงในชุมชนหมู่บ้านร่วมกับชุมชนชนบทอื่นๆ เป็นต้น

โดยสรุปภายใต้ความสัมพันธ์กับชุมชนเมืองหรือรัฐ โดยทุนชุมชนหมู่บ้านเป็นฝ่ายถูกกระทำ เช่น รัฐและทุนพยายามทำให้ที่ตั้งของชุมชนเมืองขยับเข้ามาใกล้โดยการตัดถนนเข้ามาในชุมชนหรือ

ผ่านชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการเข้ามาตัดไม้สัก ขุดแร่ธาตุในชุมชน การนำไฟฟ้า เครื่องใช้ไฟฟ้า รถจักรยานสองล้อ เครื่องจักรกล เทคโนโลยีเข้ามาแนะนำและขาย รวมถึงการสอนหนังสือภาษาไทยภาคกลาง และการรักษาสุขภาพแบบเมืองที่รับมาจากตะวันตกอีกต่อหนึ่ง โดยที่กฎหมายหรือนโยบายสาธารณะของรัฐเอื้ออำนวยต่อการทำเช่นนี้

5. ประวัติศาสตร์การพึ่งกันเอง 3 ยุค

เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นอีกระบบหนึ่งที่มีที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมืองหรือเดินทางเข้ามาลำบาก ทำให้ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทอย่างชุมชนบ้านปางในภาคเหนือและชุมชนคีรีวงในภาคใต้ยังมีสภาพการพึ่งกันเองแบบมีอนาธิปัตย์ในช่วงท้ายของยุคพึ่งกันเองได้ประมาณ 70 ปี หลังการก่อตั้งชุมชน จากนั้นชุมชนชนบทได้เข้าสู่ยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบกระจายอำนาจเมื่อเกิดรัฐชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2417 และอยู่ภายใต้ระบบชุมชนเมืองแบบศักดินาแบบไทยๆ ยุคนั้น และรัฐเผด็จการทหาร-พลเรือน-ขุนนางแบบไทยๆ จนถึงปี พ.ศ. 2537 (อีกประมาณ 120 ปีต่อมา) จากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่ยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบกระจายอำนาจหลัง พ.ศ. 2537 มาถึงปัจจุบันเพราะการกระทำของรัฐและทุนเช่นกัน เช่น การกำหนดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ที่มีเป้าหมายที่จะสนับสนุนให้ใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา เพราะชุมชนหมู่บ้านชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งวงในไม่ได้ต่อสู้เรียกร้องแต่ประการใด ยุคพึ่งกันเองกึ่งพัฒนาแบบกระจายอำนาจในปัจจุบันพบว่าในทางปฏิบัติรัฐและทุนก็ยังเป็นฝ่ายกระทำแบบเดิม และไม่ได้เอาชุมชนบทส่วนใหญ่เป็นฐานของการพัฒนาอย่างแท้จริง แม้จะถูกรัฐและทุนเรียกร้องให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ แต่ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทภายใต้เงื่อนไขของการถูกกระทำของระบบรัฐและทุนนิยมล้าหลัง (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2545) ที่ยาวนานพอสมควร ทำให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทโดยรวมจึงยังคงรับรู้ที่ต้องเป็นฝ่ายรับ ถอย ยอมตาม และปรับตัวตามภายใต้ความสัมพัทธ์นี้ตลอดมา

สรุปแล้วในมุมมองของชุมชนหมู่บ้านชนบท ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีพลวัตของการโต้ตอบกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายในและปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายนอกทั้งที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการได้และจัดการไม่ได้จากพื้นฐานการพึ่งกันเองเป็นหลักตลอดช่วงประวัติศาสตร์ชุมชนประมาณ 200 ปีมาจนถึงปัจจุบันซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 ยุค ดังนี้

1. ยุคพึ่งกันเองและมีอนาธิปัตย์ในบริบทดั้งเดิม หรือก่อน พ.ศ. 2417
2. ยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจ หรือ พ.ศ.2417-2537
3. ยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบกระจายอำนาจ หรือ พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน (2545)

บทที่ 2

ชุมชนหมู่บ้านชนบท : ตัวแสดงที่มีปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนมีตัวแสดงร่วมกันคือ ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ชุมชนหมู่บ้านชนบทนี้มีปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในระบบทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ปัจจัยเหล่านี้เป็นพื้นฐานของศักยภาพ ความยั่งยืน เป็นปัจจัยที่แสดงถึงขนาด แนวโน้ม และทิศทางของพลวัตของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนท่ามกลางสภาพแวดล้อมภายนอกทั้งที่จัดการได้และจัดการไม่ได้ที่เข้ามามีกระทบ และเป็นปัจจัยที่ทำหน้าที่รักษาความสมดุลระหว่างปัจจัยแวดล้อมภายนอกและภายใน รวมถึงระหว่างองค์ประกอบของแต่ละปัจจัยให้คงความสามารถหรือศักยภาพในการผลิตซ้ำทางเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่สำคัญของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท มีดังนี้

1. โครงสร้าง-หน้าที่

ชุมชนหมู่บ้านชนบทในยุคพึ่งกันเองทั้งช่วงที่ต้องย้ายถิ่นฐานบ่อยๆ และช่วงที่มีที่ตั้งถาวรนั้นเป็นชุมชนกลุ่มเล็กๆ แบบมีอนาธิปไตยที่มีโครงสร้างวงเดียว เพื่อทำหน้าที่ผลิตซ้ำกระบวนการและกิจกรรมของความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบท เศรษฐกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทได้เกือบสิ้นเชิง เมื่อเวลาผ่านไปพร้อมกับจำนวนสมาชิกที่เป็นครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น จนเกิดรัฐชาติสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เริ่มจัดการปกครองแบบรวมอำนาจและพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบสังคมตะวันตกมากขึ้นเรื่อยๆ โครงสร้างของชุมชนหมู่บ้านชนบทได้สร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาได้ตอบกับการรุกรานของนโยบายสาธารณะของรัฐและทุน คือ เพิ่มโครงสร้างส่วนวงนอกขึ้นมาคุ้มครองโครงสร้างวงในเอาไว้ โดยวงในก็คือชุมชนหมู่บ้านดั้งเดิมในยุคพึ่งกันเองที่มีพลวัตข้ามกาลเวลาและข้ามรุ่นของสมาชิกมาถึงปัจจุบัน ชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยจึงกลายมาเป็นชุมชนที่มีโครงสร้าง 2 วงที่เกี่ยวข้องกัน ที่เปรียบเหมือนก้อนน้ำแข็งที่ลอยน้ำ กล่าวคือ โครงสร้างวงในเป็นน้ำแข็งส่วนได้น้ำที่เป็นพื้นฐานและควบคุมวงนอกหรือน้ำแข็งส่วนที่โผล่พ้นน้ำให้โต้ตอบต่อปัจจัยสิ่งแวดล้อมนอกที่จัดการไม่ได้ เพื่อทำให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์ประกอบแบบองค์รวมของปัจจัยภายในของระบบชุมชนหมู่บ้านทั้งระบบ (ดังแสดงในแผนภาพที่ 5) โดยแต่ละวงจะมีลักษณะและทำหน้าที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. วงใน เป็นส่วนที่เป็นแกนแท้ ที่พิจารณาจากมุมมองของภายนอกแล้ว จะเห็นว่าเป็นส่วนที่เฉื่อยชา (Passive) ต่อการติดต่อกับภายนอกหรือรัฐและทุน แต่กระตือรือร้น (Active) ต่อการติดต่อกับภายนอกที่เป็นชุมชนชนบทด้วยกัน และระหว่างสมาชิกครอบครัวในส่วนของวงในด้วยกัน โดยทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทให้มีศักยภาพ ยั่งยืน และเป็นความหวังของระบบชุมชนชนบททั้งระบบได้ต่อไป

2. วงนอก เป็นส่วนที่เป็นเปลือก ที่หากพิจารณาจากภายนอก คือ ส่วนที่ (Active) ต่อการ

ติดต่อกับภายนอกที่สำคัญคือ ระบบรัฐกับทุน เพราะส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการเข้ามาจัดตั้งหรือให้การศึกษาบรม และประชาสัมพันธ์โดยรัฐและทุน ส่วนวงนอกทำหน้าที่อย่างน้อย 2 อย่าง คือ 1) กรอง

แผนภาพที่ 5 โครงสร้างของระบบชุมชนหมู่บ้านเมื่อสัมพันธ์กับรัฐและทุน

และ 2) ประยุกต์รับสิ่งที่มีประโยชน์จากรัฐและทุนภายนอกมาใช้ประโยชน์ต่อระบบชุมชนหมู่บ้าน ทั้งระบบให้มากที่สุด เป็นกระบวนการเชิงรุกหรือป้องกันแบบอหิงสาบนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน และเป็นยุทธศาสตร์ที่ชาญฉลาดจากภูมิปัญญาของชุมชนหมู่บ้านชนบทเองเพื่อให้สามารถจัดการกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่จัดการไม่ได้ให้สามารถจัดการเองได้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้ เพื่อไม่ให้ตกเป็นฝ่ายรับและเปลี่ยนแปลงตามภายนอกอย่างสิ้นเชิง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง-หน้าที่เป็นวงนอกและวงในของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเหล่านี้สามารถสังเกตได้ชัดเจน เนื่องจากเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. การที่ระบบชุมชนหมู่บ้านมีที่ตั้งถาวร จึงมีความต่อเนื่องในช่วงเวลาที่ยาวนานพอจะจับกฎเกณฑ์และแบบแผนนี้ได้
2. เป็นโครงสร้างระบบคู่ขนานที่เริ่มเกิดขึ้นกับระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทบนที่ตั้งถาวรของชุมชนหมู่บ้านชนบทเองมีมาตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจ โดยชุมชนหมู่บ้านชนบทสร้างและกำหนดเงื่อนไขจากการเรียนรู้ด้วยตนเองที่จะรักษาความสมดุลระหว่างองค์ประกอบทั้งหมดในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับรัฐและทุนแบบเป็นฝ่ายถูกกระทำเป็นหลักตลอดเวลา โดยวงในเป็นพื้นฐานกำหนดขนาด แบบแผน และทิศทางของโครงสร้างวงนอก แต่บางครั้งก็จะเกิดความผิดพลาดทำให้โครงสร้างวงนอกมีกำลังมากเกินไป จะหันกลับมาบั่นทอนวงในให้อ่อนแอลงไปได้ เพราะวงนอกมีรัฐและทุนที่มีวัฒนธรรมและกลไกแห่งอำนาจสนับสนุนอยู่

โดยรวมแล้วโครงสร้างวงในของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นโครงสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวเองน้อยและเชื่องช้าจากพื้นฐานเดิม ขณะที่วงนอกมีการเปลี่ยนแปลงมากและรวดเร็วทั้ง

จากพื้นฐานเดิมของวงนอกและจากพื้นฐานวงใน บางครั้งบางอย่างไม่รักษาฐานดั้งเดิมไว้เลย เช่น การใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และการศึกษาของบุตรหลานในเมืองหลวงหรือต่างประเทศ เป็นต้น

2. สมาชิกชุมชน

2.1 สมาชิกพื้นฐาน : ชุมชนครอบครัว

จำนวนชุมชนพื้นฐาน

การเป็นสมาชิกชุมชนหมู่บ้านชนบททางในมีนัยของการดำเนินชีวิตร่วมกัน ไม่นิยมหน่วยสมาชิกหน่วยพื้นฐานเป็นปัจเจกชนแบบการนับแรงงานของสังคมตะวันตก ตั้งแต่ครอบครัว โดยเรียกสมาชิกของแต่ละครอบครัวว่า “เฮือน” ซึ่งหลังยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจ เป็นต้นมาได้รับผลกระทบจากความก้าวหน้าทางด้านการวางแผนครอบครัวทำให้มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมีจำนวนน้อยลง ขณะที่จำนวนครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้นและเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น รุ่นสมาชิกของชุมชนที่แสดงพลวัตของกิจกรรมความเป็นชุมชนชนบทที่ซ่อนอยู่ภายในของชุมชนหมู่บ้านชนบทแต่ละช่วงประวัติศาสตร์ไม่ใช่คนรุ่นเดิม เพราะหมุนเวียนต่อจากสมาชิกรุ่นคนก่อนที่ทยอยตายไป การที่ต้องมีชุมชนหมู่บ้านเพราะ ชุมชนพื้นฐานคือชุมชนครอบครัวที่ต่อกันโดยสายเลือดมีอายุยาวแค่ 2 รุ่นคน ชุมชนเครือญาติที่มีอายุ 3-4 รุ่นคน ไม่ยาวนานเพียงพอที่จะให้หลักประกันทางที่ตั้ง เศรษฐกิจ สวัสดิการ การจัดการ ฯลฯ อย่างต่อเนื่องไปอนาคตได้ครบ ดังนั้นนอกจากจะเพิ่มชุมชนเพื่อนบ้านและชุมชนเพื่อนฝูงที่อายุไม่แน่นอนแล้ว จำเป็นต้องมีชุมชนหมู่บ้านมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยครอบครัวจำนวนมากและหลายรุ่นปีเหลื่อมซ้อนกันไปอยู่ตลอดเวลา และเป็นระบบที่เห็นสังขรณ์ของชีวิตที่มีทั้งการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ได้ในที่ตั้งเดียวกันที่ถาวรตลอดเวลา นอกจากนี้ชุมชนหมู่บ้านยังแสดงออกถึงความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มย่อยๆ ที่มีขึ้นทั้งชั่วคราวและค่อนข้างถาวร ในระดับชุมชนหมู่บ้านยังมีกลุ่มตามที่ตั้งตามภูมิศาสตร์ ซึ่งจะมีอิทธิพลในการแบ่งหมวดในช่วงต่อมา และอาจถึงขั้นแยกตัวออกไปตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้านใหม่ได้ โดยขณะที่แยกชุมชนหมู่บ้านใหม่จะมีจำนวนครอบครัวน้อยกว่าที่เป็นชุมชนหมู่บ้านหลักเสมอ การแยกตัวหลายครั้งหลายช่วงเวลาในชุมชนหมู่บ้านจากชุมชนหมู่บ้านแม่มีเหตุผลหลายประการ คือ

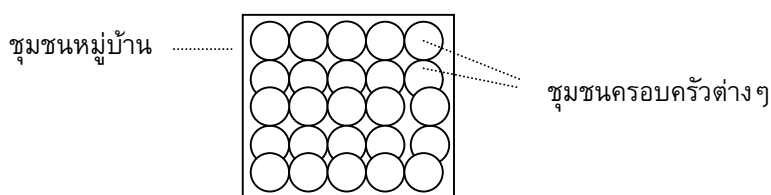
- 1) จำนวนครอบครัวมากยุ่งยากในการบริหารจัดการ
- 2) ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลกัน
- 3) ราชการสนับสนุนให้แยกเขตการปกครอง
- 4) ต้องการงบประมาณกองทุนหมู่บ้าน (1 ล้านบาท) เพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า ซึ่งเป็นแบบแผนใหม่ล่าสุด ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายสังคม เช่น กองทุนหมู่บ้านของรัฐทำให้เกิดการแยกตัวเป็นหลายชุมชนหมู่บ้านทั้งที่มีความเป็นชุมชนเดียวกัน

2.2 สมาชิกชุมชนหมู่บ้าน

โครงสร้างชุมชนหมู่บ้านชนบทโดยรวมจะเกาะเกี่ยวกันจนเกิดเป็นความเป็นชุมชนหมู่บ้านเดียวกันจากชุมชนพื้นฐานมีอยู่ 3 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนครอบครัว (ดังแสดงในภาพ 6) เช่น ชุมชนบ้านปางที่แม่ชุมชนครอบครัวจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากประมาณ 2-3 ครอบครัวเมื่อ 200 ปีก่อนมาเป็นประมาณ 47 ครอบครัวในปี พ.ศ. 2475 และเป็น 503 ครอบครัวในปี 2545 และประกอบด้วยรุ่นประชากรที่เปลี่ยนแปลงมาประมาณ 7-8 รุ่นจนถึงปัจจุบัน แต่หากไม่นับแค่ชุมชนที่เกาะเกี่ยวกันอยู่เป็นชุมชนหมู่บ้านที่เห็นชัดเจนใน 2 หมู่บ้าน (ตามเขตการปกครอง) แล้ว จะมีจำนวนครอบครัวในชุมชนลูก/หลาน/เหลนประมาณ 3000 ครอบครัว ใน 2 ตำบล คือ ตำบลแม่ตืนและตำบลศรีวิชัยอำเภอสีบัวทอง แต่ที่ยังเหลือความเป็นชุมชนหมู่บ้านร่วมกับชุมชนหมู่บ้านแม่ปัจจุบันชุมชนคงมีอยู่ 2 หมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกันคนละฝั่งทางหลวง คือ บ้านปางหมู่ที่ 1 และบ้านศรีบุญเรืองหมู่ที่ 9 ตั้งใหม่ โดยรวมแล้วสมาชิกชุมชนหมู่บ้านจะประกอบด้วยทั้งกลุ่มคนดั้งเดิมและที่เข้ามาอยู่ใหม่ภายหลัง ขณะที่ขนาดและองค์ประกอบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กล่าวคือ ขนาดครอบครัวเล็กลงเพราะมีจำนวนบุตรน้อยลงเหลือ ประมาณ 2 คน หลังปี พ.ศ. 2520 จากที่เคยมีบุตรที่มีชีวิตประมาณ 5-8 คน ตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนมาถึง พ.ศ. 2480 เพราะแม้อัตราการเกิดจะลดลงแต่

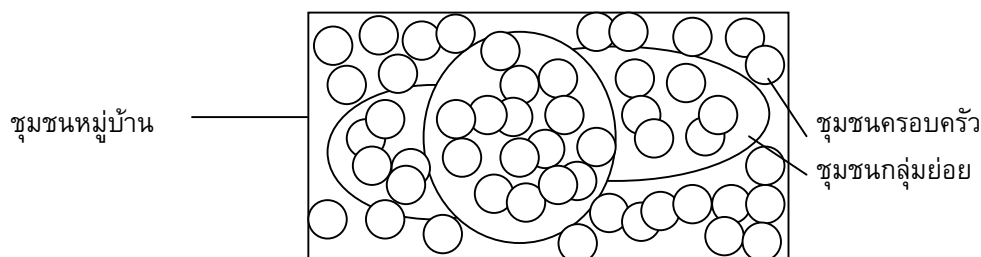
แผนภาพที่ 6 แสดงโครงสร้างของชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนครอบครัว

อัตราการตายก็มีสูงสมดุลกันไป การเพิ่มจำนวนครอบครัวช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเชื่องช้า และการลดจำนวนบุตรในชุมชนครอบครัวเพราะรับการคุมกำเนิดจากประเทศตะวันตกและนโยบายสังคมเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของรัฐตั้งแต่ พ.ศ. 2513

2. ชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนกลุ่มย่อยต่างๆ ได้แก่ ชุมชนเครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้าน ชุมชนเพื่อนฝูง ชุมชนกลุ่มสนใจต่างๆ ชุมชนกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ชุมชนกลุ่มตามลักษณะอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งจากวิวัฒนาการเพิ่มจำนวนเป็นเกิน 100 ประเภทในปัจจุบัน (ยังไม่นับว่า 1 ประเภทมีหลายกลุ่ม) ทั้งที่มีโดยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนรัฐและทุนลงมาจัดตั้งโดยแต่ละชุมชนย่อยมีครอบครัวเป็นพื้นฐานเช่นกัน และครอบครัวหนึ่งๆ มีอิสระที่สามารถร่วมกิจกรรมกลุ่มได้หลายกลุ่มที่แตกต่างกันขนาด กาละ และเทศะ (ดังแสดงในแผนภาพที่ 7) ชุมชนกลุ่มย่อยต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 วง คือ วงใน หรือกลุ่มธรรมชาติซึ่งยังเป็นชุมชนส่วนใหญ่ และวงนอกที่รัฐและทุนมาจัดตั้งมีจำนวนน้อยกว่า แต่นับแล้วก็เกิน 25 กลุ่ม (ดังแสดงในตาราง 2 ในภาคผนวก) และพบว่าในชุมชนบ้านปางยังขาดบางกลุ่มที่ชุมชนอื่นมี เช่น กลุ่มคนเร่ร่อน โสเภณี กลุ่มมือปืน กลุ่มนักการเมืองระดับจังหวัดขึ้นไป กลุ่มชาวประเทศตะวันตก คนว่างงาน (ที่อาคารครบ32) ฯลฯ นอกจากนี้ชุมชนเครือญาติเป็นชุมชนกลุ่มย่อยวงในที่มีบทบาททั้งสนับสนุนชุมชนครอบครัว โดยมีบทบาทและ

แผนภาพที่ 7 ชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบด้วยชุมชนกลุ่มย่อยต่างๆ

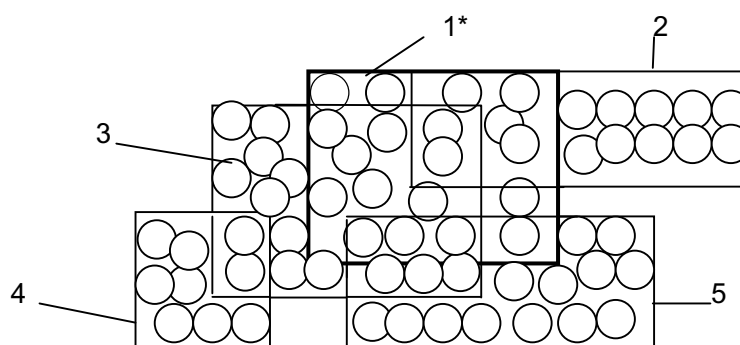

และหน้าที่เฉพาะของตนเองได้มาก เป็นระบบที่ขาดแคลนในระบบชุมชนเมือง เพราะเป็นชุมชนเชิงเศรษฐกิจแบบทุนของปัจเจกชนจึงไม่อยู่ในเงื่อนไขของชุมชนเชิงวัฒนธรรมและสวัสดิการแบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ชุมชนเครือญาติมีความมั่นคงยั่งยืนมาได้ถึงปัจจุบันเพราะเป็นโครงสร้างสิ่งที่ยังมีถึงสายโลหิตและเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ที่แต่ละกลุ่มใช้เป็นสายใยผูกมัดและสื่อสารระหว่างกันได้ชัดเจน รองลงมาจากชุมชนครอบครัวแต่กว้างกว่า สิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเครือญาติมีทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ คือ แก้วฝี และผู้อาวุโส ส่วนที่ตายไปแล้วเรียกว่า ผีป๋าย่า (ผีบรรพบุรุษ) ขณะที่ครอบครัวมีความจำเป็นที่ต้องสื่อสารเพื่อการผลิตซ้ำคุณค่าแห่งความรักและเอื้ออาทรอย่างลึกซึ้งต่อกันนั้น ระบบชุมชนเครือญาติก็เสริมหนุนไปในทิศทางเดียวกัน การสื่อสารที่เกิดจากความจำเป็นในการดำรงอยู่ของมนุษย์ในอนาคตรอบครอบครัวไม่สามารถสนองตอบได้ต่อเนื่องนานกว่าชุมชนเครือญาติ

3. ชุมชนหมู่บ้านที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเครือข่าย ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท

3.1 เครือข่ายกับชุมชนหมู่บ้านชนบทอื่น เช่น ชุมชนกลุ่มเหมืองฝาย ชุมชนกลุ่มหัววัด กลุ่มฌาปนกิจศพ ชุมชนกลุ่มเพื่อนสนิท ชุมชนเครือญาติที่อยู่ในหลายหมู่บ้าน ชุมชนกลุ่มชนไก่ ชุมชนกลุ่มกระเทย กลุ่มตลาดนัด กลุ่มสงฆ์พระธาตุวัดบ้านปาง กลุ่มซื้อหอยใต้ดิน กลุ่มแซร์ กลุ่มทรงเจ้า กลุ่มเช่ารถแท็กซี่เตอร์ เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และบางกลุ่ม เช่น กลุ่มชมรมผู้ใหญ่วัยบ้านก้านัน/อบต. ฯลฯ จะเป็นกลุ่มไม่เป็นทางการที่ซ่อนอยู่ใต้ความเป็นทางการเป็นโครงสร้างวงในที่แฝงในวงนอกเพื่อการทำหน้าที่หลัก คือ รักษาแก่นแท้ของความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นหลัก โดยมีชุมชนครอบครัวเป็นพื้นฐานเสมอ (ดังแสดงในแผนภาพ 8)

แผนภาพที่ 8 ชุมชนหมู่บ้านที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเครือข่าย

หมายเหตุ 1* คือ ชุมชนหมู่บ้านหลัก และ 2, 3, 4, 5 คือชุมชนหมู่บ้านอื่น

3.2. เครือข่ายกับชุมชนเมืองหรือรัฐและทุนเป็นโครงสร้างที่เกิดหลังจากที่รัฐและทุนเข้าไปเกี่ยวข้องกับชุมชนหมู่บ้านชนบทตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เริ่มจากมีการจัดการบริหารแบบมณฑลเทศาภิบาล หรือเริ่มยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจเข้ามาส่งเสริมชุมชนเครือข่ายเชิงการปกครอง ที่ไม่มีแนวคิดพื้นฐานที่ใช้ชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นฐานของการพัฒนาดังกล่าว แต่เป็นการส่งเสริมระบบองค์กรหรือสหกรณ์ตามแบบทุนนิยม เช่น ชุมชนสภาตำบลหรือ อบต. ชุมชนกลุ่มพัฒนาสตรีระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด กลุ่มสมาชิก ธกส. กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่ม อสม. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ (ทส.ปช.) กลุ่มนักเรียนโรงเรียนมัธยม กลุ่มผู้ซื้ออุปกรณ์การเกษตรแผนใหม่ กลุ่มผู้ซื้ออุปกรณ์การก่อสร้าง กลุ่มสนุกเกอร์ กลุ่มขายประกัน กลุ่มผู้ซื้อ-ขายล็อตเตอรี่รัฐบาล เป็นต้น เป็นโครงสร้างกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับรัฐและทุนกับชุมชนหมู่บ้านชนบท แต่มีรูปแบบและเนื้อหาที่ต่างกัน บนโครงสร้าง 2 วง ที่ใช้คน เวลา พื้นที่ จิตวิญญาณร่วมกันและถูกกระทำบนที่ตั้งถาวรของชุมชนหมู่บ้าน เช่น

1) เกี่ยวข้องกับรัฐที่ต้องการให้มีคนในชุมชนเข้าร่วมการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ ตามงบประมาณที่หน่วยงานจัดสรรลงมาหรือต้อนรับ “นาย” หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของหน่วยราชการที่จะมาตรวจราชการ ร่วมขบวนพาเหรดในงานประเพณีที่ทางราชการจัดขึ้นในนามอำเภอ จังหวัด และร่วมงานเลี้ยงรับหรือส่งเจ้าหน้าที่ที่ย้ายที่ทำงานหรือย้ายตำแหน่ง เป็นต้น

2) เกี่ยวข้องกับชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น จัดสรรเงิน สิ่งของ ปัจจัยการผลิต ฯลฯ ตามโครงการพัฒนาของรัฐที่จัดขึ้นในชุมชนหมู่บ้านชนบทให้บรรลุเป้าหมายของโครงการและให้เหมาะสมกับพื้นฐานของชุมชนหมู่บ้านด้วย เป็นต้น

2.3 สมาชิกประยุกต์ : ชุมชนกลุ่มย่อย

ชุมชนกลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นสมาชิกชุมชนหมู่บ้านที่มีโครงสร้างประยุกต์บนความเปลี่ยนแปลงแบบไม่สม่ำเสมอในด้านหน้าที่ จำนวนสมาชิกกลุ่ม กระบวนการ และคุณค่าการปรับตัวของชุมชนหมู่บ้านตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน ชุมชนกลุ่มย่อยจะแตกต่างกันไปหลายแบบแผน คือ

1. บางส่วนเกิดขึ้นแล้วทำหน้าที่และมีพลวัตอยู่ช่วงหนึ่งแล้วสิ้นสุด เช่น กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองเพื่อใช้เองในครอบครัว

2. บางส่วนปรับรูปแบบวิธีการไปจากเดิม เช่น กลุ่มลงแขกช่วยงานสวัสดิการชุมชนด้านวัฒนธรรมที่จะไม่ลงแขกทั้งหมดบ้านเพราะจะมีจำนวนมากเกินไป จึงแบ่งออกเป็น 10 หมวด ในปัจจุบัน โดยเวียนกันมาทำหน้าที่ช่วยงานประเพณีในชุมชนหมู่บ้าน เป็นต้น

3. บางส่วนผสมผสานกับชุมชนย่อยอื่นทั้งในและนอกชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น กลุ่มเหมืองฝายที่ยอมรับฝายน้ำล้นคอนกรีตเสริมเหล็กและการจัดการตามระเบียบของรัฐ โดยยังคงกติกาและวิถีคิดดั้งเดิม บางส่วนไว้ที่วงใน เป็นต้น

4. บางส่วนเกิดขึ้นมาใหม่ทั้งเพื่อทดแทนของเก่าหรือเพื่อทำหน้าที่ใหม่ เช่น กลุ่มแห่

ชุมชนตำบล

แม้ว่าตำบลจะเป็นชุมชนเครือข่ายเชิงการปกครองที่รัฐและทุนเข้ามาจัดตั้งด้วยกฎหมาย ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 แต่แนวโน้มของชุมชนก็มีส่วนกำหนดกลุ่มหมู่บ้านที่จะร่วมเป็นตำบลเดียวกันด้วย ดังนั้นแต่ละตำบลในประเทศไทยมีขนาดและจำนวนประชากรที่แตกต่างกันไป แต่มีแบบแผนที่เหมือนกัน คือ ตำบลประกอบด้วยหลายหมู่บ้าน ซึ่งพบว่า บางชุมชน (ส่วนน้อย) ของชุมชนลูก/หลานของชุมชนบ้านปางจะมีชาติพันธุ์กระเหรี่ยงปนอยู่ด้วย และตั้งอยู่กระจายจากหมู่บ้านชาติพันธุ์กระเหรี่ยงอื่นๆ ที่มีอยู่หลายตำบลของอำเภอสี ไม่พบแบบแผนของการอพยพมาตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกัน จนสามารถตั้งเป็นตำบลของชาติพันธุ์กระเหรี่ยงโดยเฉพาะเลยทั้งที่ว่างของป่ายังพอมีใกล้ชุมชนกระเหรี่ยงเดิมที่ตั้งอยู่ก่อน แสดงถึงชุมชนหมู่บ้านเป็นอิสระจากกัน และไม่ใช้ชุมชนเชิงการเมืองที่จะรวมกันมาก ๆ เพื่อมีพลังต่อรองหรือจะต่อสู้กับชุมชนเมืองหรือสร้างรัฐใหม่แข่งกับรัฐชาติที่มีอยู่ เป็นการสนับสนุนแนวคิดที่ว่าชุมชนหมู่บ้าน คือ ชุมชนเชิงเศรษฐกิจ-สังคมหรือวัฒนธรรม ที่รักอิสระและพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน (เป็นชุมชน) เป็นเอกเทศในแต่ละหมู่บ้าน ไม่มีกฎเกณฑ์เคร่งครัดจนอพยพหรือแต่งงานข้ามชุมชนหมู่บ้านไม่ได้

3. ผู้นำชุมชน

3.1 ผู้นำชุมชนหมู่บ้านในอดีต

ชุมชนชนบทดั้งเดิมนั้นมีระบบผู้นำที่เป็นทั้งผู้นำครอบครัวและผู้นำชุมชนหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนหมู่บ้านมาจาก 2 ทาง คือ

1. ระบบตระกูลหรือเครือญาติ ผู้นำคือผู้หญิงที่อายุมากที่สุดที่อยู่ในครอบครัวหลังที่มีเก๊าผี เคยอาศัยอยู่ ต่อมาก่อนผู้หญิงที่อาจเป็นลูกหรือหลานสาวของเก๊าผีคนเดิมจะเป็นเก๊าผีคนต่อไป ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันและเป็นศูนย์กลางของตระกูลด้วย

2. ระบบผู้อาวุโส ชายหลายคนที่มีอายุมากในชุมชนหมู่บ้านเป็นเหมือน“สภาผู้เฒ่า” โดยในจำนวนนั้นจะมีอยู่คนหนึ่งที่มีทั้งอาวุโส ความสามารถ และความฉลาดเหนือคนอื่นจะเป็นเหมือนประธาน และเมื่อชราภาพหรือเจ็บไข้จะมีคนชรารุ่นใหม่ที่มีคุณสมบัติคล้ายกันทำหน้าที่เป็นกลางแทนโดยไม่ต้องเลือกตั้งแบบหย่อนบัตร และจะอาศัยบ้านผู้นำคนนั้นเป็นที่ทำการหรือสำนักงานในการจัดการประชุมเพื่อปรึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนหมู่บ้าน ส่วนปัญหาเล็กน้อยกว่าชุมชนหมู่บ้าน ผู้นำระบบญาติและครอบครัวจะทำหน้าที่แก้ไขกันไปตามธรรมเนียมปฏิบัติที่ไม่ต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ เมื่อสร้างวัดประจำชุมชนหมู่บ้านแล้ว พระสงฆ์เจ้าอาวาส ซึ่งปกติจะมีอาวุโสมากกว่าพระองค์อื่นๆ ในวัดจะเป็นผู้มีบทบาทมากในการเป็นผู้นำด้านจิตใจ ศีลธรรม และคุณธรรมอีกทางหนึ่งคู่ขนานไปกับผู้นำที่เป็นฆราวาสที่บริหารกิจการของชุมชนหมู่บ้านทางโลก

* หญิงที่อายุมากที่สุดของตระกูล และใกล้ชิดและ/หรืออยู่บ้านหลังเดียวกับบรรพบุรุษคนก่อน

3.2 ผู้นำชุมชนหมู่บ้านชนบทในปัจจุบัน

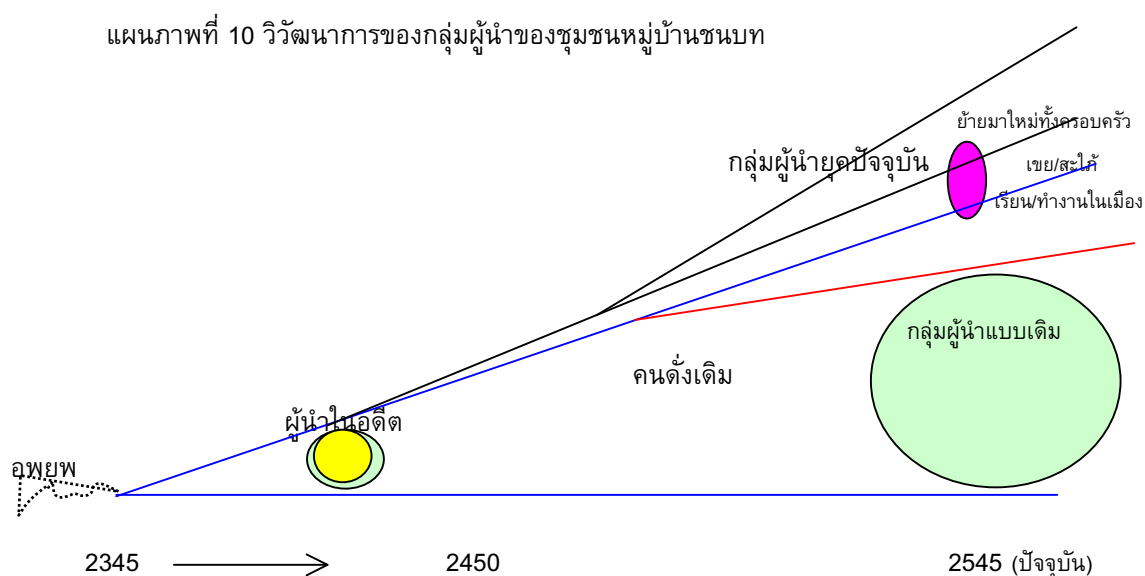
ยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพัฒนาชุมชนหมู่บ้านชนบทมีจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้น บทบาทของผู้นำแบบดั้งเดิมหรือผู้นำตามธรรมชาติจะทำหน้าที่ในโครงสร้าง วงใน ส่วนโครงสร้างวงนอกจะเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนที่เป็นฆราวาสที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ซึ่งปัจจุบันจะเป็นเขยหรือที่เคยอยู่ในเมืองมาก่อน แต่ในวันสงกรานต์ผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เหล่านี้ต้องไปดำหัวเจ้าอาวาส มรรคทายก และผู้เฒ่าผู้แก่ (อาวุโส) ของชุมชนหมู่บ้านที่เป็นผู้นำแบบดั้งเดิม วงใน หากจะทำพิธีกรรมหรือจัดประเพณีเกี่ยวกับชุมชนหมู่บ้าน เช่น เลี้ยงผีบ้าน ผีเมือง สืบชะตาบ้าน ตัดถนนใหม่ ซ่อมแซมวัดหรือสาธารณะสมบัติต่างๆ ตัดต้นไม้ใหญ่ที่เก่าแก่ของชุมชนหมู่บ้าน ผู้นำวงนอกเหล่านี้ต้องปรึกษาและขอความร่วมมือจากผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้นำวงในของชุมชนหมู่บ้าน ทุกครั้งต้องปรึกษาผู้นำตามธรรมชาติไม่มีการยกเว้น หากวันแค่ครั้งเดียวเท่านั้นสถานภาพการเป็นผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านวงนอกจะคลอนแคลนทันที แสดงถึงการเป็นผู้นำที่แท้จริงของผู้นำวงในที่มีตามธรรมชาติ และไม่ใช่ผู้นำเชิงอำนาจปกครอง

3.3 ผู้นำวงในเป็นผู้นำตามคุณสมบัติ

ส่วนผู้นำชุมชนกลุ่มย่อยที่รัฐไม่สนใจหรือกลุ่มชาตินั้นเลือกกันด้วยระบบคุณธรรม โดยพิจารณาจากคุณสมบัติที่จะสามารถทำหน้าที่นั้นได้จริงๆ คือ มีความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ ความเหมาะสม ประวัติ วงศ์ตระกูล ฯลฯ กลุ่มย่อยวงใน เช่น มรรคทายก แก่เมืองฝ่าย กรรมการกลุ่ม ฌาปนกิจศพ เป็นต้น การเลือกผู้นำเป็นแบบประชาธิปไตยโดยตรงไม่ได้มีการแก่งแย่งกัน เพราะสมาชิกที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกันจะถูกเลื่อนขึ้นไปเป็นผู้นำแทนเพื่อทำหน้าที่ตามกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมารับใช้กลุ่มหรือชุมชนหมู่บ้านจริงๆ โดยมีการชาวเสี่ยงกันเองและลงความเห็นว่าจะเป็นคนนั้นคนนี้แล้วจึงไปขอร้องคนนั้นและพูดที่เล่นที่จริงในกลุ่มอยู่ก่อนการเลือกตั้งแบบเปิดเผยจะเกิดขึ้น ซึ่งหากคนคนนั้นไม่สนใจจะถอนตัวก่อน ซึ่งกลุ่มก็จะหาตัวคนใหม่โดยวิธีการเดียวกันต่อไป แต่ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับการขอร้องจะไม่ถอนตัว เพราะถือว่าเป็นเกียรติสำหรับวงศ์ตระกูลที่ได้ทำหน้าที่เสียสละเช่นนี้ ผู้นำธรรมชาติในชุมชนหมู่บ้านวงในจะมีการสืบตำแหน่งตามสายเลือดหรือวงศ์ตระกูล และบุตรหลานของผู้นำประเภทนั้นๆ จะมีโอกาสเรียนรู้หรือรับประสบการณ์จริงจากผู้ใหญ่ในตระกูลให้มีลักษณะผู้นำคล้ายบรรพบุรุษต่อไป เช่น เจ้าอาวาสและพระในวัดส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานคนในตระกูลของครูบาศรีวิชัยมาถึงปัจจุบัน หัวหน้าและรองหัวหน้าเมืองฝ่ายก็จะเป็นลูกหรือหลานของหัวหน้าคนก่อนๆ เป็นต้น การทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มธรรมชาติเหล่านี้ ผู้ได้รับตำแหน่งจะภูมิใจและจะทำหน้าที่ให้ดีที่สุด เพื่อว่าวันหน้าลูกหลานจะได้มาเป็นตำแหน่งนี้ต่อไปได้อีก

นอกจากนี้ในระบบชุมชนชนบทยังมีผู้นำวงในแบบประเพณีหรือความเชื่ออีกระดับหนึ่ง คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ (หรือผู้นำที่เป็นนักปราชญ์ตามที่เพลโตเคยกล่าวถึง) คือ พระสงฆ์ ที่มีชีวิตอยู่ เช่น เจ้าอาวาส และผู้นำทางประเพณี คือ มรรคทายก ผู้นำที่อยู่ในระบบความเชื่อสูงสุด คือ พระพุทธเจ้าและครูบาศรีวิชัย เพราะในการทำบุญตักบาตรจะตั้งรูปเหมือนครูบาศรีวิชัยเพิ่มเข้าไประหว่างพระพุทธรูปและเจ้าอาวาส และมีถาดอาหารและข้าวตอกดอกไม้ 1 สำหรับสำหรับท่านทุกครั้ง

น่าสังเกตว่าในยุคที่พึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาจนถึงปัจจุบัน ชุมชนหมู่บ้านชนบททั้งหลายล้วนได้ตอบกับการพัฒนาของรัฐและทุนโดยสร้างโครงสร้าง**ผู้นำวงนอก** ที่ส่วนใหญ่จะเป็นเขยหรือสะใภ้หรือหากเป็นคนดั้งเดิมก็ต้องเป็นคนที่เคยมีประสบการณ์การอาศัยอยู่หรือการเรียนหนังสือหรือทำงานในเขตชุมชนเมืองมาก่อน ดังแสดงในแผนภาพที่ 10 ผู้นำชุมชนหมู่บ้านแต่ละคนจะทำหน้าที่ผู้นำหรือกรรมการกลุ่มย่อยจำนวนหลายๆกลุ่ม และทุกคนจะบ่นว่า “อยากจะลาออก เสียเวลา เสียเงินมากในการทำงานเพื่อชุมชนหมู่บ้านหรือกลุ่ม” ชุมชนหมู่บ้านต้องมีผู้นำที่เป็น “นักพัฒนา” และจะเปรียบเทียบกับผลงานกับผู้นำชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียง โดยนิยามคำว่า “นักพัฒนา” หมายถึงเป็นคนที่

ความสามารถ**ดั่งงับ*** โครงการพัฒนาต่างๆของรัฐและเอกชนเข้ามาในหมู่บ้านให้มากที่สุด รวมถึงดึงผ้าป่าและกฐินจากกรุงเทพฯ มาให้วัดประจำชุมชนหมู่บ้านด้วย การมีคำว่า “**ดั่งงับ**” ขึ้นในชุมชนหมู่บ้านแสดงถึงโครงสร้าง**วงนอก**มีลักษณะต้องพึ่งพารัฐและทุนภายนอกในกิจกรรมการดำเนินชีวิตของชุมชนหมู่บ้านชนบทบางอย่าง และการใช้คำย่อต่างๆของกลุ่มที่รัฐลงมาจัดตั้งและตราไว้ให้ตามกฎหมายทำนองล้อเลียน เช่น กม. (กรรมการหมู่บ้าน) แปลว่า “**กินกับเมีย**” (อยู่ได้เพราะเมีย) อบต. แปลว่า “**อมทุกบาททุกสตางค์**” และ ทส. แปลว่า “**ทรนักรรณแสง**” เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงว่า ผู้สวมบทบาทผู้นำชุมชนหมู่บ้านวงนอกต้องเสียสละเวลาและเงินของครอบครัวมาใช้ในกิจกรรมของหมู่บ้านที่เกี่ยวกับภายนอก เช่น ต้อนรับเจ้าหน้าที่ของทางราชการหรือคนจากชุมชนเมืองที่มาเยี่ยมเยียน ดูงาน หรือ เก็บข้อมูลการทำวิจัย แสดงถึงวัฒนธรรมของโครงการพัฒนาที่สร้างในโครงสร้างวงนอกของชุมชนชนบทคือการคอร์รัปชัน และแสดงถึงนโยบายสาธารณะของรัฐที่มักจะใช้เงินหรือกำไรเป็นตัวตั้งนำมาซึ่งการเป็นหนี้สินและที่ดินหลุดไปเป็นของธนาคารที่ไปกู้เงินมาเป็นต้น และที่สำคัญ คือ การไปทำงานของชุมชนกลุ่มย่อยที่รัฐลงมาจัดตั้งในระดับสูงกว่าชุมชน

* หมายถึงงบประมาณแผ่นดิน

หมู่บ้าน คือ อบต. ชุมชนหมู่บ้านไม่รับตรวจสอบหรือลงโทษ และยังไม่เลือกกลับเข้าไปในตำแหน่งอีกครั้ง เพราะด้านหนึ่งมีความสามารถดึงบเข้าชุมชนหมู่บ้านในบางครั้งได้เก่งกว่าผู้นำใหม่ แม้จะรู้ว่าการคอร์รัปชันประจำปีจากผู้นำเหล่านี้และบางคนยอมรับออกมาตรงๆ ว่ามีการได้ผลประโยชน์โดยที่ชุมชนหมู่บ้านแค่รับฟัง ไม่มีส่วนในการตรวจสอบหรือประท้วง เพราะเป็นเรื่องของชุมชนอีกระบบหนึ่งและไม่มีพื้นฐานจากวิถีชุมชนหมู่บ้านอยู่นอกวิสัยการที่ชุมชนหมู่บ้านจะจัดการได้ เพราะสมาชิก อบต. เป็นตัวแทนของการเลือกตั้งด้วยคะแนนจึงเป็นตัวแทนของคะแนน ไม่ใช่ตัวแทนของชุมชนหมู่บ้าน และอาจนำภัยมาสู่ครอบครัวได้หากไปตรวจสอบ เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะเข้าข้างคนทำผิดเสมอ เพราะว่าเป็นพวกเดียวกัน

การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนอกตามกฎหมายของรัฐเลือกตั้งตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาจนถึงปัจจุบันมีมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการบริหารมาเป็นแบบสมุหเทศาภิบาลตั้งแต่ พ.ศ. 2417 และในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นรัฐสั่งปลดผู้ใหญ่บ้านที่ไม่เคยเป็นทหารออกและเลือกตั้งใหม่จากคนที่เป้นทหารมาก่อน และในประวัติศาสตร์การบริหารปกครองชุมชนหมู่บ้านบางแห่งมีผู้ใหญ่บ้านและได้รับเลือกเป็นกำนันและสมาชิกสภาจังหวัด (สจ.) ด้วย

การเลือกตั้งผู้นำทางการแบบชุมชนหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านปัจจุบันนั้นยังเป็นฐานให้โดยวิธี “ขอกันไว้ก่อน” ในช่วง 1-2 วันก่อนที่นายอำเภอหรือปลัดอำเภอจะมาประชุมชาวบ้านเพื่อลงคะแนน โดยผู้สมัครต้องไปยื่นความจำนงและหลักฐานในที่ประชุมชาวบ้านหรือที่ว่าการอำเภอ ซึ่งหากในชุมชนหมู่บ้านที่ชาวบ้านไม่มีความหวังกับการเลือกผู้นำที่เป็นทางการแล้วผู้นำคนเดิมก็ไปสมัครเองและเลือกไว้อย่างนั้นไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนหมู่บ้านที่วุ่นวายมาก หากชาวบ้านสนใจจะมีส่วนร่วมมากก็รวมตัวกันไปขอร้องให้คนบางคนที่ชุมชนหมู่บ้านต้องการไปสมัคร แต่แบบหลังนี้มีข้อเสียตรงที่มักสร้างความแตกแยกในชุมชนหมู่บ้านที่มีหลายกลุ่ม และเมื่อเลือกได้ผู้นำแล้ว โครงสร้างก็ไม่ได้ทำให้เกิดการพัฒนาไปตามทิศทางที่สร้างสรรค์ ปัจจุบันการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้นำของชุมชนหมู่บ้านส่วนใหญ่ใน 2 ตำบลที่ลงไปศึกษาเริ่มลดลง เพราะคนในชุมชนไม่มีความหวังอะไรกับการเลือกผู้นำระบบเลือกตั้งที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือสมาชิก อบต. เพราะเหมือนเลือกให้เขาไปหาเงินสร้างฐานะจากการกินเงินหลวงหรือเงินโครงการพัฒนาที่ส่งผ่านมาทาง อบต. แต่ส่วนที่ดีก็มีบ้างเหมือนกัน แต่ไม่ยั่งยืนเพราะโครงสร้างไม่เอื้อให้คนดีเข้ามาทำงาน

ผู้นำชุมชนกลุ่มย่อยต่างๆ ที่รัฐลงมาจัดตั้งนั้น จะเป็นภาระของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และการรวมหมู่บ้าน และการขยายของผู้ใหญ่บ้านที่จะเป็นคนที่รับหน้าเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะลงไปประชุมหรืออบรมก่อน 2-3 วันแล้วตั้งกรรมการกลุ่ม ซึ่งตำแหน่งส่วนใหญ่จะตกแก่ผู้ใหญ่บ้านหรือภรรยา เพราะเหตุผลดังนี้

1. เกรงใจผู้ใหญ่บ้านหากจะลงแข่ง และไม่มีระบบแข่งขันรายบุคคลในชุมชนบท
3. หากผู้ใหญ่บ้านเป็นจะสามารถจะบริหารงานในหมู่บ้านได้ เพราะตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็ประสานงานในหมู่บ้านอยู่แล้ว

** ศัพท์ชาวบ้านแปลว่า “คอร์รัปชัน”

4. ผู้ใหญ่บ้านคือผู้ที่อาสาสามารถรับใช้ชุมชนหมู่บ้านและมีเงินประจำตำแหน่งอยู่แล้วไปไหนมาไหนสะดวก โดยเฉพาะการติดต่อประสานงาน และรู้เท่าทันข้าราชการหรือคนจากชุมชนเมืองที่เข้ามาติดต่อ

5. เพื่อเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้านไม่มีการแข่งขันกันเป็นผู้นำกลุ่มที่จะต้องติดต่อกับอำนาจรัฐ (แม้ต่างหน่วยงานก็คือตัวแทนของรัฐเหมือนกัน) เพราะผู้หนึ่งจะมีอำนาจโดยอัตโนมัติ และสมาชิกพร้อมจะทำตามผู้ใหญ่บ้านในกิจกรรมวงนอกบางอย่างที่พอร่วมได้

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำวงในและวงนอก

ระบบผู้นำที่เป็นทางการวงนอกของชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น บ้านปางปัจจุบัน เมื่อนำระบบนี้ไปหรือระบบเครือญาติมาพิจารณาพร้อมกับผู้นำทางการ พบว่า ผู้นำวงนอกที่รัฐจัดตั้งไม่ได้มาจากตระกูลที่มีจำนวนครอบครัวมากที่สุด คือ ตระกูลญาติครูบาศรีวิชัย มานานแล้ว แต่เลือกตามกฎหมายของรัฐโดยเลือกจากตระกูลอื่น และพบว่า

1. ผู้นำที่แท้จริงที่คนดั้งเดิมยังทำหน้าที่อยู่ คือ พระสงฆ์ มรรคทายก หัวหน้าเหมืองฝาย ผู้อาวุโส และกรรมการกลุ่มฌาปนกิจศพ เป็นต้น โดยชุมชนหมู่บ้านชนบทนิยามคำว่าผู้นำทางการต่างกับที่รัฐพยายามมายัดเหยียดว่า คือ ผู้นำเชิงอำนาจแบบผู้บริหารองค์กร ดังนั้นจึงจะมีครอบครัวที่เป็นตระกูลใหญ่ มีฐานะมั่นคง มีความรู้ความสามารถดีกว่าผู้นำวงนอกปัจจุบันก็ไม่สมควรเป็นผู้นำวงนอกที่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับการคอร์รัปชันเงินจากโครงการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านชนบทและต้องประจบประแจงข้าราชการที่เป็นตัวแทนของระบบชุมชนเมือง ดังนั้นโครงสร้างการบริหารชุมชนปัจจุบันไม่เอื้อต่อกลุ่มคนดีมีความสามารถจริงจะเป็นผู้นำที่แท้จริงในการบริหารชุมชนหมู่บ้าน และชุมชนหมู่บ้านในช่วงต้นของยุคหลังความทันสมัย (Post modernization) ย่อมเสียศักยภาพและศักดิ์ศรีไปกับโครงสร้างวงนอกเพื่อแลกกับ**ความอยู่รอด**ของชุมชนหมู่บ้านชนบทโดยรวม

2. หลักการเลือกผู้นำของชุมชนหมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและ อบต.ที่ใช้ชุมชนวงในเป็นฐานมีเพียงว่า “ขออย่ากินเงินวัดหรือเงินหมู่บ้านก็พอ” ซึ่งหมายความว่าจะไปกินเงินหลวงหรือไม่นั้นชุมชนหมู่บ้านไม่ขอเกี่ยวข้องด้วย และในทางปฏิบัติหากกินแล้วนำมาแบ่งสร้างความเจริญแก่ชุมชนหมู่บ้านหรือดึงงบประมาณที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานให้ชุมชนหมู่บ้านบ้างก็จะเป็นการดีกว่าไม่ทำอะไรเลย แสดงถึง**การไม่รับตรวจสอบ**การใช้งบและการดำเนินงานของโครงการพัฒนาตามงบประมาณที่รัฐจัดสรรมาให้เต็มที่ ซึ่งผิดไปจากวัตถุประสงค์การบริหารงานที่ดี

การเลือกตั้ง อบต. เพิ่งมีขึ้นในยุคที่พึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ พ.ศ. 2537 นั้น ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่รักษาความสมดุลได้ดีจะใช้ประโยชน์จากวงใน กล่าวคือ มีการคัดเลือกตัวแทนไว้ก่อนจากบุคคลที่เคยทำกิจกรรมกลุ่มย่อยหรือชุมชนหมู่บ้าน และต้องมีฐานะดีหรือพอใช้ในช่วงแรกมีโอกาสดำเนินการเลือกตั้งโดยง่าย ส่วนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) วุฒิสภา (สว.) สมาชิกสภาจังหวัด (สจ.) ซึ่งเป็นทำหน้าที่ไกลวิถีชีวิตของชุมชนหมู่บ้านชนบทมากจนมองไม่ออก จึงมีส่วนร่วมไม่ได้อย่างแท้จริง นอกจากไปหย่อนบัตรเลือกตั้งเพื่อเป็นพิธี ในกลุ่มที่ไม่ถูกอิทธิพลการซื้อเสียงมาครอบงำ จะใช้หลักการง่ายๆ ว่า “เลือกคนใหม่ๆ เข้าไว้ เพราะจะยังไม่ค่อยรู้เรื่อง

อะไรมากจะได้ไม่โง่มาก” แสดงถึงความพยายามจะช่วยตรวจสอบที่ชุมชนหมู่บ้านมีให้ระบบเลือกตั้งเพื่อการบริหารของรัฐบาล แต่ทำได้นิดหน่อยและในเงื่อนไขตามที่คิดได้ และระบบการเมืองแบบมหภาคแบบของชุมชนเมืองในสายตาของชุมชนชนบทแล้วมีแต่การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว โดยที่คนชนบทก็ไม่ว่าจะช่วยเหลืออะไรได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ก็พูดโดยใช้คำกล่าวของครูบาศรีวิชัยที่เคยกล่าวว่า “คนดีเหลือแค่ 3 ร่มไม้สะหรี (ต้นโพธิ์) เท่านั้น คนธรรมดาอย่างเราจะไปแก้ไขอะไรได้ ก็คงจะเป็นเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมีต้นบุญเกิดขึ้นมาในโลก เพื่อเปิดหูเปิดตาให้มนุษย์ที่ทำผิดบาปได้รู้ตัว และหันมาทำความดี”

บทที่ 3

ชุมชนหมู่บ้าน : ตัวแสดงที่มีวัฒนธรรมชุมชน

1. วัตถุประสงค์ของชุมชนหมู่บ้านชนบท

ชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยไม่ได้เกิดขึ้นโดยความบังเอิญหรือมีใครชี้้นำตั้งแต่ก่อตั้งชุมชน เช่น ชุมชนบ้านปางที่ก่อตั้งราว พ.ศ. 2345 ด้วยสมาชิก 2-3 ครอบครัวท่ามกลางความแตกแยกเป็นกลุ่มๆ รบราฆ่าฟัน กวาดต้อน และปกครองกันไปมาระหว่างหัวเมืองในล้านนาไทยและหัวเมืองข้างเคียง การตั้งอยู่ใกล้เส้นทางเท้าระหว่างเมืองเก่าที่สำคัญทางทิศเหนือ คือ เมืองหริภุญชัย และทางทิศใต้คือเมืองลี้ การที่ประวัติของลูกหลาน**หมื่นผาบุ**ผู้นำการจัดตั้งชุมชนชนบทอย่างบ้านปางไม่มีคำนำหน้าชื่อเป็นทหารเลยล้วนเป็นการแสดงให้เห็นว่าไม่มีเจตนาจะให้ลูกหลานเป็นทหารให้ชุมชนหัวเมืองอีก หรือตั้งใจจะสร้างเป็นเมืองขึ้นมาใหม่เพื่อแข่งกับเมืองใหญ่ที่มีอยู่ก่อน และการที่ไม่มี**ระบบทาส**ในประวัติศาสตร์ชุมชนชนบทแถบนี้เลย ล้วนแสดงถึงวัตถุประสงค์ของชุมชนชนบทที่ต้องการ**หนีห่างเมือง**และการปกครองแบบทาสของเมืองในยุคหนึ่งให้มากที่สุด ชุมชนหมู่บ้านชนบทในกรณีนี้จึงเป็นชุมชนหมู่บ้านชาวบ้านที่ต้องการ**อิสระของตนเองแบบอหิงสา**หรือต้องการความสงบสุขร่วมกันแบบชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยกันให้มากที่สุดเป็นในเชิงสังคมวัฒนธรรมไม่ใช่เชิงการเมือง

อาจกล่าวได้ว่าชุมชนชนบทไทยอย่างชุมชนบ้านปางเลือกที่จะ**หันหน้าเข้าหาป่าและ/หรือหันหลังให้เมือง** และ**ไม่ต้องการสู้รบ**เพื่ออิสระภาพของตนแบบระบบคิดของชุมชนเมืองหรือหัวเมืองที่เป็นประเทศราช ขณะที่ระบบชุมชนเมืองนั้นมีสองหน้าคือหน้าหนึ่งหันหน้าเข้าหาชุมชนชนบทตลอดเวลา เพื่อเอารัดเอาเปรียบชุมชนชนบท และอีกด้านหนึ่งหันหน้าเข้าหาทุนต่างประเทศ เพื่อรับทุนและเทคโนโลยีและนำทรัพยากรที่ได้จากชุมชนชนบทไปขายเอากำไร ตลอดจนนำสินค้าจากต่างประเทศมาขายเอากำไรกับคนในชุมชนชนบท

วัตถุประสงค์ยังไม่เปลี่ยนแปลง

ในปัจจุบันชุมชนชนบทจะมีจำนวนครอบครัวและประชากรมากกว่าเดิมถึง 170 เท่า แต่ก็ยังแสดงพฤติกรรมเช่นนี้ให้เห็นถึงการ**หันหลังให้ถนนหลวง** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนเมืองที่ล้ำหรือรุกรานแบบใหม่เข้ามาหาชุมชนชนบทตั้งแต่ 50 ปีที่ผ่านมา โดยชุมชนหมู่บ้านชนบทยังคง**หันหน้าเข้าหาป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติ** เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นคุณและชุมชนสามารถจัดการเองได้ โดยหักล้างทางพงเข้าไปในป่าลึกเข้าไปเรื่อยๆ และสามารถจะขายที่ดินที่ติดถนนให้คนมีเงิน (นายทุน) จากเมืองหรือกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสิ่งแสดงว่าชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยสามารถที่จะทิ้งกรรมสิทธิ์ของที่ดินที่ราคาแพงไปสู่ที่ดินที่ราคาถูกกว่าได้ เพราะไม่ได้ดูที่ราคาแต่ดูที่มีปริมาณเนื้อที่และคุณค่ามากกว่าเป็นสำคัญ ชุมชนชนบทถือว่านอกจากแรงงานของครอบครัวแล้วที่ดินของครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการอยู่อาศัยร่วมกันและการผลิตเพื่อบริโภคแบบ

เศรษฐกิจชุมชนชนบทที่ต้องพอเพียงเป็นหลักไม่เหลือขายก็ไม่เดือดร้อน และต้องการการผลิตที่อยู่ร่วมและอาศัยธรรมชาติที่จัดการเองได้ตามศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านชนบท

ปัจจุบันมีการอพยพของแรงงานหนุ่มสาวและมาแต่งงานกันตั้งเป็นครอบครัวใหม่แบบเมืองในยุคที่ทุนนิยมเข้ามาเติบโตและต้องอยู่ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาทำงานแลกกับเงินเดือนประจำที่มีจำนวนมากขึ้น แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งในกลุ่มแรงงานอพยพออกจากชุมชนหมู่บ้านชนบทที่อพยพเข้าไปทำงานและอยู่ในเมืองนั้นเป็นรายบุคคลหรือสมาชิกเพียงบางส่วนของครอบครัวเท่านั้น ซึ่งต่างจากการอพยพมาตั้งหลักแหล่งระหว่างชุมชนชนบทด้วยกันที่จะอพยพมาทั้งครอบครัวและจะมาพร้อมกันหลายครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือญาติเดียวกันหรือเพื่อนบ้านกันมาก่อน ขณะที่ชุมชนเมืองหรือรัฐและทุนจะเป็นผู้ประกาศขยายเขตชุมชนเมืองออกมาทับเขตชุมชนชนบทที่มีที่ตั้งถาวรและมีจำนวนครอบครัวเพิ่มที่เรียกชื่อว่าเขตสุขาภิบาลหรือเทศบาล

2. จิตวิญญาณและศีลธรรม

พุทธศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิต

วิถีชีวิตของครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านชนบทอย่างชุมชนบ้านปางแนบแน่นอยู่กับหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่แทรกเข้ามาในวิถีชีวิตของคน ชุมชนครอบครัว และชุมชนกลุ่มต่างๆ ที่เชื่อว่าสรรพสิ่งในจักรวาลเป็นสิ่งสัมพันธ์ และชีวิตมนุษย์และชุมชนมนุษย์เป็นวงรอบหรือวัฏฏะตามปรัชญาแบบตะวันออก (ไม่ใช่เป็นเส้นตรงเหมือนแนวคิดปรัชญาตะวันตกโดยรวม) กล่าวคือ เชื่อว่าชีวิตมนุษย์และทุกสรรพสิ่งมีวันสิ้นสุดเป็นรอบๆ ไป คือ มีการ เกิด แก่ เจ็บ และตาย มนุษย์จึงเป็นสัตว์ชนิดเดียวที่มีโอกาสและมีเวลากลับมาเกิดใหม่เพื่อกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง (สัมมา) ได้ในรอบต่อไป ตามกฎแห่งกรรม (การกระทำ) เพราะหากกระทำเหตุดีแล้วผลก็ย่อมดี ตามเป็นทุนเก็บไว้เป็นฐานของการทำถูกต้องในรอบต่อไป ตรงกันข้ามหากทำเหตุไม่ถูกต้องในรอบนั้นผลของรอบนั้นก็ย่อมไม่ถูกต้องเช่นกัน หรือต้องมาเสียเวลากลับมาเริ่มทำดีใหม่อีก และเชื่อว่าทุกข์ทางใจคือโลก และการทำถูกต้องในทางสายกลางหรือมรรค 8 จะเป็นเหตุให้ประสบผลที่ถูกต้องในชีวิตรอบต่อไปและที่สูงขึ้นไปจนถึงขั้นสูงสุด คือ พ้นทุกข์หรืออยู่ในสภาวะโลกุตระ คือ เหนือโลก/เหนือวัตถุต่างๆ ที่เคยมีอิทธิพลต่อจิตใจได้ และบุคคลที่ครองเรือนสามารถเป็นอริยะบุคคลในระดับโสดาบันและกสิณาคามีได้ ส่วนอริยะบุคคลขั้นสูงกว่านั้นอีก 2 ขั้น คือ อนาคามีและอรหันต์จะเข้าถึงได้ต้องบวชและสละการเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ในวัตถุสิ่งของต่างๆ ออกไปประพฤติปฏิบัติสิ่งถูกต้อง(สัมมา) ที่ละเอียดขึ้นไปอีก และในชุมชนหมู่บ้านชนบททุกครอบครัวจะยอมรับความจริงว่า “คนเราอายุไม่ถึง 100 ปี”

ส่วนฆราวาสหรือผู้ครองเรือนนั้นมีหลักปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ เบญจศีล ได้แก่ ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤตินอกใจในกาม ห้ามพูดเท็จ และห้ามดื่มสุราเมรัย เบญจธรรม ได้แก่ การมีเมตตา กรุณา การประกอบสัมมาอาชีพ การพึงพอใจในสามภรรยา การพูดในสิ่งที่เกิดประโยชน์ และการดื่มเครื่องดื่มที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ

ทมะ ปิติ จาคะ สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยะวาจา อรรถจริยา และสมานัตตา และฆราวาสที่เป็นผู้นำหรือนักบริหารชุมชนชนบทนั้นมีหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือ ทศพิธราชธรรม เป็นต้น

ในวิถีชีวิตของคนและครอบครัวในชุมชนชนบทนั้นมีมาตราหน่วยนับตามความเชื่อพุทธศาสนาที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติของชีวิตมนุษย์กับวิถีธรรมชาติของการเคลื่อนที่ของวัตถุ เช่น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดวงดาว เป็นต้น ไม่ใช่ช่วงเวลาปกครองของราชวงศ์ของกษัตริย์ในสังคมเช่นในประเทศญี่ปุ่นหรือในอาณาจักรโรมัน หรือตามหลักของประเทศตะวันตกที่มีหลักธรรมของศาสนาคริสต์แทรกอยู่ที่นับเวลาเป็นเส้นตรงต่อเนื่องไปถึงที่ไม่สิ้นสุด (Infinity) และแบ่งหน่วยเวลาออกเป็น ชั่วโมง นาที วินาที หรือแบ่งความยาวออกเป็นระบบเมตริก ช่วงละ 10 สเกล และในแต่ละสเกล ก็แบ่งออกเป็น 10 สเกลต่อไป เช่น กิโลเมตร เมตร เซนติเมตร เดซิเมตร มิลลิเมตร เป็นต้น ชุมชนหมู่บ้านชนบทแบ่งเวลาการดำเนินชีวิตออกเป็นวงรอบตามจันทรคติตามแบบพุทธศาสนาหรือแบบเอเชีย (ไม่ใช่สุริยคติแบบตะวันตก) เพราะเอเชียมีช่วงเวลากลางวันและกลางคืนที่แน่นอน ซึ่งมักเตือนกันในเรื่องการดำเนินชีวิตว่า มิได้ก็มีเสีย มิมีดก็มีสว่าง คือชีวิตไม่มีอะไรด้านเดียว และใช้ช่วงเวลาบางส่วนในพิธีกรรมทางศาสนาคู่ไปกับการดำเนินชีวิตแบบฆราวาส เช่น

วงรอบวัน ระยะเวลา 1 วันตามการขึ้นของดวงอาทิตย์ไม่เป็นสเกลชั่วโมง นาที วินาทีแบบตะวันตก แต่แบ่งเป็นช่วงๆคล้ายแบบจันทรคติ คือ เวลาก่อนแจ้ง เวลาเช้า เวลาสาย เวลาเพล เวลากลางวัน เวลาบ่าย เวลาแลง (เย็น) เวลาค่ำ และเวลาค่ำตอน แสดงถึงว่าเวลาของการดำเนินชีวิตของชุมชนครอบครัวที่ต้องตื่นสว่างหรือก่อนไก่ขันมาหุงหาอาหารและฝ่ายหญิงตัดบาตร ฝ่ายชายออกไปทำงานในไร่นา กลับมารับประทานอาหารเช้า และออกทำงานหลังอาหารเช้า กลับมาบ้านถวายอาหารเพลแด่พระสงฆ์ เทียงวันพักผ่อนแดดร้อนที่บ้าน บ่ายออกไปทำงานต่อ เย็นกลับบ้านเรือน ทำอาหาร รับประทานอาหารเย็น อยู่กับครอบครัว (เขียนโบราณ ศึกษาตำราหรืออบรมสั่งสอนลูกหลาน) แล้วนอนพักผ่อนจนครบรอบเวลา 1 วัน ซึ่งจะสังเกตว่า เวลาเพล จะถูกกำหนดไว้ในช่วงเวลาของชุมชนด้วย แสดงถึงอิทธิพลศาสนาพุทธที่เข้ามาในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนชนบทอย่างแนบแน่น หากจะมีภาระกิจของชุมชนอื่นที่กว้างออกไปหรือต้องออกไปเกี่ยวข้องกับครอบครัวอื่น ผู้แทนครอบครัวซึ่งปกติจะเป็นหัวหน้าครอบครัวจะไปเช่นไปร่วมลงแขกทำนา เป็นต้น ก็ยังนับเวลาคำนวณกัน เพียงแต่งานที่ทำนั้นไม่ได้อยู่บนที่ดินของครอบครัวเท่านั้น ในยุคพึ่งกันเองชุมชนหมู่บ้านชนบทแบ่งวันออกเป็น 3 วันเท่านั้น แสดงถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาในวิถีชีวิต คือ

- 1) วันโกนหรือวันก่อนวันพระ 1 วันที่สมาชิกบางคนต้องหยุดงานในไร่นาสวนมาเตรียมอาหารขนมไว้ไปทำบุญที่วันในวันพระที่จะมาถึงในวันรุ่งขึ้น
- 2) วันพระหรือวันศีล ที่ทุกครอบครัวต้องถือศีลเข้าวัดฟังธรรม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และเยียมเยียนกัน หากตรงกับวันพระสำคัญ เช่น มาฆบูชา อาสาฬหบูชา วิสาขบูชา ฯลฯ
- 3) วันไม่ใช่วันพระ คือวันอีก 5 วันที่เหลือ ซึ่งใช้เพื่อการทำงานตามปกติ

วงรอบเดือน (ในชุมชนชนบทไม่มีวงรอบสัปดาห์แบบตะวันตก) แบ่งช่วงเดือนออกเป็นช่วงละ 8 วันตามจันทรคติ คือช่วงขึ้น 1 ค่ำ ถึงขึ้น 8 ค่ำ ซึ่งวันขึ้น 8 ค่ำเป็นวันพระไปทำบุญฟังเทศน์ที่วัดขึ้น 9 ค่ำถึงขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งวันขึ้น 15 เป็นวันพระครั้งที่ 2 ของเดือน จากนั้นเป็นแรม 1 ค่ำถึงแรม 8

คำ ซึ่งวันแรม 8 คำเป็นวันพระครั้งที่ 3 นับต่อเป็นแรม 9 คำถึงแรม 15 คำ ซึ่งวันแรม 15 คำเป็นวันพระครั้งที่ 4 ในรอบ 1 เดือน แล้วนับเวียนไปที่ขึ้น 1 คำใหม่เช่นนี้ต่อไป และเรียกเดือนว่า เดือนอ้าย (เดือนที่ 1) เดือนยี่ เดือนสอง(ตรงกับเดือน 12 หรือ เดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายนของไทยภาคกลางเดือนนี้มีประเพณีลอยกระทง) เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า...ต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงเดือน 12 เมื่อครบ 1 ปี จะเริ่มปีใหม่เมืองในเดือนเมษายนของทุกปี และในรอบ 10 ปี จะมีเดือน 8 สองหน เหล่านี้ แสดงถึงชุมชนชนบทในอดีตใช้เวลาปฏิบัติธรรมสลับกับการทำงาน ซึ่งรวมเวลาการประกอบอาชีพ 26 วันใน 1 เดือน และไปทำบุญที่วัดและฟังเทศน์ 4 ครั้งใน 1 เดือน โดยเฉพาะในฤดูเข้าพรรษาหลังการปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารแล้วจะมีประเพณีเทศมหาชาติและทำบุญที่วัดทุกวันพระ คือ ขึ้น 8 และ 15 คำ และแรม 8 และ 15 คำ ตลอด 3 เดือน ซึ่งในยุคฟุ้งกันเองครอบครัวส่วนใหญ่จะไปปัจจุบันมีจำนวนลดเหลือไม่ถึงครึ่งของจำนวนครอบครัวที่มีอยู่ แต่ถ้านับจำนวนจริงจะมากกว่าเพราะฐานประชากรปัจจุบันมีมากเกินกว่ายุคฟุ้งกันเองหลายเท่า

วงรอบปี ชุมชนหมู่บ้านชนบทนิยามต่างไปจากของชุมชนเมืองที่ ปี หมายถึง เวลาสเกลใหญ่ที่แบ่งออกเป็นเดือน สัปดาห์ และวัน ชั่วโมง นาทีและวินาทีได้ เพราะในชุมชนชนบทใช้ “ปี” ใน 2 กรณี คือ

1. ปี หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตที่แบ่งออกเป็น 3 หน้า คือ 1)หน้าแล้ง 2)หน้าฝนหรือฤดูทำนาหรือกลางวษา (ช่วงเข้าพรรษา) และ 3) หน้าหนาว

2. ปี หมายถึง ราศีเกิด เพื่อเปรียบเทียบและเรียงรุ่นคนและลำดับอายุโสของคนในชุมชน โดยแบ่งรอบปีออกทีละ 12 ปี หรือ 12 ราศี คือ ใจ (ชวดหรือหนู) เป้า (ฉลูหรือวัว) ยี่ (ขาล หรือ เสือ) เม้า (เถาะหรือกระต่าย) สี่ (มะเร็งหรืองูใหญ่) ไล่ (มะเส็งหรืองูเล็ก) สก้า (มะเมียหรือม้า) เม็ด (มะแมหรือแพะ) สัน (วอกหรือลิง) เล้า (ระกาหรือไก่) เส็ด (จอหรือหมา) ไก่ (จอหรือหมู) เป็นการแสดงถึงการเวียนว่ายตายเกิดหลายชาติของปุถุชนที่ยังไม่พ้นวัฏฏสงสารเป็นอริยะบุคคลตามหลักพุทธศาสนา เพราะสัตว์แต่ละชนิดมีวิบากกรรมที่ดีและเสียแตกต่างกันไป และมีเพียงสัตว์จำพวกมนุษย์เท่านั้น (สสาร พืช และสัตว์อื่น ๆ ไม่มีโอกาส) ที่จะมีโอกาสบรรลุธรรมขั้นสูง คือ ระดับโลกุตระ (พ้นทุกข์หรือพ้นโลก) ได้ และโลกุตระบุคคล มี 4 ชั้น คือ โสดาบัน กสิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ โดยอริยะบุคคลระดับโสดาบันและกสิทาคามี เป็นระดับที่มีกิเลสเบาบางแต่ยังมีครอบครองบ้านเรือนทรัพย์สมบัติได้ แต่ไม่ติดยึด อีกประการหนึ่งแสดงถึงการเห็นสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลกยุคสมัยเดียวกับเราเป็นเพื่อนร่วม เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราไม่ใช่ศัตรูที่ต้องฆ่า ทรมาน หรือ ตกแต่ง/เปลี่ยนพันธุกรรมใหม่ให้สัตว์ประเภทอื่นรวมถึงสัตว์มนุษย์

วงรอบชีวิตมนุษย์ แบ่งช่วงตามธรรมชาติของสังขาร^{*} ร่างกายที่เป็นจริงว่าทุกคนต้องมีภาวะของการเกิด แก่ เจ็บ และตาย แสดงถึง ไตรลักษณ์ คือ 1) สัจจะหรือความเป็นจริงที่ไม่มีสิ่งในตั้งอยู่อย่างถาวร (อนิจจัง) 2) สภาวะที่เป็นทุกข์ถูกยึดให้คนติดอยู่กับสภาพใดสภาพหนึ่งอย่างไม่

* หมายถึงฤดู ที่มี 3 ฤดู

** ในพุทธศาสนานิยามสังขารว่า คือ ร่างกายสิ่งมีชีวิตที่ปรุงแต่งจากธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ

เป็นอิสระ (ทุกช่วง) และ 3) สภาวะที่ดูเหมือนมีอยู่แต่จับต้องหรือยึดไว้ได้แต่จริง ๆ ทำไม่ได้ (อนัตตา) แสดงถึงความเชื่อในความเป็นจริง (สังขารม) ที่ว่า คนเราเกิดมาแล้วต้องตายทุกคน ดังนั้นก่อนตายไปต้องพัฒนาตนเองตามแนวทางจากคำสอนของพระพุทธเจ้าให้บรรลุธรรมขั้นสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อเกิดใหม่อีกครั้งจะได้ต่อยอดต่อไปหากไม่ประมาท ซึ่งทุกครอบครัวฝากไว้กับความเป็นชุมชนในทุกระดับที่จะสร้างหลักประกันแก่กันและกัน และมีการขัดเกลาสังคมใหม่ (Resocialization) ไม่ได้ปล่อยให้เด็กหรือปัจเจกชนเป็นหลักเหมือนสังคมตะวันตก และกระทำได้อย่างสม่ำเสมอทุกชาติของรอบชีวิตแล้ว ในที่สุดต้องบรรลุถึงการพ้นทุกข์ หรือ นิพาน ได้ในขณะที่เป็นสัตว์มนุษย์ หรือ เป็นมนุษย์แล้วทำแต่สิ่งผิดบาปและไม่เป็นมงคลแล้ว จะต้องไปเกิดเป็นสัตว์ต่อไป

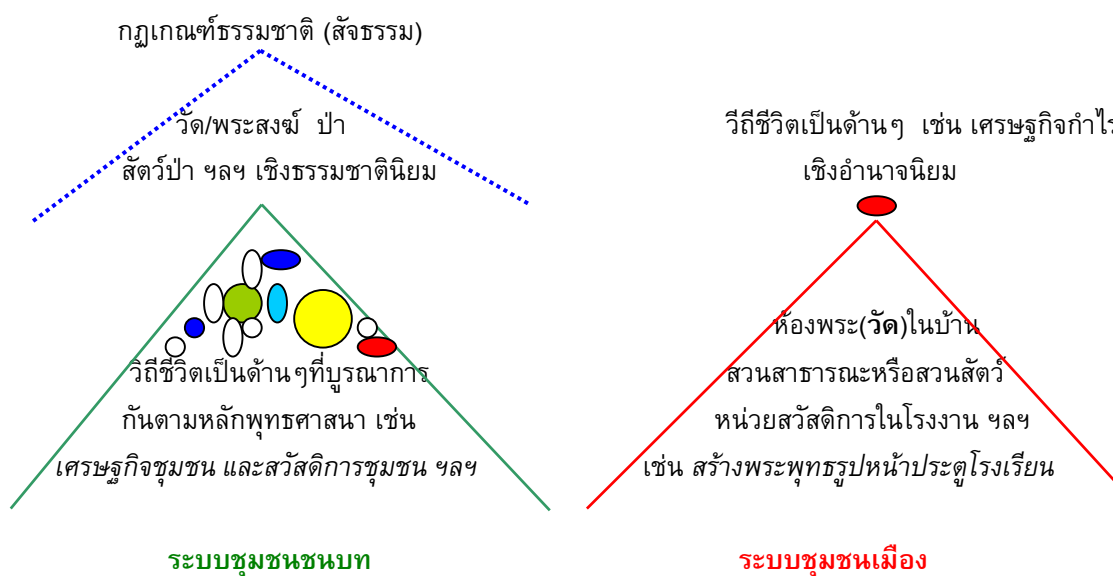
วงรอบชีวิตชุมชนครอบครัว ชุมชนหมู่บ้านชนบทให้ความสำคัญกับชุมชนพื้นฐาน คือ ชุมชนครอบครัว โดยแบ่งธรรมชาติวงจรชีวิตครอบครัว คือ มีครอบครัว (แต่งงานมีบุตร) ประกอบอาชีพเลี้ยงดูบุตร (ในเมืองเป็นหาเลี้ยงบุตร) ครอบครองทรัพย์สินสมบัติ บำรุงสาธารณะ/ศาสนา สละทุกสิ่งทุกอย่างหรือ “เข้าวัดเข้าวา” และตายไป โดยถือว่าทุกการกระทำในวงจรชีวิตของสมาชิกครอบครัวนี้เป็นเหตุการณ์ของชุมชนครอบครัวไม่ใช่ของปัจเจกบุคคล ชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยจึงให้ความสำคัญกับคุณค่าของการตายมากกว่าการแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เจ็บไข้ และอื่นๆ เพราะมีความเชื่อว่าเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตในชาตินี้ที่ได้ร่วมเวรร่วมกรรมกันมาในชุมชนชาตินี้ตามหลักพุทธศาสนา ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ในชุมชนครอบครัวและชุมชนกลุ่มย่อยอื่นๆ ที่เกิดจากชุมชนที่ครอบครัวนั้นเป็นสมาชิกอยู่มารวมกันที่ต้องเป็นตัวแทนแสดงจัดและรับสวัสดิการชุมชนระหว่างกันเป็นชุมชนมีที่ตั้งอยู่ใกล้ภูเขาที่เป็นที่ตั้งของวัดขณะที่ชุมชนทั่วไปจะเลือกที่ตั้งใกล้ที่ราบใกล้แม่น้ำใหญ่ และการอุปถัมภ์ของต้นบุญ ที่เป็นลูกหลานของสามัญชนในชุมชนหมู่บ้านในยุคหนึ่งครั้งนั้น เป็นสิ่งแสดงว่าอิทธิพลของพุทธศาสนาที่ผ่านมาจากท่านครูบาศรีวิชัยจะมีอิทธิพลต่อผู้คนและความเชื่อของประชาชนบ้านปางอย่างมาก เหมือนกับที่มีต่อประชาชนในล้านนาไทยที่ได้รับรู้ในแก่นธรรมที่ท่าน ครูบาศรีวิชัยได้สั่งสอนไว้ ซึ่งจะคล้ายกับในอดีตที่ได้ฟังเทศน์จากท่านพุทธทาส หลวงปู่มั่น หรือปัจจุบันจากหลวงตามหาบัว พระธรรมปิฎก หลวงพ่อคุณ และสมณะโพธิรักษ์ เป็นต้น ความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามพุทธวิถีของฆราวาสที่สำคัญที่ถูกประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและผู้คนในท้องถิ่นชนบทซึ่งชุมชนบ้านปางที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้มีบุญบารมีย่อมได้รับรู้และนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างมากและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

จิตวิญญาณหรือคุณธรรมในระบบชุมชนชนบทแตกต่างจากจิตวิญญาณของระบบเมืองที่มาจากพื้นฐานของสังคมตะวันตกที่มีประวัติศาสตร์ภายใต้ธรรมชาติที่โหดร้ายต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิต ความโหดร้ายเหล่านั้นทำให้มนุษย์ในสังคมแถบนั้นต้องมีพื้นฐานของการกักตุน ดังนั้นต่อสู้ และเอาชนะธรรมชาติ หรือแบบอำนาจนิยม ดังนั้นเมื่อเข้ามาร่วมมือกับรัฐบาลไทยๆ ในอดีตให้กลายเป็นระบบรัฐและทุนแบบรวมอำนาจ เมื่อ 125 ปีที่แล้วเป็นต้นมา แม้มาเป็นชุมชนส่วนน้อยในสังคมไทย

* ผู้มีบุญบารมีในตัวเอง โดยมีต้องแสวงหาในโลกนี้ แต่เกิดมาเพื่อใช้บุญบารมีนั้นโปรดสัตว์โลก

ขณะที่มีชุมชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานของจิตวิญญาณที่ถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือธรรมชาตินิยมแล้ว อาจเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างหลักในการดำเนินชีวิตกับสถานภาพของธรรมชาติ ของ 2 ระบบชุมชน ดังในแผนภาพที่ 11

แผนภาพที่ 11 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการดำเนินชีวิตใน 2 ระบบชุมชน

ว่าในระบบชุมชนชนบทแบบธรรมชาตินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาจะครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตทุกด้านของชุมชนชนบทไว้ได้หมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ขณะที่ในระบบชุมชนเมืองนั้นเอาวิถีการดำเนินชีวิตบางด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจทุนนิยมที่เอากำไรเป็นตัวตั้งนั้น และเอาธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์บำบัดปัญหาที่ผิดธรรมชาติของธรรมชาติ เช่น สร้างห้องพระ (วัด) ในบ้าน สร้างพระพุทธรูป (วัด) หน้าเสาธงหรือประตูรั้วโรงเรียน เอาวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ปลุกป่าแบบสวนสาธารณะ เลี้ยงสัตว์ป่าในสวนสัตว์ เลี้ยงปลาในตู้กระจก การไม่แต่งงานในวัยเจริญพันธุ์เต็มทีเพราะมีเงื่อนไขว่าต้องเรียนจบทำงานหาเงินได้จำนวนหนึ่งก่อน เป็นต้น

3. ฮีต

ฮีต หรือจารีต ในการดำเนินชีวิตในชุมชนชนบทก็เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมขั้นสูงคือหลักอปทปัตตยตา ตัวอย่างของฮีตที่แสดงออกมาจากการนับวันเดือนปีและประเพณีแบบคนไทยเดิมที่นำมาจากชุมชนหมู่บ้านชนบทที่จัดพิธีกรรมทางศาสนาพร้อมกันไปกับวันรื่นเริงในเทศกาลปีใหม่เมือง หรือวันสงกรานต์ กล่าวคือ

* กฎแห่งการเป็นเช่นนั้นเองตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติของสรรพสิ่ง

วันที่ 13 เมษายน (วันสงกรานต์) คือ วันสังขารล่อง (สังขารแปลว่าการผ่านไป) ทุกคนจะทำความสะอาดร่างกาย บ้านเรือน บริเวณบ้าน และสิ่งของเครื่องใช้ เช่นการยิงปืนเพื่อล้างลำกล้องในเวลาหลังเที่ยงคืนจนถึงเช้าตรู่ เป็นการเตือนให้รู้ว่าชีวิตผ่านไปอีก 1 ปีแล้วต้องสำรวจตนเองที่จะทำดี ทำถูกต้องยิ่งขึ้นในปีต่อไป และเริ่มงานรื่นเริงของปีใหม่ด้วยการเล่นสาดน้ำ (ของจริง) กันอย่างเป็นกันเอง

วันที่ 14 เมษายน คือ วันเนา เป็นวันที่ทุกคนต้องฝึก**ข่ม**ใจตนเองไม่พูดหรือแสดงท่าทางที่รุนแรง หรือการวิวาท ซึ่งเป็นการ**ตั้งสติ**ในการประพฤติดัวดีดีในการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคม ในตอนบ่ายจะมีประเพณีชกมวยเข้าวัด โดยในชุมชนบ้านปางจะเคร่งครัดกว่าที่อื่น คือ การไปหาทรายมูล** เข้าวัดทุกปีนั้นมีเหตุผลหลายอย่าง คือ เป็นการรำลึกถึงบุญคุณของวัด เป็นการทดแทนเมตตาที่ติดเท้าเราออกจากวัดขณะมาทำบุญที่วัด และล้างบาปแก่เด็กและเราตอนเป็นเด็กที่อาจมาปัสสาวะรดพื้นที่วัด ทรายนี้จะเป็นสิ่งกรองบาปนั้นออกไป โดยในวันนั้นจะมีการก่อเป็นกองทรายไว้สำหรับการใช้ตุงผ้าหรือกระดาษมาประดับและใช้สายสิญจน์ที่ทำด้วยด้ายสีขาวบริสุทธิ์พันล้อมไว้ทุกกองทรายในวันที่จะมาทำบุญในเช้าวันรุ่งขึ้น

วันที่ 15 เมษายน คือ วันพญาวัน หรือ วันศีล เป็นการผลิตซ้ำการนับเวลารอบวัน โดยทุกคนครบครัว (ไม่ใช่ปัจเจกชน) จะไปทำบุญที่วัดแต่เช้ามืด โดยนำอาหาร ขนม และดอกไม้ รูปเทียนที่ทำหรือเตรียมในวันเนา และเสื้อผ้าที่ซักและภาชนะที่ทำความสะอาดและเตรียมไว้ในวันที่ 14 ตอนบ่ายเสร็จพิธีทำบุญที่วัดตอนเช้ามืดแล้ว จะพาครอบครัวไปดำหัวพ่อแม่ทั้งของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ปู่ย่าตายายที่เป็นบรรพบุรุษทั้งที่มีชีวิตอยู่ยังบ้านของท่านโดยการเตรียมข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร ผลไม้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ของใช้ที่จำเป็น และเงินทอง และขอสมมาลาโทษ (ขอโทษ) จากการที่ล่วงเกินด้วยกาย วาจา และใจ และขอพรจากท่านเพื่อเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัวในการดำเนินชีวิตด้วยพิธีรดน้ำดำหัว ส่วนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วก็จะนำดอกไม้และรูปเทียนไปเคารพพร้อมการกรวดน้ำ ณ สถูปที่เก็บกระดูกและหรือห่อผีบรรพบุรุษ

วันที่ 16 คือ วันปากปี เป็นการผลิตซ้ำการนับเวลาเป็นวงรอบปี เป็นวันที่ฆราวาสจะทำพิธีอาบน้ำดำหัวพระสงฆ์ในวัด และวันที่ผู้มีอาวุโสน้อยกว่าจะไปดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนหมู่บ้านทุกคนทั้งชายและหญิงโดยให้นำข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร ผลไม้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ของใช้ที่จำเป็น และเงินทอง และขอสมมาลาโทษ (ขอโทษ) จากการที่ล่วงเกินด้วยกาย วาจา และใจ และขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัวในการดำเนินชีวิต รวมทั้งการสงน้ำ เสียวบ้านหรือไ้บ้าน มาถึงปัจจุบัน

วันที่ 17 เมษายน เป็น วันปากเดือน เป็นการผลิตซ้ำการนับเวลาเป็นวงรอบเดือน เป็นวันที่ทั้งพระและฆราวาสจะไปอาบน้ำดำหัวพระสงฆ์และผู้มีอาวุโสนอกชุมชนหมู่บ้าน โดยการนำ

** ทรายที่เกิดจากการไหลของน้ำฝนที่ชะเอาทรายเม็ดเล็กๆ สีขาวจากไหลเขมารวมกันในลำห้วยบางแห่ง เช่นที่ห้วยทรายขาวทางทิศเหนือของชุมชนบ้านปาง เป็นต้น

* ภาษาเหนือ หมายถึง เสียวบ้าน หรือ เส้าหลักบ้าน

ข้าวตอก ดอกไม้ ฐูปเทียน อาหาร ผลไม้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ของใช้ที่จำเป็น และเงินทอง และขอสมาลาโทษ (ขอโทษ) จากการที่ล่วงเกินด้วยกาย วาจา และใจ และขอพรจากท่านเพื่อเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัวในการดำเนินชีวิตต่อไป

ส่วนวันปีใหม่แบบสากล หรือวันที่ 1 มกราคม นั้นไม่ใช่วันสำคัญในพิเศษทางศาสนาและของชุมชนหมู่บ้านชนบท เพราะจะมีคนไปทำบุญที่วัดประมาณ 25 ครอบครัวหรือประมาณร้อยละ 5 เท่านั้น จากปกติอย่างน้อยวันละ 5-10 ครอบครัว (ร้อยละ 1-2) เพราะวันที่สำคัญและมีครอบครัวไปวัด ร้อยเปอร์เซ็นต์ในรอบปีนั้นมี 10 วัน ได้แก่

1. วันปีใหม่เมือง หรือวันสงกรานต์ เดือนเจ็ด ** (13 เมษายน)
2. วันวิสาขบูชา เดือนแปด วันขึ้น 15 ค่ำ (พฤษภาคม)
3. วันอาสาฬหบูชา เดือนเก้า วันขึ้น 15 ค่ำ (กรกฎาคม)
4. วันเข้าพรรษา เดือนเก้า วันแรม 1 ค่ำ (กรกฎาคม)
5. วันออกพรรษา เดือนอ้าย (เดือน 1) แรม 1 ค่ำ (ตุลาคม)
6. วันกฐิน วันใดวันหนึ่งในระยะเวลา 1 เดือนหลังออกพรรษา
7. วันลอยกระทง เดือนยี่ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสองหรือ เดือนยี่เป็ง (พฤศจิกายน)
8. วันทำบุญข้าวใหม่ เดือนสาม วันขึ้น 15 ค่ำ (ธันวาคม) ที่ชุมชนหมู่บ้านกำหนด/จัดการเอง
9. วันมาฆบูชา เดือนห้า วันขึ้น 15 ค่ำ (กุมภาพันธ์)
10. วันสงฆ์นำพระธาตุ เดือนหก วันขึ้น 15 ค่ำ (มีนาคม) ที่ชุมชนหมู่บ้านกำหนด/จัดการเอง

ทั้งนี้ไม่รวมวันเทศกาลปอยหลวง ผ้าป่า เข้ากรรมของพระที่ป่าช้า สืบชะตาหมู่บ้าน และวันฉลองพิธีสารธารณะสมบัติพิเศษบางครั้ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าวัดจะทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเชื่อและความเป็นชุมชนหมู่บ้านได้ตลอดเวลา หากสังเกตให้ดีจะมีอยู่ 2 วันใน 9 วันที่เป็นวันที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและศูนย์รวมจิตใจของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ชุมชนกำหนดกันขึ้นมาเอง คือ วันทำบุญข้าวใหม่และวันสงฆ์นำพระธาตุวัดบ้านปาง

นอกจากนี้คำสอนทางศาสนาและท่านครูบาศรีวิชัยที่ยังมีการจดจำและเล่าต่อกันมาในชุมชนสำหรับชาวบ้าน เช่น

1. คนที่ย้ายออกจากบ้านปางไปจะไม่ได้ดีและจะกลับมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่บ้านปาง
2. คนที่ทำดีทำถูกในโลกนี้จะมีเหลืออยู่แค่ 3 ร่มเงาต้นสะหรี่หรือต้นโพธิ์เท่านั้น ดังนั้นทุกคนในชุมชนหรือที่เข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจงรีบกินदान (ทำทาน) ให้สม่ำเสมอ (ไม่เน้นมาก) ก่อนที่จะตายไป
3. ทางหนูหนูไต่ทางไหนไหนเดียว ฮิตไผ่ฮอยมันแดนกันบ่อได้ หมายความว่า จารีตของชุมชนไหนก็เหมาะสมกับคนชุมชนนั้นทดแทนกันไม่ได้ จึงไม่ควรไปมัวเมากับจารีตสังคมอื่นจนลืมจารีตของชุมชนหรือสังคมของตนเอง

** เดือนเจ็ดนับแบบล้านนาไทย (หรือเดือนเจ็ดเหนือ) จะเท่ากับ เดือน 5 ของกรุงเทพฯ (หรือเดือน 5 ใต้)

4. ห้ามรื้อสิ่งก่อสร้างในวัดบ้านปางเพื่อสร้างใหม่ แต่ให้ใช้วิธีซ่อมแซม
5. ห้ามนำผลไม้ที่ปลูกในที่คนอื่นแต่หล่นในที่ของเราไปถวายพระสงฆ์จะเป็นบาป
6. หากลูกหลานที่เป็นเด็กร้องไห้จะกินอาหารที่จะนำไปถวายพระให้เด็กกินได้
7. พ่อแม่คือพระอันดับ 1 ของบุตร (สูงกว่าสงฆ์) ต้องให้พ่อแม่ได้อยู่ดีกินดีเหมือนกับที่นำมาถวายพระ และทุกวันพระสำคัญทุกครั้ง เป็นต้น

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนวงในของชุมชนมีส่วนของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุ้มครองเวลาที่มีการชุมนุมกันจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อเรื่อง **ท้าวทั้ง 4** ที่มีพระยาอินตาที่เป็นหัวหน้า ซึ่งที่จริงคือธรรมชาติทั้ง 6 ทิศ ได้แก่ ทิศทั้ง 4 คือ ทิศเหนือ ตะวันออก ตะวันตก ใต้ และทิศเบื้องบน หรือพระยาอินตาบนท้องฟ้าหรืออากาศ และทิศเบื้องล่าง คือ แม่ธรณีหรือที่ดิน ซึ่งหากมีการชุมนุมผู้คนจำนวนมากในกิจกรรมประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมของศาสนาและวัด ผู้อาวุโสจะต้องบูชาท้าวทั้ง 4 (หรือธรรมชาติทั้ง 6 ทิศ) ด้วยดอกไม้ธูปเทียน ข้าว และอาหารบ้างเล็กน้อย เพื่อคุ้มครองไม่ให้เกิดเหตุร้ายระหว่าผู้คน และเป็นจิตวิญญาณที่ยอมรับการอยู่ใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติทั้ง 6 ทิศในโลกที่มีอยู่ ไม่มีกิจกรรมใดไปทำลายหรือพยายามเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ธรรมชาติทั้งหมดในชุมชนหมู่บ้านชนบทหรือหากทำบ้าง เพราะจำเป็นก่อนทำต้องทำพิธี **บูชา (บูชา)** เมื่อเสร็จก็ทำพิธีขอสมา (ขอโทษ) ท้าวทั้ง 4 ทุกครั้ง ไม่มีข้อยกเว้น

4. ความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อเรื่องผี เป็นผีที่บ่งบอกถึงคุณค่าที่ดีหรือ **God** โดยผีจะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหลายระดับคู่ขนานไปกับระดับของชุมชน ดังนี้

1. ผีเรือน คือ ผีของ **ชุมชนครอบครัว** ในบ้านเรือน และผีเจ้าที่ คือผีของชุมชนครอบครัวในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ซึ่งจะช่วยให้ครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่าง อยู่เย็นเป็นสุข และทำไร่ทำนาทำสวนได้ผลดี
2. ผีปู่ย่า คือผีของ **ชุมชนเครือญาติ** ซึ่งปกติการนับญาติจะนับจากฝ่ายหญิงที่มีชีวิตอยู่และมีอายุมากที่สุดจะเป็น **แก้วผี** หรือต้นตระกูล ส่วนคนที่ตายไปแล้วจะรวมเรียกว่า **ผีปู่ย่า** ดังนั้นจึงไม่มีทางที่ชุมชนชนบทจะเป็นชุมชนเชิงการเมืองและใช้ความรุนแรงได้เพราะเหตุผลนี้ด้วย ปัจจุบันเพิ่มจากแก้วผี 1 ตระกูลเดิมมาเป็น 11 ตระกูลในชุมชนหมู่บ้านปาง
3. ผีต้นไม้ใหญ่ ผีสันเขา หรือลำห้วย เป็นผีของ **ชุมชนกลุ่มย่อยหรือเพื่อนบ้าน** ที่อยู่อาศัยหรือทำมาหากินบริเวณใกล้ๆ นั้นได้เคารพนับถือร่วมกัน
4. ผีบ้าน และ/หรือเสื่อบ้าน เป็นผีของ**ชุมชนหมู่บ้าน** คือ หมื่นผาบ ที่เป็นผู้นำในการจัดตั้งชุมชนแห่งนี้โดยทุกคนในหมู่บ้านต้องมาร่วมในพิธีเพื่อบูชาและเลี้ยงผีพร้อมกับผีเมืองที่มีศาลใกล้กันทุกปี
5. ผีเมือง เป็นผีของ **ชุมชนเครือข่ายวงใน** คือ ขุนบรม ซึ่งมีนัยของเครือข่ายเชิงการเมือง การทหาร และการปกครอง ที่ครอบคลุมพื้นที่การนับถือหลายตำบลในแถบนั้น และพื้นที่

ที่อื่นก็นับถือผีเมืององค์อื่นไป ชุมชนนี้เป็นผีเมืองที่หมื่นผาบน้ำมานับถือในชุมชนบ้านปางตั้งแต่แรกก่อตั้งชุมชนและมีมาจนถึงปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นจะมีคนทรงเจ้าทำพิธีติดต่อกับชุมชนได้ แต่ได้เลิกไปประมาณ 20 ปีมาแล้ว ซึ่งแสดงถึงการต่อสู้กับรัฐระดับจิตวิญญาณ เช่น ใช้บนบานไม่ให้ลูกชายติดทหารเกณฑ์ในระบบของรัฐ เป็นต้น

ผีปัจเจกทำร้ายชุมชน

ในชุมชนหมู่บ้านชนบทยังมีผีปัจเจกชนด้วย แต่เป็นผีในความหมายที่ไม่ดีหรือ **Ghost** ที่คอยจะหลอกหลอนหรือทำร้ายผู้คนในชุมชนที่พบบ่อยจนทุกวันนี้ เช่น ผีกระดังงา โดยจะทำให้บางคนเป็นไข้ เพ้อ อะอะโววาย ต้องตามนัยหรือหนาน ที่มีคาถาอาคมมารदन้ามน์หรือเขียนดีจึงจะหาย นอกจากนี้ยังมีผีตายโหง ผีเปรต ผีโป๊กะโหล่ง เป็นต้น ที่จะหลอกหลอนหรือขอส่วนบุญจากผู้คนตอนคำคืนหรือตอนเข้าป่าหาหนาน การหลอกหลอนหรือขอส่วนบุญเป็นวิสัยของผีพวกนี้ที่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ (เป็นปัจเจกชน) มุ่งเอากำไร/เอาเปรียบผู้คนที่มีชีวิตด้วยกันตลอดชีวิต เมื่อชุมชนครบครันชนบทมีสมาชิกถูกรบกวนหรือทำร้ายก็ต้องสละ **ส่วนเกิน** กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่บรรดาญาติผีพวกนี้ และผีพวกนี้จะไม่วิน้อมหรือพ่อยังวนเวียนหลอกหลอนผู้คนในชุมชนอยู่รำไป ชุมชนชนบทเชื่อว่าตอนมีชีวิตอยู่ผีพวกนี้เคยเป็นคนที่ทำผิดบาป และ/หรือไม่เคยเสียสละทำบุญทำทานหรือทำแต่่น้อยคอยแต่เอารัดเอาเปรียบเอากำไรคนอื่นเพื่อตนเองจะได้บริโภคมากๆ ซึ่งในชุมชนหมู่บ้านปัจจุบันก็จะมีตัวอย่างให้เห็นกัน แม้ใกล้ตายวิญญาณก็ยังไมยอมออกจากร่างได้ง่ายๆ เหมือนคนทำบุญมามากเพราะไม่มีทางไป ต้องเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือกันในชุมชนว่าทำบุญกุศลไว้มากๆ มาอนุเคราะห์วิญญาณ โดยทำพิธีสร้างสะพานหรือทางไปให้แก่ดวงวิญญาณเสียก่อนจึงจะตายลงได้ แสดงว่าปัจเจก ในจิตวิญญาณของชุมชนชนบทนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งตอนมีชีวิตอยู่และตายไปแล้ว แต่การอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกันเป็นชุมชนและการเสียสละแก่ผู้อื่นในชุมชนทุกระดับเป็นและนำมาซึ่งการกระทำร่วมกันในสิ่งที่ถูกต้อง จึงมีผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบชุมชนทุกระดับคำจุนช่วยเหลือ

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

วิถีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน

“ชุมชนชนบทไทยนั้นนอกจากจะโชคดีที่ตั้งอยู่ในเขตศูนย์สูตรที่มีพื้นที่เพียงร้อยละ 7 ของโลกที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว ยังเป็นที่มาขององค์ความรู้เรื่อง การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่น่าสนใจที่สุดแห่งหนึ่งของโลก” (เสนห์ จามริก, 2545) ดังตัวอย่างของชุมชนหมู่บ้านชนบทรุ่นใหม่ในยุคที่ตั้งหลักแหล่งถาวรอย่างชุมชนบ้านปางที่เริ่มก่อตั้งด้วยครอบครัวประมาณ 2-3 ครอบครัวประมาณ พ.ศ. 2345 เพิ่มเป็นประมาณ 15 กว่าครอบครัว ใน พ.ศ.2370 หรือ 25 ปีต่อมา ที่ผลิตและบริโภคข้าวบนที่ดินบนที่ราบผืนเดียวประมาณ 70 ไร่ที่อยู่ใกล้ดงหอยและอาศัยน้ำจากลำห้วยแม่ปางที่มีตาน้ำอยู่ใกล้ปางช้างก็พอ

* คนที่เคยบวชเรียนเป็นเณรหรือพระมาแล้ว

เพียงใช้ในการเพาะปลูกและบริโภค และต่อมาสมัยคนรุ่นที่ 3-4 เกิดมีอิทธิพลเสริมจากการมีวัดบ้านปางที่เป็นวัดชั่วคราวเก่าที่สร้างขึ้นกลางหมู่บ้านทางทิศเหนือในปี พ.ศ. 2437 และความเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านและเครือข่ายชัดเจนขึ้นเมื่อครูบาศรีวิชัยตอนอายุได้ 24 พรรษา สร้างวัดบ้านปางขึ้นมาใหม่บนเนินเขาในปี พ.ศ. 2444 แทนวัดชั่วคราว เพราะเกิดกระบวนการร่วมกันทำกิจกรรมที่แสดงจิตวิญญาณ หรือคุณค่าทางจิตใจร่วมกันที่สำคัญสิ่งแรกของชุมชนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นการก่อสร้างวัดบนภูเขาซึ่งยากในการขึ้นลงและการขนวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างในสมัยที่ยังไม่มีเครื่องจักรกล ตอนที่สร้างวัดนั้นมีผู้คนจากทุกสารทิศนอกชุมชนบ้านปางที่ตอนนั้นมีไม่ถึง 30 ครอบครัวมาร่วมสร้าง กลุ่มที่สำคัญ คือ กระเหรี่ยงจากพม่า คนไทยล้านนา เป็นต้น ผู้ที่มานำข้าวปลา อาหาร อุปกรณ์เครื่องมือ แรงงาน และเวลาของตนเองเพื่อร่วมกันสร้างวัดบนเนื้อที่ 160 ไร่ และก่อกำแพงหิน 4 ชั้นรอบพื้นที่ชั้นในจำนวน 20 ไร่ เช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านต่างๆที่มาตั้งชุมชนหมู่บ้านใหม่ในรัศมี 20 กิโลเมตรมาเป็นศรัทธา* วัดบ้านปางก่อนจนกว่าจะมีจำนวนครอบครัวมากและสร้างวัดของชุมชนได้ แล้วความเป็นชุมชนของชุมชนใหม่ก็จะชัดเจนขึ้นก็ไม่ต้องมาเป็นศรัทธาที่วัดบ้านปางอีกต่อไป และอาจจะเสริมด้วยการสร้างโรงเรียนและสิ่งสาธารณะร่วมกันของหมู่บ้านขึ้นมาอีกก็ได้ ดังจะเห็นได้ทั่วไปว่าชื่อโรงเรียนหรือสาธารณะสมบัติในลำพูนจะมีคำวงเล็บต่อท้ายเสมอ เช่น คำว่า “สามัคคีประชาสรรค์” หรือคำว่า “ราษฎร์รัฐพัฒนา” เป็นต้น

ความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

จิตวิญญาณต่างๆของชุมชนชนบททุกระดับที่สะท้อนออกมาเป็นการอยู่ร่วมกันนี้ไม่ใช่ความบังเอิญในการก่อตั้งและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชุมชน แต่แสดงถึงการอยู่ร่วมกันของชุมชนชนบทที่ไม่ใช่**ชุมชนเชิงการเมืองหรือสัมพันธ์เชิงอำนาจนิยมแนวดิ่ง แต่เป็นชุมชนเชิงสังคม-วัฒนธรรม** เป็นหลักบนพื้นฐานของเศรษฐกิจ สวัสดิการ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กันอย่างเอื้ออาทรเชิงธรรมชาติ นิยมหรือมนุษยนิยมแนวราบจากระบบ**เศรษฐกิจแบบพึ่งกันเอง**มาตั้งแต่ก่อตั้ง เพราะตั้งอยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เกินกำลังการบริโภคของประชากรที่มีจำนวนน้อย การผลิตจึงผสมผสานหรือสอดคล้องไปกับการอาศัยธรรมชาติ เช่น การหาของป่า ลำสัตว์ เป็นต้น

ปัจจุบันชุมชนบ้านปางจะขยายตัวเพราะเกิดชุมชนใหม่และแยกพื้นที่ตามภูมิศาสตร์และเขตการปกครองประมาณ 15 หมู่บ้าน 3,000 ครอบครัว ในตำบลศรีวิชัยและตำบลแม่ตื่น แต่ความเป็นชุมชนของบ้านปางแต่ดั้งเดิมยังคงอยู่ให้เห็นชัดเจนในบ้านปางหมู่ที่ 1 และบ้านศรีบุญเรือง หมู่ที่ 9 ตำบลศรีวิชัย ใน พ.ศ. 2539 เพราะมีอาณาเขตติดต่อกันแม้จะถูกแบ่งออกเป็น 2 เขต การปกครองหรือหมู่บ้านแบบทางการ และมีถนนพหลโยธินผ่ากลางระหว่าง 2 หมู่บ้าน แต่สาเหตุที่แท้จริง คือ ความต้องการร่วมกันของกลุ่มผู้นำวงนอกที่ต้องการงบประมาณจากโครงการพัฒนาของรัฐบาล (กองทุน 1 ล้านบาท) มากขึ้นเป็น 2 เท่าและสัดส่วนของประชากรก็ลดลงครึ่งหนึ่ง แต่ไม่มีความแตกแยก เพราะในปัจจุบันยังมีสาธารณะสมบัติและกิจกรรมที่ยึดเหนี่ยวความเป็นชุมชนร่วมกันยังมีอยู่หลายอย่างและมากกว่าเดิมด้วยซ้ำ เช่น วัดบ้านปาง ประเพณีของวัด โรงเรียน ฝั่บ้าน ฝั่เมือง ฝั่ปู้ยา กลุ่ม

* เป็นสมาชิกโดยตั้งใจมาทำบุญประจำที่วัดนี้

ฉาปนกิจศพบ้านปาง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มน้ำประปาภูเขา และที่เกิดขึ้นมาใหม่ตามยุคสมัย เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ สถานีอนามัย เป็นต้น

6. กิจกรรมการดำเนินชีวิต

รูปแบบพื้นฐาน

ชุมชนหมู่บ้านชนบทดั้งเดิมมีวิถีการดำรงชีวิตแบบพึ่งกันเองเป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มที่หลากหลายและต่างระดับที่ไม่มีการแยกห่างกัน เช่น ครอบครัวรุ่นคนที่ 1-4 จะตั้งชุมชนครอบครัวห่างจากกันมาก เป็นการกระจายตัวและดำเนินชีวิตแบบชุมชนที่มีอิสระบนพื้นที่ราบและทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชและสัตว์ที่สามารถใช้เป็นอาหารอย่างเหลือเฟือ ในยุคพึ่งกันเอง ชุมชนมีจิตวิญญาณของความเป็นชุมชนชนบทที่กำหนดบทบาทในกระบวนการทางเศรษฐกิจ คือกระบวนการแจกจ่าย แบ่งปัน และบริโภค โดยแทบจะไม่ต้องผลิตอะไรที่เกินสิ่งที่ธรรมชาติผลิตให้จากป่า ยกเว้น ข้าว ฝ้าย นุ่น ปอ และเกลือ ดินปืน ของใช้ที่เป็นโลหะ เป็นต้น หรือปัจจัย 4 บางส่วนที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ในยุคที่ไม่พันผูกอพยพมาเป็นยุคมีที่ตั้งถาวร ชุมชนชนบทตั้งแต่ยุคพึ่งกันเอง และวงในของชุมชนยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนานั้น ไม่มีคำว่า “อาชีพ” แบบที่ราชการให้ระบุเวลากรอบประวัติส่วนตัวว่ามีอาชีพทำนาหรือทำไร่ เป็นต้น แต่ใช้คำว่า **หากิน*** ที่มีหมายความว่าแบบองค์รวมทั้งเพาะปลูกพืชผักสวนครัว พืชสวน พืชไร่ เลี้ยงสัตว์ หาของป่า ล่าสัตว์ป่า หาปลา เป็นต้น กิจกรรมทั้งหมดที่ทำเพื่อวัตถุประสงค์บริโภคในครอบครัวเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ และส่วนเกินที่เหลือก็ไม่สนใจที่จะกักตุนหรือนำไปขาย อาจปล่อยให้เน่าเปื่อยผุพังกลับไปเป็นดินเป็นปุ๋ยตามธรรมชาติต่อไป ไม่มีการเอาเปรียบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการทำงานที่ใช้แรงงานครอบครัวตนเองเป็นหลัก และการเพาะปลูกใช้วิถีธรรมชาติที่ประหยัดต้นทุนทุกอย่าง กล่าวคือการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่คล้ายปลูกป่า ซึ่งจะสามารถเก็บผลไม้ต่อได้อีกหลายสิบปี เพราะปีท้ายๆจะเก็บกินผลจากการลงทุนในปีแรก การปลูกพืชผักสวนครัวทั้งออกและเติบโตได้เองตามฤดูกาล ซึ่งจะมีสลับกันไปทุกฤดู แม้ในหน้าแล้งก็มีพืชผักกิน เหล่านี้ คือ การเกษตรแบบผสมผสาน ตามภูมิปัญญาของชุมชนครอบครัวชนบทวางในแบบง่ายๆในวิถีชีวิตชุมชนชนบทที่จัดการเองได้

การขอแรง

ในยุคพึ่งกันเองและวงในปัจจุบันมีกิจกรรมการทำงานร่วมกันที่แสดงถึงความเอื้ออาทรต่อกันเรียกว่าการขอแรง (ลงแขก) ในการทำงานที่เกินกำลังแรงงานของหนึ่งครอบครัว เช่น การสร้างวัด การสร้างหรือปรับปรุงถนน การสร้างบ้าน งานศพ งานแต่งงาน งานวัด งานบวช การจัดงานนันทนาการ งานรื่นเริง เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องเรื่องการบริโภค เพราะเรื่องอาหารพบบ่อยๆ มีเพียง การปลูกและเกี่ยวข้าว และการทำเหมืองฝาย การล่าสัตว์ เท่านั้น แต่โดยรวมถือว่าปัจจุบันยังมี กิจกรรมขอแรงเกือบครบทุกอย่างในยุคพึ่งกันเองที่วงในของชุมชนหมู่บ้าน ส่วน

* ออกเสียงแบบภาษาเหนือ ซึ่งตรงกับภาษาไทยว่า “หากิน” แต่มีความหมายคล้ายกับคำว่า ทำมาหากิน

วงนอกนั้นก็มีกิจกรรมในแต่ละชุมชนหมู่บ้านที่มีความหนักเบาต่างกันไปตามสภาพทั้งภายในและภายนอกที่เป็นจริงของแต่ละชุมชนหมู่บ้าน และที่สำคัญกระบวนการขายผลผลิตในรูปกลุ่มในชุมชนหมู่บ้านแก่ภายนอกแทบไม่มีเลย เพราะจะตัดสินใจอย่างเป็นอิสระในรูปชุมชนครอบครัวเป็นหลัก

ทำงานสร้างความสุขและคุณธรรม

ชุมชนชนบทจะรู้สึกดีใจมากขณะทำงานร่วมกัน เพราะมีแรงงานเพิ่มเข้ามาช่วยกันอีก งานจะได้เสร็จเร็ว งานจะมีคุณภาพดีขึ้น และที่สำคัญ**สนุก**เพิ่มขึ้นด้วย เป็น**สุขภาวะ**ที่เกิดขึ้นพร้อมไปกับการทำงานในวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบทที่ไม่ต้องแยกส่วนไปหาซื้อด้วยเงิน กิจกรรมการทำงานในไร่ นาจะหยุดพักในตอนเที่ยงที่อากาศร้อน เนื่องจากอยู่ในเขตเส้นศูนย์สูตรที่ระยะเวลากลางวันจะยาวนานที่สุดในโลก และอุณหภูมิความร้อนจะขึ้นสูง คนในครอบครัวจะนั่งหรือนอนพักที่เตียงหรือเปลยวนใต้ถุนบ้านหรือใต้ต้นไม้ เป็นการพักผ่อน พุดคุยหยอกล้อกันสนุกสนานในครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน จะหักโหมเฉพาะช่วงที่ผลผลิตจะเสียหาย เช่น การเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น พืช ผัก ข้าว ผลไม้ เป็นต้น

ระบบเงินตราชุมชน

การซื้อขายในระบบชุมชนชนบทที่มีที่วงในมาตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนมาถึงปัจจุบันจะเป็นระบบคุณธรรมและเอื้อเฟื้อในระบบซื้อขาย โดยใช้**เงินตราของชุมชน** เรียกว่า**หมากคำพลูใบ** กล่าวคือ ในงานประเพณีต่างๆที่บางครอบครัวจัดขึ้นและขาดเครื่องปรุง พืชผัก อุปกรณ์จำนวนมาก แต่ไม่มีหรือไม่เพียงพอ เช่น มะพร้าว มะนาว ใบตองกล้วย ไม้ไผ่เครื่องเทศต่างๆ ฯลฯ กลุ่มคนที่ไปช่วยงานจะนำ**หมากคำพลูใบ**นี้ไปมอบให้เจ้าของสวนของครอบครัวไหนก็ได้ที่มีสิ่งของ พืชผัก ฯลฯ ที่งานประเพณีของครอบครัวนั้นต้องการจริง แล้วเข้าไปช่วยกันเลือกเก็บเอาเองได้ตามจำนวนที่**จำเป็น**ใช้ บางครั้งเจ้าของสวนลงไปช่วยเก็บด้วย

ความสัมพันธ์ในเศรษฐกิจชุมชนในระบบชุมชนชนบทจากอดีตถึงปัจจุบันวงในนั้นไม่มีการแข่งขันเพื่อความเป็นเลิศระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม แต่เป็นการพัฒนาและยกระดับไปพร้อมกันด้วยระบบชุมชนกลุ่มย่อยๆที่มีเกิดขึ้นหลายชนิดและหลายมิติตามสถานการณ์ ความเป็นชุมชนกลุ่มย่อยแบบเปิด ทำให้กลุ่มที่ทำงานร่วมกันและประสบผลสำเร็จโดยครอบครัวอื่นสามารถเข้ามาร่วมเรียนรู้ หรือมาช่วยการผลิตซ้ำความสำเร็จนั้นด้วยกันเสมอไม่มีการปิดกัน เช่นเกี่ยวข้าวในนาของครอบครัวหนึ่งเสร็จเร็ว ยังมีเวลาเหลือก็จะพากัน (บางส่วน) ไปช่วยเกี่ยวข้าวอีกครอบครัวหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทมีความเข้มแข็งในตัวระบบเองในเรื่องนี้ ดังนั้นชุมชนหมู่บ้านชนบทจึงมีพลังมหาศาลในการผลิตธัญพืชและปศุสัตว์เลี้ยงส่งคมได้โดยใช้ต้นทุนแบบทุนนิยมที่ต่ำมากๆ ได้ มีการเรียนรู้ร่วมกันที่จะจัดการผลิตตามแบบแผนนี้ได้จริง เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อสร้างส่วนเกินเทียมตามที่ระบบอุตสาหกรรมแนะนำที่ทำให้คนในชุมชนหมู่บ้านชนบทยากจนอยู่ทุกวันนี้มาจาก**กลไกตลาด**ภายนอกเอาไรต์เอาเปรียบในเรื่องดอกเบี้ย ไม่ใช่มาจากกำลังการผลิตและปัจจัยการผลิตของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไม่ดีหรือคุณภาพสินค้าไม่ได้มาตรฐานตามที่รัฐและทุนกล่าวอ้าง

ภาวะอดอยากในระบบเศรษฐกิจชุมชน

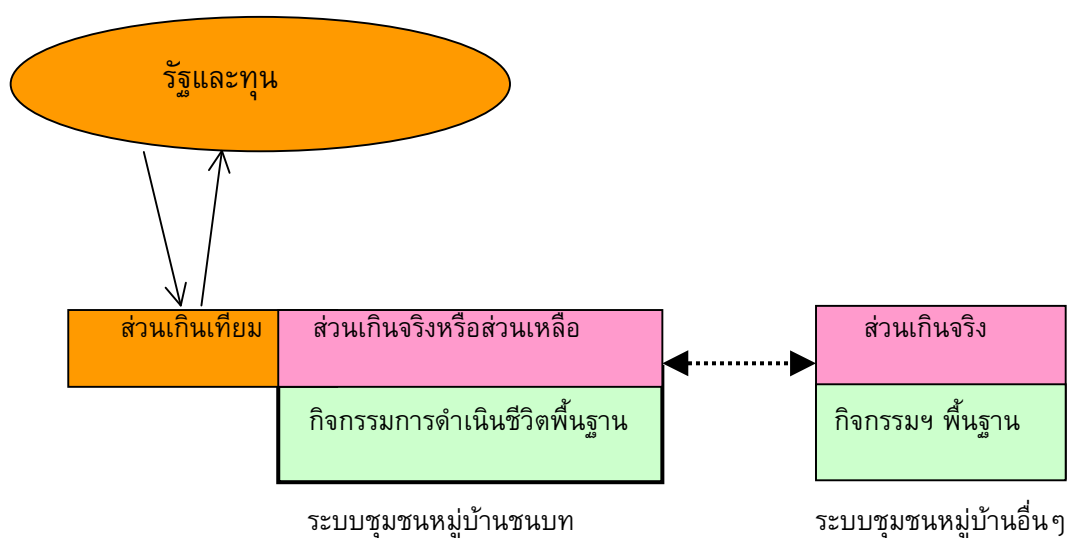
ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีกระบวนการปรับตัวตลอดเวลา เช่น เริ่มก่อตั้งชุมชนหมู่บ้านจะไม่มีปัญหาในเรื่องการอยู่อาศัย เช่น บ้านเรือน วัสดุอุปกรณ์ และที่ดินสร้างบ้านและที่ดินทำกิน แต่เรื่องมาตรฐานและคุณภาพยังต้องการพัฒนาปรับปรุง แม้ปัจจุบันส่วนของเศรษฐกิจชุมชนด้านการบริโภคเคยตกอยู่ในภาวะอดอยากข้าว ในขณะที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งกันเองในช่วง พ.ศ. 2470-2495 เพราะสาเหตุการมีโอกาสมิที่ดั่งถาวรและไม่แยกออกเป็นกลุ่มเล็กๆเหมือนเคยและการมีภาวะเจริญพันธุ์ที่สูงมากทำให้ประชากรทั้งชุมชนมีมากเกินที่ดินจำนวนจำกัด เพราะมีที่ราบแคบจึงขยายที่จะผลิตข้าวได้ไม่มาก ข้าวจึงไม่เพียงพอ ขณะที่การเดินทาง พาหนะลำบากเพราะแหล่งซื้ออยู่ห่างออกไปประมาณ 30 กิโลเมตรทำได้ลำบากและมีเงินไม่มากสำหรับการซื้อข้าวจากชุมชนชนบทอื่นโดยไม่ยอมอพยพย้ายหมู่บ้านหนีลงไปอยู่ในที่ราบใกล้ลี้หรืออพยพไปอยู่ที่อื่นที่จะสามารถเพาะปลูกข้าวได้มากกว่า ชุมชนเลือกที่จะปรับตัวหลายอย่าง เช่น การขุดกลอยจากป่ามากินแทนข้าว การทำการผลิตที่เข้มข้นมากขึ้น โดยการเพิ่มพื้นที่และชนิดของพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า เช่น ผักหวาน หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร เพื่อนำไปขายหรือแลกข้าวเปลือกหรือข้าวสารกับญาติทั้งในและนอกชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงจากคนที่รู้จักนอกชุมชนหรือขายให้พ่อค้าภายนอกชุมชนแล้วนำเงินไปซื้อข้าวสารจากชุมชนอื่นมาบริโภคและแบ่งปัน หรือแบ่งขายแก่ญาติและเพื่อนบ้านในชุมชนหมู่บ้าน จึงเกิดวาทะของคนในชุมชนว่า “คนมีข้าวอยู่กับที่ ส่วนคนไม่มีข้าวต้องเดินทาง” ต่อมาเมื่อทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านเป็นทางลูกรังในปี พ.ศ. 2495 มีเกวียนและรถยนต์จากภายนอกนำข้าวสารเข้ามาขายได้ จึงหาซื้อข้าวสารได้ง่ายขึ้น แต่ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อทำงานให้มีเงินสดมาซื้อข้าวสาร จากงานรับจ้างเกี่ยวกับป่า เช่น ตัดไม้ เลื่อยไม้ เฝาคาน ฝ่าฟันขาย หาของป่า ฯลฯ รวมถึงการรับจ้างแกะสลักไม้ แก่นายทุนภายนอก ภาวะอดอยากข้าวจึงค่อยๆหมดไป

ส่วนเกินจริงกับส่วนเกินเทียม

หลังยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนา ชุมชนครอบครัวยุคใหม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินสดบ้างตามวิถีชีวิตแบบทันสมัยวงนอก เพื่อใช้แลกเปลี่ยนหรือซื้อสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยตามสมัยนิยม ชุมชนหมู่บ้านจึงเพิ่มโครงสร้างวงนอกของวิถีการดำเนินชีวิตส่วนหนึ่งไปเป็นการผลิต**ส่วนเกินเทียม** (ดังแสดงในแผนภาพ 12) เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การเป็นนายหน้าซื้อขายผลผลิตการเกษตรในชุมชนหมู่บ้านหรือตั้งร้านชำเพื่อขายสินค้าโรงงานที่รับมาจากตลาดในเมืองและปัจจัย 4 เช่น การปลูกพืชเชิงเดียวนั้น ไม่ว่าเมล็ดพันธุ์ วิธีการปลูก ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง อุปกรณ์ ฯลฯ ล้วนไม่ได้เกิดจากวิวัฒนาการพื้นฐานของชุมชนหมู่บ้านชนบทดั้งเดิมหรือความต้องการพื้นฐาน เพราะรูปแบบและวิธีการปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยว รวมถึงเงินทุน คนซื้อ คนหรือสัตว์ที่บริโภค คนขนส่งสินค้า พาหนะขนส่งสินค้า อัตราหรือราคาซื้อ-ขาย ฯลฯ ล้วนกำหนดมาจากภายนอกทั้งสิ้น เพียงแต่ใช้ที่ดินและแรงงานของครอบครัวในชุมชนและอุปกรณ์บางอย่างของชุมชนประยุกต์ไปใช้บ้างเท่านั้น เพื่อแลกกับ**เงินสด**ที่เกิดจาก**ส่วนเกินเทียม**ในการผลิตที่ไม่รวมต้นทุนแรงงานและค่าเช่าที่ดินของชุมชนครอบครัว ขณะที่โครงสร้าง**ส่วนเกินจริง**ที่เกิดจากพื้นฐานของชุมชนหมู่บ้านทำหน้าที่แจก

จ่าย แบ่งปัน แลกเปลี่ยนกันในหมู่ชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยกันมาก่อนและยังคงมีอยู่จนถึงทุกวันนี้ ผ่านชุมชนเครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้าน ชุมชนเพื่อนฝูง และชุมชนประเพณี บนบริบทที่ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทแต่ละแห่งมีที่ตั้งถาวรและกระจุกอยู่ใกล้ๆ กันในภูมิประเทศที่ไม่มีความแตกต่างกันมาก

แผนภาพที่ 12 ส่วนเกิน และส่วนเกินเทียมของชุมชนหมู่บ้านชนบท

การผลิต**ส่วนเกินเทียม**ในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเลือกใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่บางอย่าง ลำดับแรก คือ ที่ดิน แรงงาน รวมทั้ง**ทุนทางสังคม**จากการมีระบบขอแรง **ไม่ใช่เริ่มที่เงินทุน**ที่สะสมไว้ โดยไม่ทิ้งการผลิตเดิมของที่ส่วนเกินจริง เช่น จะทำนาปลูกข้าวประมาณ 3 ไร่ จะพอกินในครอบครัวที่มีสมาชิก 4 คนได้ตลอดปี จึงใช้เวลา สถานที่ แรงงาน และอุปกรณ์ที่เหลือไปผลิตส่วนเกินเทียมเพื่อหาเงินสด ในยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพัฒนา การผลิตส่วนเกินเทียมตามที่รัฐและทุนกำหนดให้ จะแฝงการเอาเปรียบแง่อื่นๆ เอาไว้ เช่น ต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ บัณฑิตฆ่าแมลงที่มีราคาแพงขึ้น และต้องใช้ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นไปเรื่อยๆ ความต้องซื้อพันธบัตรจากระบบตลาด หรือระบบทุนเลือกซื้อผลผลิตที่ผลิตได้เพียงบางส่วน (เพราะชุมชนจัดการกลไกราคาไม่ได้) เป็นต้น ซึ่งล้วนทำให้เกิดภาวะหนี้สินกับธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) และสหกรณ์การเกษตรของรัฐและธนาคารเอกชนเรื้อรังมาจนถึงทุกวันนี้

กิจกรรมการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลง

หลังการมีถนนหลวงตัดผ่านตั้งแต่ พ.ศ. 2495 การหาเงินโดยการรับจ้างทำไม้จากนายทุนภายนอกมีความเข้มข้นขึ้น จนมีถนนหลวงลาดยาวในปี พ.ศ. 2512 เริ่มมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมี คือ หอมแดงและกระเทียมตั้งแต่ พ.ศ. 2518 และลำไยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 การกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 การขายที่ดินใกล้ถนนหลวงและที่ไร่แก่นายทุนในปี พ.ศ. 2535-37 กู้จากกองทุนเศรษฐกิจชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2542 และกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน (1 ล้านบาท) ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 รวมถึงการออกไปทำงานในโรงงานและงาน

บริการหรืองานราชการในเขตเมืองของสมาชิกบางคนในครอบครัวที่มีการศึกษาค่อนข้างสูงที่รัฐและทุนให้การส่งเสริมภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ล้วนเป็นกิจกรรมการดำรงชีวิตส่วนวงนอกที่สร้าง**ส่วนเกิน**ที่ยังจะทวีความเข้มข้นขึ้นในชุมชนครอบครัวเพราะติดกับการมหัศจรรย์ขณะที่การดำรงชีวิตในก็ลดลง เพราะกิจกรรม**วงนอก**ทำให้มีรายได้เป็นเงินสดที่จะนำไปซื้อเครื่องใช้บางอย่างที่ไม่ได้ผลิตในชุมชนครอบครัวหรือชุมชนหมู่บ้านได้ การแข่งขันเชิงเศรษฐกิจในวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนหมู่บ้านชนบทในไม่ใช้การแข่งขันแบบแนวดิ่งเพื่อสูงขึ้นเรื่อยๆ เข้าสู่ศูนย์กลางทำให้ทั้งประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับมหภาค แต่ในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทนั้นประกอบด้วยหลายชั้นหลายกลุ่มหลายระดับเป็นเครือข่ายทั้งแนวดิ่งและแนวราบ แต่สุดท้ายก็กลับไปรับใช้ชุมชนครอบครัวที่เป็นฐาน และรับใช้ชุมชนกลุ่มย่อยอื่นๆ เพื่อให้ทำหน้าที่ของตัวเองแสดงต่อไปอย่างยั่งยืน โดยชุมชนครอบครัวส่วนใหญ่ในชุมชนหมู่บ้านไม่นิยมจะเป็นพ่อค้า-แม่ค้าที่ซื้อของจากครอบครัวอื่นเพื่อเอากำไรอีกต่อหนึ่ง แต่หากจะเป็นพ่อค้าจะเป็นได้แค่เพียงขายผลผลิตที่ผลิตจากแรงงาน ที่ดิน และปัจจัยการผลิตอื่นของครอบครัวเพื่อให้ได้เงินสดส่วนหนึ่งเท่านั้น

7. การสื่อสารติดต่อ

หน้าที่ของการสื่อสาร

การรักษาศักยภาพการพึ่งกันเองและอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทนั้น องค์ประกอบชุมชนย่อยต่างๆ ของชุมชนหมู่บ้านต้องทำหน้าที่สื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการขัดเกลาสังคมแก่สมาชิกใหม่ (Resocialization) และผลิตซ้ำความเป็นชุมชนชนบทจากภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์จริงของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่อง โดยผสมผสานอยู่ในกิจกรรมการดำรงชีวิตในชุมชนทุกระดับและชุมชนเครือข่ายด้วย และความเชื่อที่ยึดถือร่วมกันในชุมชน ตัวแสดงพื้นฐานคือชุมชนครอบครัวที่จะสร้างและยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก โดยอาศัยระบบครอบครัวเดียวกัน ชุมชนเครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้าน และชุมชนหมู่บ้านที่มีที่ตั้งและประวัติศาสตร์ร่วมกันเป็นพื้นฐาน

ชุมชนครอบครัวมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวในการสื่อสาร โดยอาศัยศูนย์รวมจิตใจ คือ พ่อและแม่ ความผูกพันที่มีต่อกันนั้นมีในทุกฝ่าย พ่อแม่ถือว่าลูกคือ**เลือดเนื้อเชื้อไข**ของตนต้องทะนุถนอมเลี้ยงดูตั้งแต่แบเบาะจนกว่าจะช่วยตนเองได้ไปเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของชุมชนและสังคมในวันข้างหน้า ส่วนลูกถือว่าพ่อแม่คือ**ผู้ให้กำเนิด** จึงต้องทดแทนบุญคุณและเลี้ยงดูตอนท่านแก่ชรา ส่วนพี่ถือว่าน้องเกิดมาจาก**ท้องเดียวกัน**หรือคลานตามกันมา จึงต้องรักเอาใจใส่และดูแลช่วยเหลือเอื้ออาทรกันมากกว่าคนอื่น และการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่วงใน เช่นรู้ว่าการแต่งงานระหว่างสายเลือดเดียวกันจะ**ได้ทายาทที่อ่อนแอ**ไม่สมบูรณ์ต้องถูกสื่อสารให้สมาชิกในระบบชุมชนเครือญาติในรูปของ**การขี้ด** จึงจำเป็นต้องไปเกี่ยวข้องกับครอบครัวอื่นๆ เพื่อที่หนุ่มสาวต่างครอบครัวจะได้แต่งงานกัน แม้จะมี

* ความเชื่อว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีแน่นอนที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และห้ามขัดขืนเด็ดขาด

จุดอ่อนตรงที่ต้องตั้งครอบครัวใหม่และต้องแยกออกจากครอบครัวเดิมที่เป็นชุมชนที่เคยเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้ครอบครัวเดิมอ่อนแอลงไปชั่วคราว มนุษย์จึงได้สร้างระบบสวัสดิการชุมชนในระบบเครือญาติจะมีการสื่อสารเพื่อเกื้อหนุนระบบชุมชนครอบครัวทั้งเก่าและใหม่ โดยมีระบบเครือญาติหรือเก๊าผีเป็นตัวแสดงที่สำคัญจนถึงทุกวันนี้

ชุมชนครอบครัวและชุมชนเครือญาติเป็นสิ่งที่อธิบายการที่มนุษย์เราต้องอยู่ร่วมกับคนอื่นหรือเป็นชุมชนได้ชัดเจนที่สุด โดยเฉพาะชุมชนย่อยเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการสืบพันธุ์และขยายพันธุ์จากการมนุษย์เพศชายกับเพศหญิงรุ่นก่อนเท่านั้น ดังนั้นตั้งแต่ปฏิสนธิก็ต้องอยู่ในท้องร่วมกับมารดา และเมื่อคลอดออกมาเป็นทารกก็ต้องอาศัยสถาบันครอบครัวสื่อสารผ่านกระบวนการเลี้ยงดู กลุ่มเกลาทางสังคมแก่สมาชิกใหม่จนพร้อมที่จะออกไปอยู่ร่วมในชุมชนย่อยและชุมชนระดับหมู่บ้านได้อย่างสอดคล้องวัฒนธรรมนอกของชุมชนครอบครัว

เครือข่ายการสื่อสาร

ศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อที่ทำหน้าที่สื่อสารเชื่อมโยงชุมชนครอบครัวนั้นใช้วัดถูมาประกอบ คือ เอือน (เรือน) ซึ่งรวมทั้งตัวบ้านและบริเวณบ้านที่มีคนอาศัยอยู่เป็นครอบครัว และจะขยายไปเกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติ จะมีบ้านเก๊าหรือเรือนหลักซึ่งโดยทั่วไป คือ บ้านหลังแรกที่สร้างและเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ปู่ตายายหรือพ่อแม่ในกรณีที่ปู่ตายายเสียชีวิตหมดแล้ว ดังนั้นตัวบ้านและบริเวณบ้านจึงมีความหมายและความสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนครอบครัว ซึ่งชุมชนย่อยอื่นๆก็พยายามนำอาคารเชิงวัตถุลักษณะนี้ไปทำมาเป็นศูนย์กลางในการสื่อสาร เช่น การมีวัดในระดับชุมชนหมู่บ้าน การมีสำนักงานหรือที่ทำการหรือที่ทำงานกลุ่ม เช่น สถานีอนามัย ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ที่ทำการกำนัน เป็นต้น ดังนั้นสมาชิกในชุมชนหมู่บ้านที่มีความผูกพันกับชุมชนระดับครอบครัวมากเมื่อออกจากบ้านเกิดจะอาลัยและมีความต้องการลึกๆ ในวาระสุดท้ายของชีวิตจะต้องกลับไปอยู่และตายที่บ้านเกิดเมืองนอน ชุมชนหมู่บ้านที่เป็นศูนย์รวมความเชื่อที่มาสืบสานครอบครัวเป็นแรงดึงในทิศทางเดียวกัน เช่น การกลับบ้านเกิดในวันปีใหม่ เมือง (สงกรานต์) วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ฯลฯ ชุมชนย่อยสร้างและมีศูนย์รวมจิตใจมาสนับสนุนการสื่อสารระหว่างกันที่เห็นชัดเจน เช่น การกลับไปพบหน้ากันในวันขึ้นบ้านใหม่ วันรับขวัญเด็กเกิดใหม่ วันบวชลูกชาย วันแต่งงาน งานศพ หรือการเยี่ยมไข้ญาติที่แก่เฒ่าและเจ็บป่วย จึงพบว่าเวลาเจ็บป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลจะมีคนไปด้วยมากมายเต็มคันรถและหยุดงานดื้อดูแลเอาใจใส่ นอกจากนี้ชุมชนเครือข่ายก็หนุนช่วยในทิศทางเดียวกันในรูปงานปอยหลวงหรืองานฉลองสมโภชสิ่งก่อสร้างของวัดหรือสาธารณะสมบัติที่มีอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสแก่ทั้งครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนฝูงมาร่วมพบปะเฮฮา และปรึกษาหารือ ช่วยเหลือ เจือจาน แบ่งปันทรัพย์สิน และร่วมทำบุญกับวัดที่สามารถทำหน้าที่สนับสนุนในทางจิตใจ จิตวิญญาณให้แก่ชุมชนทุกระดับ

* หมายถึงบ้านพ่อแม่ ท้องถิ่น และชุมชนหมู่บ้าน

การสื่อสารของชุมชนเครือข่ายที่เด่นที่สุดเกิดจากความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาทั้งเพื่อขัดเกลาศบถให้เข้าสู่ความเป็นชุมชนทุกระดับ ความเชื่อที่เกี่ยวกับชุมชนเครือข่ายเช่นนี้จะเอื้อต่อด้าน คือ ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล และศาสนพิธี ดังจะเห็นตัวอย่างในประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านชนบทในกรณีของท่านครูบาศรีวิชัยที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านปางยุคที่มีครอบครัวประมาณ 50 ครอบครัวได้สร้างประวัติศาสตร์ โดยสื่อสารให้เกิดชุมชนเครือข่ายที่ข้ามเขตแดนการปกครองไปทั่วล้านนาไทย (รวมบางส่วนของพม่า ลาว อินเดียและจีนตอนใต้ในปัจจุบัน) และข้ามพรมแดนปฏิกิริยาที่ปกติจะมีแต่ความเห็นแก่ตัวมาเป็นมีจิตใจที่เสียสละด้วยความสมัครใจหรือมี **จิตสาธารณะ** (Public Mind) มาสร้างเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเครือข่ายที่มีอาณาเขตกว้างกว่าชุมชนหมู่บ้าน และระบบชุมชนหัววัดที่กว้างกว่าเขตการปกครองหมู่บ้านที่วัดสังกัดอยู่จนถูกกลไกของรัฐและองค์กรสงฆ์สูงสุด คือ เภสัชสมาคม เข้าใจผิดจับกุมคุมขังและพิจารณาโทษ ถึง 3 ครั้ง

โครงสร้างการสื่อสารวงในนั้น ไม่ใช่แค่การสื่อสารทางเดียวหรือสองทางเท่านั้น แต่เป็นแบบ **การสื่อสารแบบเครือข่าย** (Network Communication) หลากหลายมิติและระดับความสัมพันธ์เป็นหลัก การสื่อสารเรื่องเดียวกันอาจดำเนินการโดยหลายกลุ่มและหลากหลายระดับความสำคัญ โดยชุมชนครอบครัวสามารถตรวจสอบข้อมูลและความถูกต้องได้หลายครั้งจากหลายหน่วยของชุมชนหมู่บ้านที่ส่งข่าวสารให้ได้โดยตรง ดังนั้นในยุคที่พึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาที่ข่าวสารข้อมูลจากรัฐและทุนจะมาจากเดียวและเป็นฝ่ายถูกกระทำ และการใช้สื่อสารมวลชนที่ผลิตซ้ำข้อมูลข่าวสารได้ง่ายหลากหลายรูปแบบและวิธีการจึงมีผลต่อการรับรู้ของชุมชนชนบท แต่ชุมชนชนบทมีกลไกชุมชนกลุ่มผู้นำและกลุ่มกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพการภายนอกมาก่อนคอยรับหน้า ตรวจสอบ และคัดสรร หรือกรองน้ำหนักและความสำคัญของข้อมูลข่าวสารจากรัฐและทุนหรือ NGO ภายนอกได้ จึงพบว่าสินค้าที่ถูกโฆษณาทางโทรทัศน์นั้นชุมชนใช้น้อยกว่าใช้สินค้าอย่างเดียวกันที่ตัวเองหรือที่หาซื้อได้จากตลาดท้องถิ่น เป็นต้น วิถีชีวิตของชุมชนเป็นอีกระบบหนึ่งที่มองว่าสิ่งของที่มีความทันสมัยหรือการพัฒนา ที่มีโฆษณาแล้วต้องซื้อด้วยเงินจำนวนมากเท่านั้น ไม่ใช่ช่องทางที่ชุมชนจะขายให้ชุมชนชนบทเกิดรายได้ จึงเรียนรู้ที่จะประเมินผลความพอประมาณที่จะยึดถือความทันสมัยเฉพาะที่ประยุกต์ (จัดการเองได้) แล้วเหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบทเท่านั้น

สารที่ส่ง

การสื่อสารระหว่างกันภายในชุมชนหมู่บ้านนั้นอาศัยโอกาสในกิจกรรมแห่งความเอื้ออาทรที่อย่างใกล้ชิดระหว่างกันในทุกชุมชน ถึงแม้จะมีความขัดแย้งกันบ้างแต่จากการที่มีพื้นฐานที่คล้ายกันมาตั้งแต่ก่อเกิดชุมชน จึงสามารถใช้ความขัดแย้งไปสู่การปรับตัวมากกว่าการหักล้างเช่นฆ่ากัน ดังนั้นการสื่อสารในรูปแบบ **มุขปาถะ** เพื่อเชื่อมสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนย่อยอื่นๆ ผ่านทางชุมชนที่ใหญ่กว่า คือ ชุมชนระดับหมู่บ้าน และชุมชนเครือข่าย โดยสารที่บอกกล่าวออกไปนั้นจะเป็นเรื่องราวที่หลากหลายเฉพาะตัวกลุ่ม เวลา และเหตุการณ์ แต่เหมือนกันตรงที่เป็นการสื่อกันแต่ความจริง ไม่

* แบบปากต่อปากหรือเล่าต่อกันไป

ปรุงแต่แบบการโฆษณาเรื่องราวข่าวสารที่ส่งถึงกันก็เป็นเรื่องราวที่เป็นจริงของการดำเนินชีวิตในชุมชนที่ต้องช่วยเหลือเอื้ออาทรเป็นหลัก ไม่ใช่ดำเนินธุรกิจที่ล่อหลอกเพื่อเอากำไรระหว่างกัน แม้ที่วงนอกจะมีการสื่อสารด้วยระบบไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ (รวมโทรสาร อินเทอร์เน็ต) ที่ทันสมัยและมาจากต่างประเทศ แต่วงในสื่อสารโดยใช้ภาษาพื้นเมืองของชุมชนชนบทมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่มีการใช้ภาษาต่างประเทศเหมือนในประเทศเจ้าของผู้ผลิตอุปกรณ์สื่อสารเหล่านั้น

เส้นทางสื่อสารในยุคฟังก้องเองไม่มีถนนหลวงก็ไม่เคื่องโทร เพราะมีเส้นทางที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันเป็นทางเท้าใช้เดินลัดเลาะไปตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ และเนื่องจากระบบเครือญาติจะกระจุกอยู่ในชุมชนหมู่บ้านที่ใกล้กันในอาณาเขตประมาณ 2-3 ตำบลเป็นส่วนใหญ่ การเดินทางที่ลำบากจึงไม่เป็นอุปสรรค เพราะไม่จำเป็นต้องเดินทางไปไกลออกนอกท้องถิ่นที่ไม่มีเครือญาติอาศัยอยู่ แม้ต้องการติดต่อสื่อสารนอกระบบเครือญาติก็จะทำผ่านเครือญาติ เช่น การไปพักบ้านญาติต่างชุมชนหมู่บ้านในวัยหนุ่มสาวเพื่อช่วยงานไร่จะเป็นโอกาสพบปะหนุ่มหรือหญิงสาวต่างตระกูลที่จะแต่งงานด้วย เป็นต้น

8. การบริหารชุมชน

8.1 การบริหารชุมชนหมู่บ้าน

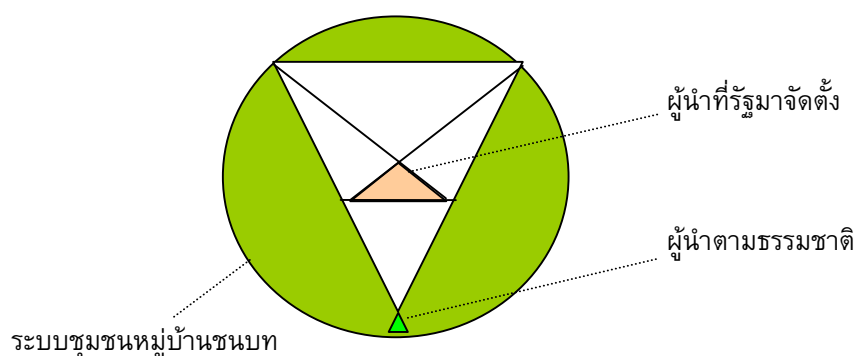
วัฒนธรรมชุมชนในการบริหารกลุ่มต่างๆในชุมชนหมู่บ้านชนบทในยุคฟังก้องเอง และในปัจจุบันที่วงในจะอาศัยตัวแสดงหลัก คือ ชุมชนเครือญาติ สภาผู้นำ และชุมชนสภาผู้อาวุโสเป็นพื้นฐาน บนหลักของความสมัครใจทำหน้าที่และคุณธรรมเสมอภาคที่สวมกันได้ได้พอดี โดยพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันแบบแนวราบ เช่น ชุมชนเครือญาติ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มศรัทธา วัด กลุ่มหัววัด กลุ่มฌาปนกิจศพ เป็นต้น เป็นแบบแผนที่ไม่ส่งเสริมให้ปัจเจกชนคนใดคนหนึ่งก้าวหน้าต่างออกไปเป็นระบบชุมชนเชิงอำนาจแนวดิ่ง และรูปแบบและวิธีการบริหารก็ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัวในแต่ละยุค การดำเนินงานเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันในการประชุมชาวบ้านหรือสภาผู้นำหมู่บ้านเป็นแบบประชาธิปไตยโดยตรงที่ให้ผู้นำครอบครัวแต่ละคนจะมาร่วมประชุม เพื่อวางแผนจัดกิจกรรมแต่ละครั้งไม่มีการเขียนไว้เป็นแผนงาน/โครงการและการจัดบันทึกอย่างลายลักษณ์อักษร เพราะกำหนดไว้ในรูปของวัฒนธรรม ประเพณี และฮีตที่เป็นประสบการณ์และอธิบายด้วยภาษาพูดจากคนรุ่นก่อนและปฏิบัติต่อเนื่องกันมาข้ามกาลเวลา สถานที่ และรุ่นคนมาถึงปัจจุบัน ผู้นำวงในที่มีอิทธิพลได้ต้องมีความรู้หลักคำสอนของศาสนาหรือเคยบวชเรียนมาก่อน อาจเรียกว่า **ปราชญ์ชาวบ้าน** หรือ **ภูมิปัญญาชาวบ้าน** ซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้ ความสามารถ ฐานะ ทรัพย์สิน และหลักฐานมั่นคงกว่าผู้นำวงนอกปัจจุบันมาก แต่ไม่สนใจจะไปทำหน้าที่เป็น ผู้ใหญ่บ้าน หรือ อบต. แต่จะร่วมทำงานร่วมกันอยู่โดยอยู่ในตำแหน่งประกอบ เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มย่อยที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำกลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มกฐิน กลุ่มผ้าป่า และกรรมการวัด เป็นต้น โดยกลุ่มเหล่านี้จะแสดงบทบาทของชุมชนย่อยที่ฟังก้องเองวงในเป็นหลัก และสร้างสรรค์หรือผลิตซ้ำความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทเพื่อชุมชนหมู่บ้านชนบทเอง กิจกรรมไม่มีการคอร์รัปชัน ตรงกันเป็นกิจกรรมที่ต้องเสียสละเงิน

ทอง ทรัพย์สิน เวลา และข้าวของครอบครัวด้วยซ้ำ เช่น กลิ่น ผ่าป่า และงานฉลอง เป็นต้น และการทำงานบริหารไม่จำเป็นต้องมาแยกส่วนตั้งสำนักงานรับผิดชอบแค่การบริหารเหมืองทำงานในบริษัท ผู้นำตามธรรมชาติวงใน สามารถทำงานให้คำแนะนำได้แม้อำนาจทำงานอยู่ในทุ่งนาของตนเมื่อมีคนเดินทางมาหาเพื่อรับคำแนะนำถึงที่ โดยไม่ต้องหยุดงานในไร่นาของตน

ชุมชนวงในไม่สนใจเข้าร่วมเป็นผู้นำแบบทางการตามแนวทางของรัฐและทุน เพราะเชื่อตามประสบการณ์ของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่พบมาตลอดประวัติศาสตร์ชุมชนว่าในระบบที่เป็นทางการและบริษัทแบบชุมชนเมืองแล้วจะมีการคอร์รัปชันหรือแก่งแย่งผลประโยชน์และเอากำไรอย่างไร้คุณธรรม ซึ่งจะนำความเสื่อมเสียคุณงามความดีที่อุตสาหกรรมดีที่อุตสาหกรรมดี เพราะ “เมื่อเข้าร่วมแล้วถ้าไม่กินไม่โกงก็อยู่ร่วมกับเขาไม่ได้” และการเป็นผู้นำกลุ่มวงในร่วมแบบเป็นรองในระบบบริหารแบบองค์กรที่รัฐมาจัดตั้งนั้นเพื่อทำหน้าที่ของอริยะบุคคลชั้นต้นที่มีเจตนาจะสร้างกุศลส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาที่ครอบคลุมวิถีชีวิตการทำงานเพื่อจิตใจที่มีคุณธรรมแบบไม่โกงแม้มีโอกาสและเพื่อถ่วงดุลผู้นำวงนอกนั่นเอง

ขณะที่ผู้นำการบริหารที่รัฐลงมาจัดตั้งในलयยุคกิ่งฟิ่งกันเอง-กิ่งพัฒนานั้นปัจจุบันจะมีหลาย ๆ คนและโครงสร้างวงนอกนั้นจะรวมกลุ่มอยู่ในรูปแบบองค์กรตามแบบระบบชุมชนเมืองที่มีลำดับชั้นของการใช้อำนาจ โดยอยู่ในตรงกลางชุมชนไม่ใช่อยู่สูงสุดตามที่รัฐเข้าใจ นอกจากนี้ระบบชุมชนชนบทที่แท้จริงนั้นมีโครงสร้างเป็นรูปคล้ายไม่มีแบบแผนที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และช่วงเวลา ซึ่งน่าจะคล้ายวงกลมหรือวงเบี้ยวแบบต่างๆ มากกว่าสามเหลี่ยมแบบองค์กร (แต่เป็นสามเหลี่ยมได้ในบางครั้ง) และสามารถหยุดโครงสร้างชั่วคราวและแยกสลายออกเป็นชุมชนเล็กๆ และเร่ร่อนอพยพไปก่อตั้งชุมชนใหม่ที่อื่นได้ (ดังเช่นในอดีต) ดังนั้นองค์กรชุมชนที่รัฐส่งเสริมจึงไม่มีทางจะโตและควบคุมโครงสร้างแบบอื่นของชุมชนหมู่บ้านได้ เหมือนกับที่เราไม่สามารถวาดรูปสามเหลี่ยมในวงกลมให้มีพื้นที่มากกว่าวงกลมที่ล้อมสามเหลี่ยมนั้นได้ ดังแสดงในแผนภาพที่ 13

แผนภาพที่ 13 สถานะภาพของผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนหมู่บ้านกับผู้นำที่รัฐมาจัดตั้ง

8.2 อาคารที่ทำงานเป็นสัญลักษณ์

อาคารที่ทำงานหรือที่ทำการของกลุ่มผู้นำชุมชนหมู่บ้านชนบทหรือผู้ใหญ่บ้านมาถึงยุค

ปัจจุบันไม่เคยแบบเป็นทางการแยกออกจากครอบครัวผู้นำปัจจุบันเลย เพราะไม่เน้นการมีอาคารที่ทำงานเป็นลำดับแรกในการทำงาน เหมือนสำนักงานอันเป็นสัญลักษณ์ของการบริหารกิจการของหน่วยงานราชการหรือบริษัทเอกชน ซึ่งเป็นแบบชุมชนเมืองที่นำมาใช้กับ สถานือนามัย โรงเรียน อบต. ตู๋ยามตำรวจ ฯลฯ มุมมองของชุมชนชนบทแล้ว อาคารสำนักงานเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจนิยมที่ล้ำเข้ามาในเขตชุมชนหมู่บ้าน เพราะผู้ใหญ่บ้านตามแบบชุมชนหมู่บ้านวงในนั้นทำหน้าที่บนความเป็นจริงของวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้านที่ตนเป็นก็สมาชิกคนหนึ่ง การปรับตัวโดยมีโครงสร้าง ผู้นำชุมชนหมู่บ้าน 2 วงเช่นนี้เพราะมีนโยบายสาธารณะที่บัญญัติด้วยกฎหมายจากรัฐให้เลือกผู้นำแบบเลือกตั้งมาตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบรวมอำนาจมาถึงปัจจุบันเรียกว่า “ผู้ใหญ่บ้าน” และประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาผู้ใหญ่บ้านต้องมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี และพอหมดวาระแล้วและไม่ประสงค์จะเป็นต่อหรืออายุเกิน 60 ปี แล้วก็ต้องกลับไปเป็นสมาชิกคนหนึ่ง of ชุมชนหมู่บ้านเดิมต่อไปจนตาย ไม่สามารถเปลี่ยนหรือแลกหรือข้ามไปเป็นผู้ใหญ่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอื่นได้เหมือนผู้จัดการบริษัทในชุมชนเมือง

8.3 การบริหารเพื่อสามารถจัดการปัจจัยภายนอกได้

ตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยภายในที่สำคัญ คือ จำนวนครอบครัวที่เป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีรูปแบบที่หลากหลายและแปลกใหม่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการมีชุมชนย่อยเพิ่มมากขึ้นในลักษณะ**ชุมชนเชิงซ้อน** ในโครงสร้างรูปแบบ บทบาทและหน้าที่ยิ่งมากขึ้นจากชุมชนหมู่บ้านอดีตเพราะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐและทุน ชุมชนหมู่บ้านสร้างโครงสร้าง**วงนอก**เพิ่มมาจากพื้นฐาน**วงใน**ของชุมชน คือ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของชุมชน เพื่อให้สามารถควบคุมปัจจัยภายนอก (ที่เดิมควบคุมไม่ได้) บนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านให้ได้ เป็นการผลิตซ้ำความเป็นชุมชนของตนเองเสมอเพื่อคงความเป็นชุมชนแห่งความสมัครใจ และไม่มียกติกาบังคับเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ทำตามไม่ได้หมด โดยโครงสร้าง**วงนอก**นี้จะประยุกต์จากประเพณีวัฒนธรรมและกฎหมายของภายนอกในชุมชนแต่ละแห่งจึงมีแบบแผนที่ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับกาละ เทศะ และผู้คน ของชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่ง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนกลุ่มย่อยที่ราชการเข้ามาจัดตั้งให้จะมีกติกาข้อบังคับตายตัวในรูปกฎหมายหรือระเบียบ ครอบครัวที่ไม่ยอมรับหรือทำผิดระเบียบก็ออกจากชุมชนหรือกลุ่มเช่นนี้อาจได้รับโทษไม่ให้กลับเข้ามาใหม่อีก ส่วนชุมชนกลุ่มย่อยๆ ของชุมชนหมู่บ้านชนบทวงในหากมีสมาชิกครอบครัวใดไม่สมัครใจร่วมแล้วสามารถออกได้โดยไม่มีคามผิดตามกฎหมาย แต่อาจมีโทษทางสังคมบ้าง เช่น การถูกนินทา ส่วนชุมชนเครือข่ายนั้นจะออกแทบไม่ได้ แต่ก็ไม่บังคับตายตัวถึงความรับผิดชอบที่มีต่อกัน ส่วนชุมชนเพื่อนบ้านหากย้ายครอบครัวไปอยู่หรือตั้งครอบครัวใหม่ในพื้นที่อื่นก็สร้างขึ้นใหม่ได้โดยชุมชนเพื่อนบ้านเก่าบางครอบครัวอาจกลายมาเป็นชุมชนแบบเพื่อนฝูงไป

บทที่ 4

ชุมชนหมู่บ้าน : ตัวแสดงที่มีปัจจัยภายนอกที่จัดการได้

อัตลักษณ์อย่างหนึ่งของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท คือ การเป็นชุมชนระดับจุลภาค และให้ความสำคัญ และสร้างปัญญาความรู้ในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัดอยู่รอบชุมชนหมู่บ้านแบบพอประมาณเท่านั้น ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ชิดที่ชุมชนหมู่บ้านสามารถจัดการกันเองเพื่อนำมาใช้ประโยชน์แบบพึ่งพาหรืออนุรักษ์ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์แบบยั่งยืนได้ ซึ่งมีอย่างน้อย 3 อย่างคือ 1) ที่ตั้งชุมชนหมู่บ้าน 2) นิเวศน์ชุมชน ซึ่งมี 2 แบบ คือ สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่โดยธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมที่ระบบชุมชนหมู่บ้านร่วมกันสร้างขึ้นมา และ 3) เครือข่ายชุมชนหมู่บ้านชนบท ดังรายละเอียด ดังนี้

1. ที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน

ยุคฟังก่อนเองที่ยังมีการอพยพนั้น ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีจำนวนไม่กี่ครอบครัว ชุมชนหมู่บ้านเริ่มแรกเป็นฝ่ายตัดสินใจเลือกที่ตั้งที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่จะสามารถจัดการเพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้าน 4 ประการ คือ

1. ตั้งอยู่บนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่จะประกันความเพียงพอในการดำรงชีวิตร่วมกันทั้งชุมชนหมู่บ้าน (ไม่ใช่ของปัจเจกชน) เช่น ที่ราบใกล้ป่า ห้วย แม่น้ำ หรือทะเล เช่น ชุมชนบ้านปางเลือกที่ราบเล็กๆ ใกล้ลำห้วย โดยประเมินแล้วว่าจะประกันความเพียงพอในการผลิตทางการเกษตรสำหรับครอบครัวที่อยู่ในยุคการอพยพย้ายถิ่นบ่อยๆ

2. ตั้งห่างจากระบบชุมชนเมืองที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจนิยมของรัฐและทุน แบบที่เรียกว่า “หันหน้าเข้าหาป่า หรือหันหลังให้เมือง”

3. ตั้งห่างจากชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ จนเห็นเขตแดนระหว่างกัน เพราะต้องการมีระบบนิเวศน์ที่มีอาณาเขตกว้างระดับหนึ่งรอบชุมชนหมู่บ้านที่สามารถจัดการร่วมกันได้ และเห็นอาณาเขตของแต่ละชุมชนหมู่บ้านที่แน่นอนได้แม้ไม่ปักป้าย แต่มีทางเดินหรือทางเกวียนเชื่อมติดต่อกันได้ทุกหมู่บ้าน เพราะเป็นชุมชนเปิดต่อชุมชนชนบทด้วยกันเป็นหลัก และระบบเครือญาติจะเป็นสื่อแห่งชุมชนเครือข่ายพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งจะเข้มข้นอยู่ในอาณาบริเวณ 2-3 ตำบลในปัจจุบันเท่านั้น การตั้งชุมชนห่างกันเช่นนี้แสดงถึงความต้องการอิสระเฉพาะหมู่บ้าน เพราะผู้นำชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งไม่สามารถถ้ายะหว่างกันได้เหมือนผู้จัดการบริษัทหรือองค์กรของชุมชนเมือง

4. มีความสะดวกที่จะอพยพต่อไปอีก หากถูกรุกรานจากชุมชนหัวเมืองหรือเกิดโรคระบาด ซึ่งทิศทางของชุมชนหมู่บ้านชนบทหันหน้าเข้าหาป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติ และหันหลังให้ระบบเมืองแล้ว ทิศทางที่มีความสะดวกและปลอดภัย คือ เข้าหาป่าดงดิบไปเรื่อยๆ

แบบแผนนี้ชัดเจนในยุคฟังก่อนเองที่เต็มไปด้วยสงคราม โรคระบาด และพื้นที่ป่ายังมีมาก

เหลือเฟือ ขณะที่ประชากรยังมีน้อย ส่วนในยุคที่พึ่งตนเอง-กึ่งพัฒนานั้นจะเห็นแบบแผนนี้ในกลุ่มสมาชิกครอบครัวดั้งเดิมหรือวงใน และไม่มีชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ไหนที่อยู่เพื่อรอเป็นเมือง หรือร่วมประชุมกันแล้วพากันอพยพเข้ามาอยู่ในเขตเทศบาลและกรุงเทพฯ ทั้งหมู่บ้านมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย มีแต่เพียงสมาชิกบางคนของครอบครัวและด้วยความจำเป็นในเรื่องการเรียนหนังสือหรือทำงานหาเงิน

กระจายตัวของชุมชนครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านชนบท

ชุมชนหมู่บ้านชนบทในภาคเหนือที่มักอาศัยอยู่ตามที่ราบยาวๆ ใกล้ลุ่มน้ำหรือลำห้วยใหญ่ๆ บนสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ไม่ใช่ที่ราบผืนใหญ่และมีความสูงต่ำไม่สม่ำเสมอ มีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านมาได้ประมาณ 50 ปีแล้ว แต่การกระจุกตัวของครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านชนบททั้งหมดก็ไม่ได้มีการขยับออกมาอาศัยอยู่ติดถนนหลวงจนผิดสังเกต มีแต่ถนนหรือซอยที่ต้องตัดเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างถนนหลวงออกไป ดังตัวอย่างในชุมชนบ้านปางปัจจุบันมีแบบแผนการกระจุกตัวของการตั้งครอบครัวอย่างน้อย 3 แบบซ้อนกันอยู่ (ดังแสดงในแผนภาพที่ 14) คือ

แผนภาพที่ 14 แบบแผนการตั้งครอบครัวในชุมชนบ้านปาง

1. กระจุกตัวใกล้ลำห้วยและใกล้ที่ราบแปลงใหญ่ ที่เป็นทรัพยากรที่ดินและน้ำที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ รวมถึงสามารถจะขยายพื้นที่ต่อไปของลูกหลาน
 2. กระจุกตัวอยู่ใกล้บ้านเรือนของกลุ่มเครือญาติ โดยมีบ้านเก่าผี เป็นศูนย์กลาง
 3. กระจุกตัวรอบวัดประจำชุมชนหมู่บ้าน
- ในทางตรงกันข้ามหมายความว่าเมื่อเวลาผ่านไป 50 ปีหลังการมีถนนหลวง แบบแผนของ

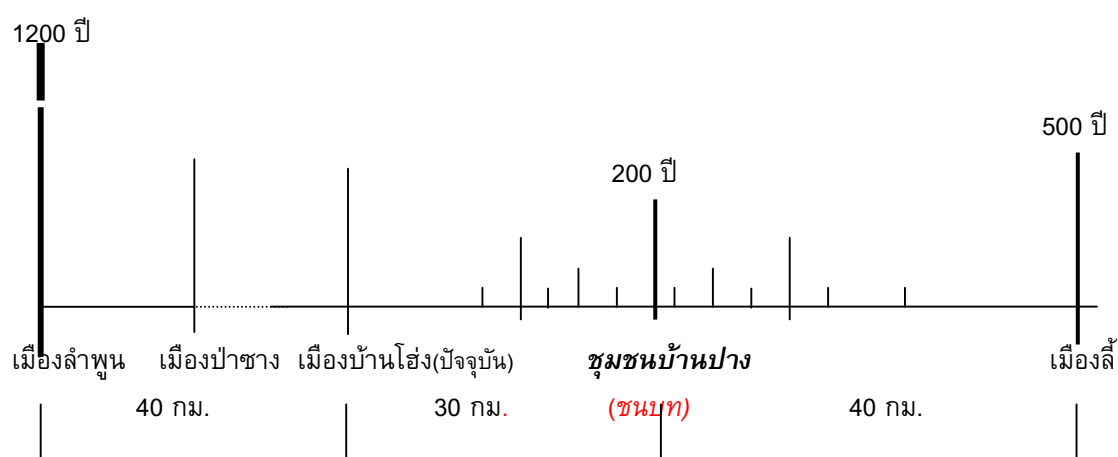
* บ้านหลังแรกที่สร้างขึ้น ซึ่งปกติ คือ บ้านของปู่ย่า ตายาย และมี ผีเก่า หรือต้นตระกูลที่มีชีวิตอาศัยอยู่

การตั้งครอบครัวไม่เข้ามากระจุกตัวใกล้ถนนหลวงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนเมือง (ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นชุมชนขอบถนน) ยังคงลักษณะตามแบบเฉพาะของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทว่าเป็นอีกระบบหนึ่งที่แตกต่างและต้องการหนีห่างจากระบบชุมชนเมืองได้อย่างชัดเจน โดยปัจจุบันการกระจุกนี้จะนำมาเป็นหลักเกณฑ์แบ่งหมวดของกลุ่มแม่บ้านในการทำกิจกรรมกลุ่ม 10 หมวดร่วมกันใน 2 หมู่บ้าน และจำนวนสมาชิกไม่จำเป็นต้องเท่ากัน กล่าวคือ มีจำนวน 30-60 ครอบครัว ส่วนบ้านศรีบุญเรืองหมู่ที่ 9 เป็นหมู่บ้านตั้งใหม่มาได้ประมาณ 40 ปีที่ผ่านมาจะมีครอบครัวที่ตั้งอยู่ติดถนนหลวงมากกว่าบ้านปาง แสดงถึงรุ่นคนสมัยใหม่นิยมระบบเมืองมากกว่าครอบครัวคนรุ่นก่อน

การกระจายตัวของชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนหมู่บ้านต้องการมีอาณาบริพัทธ์หรืออิสระจากอำนาจของชุมชนหัวเมืองในยุคฟังกันเอง จึงยอมที่จะแตกตัวหรือสลายชุมชนหมู่บ้านใหญ่หรือแบ่งตัวเป็นกลุ่มเล็กๆ ออกมาจากชุมชนหัวเมืองหลังถูกกวาดต้อนหรือเกณฑ์แรงงานไปรับใช้เมือง มาตั้งชุมชนท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ชุมชนสามารถจัดการได้ จนมีการรุกรานของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเอเชียราวพุทธศตวรรษที่ 22 จึงมีโอกาสมิที่ตั้งถาวรของเป็นชุมชนหมู่บ้านแม่ เช่น ชุมชนบ้านปางในภาคเหนือ และบ้านศิ่วรงในภาคใต้ เป็นต้น แต่แบบแผนการแตกตัวยังดำเนินต่อไป จนเกิดชุมชนลูก ชุมชนหลาน ชุมชนเหลน ฯลฯ ที่ทิศทางห่างตามอายุการก่อตั้งชุมชนของชุมชนลูก/หลานและชุมชนแม่จะเป็นแบบสลับฟันปลา (ดังแสดงในแผนภาพที่ 15) กล่าวคือ กลุ่มหมู่บ้านที่เป็นชุมชนลูก/หลาน/เหลนของชุมชนบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทที่อายุนานที่สุดในกลุ่มหมู่บ้าน 2 ตำบล 19 หมู่บ้าน ประมาณ

แผนภาพที่ 15 ระยะเวลาก่อเกิดและระยะห่างของชุมชนชนบทที่ศึกษาเทียบกับชุมชนเมืองใกล้ๆ

3,000 กว่าครอบครัวในปัจจุบัน กล่าวคือชุมชนหมู่บ้านแม่ตั้งอยู่ประมาณกึ่งกลางระหว่างเมืองเวียงหนองล่อง (อยู่ติดกับอำเภอบ้านโฮ้งปัจจุบัน) กับเมืองลี้ (หรืออำเภอลี้ปัจจุบัน) ประมาณ 40 กิโลเมตรเท่ากัน ที่มีแบบแผนการเกิดชุมชนลูก 2 หมู่บ้านในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน คือ 45 ปีหลัง

ก่อนตั้งชุมชนแม่ และระยะทางใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 15 กิโลเมตรทางทิศเหนือและทิศใต้ ต่อมาพร้อมกับชุมชนลูกทั้งสองสร้างชุมชนหลานระหว่างชุมชนแม่และชุมชนลูกทั้ง 2 ข้างในเวลาใกล้เคียงกัน และร่วมกับชุมชนหลาน/หลานในช่วงเวลาและระยะห่างจากชุมชนบ้านปางใกล้เคียงกัน

ขอบชุมชนหมู่บ้านชนบท

ที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยนั้นยังแสดงนัยของการผสมผสานของทั้งภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางชีวภาพของนิเวศน์ชุมชน ซึ่งล้วนส่งเสริมการผลิตซ้ำความเป็นชุมชนชนบทอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงพบว่ามีชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ห่างจากถนนหลวงออกไปเป็นจำนวนมากว่าตั้งอยู่ติดถนนหลวง และเมื่อมีถนนหลวงผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา ชุมชนหมู่บ้านแบบชนบทแบบดั้งเดิมในตำบลหรือครอบครัวดั้งเดิมในชุมชนหมู่บ้านก็ยังคงตั้งอยู่บนที่ตั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ไม่อพยพย้ายออกมาตั้งบ้านเรือนตามขอบถนนหลวงจนผิดปกติ ดังแสดงในแผนภาพที่ 16 ซึ่งจะพบว่าศูนย์กลางหมู่บ้านในตำบลศรีวิชัยไม่อยู่ที่ขอบถนนหลวง ยิ่งไปกว่านั้นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งใหม่ไม่ถึง 10 ปี อย่างบ้านแม่ฮิโและบ้านใหม่สุขสันต์ กลับมีที่และศูนย์กลางห่างออกไปแบบไม่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของถนน ซึ่งถือว่าเป็นขอบชุมชนหมู่บ้านชนบท เพราะถนน

แผนภาพที่ 16 ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางของชุมชนหมู่บ้านชนบทกับถนนหลวงที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนเมือง

ศูนย์กลางชุมชนหมู่บ้าน

หลวงเป็นสัญลักษณ์และสื่อของระบบชุมชนเมือง (ที่อาจเรียกว่าสังคมขอบถนน) ที่ยื่นเข้ามาหา ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท มีเพียงลูกหลานของครอบครัวที่มีที่ดินติดถนนอยู่แล้ว หรือครอบครัวที่อพยพมาจากชุมชนเมืองที่มาซื้อที่ดินที่ติดถนนจากครอบครัวดั้งเดิม โดยครอบครัวเหล่านี้จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ผสมผสานเอาระบบชุมชนเมืองมาใช้เข้มข้น เช่น ครอบครัวที่เปิดหน้าบ้านเป็นร้านค้าขายผลผลิตการเกษตร และ ขายสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันที่รับซื้อมาจากในเมืองให้ครอบครัวต่างๆในหมู่บ้าน ขอบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นเส้นตรงผ่านกลางหมู่บ้านบนสองข้างทางใกล้ถนนหลวงหรือถนนที่ต่อจากถนนหลวงเข้าไป ซึ่งในชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างจากถนนหลวงจะไม่ค่อยเห็นแบบแผนที่ชัดเจนเหมือนชุมชนที่ตั้งติดทางหลวงสายหลักที่เชื่อมระหว่างชุมชนเมืองใหญ่ด้วยกันและต่อเชื่อมลงไปถึงเมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานคร

2. นิเวศน์ชุมชน

ความหลากหลายทางชีวภาพ

บริเวณชุมชนหมู่บ้านชนบทอย่างชุมชนบ้านปาง อยู่ในติดป่าธรรมชาติเขตร้อนชื้น โดยในยุคฟังก่อนเอง ในช่วงประมาณ 50 แรกของการก่อเกิดชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าโดยไม่ตัดต้นไม้ เพราะเกินความจำเป็นและไม่คิดจะตั้งบ้านเรือนถาวร โดยคนในชุมชนบอกว่าไม่เคยตัดไม้ในป่า เพราะนอกจากวิสัยไม่สร้างบ้านด้วยไม้สักถาวรแล้ว ยังไม่กลัวอำนาจรัฐที่ห้ามตัดไม้ ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าเป็นเสียงเดียวกันว่า “ในช่วงที่ป่าอุดมสมบูรณ์อยู่นั้น คนในชุมชนไม่กล้าตัดไม้สัก แม้แต่จะเอามาแค่ทำด้ามกระบวยตักน้ำ” แต่พอเริ่มยุคฟังก่อนเอง-ถึงพัฒนามีบริษัทตัดไม้ของต่างชาติจากพม่าที่เข้ามาตัดไม้ผ่านด่านแม่สอด (จังหวัดตากปัจจุบัน) เข้ามาตัดไม้ในและรอบชุมชนจนหมดสิ้น ซึ่งด้านหนึ่งการตัดไม้สักใหญ่ก็เป็นข้อดีอย่างหนึ่งสำหรับคนในชุมชน หมู่บ้านชนบทแถบนั้น ที่จะสามารถหักล้างทางพง จับจองที่ดิน ทำนาทำไร่ ตั้งบ้านเรือนใหม่ และขยายพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านได้ง่าย แต่ความอุดมสมบูรณ์ก็ยังมีมาก “เพราะแค่กิ่งที่คืนไว้ไม่กี่เดือนต้นไม้ เถาวัลย์ และหญ้าต่างๆที่ไม่ถูกตัดและยังมีรากและเมล็ดตกค้างอยู่ก็จะงอกงามคลุมดินท่วมศรีษะอย่างรวดเร็ว” และแม้การขยายพื้นที่ทำกินจะเป็นสิ่งผิดกฎหมายก็ยังทำกันอยู่จนถึงปัจจุบัน

หลังปี พ.ศ. 2515 เมื่อมีถนนหลวงผ่านชุมชนหมู่บ้านกลายเป็นทางลาดยาง การปลูกพืชเชิงเดี่ยวก็เริ่มต้นขึ้น ตั้งแต่ลำไย กระเทียม หอมแดง พริก มะเขือ เป็นต้น และการใช้สารเคมี ปุ๋ยก็แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ แต่ต่อมาชุมชนหมู่บ้านชนบทเกิดการปรับตัวโดยใช้ภูมิปัญญาจากที่พบเห็นในธรรมชาติรอบชุมชน คือ เลิกปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่อายุสั้น เพราะเสี่ยงกับการขาดทุน และเสี่ยงต่อการต้องซื้อปุ๋ยและยาฆ่าแมลงในราคาที่แพงมาก แล้วหันมาปลูกพืชยืนต้นที่อายุนานๆ ที่เรียนรู้จากป่า คือ ลำไย มะม่วง เป็นต้น อีกประการหนึ่งสามารถคลุมดินไม่ให้ต้นไม้ชนิดอื่นงอกได้และสามารถอ้างกรรมสิทธิ์ครอบครองและออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินแปลงนั้นได้ภายหลัง

พื้นที่ป่าลดลง

เนื่องจากภูมิประเทศเป็นบริเวณป่าที่อุดมสมบูรณ์ ห่างถนนหลวงที่ทอดยาวตามแม่น้ำลำจาก

ทิศเหนือไปได้ จึงมีพื้นที่ป่าห่างถนนออกไปทางทิศตะวันออกและตะวันตกไปไกลถึง 30 กิโลเมตร การบุกรุกที่ดินป่าจึงยังคงมีต่อไปและลึกเข้าไปเรื่อย ๆ ซึ่งจากคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อเขต 3 จังหวัดเชียงใหม่ที่มาทำวิจัยเรื่อง ยุงในชุมชนหมู่บ้านปางนี้ในปี 2545 บอกว่าจากภาพถ่ายทางอากาศพบว่าชุมชนบ้านปางที่ทำให้เนื้อที่ป่าหายไปจากแผนที่มากเป็นลำดับต้นของอำเภอสี จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน นิเวศน์ชุมชนหมู่บ้านชนบทเสื่อมโทรมลงไปเรื่อยพร้อมกับการดำเนินโครงการพัฒนาของรัฐในชุมชนหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องหลังการเข้ามาตัดไม้สักของนายห้างฝรั่ง จนปัจจุบันน้ำห้วยจะไม่ไหลในหน้าแล้งอีกแล้ว

ชุมชนครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านและจากต่างอำเภอที่เคยอาศัยป่าดงดิบรอบชุมชนหมู่บ้านที่มีเนื้อที่กว้างขวางเป็นแหล่งอาหาร ของใช้ สมุนไพร การขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงต้องเดินทางเข้าไปในป่าไกลจากถนนหลวงมากเกิน 10 กิโลเมตรจึงจะหาได้ และไฟป่าก็จะเกิดปีละ 2 ครั้งทำให้ต้นไม้เล็กและความอุดมสมบูรณ์ลดลงจากป่าลำบากและน้อยลง วงในของชุมชนเห็น การเผาป่า ในความหมายที่แตกต่างไปจากรัฐ คือ เห็นว่าจะทำให้ไม่เกิดไฟป่าที่รุนแรง เพราะจะเผาก่อนที่ใบไม้จะแห้งมาก ๆ และเผาอีกครั้งตอนใบที่แห้งจากไปป่าครั้งแรกแล้วหล่นลงมา และจะทำให้เห็ดออกมากเพราะได้เชื้อแล้ว และเข้าไปเก็บหาของป่าสะดวก โดยที่ไม่ต้นใหญ่จะไม่ได้รับผลจากไฟป่าที่เผาเมื่อยังมีใบแห้งไม่มาก แม้รัฐโดยกรมป่าไม้จะห้าม กำหนดบทลงโทษ และมีอาสาสมัครชาวบ้านร่วมอยู่ด้วย แต่ก็ไม่เคยจับคนที่เผาป่าได้เลยสักคนทั้งที่มีการเผาป่าปีละ 2 รอบทุกปี ซึ่งไฟจะไม่สามารถเข้าไปถึงความสดและเขียวชะอุ่มของป่า ดงดิบธรรมชาติ แต่ก็ถูกรุกเข้าไปเรื่อย ๆ ขณะที่เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ไม่เห็นว่าการเผาป่าทำให้ต้นไม้เล็ก ๆ ตาย ซึ่งชาวบ้านก็แย้งว่า หากไม่เผาเมล็ดก็จะไม่ตกถึงพื้นดินและไม่งอกใหม่อีกในฤดูฝน เพราะเห็นด้วยตาว่าป่าที่ถูกเผาปีละ 2 ครั้งที่ไหนก็ยังมีความชื้นอยู่เหมือนเดิม เป็นความเห็นที่ต่างกันและรัฐเองก็ไม่เคยรับฟังชุมชน ประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ได้มาจนถึงปัจจุบัน

ที่ดินถูกเปลี่ยนมือ

หลังยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจผืนป่าและที่ดิน น้ำ อากาศ และ ป่าถูกทำลายไปมากจากระบบทุนนิยมต่างประเทศที่รัฐเปิดทางให้เข้ามาตัดไม้ใหญ่ น้ำเริ่มแห้งในหน้าแล้ง และเกิดความสะดวกในการถางป่ามาเป็นที่ดินสำหรับทำไร่ของครอบครัวในชุมชนชนบทที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ จนปัจจุบันจำนวนที่ดินมีจำนวนไม่เพียงพอจะแบ่งกันเพื่อจับจองใหม่ได้อีกต่อไป ส่วนที่จับจองอยู่ปัจจุบันก็เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ระดับใกล้ชิดกับคนใน ชุมชน ส่วนใหญ่จะร่วมกับทั้งนายทุนภายนอกชุมชน และคนในชุมชนบางส่วนหลอกลวงรัฐและชุมชนเอง โดยการรับสินบนจากคหบดีบางคนในการออกเอกสารสิทธิ์แก่ครอบครัวในชุมชนชนบทเป็นลำดับแรก แล้วนายทุนในเมืองค่อยเข้าไปซื้อต่อในราคาถูกอีกทีหนึ่ง

สภาพป่าในปัจจุบันในรัศมี 10 กิโลเมตรรอบชุมชนหมู่บ้านมีการถางโดยใช้รถแทรกเตอร์ขนาดใหญ่เพื่อปลุกสวนลำไยเป็นแปลง ๆ และเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีนายทุนจากเมือง

* นายทุนฝรั่งที่ได้รับสัมปทานจากรัฐในการตัดไม้สัก ซึ่งคนในชุมชนจะไม่เข้าใจระบบบริษัทแบบฝรั่ง

เชียงใหม่หรือต่างจังหวัด รวมทั้งกรุงเทพฯ ได้เข้ามาขวานซื้อที่ดินจากครอบครัวในชุมชนรวมเป็นแปลงใหญ่ๆ แล้วปลุกสำไยเป็นสวนสมัยใหม่ขนาดใหญ่และจ้างคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของเดิมบางรายเป็นคนงานเฝ้า รวมถึงจ้างคนงานชาวพม่ามาเป็นแรงงานรับจ้างรายเดือนโดยไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน มีการตัดถนนลูกรังและนำไฟฟ้าเข้าไปสู่สวนเหล่านั้น

สภาพความแห้งแล้งจะเกิดขึ้นชัดเจนหลังการขุดอ่างเก็บน้ำกันลำห้วยแม่ปางในปี พ.ศ.2539 เป็นเหตุให้น้ำในลำห้วยไม่ไหลมายังที่นาที่อยู่ติดถนนหลวงทางทิศตะวันตกอีกเลย และบริเวณนั้นจึงเริ่มมีการสร้างบ้าน และทำสวนสำไยแทนการทำนา การสร้างฝายคอนกรีตเสริมเหล็กในลำน้ำลี้^{***} ที่ไหลเลาะไปตามซอกเขาเกือบทุกระยะ 5-10 กิโลเมตร หรือเกือบทุกหมู่บ้านประมาณ 15 แห่งของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐไม่ได้ทำให้ปริมาณน้ำในหน้าแล้งมีเพียงพอที่จะไหลไปตามคลองชลประทานคอนกรีตที่ยาวหลายสิบกิโลเมตรทุกฝ่ายได้ทั้งปี ในชุมชนบ้านปางเริ่มเกิดการแย่งน้ำในหน้าแล้งมา 2-3 ปี โดยการลักลอบสูบน้ำหน้าฝายด้วยเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ของนายทุนที่อยู่ใกล้ๆ และมีสวนสำไยพื้นที่มากมาย ซึ่งชุมชนยังรวมตัวไม่ติดในการแก้ไขปัญหานี้ เพราะน้ำในหน้าฝนจะเพียงพอต่อการทำนาตามวัตถุประสงค์ของรัฐที่ลงไปดำเนินการ และพื้นที่การทำนาก็ลดลงเพราะเปลี่ยนมาเป็นการทำสวนสำไยที่ได้เงินก้อนโตๆ ดีกว่าและเก็บผลได้หลายปีโดยไม่ต้องปลูกใหม่ เพราะเป็นไม้ยืนต้น แต่ปัญหาเกิดในหน้าแล้งเพราะรูปแบบการใช้ น้ำของแต่ละคนและช่วงเวลาต่างกันมาก บางครอบครัวใช้จากบ่อบาดาล ซึ่งเจาะข้างๆ ลำน้ำ บางครอบครัวสูบจากลำคลอง บางครอบครัวสูบจากฝาย บางครอบครัวมีสระของตนเอง บางครอบครัวมีบ่อบาดาลน้ำลึกของตนเอง บางครอบครัวใช้น้ำประปาภูเขา เป็นต้น

เกษตรผสมผสาน

อาหารในชุมชนเป็นอาหารที่หาหรือปลูกโดยอาศัยความสมบูรณ์จากธรรมชาติ โดยพืชผักผลไม้มีอุดมสมบูรณ์ในชุมชน โดยเฉพาะผลไม้มีหลายชนิดและมีทุกรส ทุกฤดูหมุนเวียนให้กินได้โดยไม่อด หรือต้องถนอมเก็บไว้กิน แต่กินสด ๆ ก็เหลือเ็นาร่วงหล่นเป็นจำนวนมาก การดำรงชีวิตโดยรวมตั้งแต่ยุคพึ่งกันเองมาถึงปัจจุบันในวงใน ครอบครัวเพาะปลูกแบบธรรมชาติ คือ ให้เป็นไม้ยืนต้นเป็นพันธุ์พื้นเมือง ที่คัดพันธุ์โดยวิธีเลือกพ่อพันธุ์ที่ออกลูกดก อาจเพราะด้วยเมล็ด หรือตอน และดูแลง่ายเพราะไม่ต้องรดน้ำมาก ส่วนใหญ่ไม่ต้องรดเลย เช่นมะม่วง ขนุน มะเฟือง มะไฟ มะกรูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ กระท้อน น้อยหน่า เป็นต้น ไม้ใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ส่วนพืชล้มลุกก็จะปลูกครั้งเดียวในพื้นที่เดิม เช่น ตำลึง มะระ ผักบุ้ง พริก มะเขือ ที่ให้ผลตามฤดูกาลทุกปี และบางชนิดที่ต้องปลูกใหม่ทุกปีก็จะเก็บคัดพันธุ์เอง เช่น ข้าวโพดสารี แตงต่าง ๆ พัก พริก มะเขือ หอม กระเทียม เป็นต้น รวมถึงสัตว์พื้นบ้าน เช่น ไก่ เป็ด ห่าน ปลา ผึ้ง หมู วัว ควาย เป็นต้น ยุคพึ่งกันเองเรียกว่า **พืชผักสวนครัว** หรือปัจจุบันราชการเรียกว่า **เกษตรผสมผสาน** เพราะจะสามารถลดต้นทุนการผลิตทั้งในแง่การหาพันธุ์ เวลาดูแล เป็นต้นี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของดิน การประกันการมีพืชผักผลไม้ที่

*** คำว่า ลี้ ในภาษาพื้นเมืองแปลว่าลึกลับ เพราะแม่น้ำลี้ไม่สามารถมองเห็นได้แม้ยืนอยู่บนภูเขา

คุณภาพเหมือนเดิมกินในปีต่อไป และรักษาสภาพแวดล้อมแบบอยู่ร่วมกับธรรมชาติให้มากที่สุด การอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทำให้มีปัจจัยมี 4 เหลือเฟื้อ ไม่จำเป็นต้องหาเงินมากมายไปซื้อกินเพิ่มเติมอีก เพราะมีหลากหลายจนกินไม่หมด โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝน ดังนั้นเงินตราในสภาพเช่นนั้น จึงไม่จำเป็น และไม่มีคุณค่าเท่ากับปัจจัย 4 ได้

3. เครือข่ายชุมชนหมู่บ้านชนบท

ชุมชนหมู่บ้านมีเครือข่ายกับชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยกัน เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่สามารถจัดการหรือควบคุมได้แบบแทบไม่ต้องจัดการ เพราะต่างมีวัตถุประสงค์ แบบแผนสมาชิก วัฒนธรรม และแนวทางการดำเนินชีวิตแบบเดียวกัน เพียงแต่เป็นอิสระจากกัน ต่างไม่เป็นชุมชนเชิงการเมืองที่จะพยายามรวมตัวกันเป็นเมืองเพื่อแข่งกับชุมชนเมืองเดิมที่มีอยู่ จึงพบว่าไม่มีตำบลหรืออำเภอหรือจังหวัดกระเหรี่ยงในประเทศไทย ทั้งที่มีจำนวนประชากรมากพอจะรวมกันได้มากกว่า 1 จังหวัด

ภายใต้ความสัมพันธ์กับชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยในยุคฟุ้งกันเอง การติดต่อสื่อสารกันบนพื้นฐานของเครือญาติ เศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน ในกลุ่มชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยกันที่มีความเข้มข้นประมาณ 2-3 ตำบลเท่านั้น โดยใช้ทางเดินเท้าหรือทางเกวียนที่ลัดเลาะไปตามภูมิประเทศ จนรัฐและทุนตัดถนนหลวงผ่านชุมชนหมู่บ้านและมีการคมนาคมสะดวกมากขึ้นในยุคที่ฟุ้งกันเอง-กึ่งพัฒนา แต่เมื่อพิจารณาถึงการปรับวิถีการดำเนินชีวิตที่ผสมผสานเอาระบบชุมชนเมืองที่ผ่านเข้ามาเพราะการติดต่อสื่อสารกับระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการตามระบบชุมชนเมืองที่ผ่านมาจากถนนหลวงแล้ว การปรับตัวยังมีมากมายน้อยต่างกันไปในแต่ละชุมชนหมู่บ้าน กล่าวคือ ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เก่าแก่และมีที่ตั้งอยู่ไกลจากระบบชุมชนเมืองที่สุดอย่างชุมชนบ้านปางและหมู่บ้านใกล้เคียงได้รับประโยชน์จากโครงสร้าง-หน้าที่ในกระบวนการทางเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน ฯลฯ จากชุมชนหมู่บ้านชนบทอื่นที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองกว่า ที่เรียกว่า “**ชานชนบท**” เช่น ชุมชนบ้านห้วยกาน ในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทเดิมแต่่วงนอกผสมผสานเอาวิธีการดำรงชีวิตตามระบบเศรษฐกิจตลาดแบบเมืองมาใช้มากกว่าชุมชนอื่นๆ ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นแหล่งกระจายสินค้า และบริการที่มาจากระบบชุมชนเมืองเป็นหลัก สินค้าชุมชนที่นี่จะถูกกระจายไปให้ชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ โดยจะมีแม่ค้าจากชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกไปรับซื้อมาจำหน่ายในร้านค้าย่อยที่ตั้งเรียงรายอยู่ที่**ขอบชุมชนหมู่บ้านชนบท**หรือขอบทางหลวงเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันชุมชนหมู่บ้านที่ทำโครงสร้าง-หน้าที่ของ “**ชานชนบท**” ให้แก่หมู่บ้านชุมชนชนบทที่อยู่ห่างชุมชนเมืองออกไปมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ขนาดเล็กกว่าบ้านห้วยกาน และกระจายไปเป็นระยะของถนนหลวง โดยกำหนดจากขนาดของชุมชนหมู่บ้าน (ที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ห่างออกไปจากถนนหลวง) แสดงว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนระบบกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งพึ่งตลาดแบบทุนนิยมที่ผสมผสานเอาระบบการซื้อ-ขายแบบชุมชนเมืองเข้ามาเป็นบางส่วนที่วงนอกในวิถีแบบชุมชนชนบทดั้งเดิมที่เพิ่ม

* เป็นร้านค้าที่ใช้ตัวบ้านของครอบครัว โดยเปิดบริการเช้ามีดจนค่ำไม่มีคนมาซื้อ ไม่ได้แยกออกเป็นเอกเทศ

ขึ้นตามจำนวนสมาชิกคือจำนวนครอบครัวชนบทโดยรวมเพิ่มขึ้น ขณะที่ส่วนสินค้าหรือผลผลิตเกษตรจากระบบชุมชนชนบทที่จะผ่านไประบบเมืองนั้นไม่ผ่านตลาดนี้ จะมีพ่อค้าคนกลางเข้าไปซื้อในราคาถูกจากในชุมชนหมู่บ้านโดยใช้รถปิคอัพหรือรถล้อไปขายในเมืองโดยตรง

เครือข่ายชุมชนส่วนอื่นๆได้กล่าวบ้างไว้แล้วในหน้า 18-19 แล้วข้างต้น

สรุปแล้ว**ตัวแสดง**ร่วมของระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนคือ ชุมชนหมู่บ้านชนบทแบบฆราวาสหรือสามัญชนที่เป็นอีกระบบหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ของพลวัตของการรักษาความสมดุลเชิงโครงสร้างขององค์ประกอบที่เป็นทั้งกายภาพ จิตวิญญาณ และวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นชุมชนเปิดจึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยแวดล้อมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งหากพิจารณาเชิงระบบและมุมมองของชุมชนแล้วจะมีทั้ง 1) ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่จัดการเองได้ผ่านระบบของตัวแสดง จะทำให้เห็นปรากฏการณ์เชิงประวัติศาสตร์และโครงสร้าง-หน้าที่ 2) ระบบทั้งสองที่มีพลวัต ศักยภาพ ความยั่งยืน และความหวังต่อสังคมไทยในอนาคต 3) ปัจจัยภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการเองไม่ได้ คือ นโยบายสาธารณะที่มาเกี่ยวข้อง โดยเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนมีพลวัตจากยุคเฟื่องกันเองในอดีตที่ชุมชนชนบทอยู่ร่วมกันและพึ่งพาเฉพาะสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่จัดการเองได้สอดคล้องตามหลักพุทธศาสนาจนฝังในจิตวิญญาณมาหลายพันปี

ต่อมาเมื่อเป็นชุมชนมีการตั้งถาวร (ช่วง 200 ปีก่อนมาถึงปัจจุบัน) จึงจำเป็นต้องเกี่ยวข้องแบบถูกกระทำกับปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่จัดการเองไม่ได้ คือ รัฐและทุนที่เกิดมาภายหลังหรือตั้งแต่เกิดรัฐชาติ พ.ศ. 2417 ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนได้สร้างโครงสร้าง**วงนอก**ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ป้องกันและประยุกต์สิ่งที่มีประโยชน์จากภายนอกมาใช้ แทนแต่ดั้งเดิมที่หลบไปอยู่ในโครงสร้าง**วงใน** หรือเพื่อสามารถใช้สิทธิชุมชนในการจัดการหรือควบคุมปัจจัยภายนอกที่เข้ามาภายหลังบนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านชนบท ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทในตัวแสดงจึงยังคงยั่งยืนและมีพลวัตของศักยภาพการพึ่งกันเองข้ามกาลเวลาและรุ่นคนมาได้ถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ 3

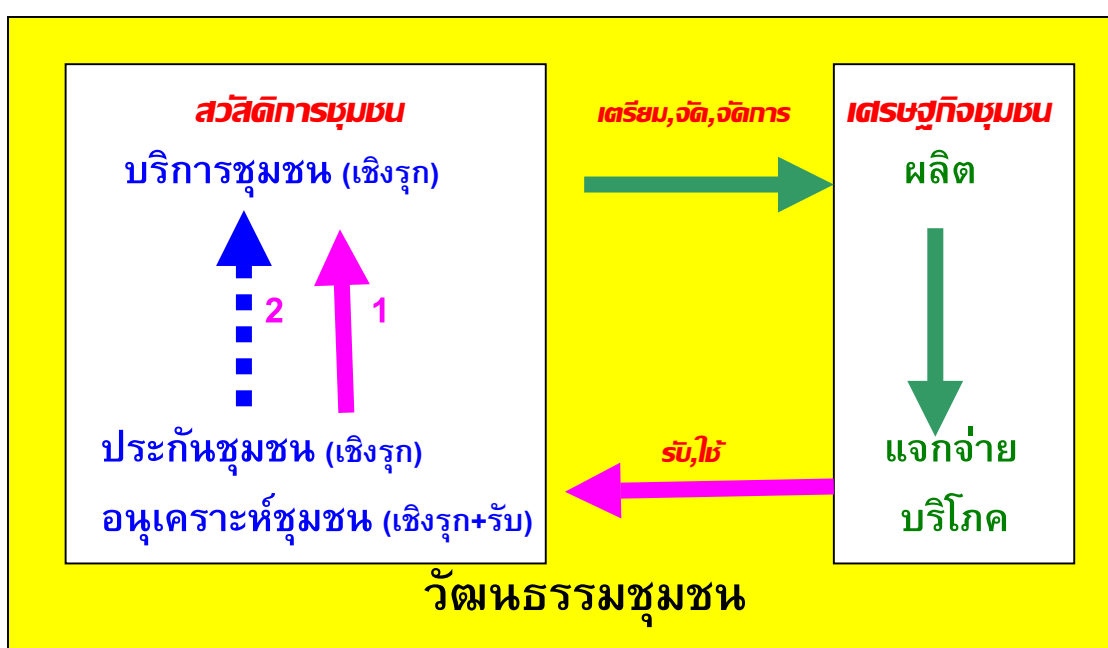
ระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบสวัสดิการชุมชน

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชน

ระบบสวัสดิการชุมชนเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยระบบสวัสดิการชุมชนเป็นโครงสร้างเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่จัดเตรียมแรงงาน ทักษะและประสบการณ์ในเรื่องการจัดและจัดการของแรงงานในรูปชุมชน เช่น ชุมชนครอบครัว ชุมชนการลงแขก ฯลฯ แก่กระบวนการผลิตในระบบเศรษฐกิจชุมชน และผลผลิตและผลลัพธ์ที่ได้ตามกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคของเศรษฐกิจชุมชนจะถูกส่งคืนมาให้ระบบสวัสดิการชุมชนได้รับและได้ใช้เพื่อกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการอยู่กินอย่างพอดีและความสุขร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง สวัสดิการด้านอาหารและน้ำดื่มในยุคฟุ้งกันเองได้จากระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นแบบเศรษฐกิจยังชีพที่พอเพียงโดยอัตโนมัติ เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านชนบทตั้งอยู่ในที่ตั้งที่มีความอุดมสมบูรณ์ของนิเวศน์ชุมชนที่ชุมชนที่หมู่บ้านสามารถจัดการเองได้ และจะหมุนเวียนความสัมพันธ์ในองค์ประกอบของกระบวนการระหว่างกันเป็นวัฏจักรการผลิตซ้ำรอบต่อไปในชุมชนย่อยระดับต่างๆ ที่เป็นตัวแสดง (ดังแสดงในแผนภาพที่ 17) โดยกิจกรรมพื้นฐานในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนชนบทที่ผลิตในรอบแรกให้แก่ระบบสวัสดิการชุมชนแบบองค์รวมที่จำเป็นมากที่สุดในยุคที่ชุมชนมีที่ตั้งถาวร คือ สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งรวมที่ดิน

แผนภาพที่ 17 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และวัฒนธรรมชุมชนชนบท

บ้านเรือนและของใช้ในครัวเรือนต่าง ๆ ซึ่งอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในที่ตั้งของชุมชนนั้นเอง ไม่ได้ซื้อทั้งหมดเหมือนการไปอยู่ในบ้านจัดสรรในระบบชุมชนเมือง

โครงสร้าง-หน้าที่และกระบวนการทั้งหมดของความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนนี้จะยกระดับเชิงนามธรรมจิตวิญญาณหรือศีลธรรมที่จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมร่วมกันเรียกว่า **วัฒนธรรมชุมชน** ซึ่งเป็นโครงสร้างที่เป็นนามธรรมที่สูงกว่าระบบทั้งสองที่จะส่งอิทธิพลย้อนกลับมาทำหน้าที่ 2 อย่างในเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท คือ

1. เชิงนามธรรมในฐานะจิตวิญญาณชุมชนที่เป็นพื้นฐานของความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และแนวทางการดำเนินชีวิตในชุมชนระดับต่าง ๆ ในชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งจะสอดคล้องกับปรัชญาของพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนยกให้เป็นจิตวิญญาณของผีหรือธรรมชาติที่ปฤชุนที่ไม่ได้พัฒนาจิตใจตนเองด้วยหลักธรรมสอนของศาสนาไปอธิบายหลักการเหตุผลได้ชัดเจนด้วยตนเอง

2. พฤติกรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลผลิตจากการผลิตซ้ำของระบบทั้งสองที่ไปด้วยกันและเกิดขึ้นในระบบชุมชนชนบทระดับต่าง ๆ บนที่ตั้งและนิเวศน์ของชุมชนหมู่บ้านและครอบครัว ฯลฯ พลวัตเหล่านี้ดำเนินไปตามกลางการโต้ตอบกับอยู่กับกาลเวลา และสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกระบบชุมชนชนบทที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการเองได้

โดยผลผลิตที่ระบบเศรษฐกิจชุมชนส่งให้แก่ระบบสวัสดิการชุมชน**รับและใช้**ในกระบวนการหรือกิจกรรมสวัสดิการชุมชนนั้นเป็นกระบวนการแบบเบ็ดเสร็จ (On Stop Service) เพราะอยู่ภายใต้ระบบวัฒนธรรมชุมชนและระบบชุมชนหมู่บ้านระดับจุลภาคที่เป็นตัวแสดงเดียวกัน และสามารถ**ประเมินผล**ความพอใจและขนาดของความเพียงพอเชิงปริมาณของสวัสดิการชุมชนที่ได้รับในระบบชุมชนที่เป็นตัวแสดงเดียวกันนั้นได้ในตัวเช่นกัน โดยเฉพาะชุมชนครอบครัวที่จะเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์ที่กำหนดเองและผลผลิต/ผลกระทบที่ออกมาและรับผลเอง การที่กระบวนการที่จัด รับผิดชอบ และประเมินผลแบบเบ็ดเสร็จในระบบเดียวกันเช่นนี้ จึงเกิดหลักประกันแก่ทุกส่วนในระบบชุมชนหมู่บ้านที่เป็นตัวแสดง และสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนแก่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนขาลง รวมถึงวัฒนธรรมชุมชนขาขึ้นรอบต่อไป ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทในตัวแสดงจึงยังยั่งยืนและมีพลวัตข้ามกาลเวลาและรุ่นคนมาได้ถึงปัจจุบันได้ แม้จะต้องสูญเสียองค์ประกอบหลายส่วนเพื่อสร้างนวัตกรรมของโครงสร้าง**วงนอก**ไว้โต้ตอบสภาพแวดล้อมภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการหรือควบคุมไม่ได้อย่างรัฐและทุนที่มีวัฒนธรรมเชิงกลไกและอำนาจคือ นโยบายสาธารณะ แต่ก็ได้รับผลดีที่จะเกิดขึ้นในภาพรวมของระบบชุมชนชนบทที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านจากนวัตกรรมการปรับตัวโดยสร้างวงนอก ที่เกิดจากภูมิปัญญาของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยที่นามหัศจรรย์ มีศักยภาพ และสร้างประโยชน์แก่ระบบชุมชนชนบททุกองค์ประกอบในบริบทสมัยใหม่ได้มาก และสามารถเป็นความหวังสำหรับการดำรงอยู่ของสังคมไทยโดยรวมต่อไปได้ถึงในอนาคต

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยในมุมมองของระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีกระบวนการเริ่มจากการผลิตไปสู่กระบวนการแจกจ่ายและบริโภคนั้น เมื่อพิจารณาความเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 3 อย่างตามประเภทของสวัสดิการชุมชนแล้ว เศรษฐกิจชุมชนจะไม่เริ่มการผลิตที่ตรงกับกระบวนการของสวัสดิการชุมชนด้านการประกันชุมชน ซึ่งเป็นระบบชุมชนหมู่บ้านที่เป็นตัวแสดงถือว่าปัจจัยพื้นฐานต่างๆของการคงอยู่และความเป็นจริงของตัวแสดง (ดังแสดงในแผนภาพ 16) ข้อเท็จจริงนี้จะไม่ถูกค้นพบหากนักนโยบายสาธารณะแยกกันวางนโยบายเศรษฐกิจชุมชนออกจากนโยบายสวัสดิการชุมชน และนโยบายจะขัดแย้งและไม่เกิดผลดีในขั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติ และประเมินผลทั้งที่มีตัวแสดงเดียวกัน

โดยระบบสวัสดิการชุมชนชนบทที่ไปสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนชนบทและรับหรือใช้ผลผลิตจากระบบเศรษฐกิจชุมชนชนบทมาผลิตซ้ำกระบวนการและกิจกรรมในระบบสวัสดิการชุมชนชนบทอีกครั้งนั้นสามารถแบ่งได้ 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ การประกันชุมชน การบริการชุมชน และการอนุเคราะห์ชุมชนชนบท และแต่ละประเภทต่างมีพลวัตที่แตกต่างกันไป ซึ่งแบ่งโดยใช้การพึ่งกันเองที่เป็นแกนแท้ของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นฐานได้ 3 ยุค คือ

1. ยุคพึ่งกันเอง หรือก่อน พ.ศ.2417 (เริ่มการปกครองแบบสมุหเทศาภิบาล)
2. ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจ หรือ พ.ศ. 2417-2537
3. ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ หรือ พ.ศ. 2537-ปัจจุบัน (2545)

ต่อไปนี้จะขอเน้นอธิบายรายละเอียดของระบบสวัสดิการชุมชน โดยกล่าวถึงระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านชนบทเพียงในบางส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนขณะอ่าน และสาระของเศรษฐกิจชุมชนชนบทสามารถหาอ่านได้ง่ายเพราะมีองค์ความรู้อยู่มากแล้ว ขณะที่สาระของสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ยังมีองค์ความรู้อยู่น้อย ผู้อ่านน่าจะได้เข้าใจสาระของสวัสดิการชุมชนให้ชัดเจน กระบวนการและกิจกรรมของระบบสวัสดิการชุมชนในมุมมองของระบบเศรษฐกิจชุมชนมีรูปธรรม 3 ประเภทดังนี้

1. สวัสดิการชุมชนเพื่อกระบวนการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน : การบริการชุมชน

สวัสดิการชุมชนด้านการบริการชุมชนเป็นทั้งสภาวะและกิจกรรมระหว่างสมาชิกของชุมชนพื้นฐานหรือชุมชนครอบครัว ชุมชนกลุ่มย่อยต่าง ๆ ชุมชนหมู่บ้าน และชุมชนเครือข่ายที่เป็นผลจากการรวมตัวจัดและรับกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกชุมชนครอบครัวของกลุ่มนั้นต่างมีความเข้มแข็งมั่นคงเหมือนกันและชุมชนหมู่บ้านอยู่ในภาวะสมดุล เพื่อสนับสนุนกันและกันให้ยกระดับมาตรฐานวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตตามแบบฆราวาสในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยให้สูงขึ้นโดยอาศัยแนวทางตามคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งอาจแบ่งประเภทสวัสดิการตามผลที่ตกแก่สมาชิกชุมชนแต่ละระดับในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ การอยู่ การกิน การใช้ และสุขภาพ เพราะการบริการชุมชนนั้นคำนึงถึงผู้รับและผลรับเป็นสำคัญ และในระบบสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท ผู้จัด ผู้รับและผู้ประเมินผลความพอใจคือกลุ่มชุมชนเดียวกัน

ภายใต้บริบทที่ชุมชนหมู่บ้านได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นชุมชนที่มีที่ตั้งถาวรและจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้นคล้ายกับชุมชนเมือง 2) ในชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชุมชนครอบครัวที่เป็นสมาชิกจะคล้ายคลึงกัน เพราะอยู่ในระบบนิเวศชุมชนและภูมิศาสตร์นิเวศที่มีความเฉพาะอันเดียวกัน 3) ระบบชุมชนหมู่บ้านเป็นอีกระบบหนึ่งที่มีตัวแสดงแตกต่างไปจากระบบชุมชนเมือง แต่ต้องเกี่ยวข้องกับแบบเป็นฝ่ายถูกกระทำจากระบบชุมชนเมือง และ 4) พลวัตยุคมีความเกี่ยวข้องกับระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนที่รัฐและทุนส่งเสริมจะเปลี่ยนแปลงแบบแผนตามแบบแผนกิจกรรม ผู้เกี่ยวข้อง ยุทธศาสตร์ และผลกระทบของระบบสวัสดิการชุมชนด้านการบริการชุมชน ซึ่งมีพลวัตเชิงเชิงโครงสร้าง-หน้าที่ และกระบวนการผ่านมามี 3 ยุค ดังนี้

1.1 การอยู่

1.1.1 บ้านเรือน

ยุคฟังกันเองตอนปลายระบบชุมชนหมู่บ้านมีที่ชุมชนตั้งถาวรแล้ว แต่ตัวบ้านยังไม่มีความมาตรฐานทั้งที่อยู่ท่ามกลางทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์และมีสัดส่วนสูงกว่าจำนวนครอบครัวมาก แต่นิยมสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ไผ่มุงหญ้าคาหรือใบตอง เพราะอยู่ต่อมาจากยุคอพยพเนื่องจากสงครามระหว่าง หัวเมืองและโรคระบาด ชุมชนแม่อย่างบ้านปางจึงยังไม่แน่ใจว่าการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหมู่บ้านมาไ้ระยะหนึ่ง ๆ แล้วต่อมาจะต้องอพยพจากไปภายหลังหรือไม่

บ้านเรือนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับแต่ละชุมชนครอบครัวใช้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามวงจรชีวิตของครอบครัวและสมาชิกทุกคน คือ เกิด เลี้ยงดู บวช แต่งงาน แก่ เจ็บ และตาย เมื่อครอบครัวได้สร้างบ้านเรือนเสร็จจะมี**ผีเรือนหรือผีบ้าน**ของชุมชนครอบครัวนั้น ๆ ขึ้นมาทันที โดยทุกครอบครัวจะทำหิ้งบูชาไว้บนเสาเอกผีบ้านนี้จะเป็น**ขวัญ**ร่วมกันของสมาชิกชุมชนครอบครัว มีความ**ศักดิ์สิทธิ์**สำหรับชุมชนครอบครัวนั้น ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับผีบ้านของครอบครัวอื่น แต่ครอบครัวอื่นก็ไม่ได้ลบหลู่ผีบ้านหรือผีเรือนของครอบครัวอื่น

บ้านเรือนจะถูกสร้างขึ้นมาหลังการสร้างครอบครัวใหม่หรือแต่งงาน โดยอาศัยประเพณี**ลงแขกสร้างบ้าน** จากแรงงานในชุมชนหมู่บ้าน คือ เครือญาติ และเพื่อนบ้าน เพราะเป็นยุคที่ครอบครัวในแต่ละหมู่บ้านยังมีจำนวนน้อยและมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันทั้งทางสายเลือดและประเพณีจากการแต่งงานเข้ามาเป็นเขย-สะใภ้ การลงแขกเช่นนี้ทำให้สามารถสร้างบ้านใหม่ได้ภายใน 5-10 วัน โดยมักมักสร้างบ้านใหม่ในหน้าแล้งหลังเสร็จฤดูทำนาทำไร่เพาะปลูก ครอบครัวที่จะสร้างบ้านใหม่จะ**ไปวาน***เพื่อนบ้านล่วงหน้า 1-2 วัน ขณะที่ยังอาศัยอยู่กับพ่อตาแม่ยายมา 1-2 ปีก่อนได้เตรียมวัสดุบางอย่างเท่าที่จะเตรียมได้ เช่น หญ้าคา ดอก ไม้บางส่วน เป็นต้น เมื่อถึงวันลงแขก ครอบครัวที่ได้รับการขอแรงจะหยุดงานของครอบครัวพร้อมกันและมาเป็นแรงงาน**ชายไปตัดไม้** ขนไม้จากป่าในบริเวณใกล้ชุมชน หมู่บ้านเพราะป่ายังอุดมสมบูรณ์มาก แต่ยังไม่มีการเลื่อยไม้ ส่วน**ฝ่ายหญิง**ก็จะมาช่วยทำงานเบา ๆ กับบ้าน เช่น โปะหญ้าคา โปะในตอง เป็นต้น ส่วน**ผู้เฒ่าผู้แก่**ก็มาช่วยจักดอก* ทำพิธีขอขมาเจ้าที่และแม่ธรณี และผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านช่างหรือเคยสร้างบ้านเรือนมาก่อนก็จะช่วยกันวางแนวปักไม้สำหรับขุดเสา โดยเฉพาะเสาเอก

และเสานางเมื่อสร้างเสร็จก็จะทำพิธีขนของขึ้นบ้านโดยฝ่ายหญิงที่เป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านจะมาช่วยกันขน

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนมาถึงปัจจุบัน รูปแบบและวิธีการลงแขกและลักษณะตลอดจนวัสดุสร้างบ้านเรือนได้เปลี่ยนแปลงไป การลงแขกจะอยู่ที่โครงสร้างวงใน ไม่ว่าจะเป็นบ้านที่สร้างด้วยวัสดุแบบไหนจะมีการลงแขกในตอนเริ่มตั้งเสาเอกและเสานาง และการขอมาเจ้าแม่ธรณีเจ้าที่โดยผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นการลงแขกเฉพาะกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียงประมาณ 10 หลังคาเรือนเท่านั้น และฝ่ายหญิงจะมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยง และช่วยขนของขึ้นบ้านใหม่ ส่วนโครงสร้างวงนอก จะทำหน้าที่ต่อโดยอาจจ้างช่างไม้ ช่างปูน ช่างเหล็ก ช่างไฟฟ้า ฯลฯ ทั้งชุดหรือเฉพาะหัวหน้าช่าง 1-2 คน มาควบคุมการก่อสร้างควบคู่ไปกับการลงแขกของวงใน ขึ้นอยู่กับว่าหมู่บ้านไหนยังมีการลงแขกเข้มข้นมากแค่ไหน ส่วนวัสดุนั้นเริ่มใช้ไม้สักหรือไม้เนื้อแข็งอื่น ๆ จากการเลื้อยเอง เป็นบ้านที่มั่นคงถาวรมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังเพิ่มประเพณีการขึ้นบ้านหมู่ที่บางครั้งรอบครัวที่มีฐานะดี ๆ ก็จะสมโภชด้วยมหรสพ เช่น ซอพื้นเมือง ดนตรี ภาพยนตร์ เป็นต้น แต่ที่ขาดไม่ได้เลย คือ การนิมนต์พระสงฆ์มาเทศนาและฉันภัตตาหารเพลที่บ้านใหม่

ตัวบ้านในชุมชนหมู่บ้านชนบทมีลักษณะตามวิวัฒนาการ 5 แบบ คือ

1. กระโจม ทำด้วยไม้ไผ่ มัดด้วยตอก มุงด้วยหญ้าคาหรือใบตอง
 2. กระโจม เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สด พื้น ฝา ทำด้วยไม้ไผ่ มัดด้วยตอก มุงด้วยหญ้าคาหรือใบตอง
 3. บ้าน 2 ชั้น เสาพื้นและผาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก แต่ไม่ใสไม้ หลังคามุงด้วยอิฐเผา มีเตินและชานกว้าง ๆ ใต้ถุนเก็บของได้
 4. บ้าน 2 ชั้น เสาปูนมุงด้วยสังกะสี หรือกระเบื้องปูน ส่วนพื้นและผาทำด้วยไม้เนื้อแข็งที่มีการใสไม้ มีเตินและชานที่แคบลงใต้ถุนบ้านให้อยู่อาศัยตอนกลางวันได้
 5. บ้าน 2 ชั้น หรือชั้นครึ่ง หรือชั้นเดียว ฝาบางส่วนก่อด้วยอิฐบล็อก ผสมไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงด้วยกระเบื้องปูน หรือกระเบื้องลอน มีชานแคบลง และสร้างโรงเก็บของแยกออกไป
- แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันครอบครัวที่แต่งงานใหม่ ๆ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนในแบบที่ 2-3 และมีทางเลือกว่าจะมุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอนได้ตามฐานะ และเมื่อทำงานเก็บเงินเก็บไม้เนื้อแข็งได้เพียงพอ ซึ่งจะใช้เวลา 10-20 ปี จึงจะมีโอกาสสร้างบ้านแบบที่ 4-5 ซึ่งใช้ไม้เนื้อแข็งจากบ้านเดิมมาทำ บางส่วนเพื่อประหยัดเงินงบประมาณที่จะใช้

การสร้างบ้านตามแบบของวงนอกจะผสมอิทธิพลระบบชุมชนเมืองในรูปการใช้เงินซื้อวัสดุ-อุปกรณ์ที่ทันสมัยและราคาแพงมาก่อสร้างและตกแต่ง เช่น ปูน กระจุก สี และเฟอร์นิเจอร์ และระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนของรัฐและทุนจัดสวัสดิการสังคมด้านบริการอีกระบบหนึ่งตามแบบของจิตวิญญาณของชุมชนเมือง คือ มุ่งเอากำไรจากการขายอุปกรณ์การก่อสร้าง เฟอร์นิเจอร์ที่ดินจัดสรร บ้านจัดสรร กิจการให้เช่าหอพักและคอนโด ฯลฯ และการออกเงินกู้เพื่อหวังดอกเบี้ยจากการกู้เงินสร้างบ้านจากธนาคารอาคารสงเคราะห์เพื่อนำมาสร้างบ้านตามแบบแปลนแบบชุมชนเมืองและเน้นวิถีชีวิตครอบครัวเดี่ยว ซึ่งไม่เหมาะสมกับระบบสวัสดิการชุมชนด้านบ้านเรือนในชุมชน

ชนบทที่ได้รับที่ดินเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยไม่จำเป็นต้องซื้อที่ดินสำหรับสร้างบ้าน และการที่ที่ตั้งอยู่ติดป่าและทรัพยากรป่าไม้หรือสามารถปลูกต้นไม้เนื้อแข็งสำหรับสร้างบ้านเองได้ แต่กฎหมายป่าไม้และกฎหมายที่ดินไม่ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินให้ เพราะถือว่าอยู่ในเขตป่าสงวนและจะถูกจับกุมหากตัดต้นไม้สักที่โตบนที่ดินของครอบครัว แม้ปัจจุบันนโยบายสาธารณะจะอนุญาตและส่งเสริมการปลูกต้นไม้สักในที่ดินของตนแต่ครอบครัวส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจกับกฎหมายนี้ จึงยังไม่ปลูกไม้ยืนต้น ประเภทเดียวกับที่มีในป่าเพื่อเตรียมใช้ในการสร้างบ้านในอนาคต

การสร้างบ้านวงนอกเป็นอีกแบบแผนหนึ่งที่พบมาก คือ การจ้างกู้เงิน ธกส. มาสร้างบ้านตามรูปแบบและวิธีการของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ทั้งที่วัตถุประสงค์ของ ธกส. สนับสนุนการกู้ยืมเพื่อการลงทุนด้านการเกษตร แสดงถึงความจำเป็นที่ต้องมีบ้านเรือนบนข้อจำกัดด้านต่าง ๆ ดังกล่าว การอาศัยศักยภาพของวงเงินได้ไม่เต็มที่ในการลงแขกตัดเลื่อย และชนไม้เนื้อแข็งจากป่า เพราะรัฐและทุนที่อยู่ในเมืองบอกว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายทั้งที่เคยทำมาก่อนที่กฎหมายจะออก หากทำก็ต้องค่อยเป็นค่อยไป โดยนำไม้ที่ได้มาสร้างบ้านปะผาโดยไม่ใส่ไม้ และสะสมไม้ทีละเล็กละน้อยนานหลายปี แล้วรื้อมาสร้างใหม่อีกครั้งให้ถาวรจากป่า ซึ่งใช้เวลานานนับ 10 ปี แต่มีบางครอบครัวที่มีบ้านถาวรแล้วกระทำเช่นเดียวกันนี้เพื่อขายเพื่อมีเงินก้อน ทำให้รัฐและทุนเหมารวมว่าทุกครอบครัวทำเช่นนี้เพื่อขายไม้เถื่อน ไม่ยกเว้นครอบครัวใหม่ที่จำเป็นต้องสร้างบ้านใหม่ ดังนั้นบ้านทุกหลังในหมู่บ้านชนบท จึงเป็นบ้านที่โตจากไม้ที่ผิดกฎหมายที่บัญญัติขึ้นหลังการก่อเกิดของชุมชนหมู่บ้านเกือบ 100 ปี

1.1.2 งานและรายได้

สวัสดิการชุมชนด้านงานในยุคพึ่งกันเองเป็นระบบคุณค่าการดำเนินชีวิตที่ผสมผสานภายใต้ระบบวัฒนธรรมสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ศีลธรรม และจิตใจ งานจะดำเนินอยู่ภายใต้การพึ่งและยอมรับในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่มีคำว่าอาชีพ แต่ใช้คำว่า งาน ที่หมายถึงภาระกิจหรือสวัสดิการชุมชนที่จำเป็นต้องทำเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด เช่น ทำนา จัดงานปอยหลวง ทำพิธีแต่งงาน เลี้ยงน้อง ทำอาหาร ฯลฯ ล้วนเป็น “งาน” ทั้งนั้น และไม่มีคำว่ายากจนในระบบชุมชนชนบทวงในปัจจุบันมีแต่คำว่า ตึก (ทุกข์) หมายถึงการขาดแคลนปัจจัย 4 ตัวแสดงหลักครอบครัวชุมชนครอบครัว เพราะใช้แรงงานและที่ดินของครอบครัวในการผลิตและมีเป้าหมายเพื่อการมีกินมีใช้ในครอบครัวเป็นหลัก ขนาดและความเข้มข้นของการทำงานจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการบริโภคในครอบครัวและความอุดมสมบูรณ์และความเหมาะสมของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านที่ชุมชนจัดการเองได้ โดยการทำงานทุกอย่างจะอยู่ในรูปชุมชนหรือเอามื้อ-เอววัน (ลงแขก) และขอแรง* เสมอ ตั้งแต่ชุมชนครอบครัว กลุ่มย่อย และเครือข่ายเป็นการทำงานที่ผลิตซ้ำความเป็นชุมชน การปฏิบัติธรรมและการยอมรับกฎเกณฑ์ธรรมชาติตลอดเวลา

* เป็นการลงแขกอีกแบบหนึ่งที่ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องชดใช้คืนเมื่อไร เพราะกิจกรรมนั้นไม่ใช่เหตุการณ์ปกติ แต่ทำแต่คนหรือสองคนไม่ได้ เช่น โคนต้นไม้ใหญ่ ลงเสาเอกปลูกบ้าน ตามหาควายที่ถูกขโมย ซ่อมแซมของใช้ เป็นต้น

ในยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนถึงปัจจุบัน แก่นแท้ยังคงดำรงอยู่ที่วงในโดยเพิ่มวงนอกขึ้นมา แบบแผนการลงแขกทำงานเปลี่ยนเป็นรูปกึ่งลงแขกกึ่งจ้างระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านเท่านั้น เพื่อให้ครอบครัวมีระบบเงินสดหรือรายได้ไว้ใช้จ่ายซื้อสิ่งของบางอย่างตามยุคของสังคมบริบทสมัยใหม่ แต่ไม่มีการเอากำไรจากการลงแขกในระบบชุมชนชนบทแบบกึ่งลงแขก-กึ่งจ้าง และไม่มีนายหน้า แม้แต่การจ้างนายทุนต่างถิ่นที่เข้ามาทำการผลิตเกษตรแผนใหม่ในชุมชนหมู่บ้านก็ไม่มี การเอากำไรที่มากบอกว่าต้องการแรงงานรับจ้าง โดยฝากบอกไว้กับครอบครัวใด ครอบครัวหนึ่งแล้วข่าวจากการจ้างจะแพร่ไปในคืนเดียว พอเช้าวันรุ่งขึ้นก็จะมีแรงงานมานั่งรอขึ้นรถปิคอัพที่ไร่ของนายทุนส่งมารับ และนำมาส่งตอนเย็นหลังเลิกงาน หรือการขายอาหารจะให้ผู้ซื้อรับประทานให้อิ่มก่อนค่อยเก็บเงิน จะรู้สึกเกรงใจมากหากจะขอเก็บเงินก่อน และหลายคนทำใจไม่ได้กับเรื่องการขายเพื่อเอากำไร จึงไม่มีการขายเพื่อกำไรมากในชุมชนหมู่บ้าน จะมีแต่ขายผลผลิตที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงและปัจจัยการผลิตของครอบครัวและไม่รวมค่าแรงและค่าเช่าที่ดินลงไปในการผลิตนั้นด้วย ดังนั้นผลผลิตที่ผลิตจากระบบเศรษฐกิจชุมชนจึงราคาถูกกว่าที่ผลิตจากโรงงาน

งานในระบบชุมชนชนบทหรือเรียกว่าเศรษฐกิจชุมชนชนบทนั้นมีวิวัฒนาการ ดังนี้

1. เป็นงานที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติมาก เช่น เก็บผักจากสวนครัวและหัวไร่ปลายนา หาปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ หาของจากป่าตามฤดูกาล เป็นต้น และรู้จักเพาะปลูกข้าวมาก่อนแล้ว
2. ทำไร่และนาผสมการเลี้ยงสัตว์ และปลูกไม้ผลซึ่งเป็นไม้ยืนต้นเลียนแบบป่า เช่น มะม่วง มะขาม มะพร้าว มะปราง ส้มโอ ฯลฯ โดยปลูกด้วยเมล็ดและปล่อยให้ตนโตอายุหลายสิบหลายร้อยปีและครอบครัวเก็บผลกินตลอดไป โดยไม่ต้องปลูกทุกปี
3. เพิ่มการเพาะปลูกพืชอายุสั้นบางอย่างมากเป็นพิเศษ เช่น ข้าว พริก ฝ้าย เพื่อใช้และบริโภคในครอบครัว และเหลือไว้ขายเพื่อมีเงินสดหรือนำไปแลกเปลี่ยนของหรืออาหารที่ชุมชนครอบครัวยังขาดแคลน และการหาของป่ายังคงดำรงอยู่เสมอมา
4. เพิ่มการเพาะปลูกพืชอายุสั้นที่นำพันธุ์และกู้เงินทุนจากภายนอกเพื่อนำออกขายเอาเงิน เช่น พริกพันธุ์ดี หอมแดง กระเทียม กระหล่ำปลี ผักชี ผักกาด ถั่วฝักยาว เป็นต้น แหล่งทุนสำคัญ คือ สหกรณ์การเกษตร ธกส. และคนรวยในท้องถิ่น เป็นต้น
5. เพิ่มงานรับจ้างในภาคเกษตรทั้งระหว่างชุมชนเครือญาติ/เพื่อนบ้านและรับจ้างครอบครัวนายทุนที่อพยพเข้ามาทำการเกษตรแผนใหม่และแปลงใหญ่ ๆ ในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการออกไปรับจ้างภายนอกชุมชนหมู่บ้าน
6. ลดการปลูกพืชระยะสั้นหันมาปลูกพืชยืนต้นเชิงเศรษฐกิจเพื่อขายและลดการลงทุน เช่น ลำไย มะม่วง มะขามหวาน เป็นต้น และยังมี การหาของป่าอยู่ในบางครอบครัว
7. มีบางครอบครัวเปิดร้านชำ
8. และร้านขายของป่าหรือที่ผลิตได้จากชุมชนบริเวณข้างทางหลวง ทำหน้าที่เป็นวงนอกที่ขอบชุมชนหมู่บ้านชนบท โดยรับสินค้าจากชุมชนชนบทหรือบางครั้งจากในเมืองมาจำหน่ายแก่ครอบครัวอื่น ๆ โดยแบ่งเป็นกำไรหรือห่อแล้วนำไปขายราคากิโล 5 หรือ 10 บาท รวมถึงจำหน่ายสินค้าจากระบบโรงงานอุตสาหกรรมของระบบชุมชนเมืองด้วย สินค้าพื้นบ้านที่นิยมซื้อจากชุมชนชนบท

ด้วยกัน คือ เมียง ยาสูบ น้ำอ้อยหรือน้ำตาล ปลาทุ ปลาแห้ง ปลาร้า และเกลือ เป็นต้น เพราะผลิตได้แค่บางพื้นที่เท่านั้น

9. มีบางครอบครัวส่งแรงงานบางส่วนไปทำงานในเมืองหรือในโรงงานอุตสาหกรรมและบริการ เป็นยุคของการทำงานเพื่อสร้างรายได้มากกว่าการสร้างคนสร้างชุมชนและปฏิบัติธรรม เพราะเน้นจ้างเป็นรายบุคคล ไม่จ้างเป็นกลุ่ม ๆ เหมือนนายทุนที่มาทำไร่ขนาดใหญ่ใน ชุมชนหมู่บ้าน

10. รัฐส่งเสริมเงินทุนและเงินทุนหมุนเวียนเพื่อการพึ่งตนเอง (ไม่ใช่พึ่งกันเอง) ผ่านกลุ่มย่อยแค่เป้าหมายรายครอบครัวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและหัตถกรรมในท้องถิ่น ซึ่งมีผลให้บางครอบครัววงนอกที่ทำงานหัตถกรรมมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่ต้องรีบใช้หนี้ให้หมดตามกำหนด แต่ครอบครัวส่วนใหญ่ที่นำเงินไปประกอบอาชีพการเกษตรจะประสบการขาดทุนและเป็นหนี้มากขึ้น ต้องนำเงินจากการรับจ้างรายวันไปใช้หนี้ เพราะนำไปใช้หนี้และดอกเบี้ยเมื่อครบกำหนดคืนยิ่งไปกว่านั้นรัฐและทุนนิยมล้าหลังที่หวังกำไรอย่างเดียวคอยซ้ำเติมครอบครัวที่เพลี่ยงพล้ำโดย 1) สร้างแชร์ลูกโซ่ในรูปกลุ่มฌาปนกิจศพในช่วงที่มีการเริ่มระบาดและการตายจากโรคเอดส์ ซึ่งได้รับผลตอบแทนมากและเร็ว แต่ต้องล้มลงในช่วง 1-2 ปี ทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่สูญเสียเงินที่นำไปฝากบริษัทประกันชีวิตที่ถูกต้องตามกฎหมายที่อาศัยลูกหลานครอบครัวชุมชนชนบทเป็นนายหน้าหลอกลวง เมื่อทำได้ช่วงหนึ่งจะหลอกลวงต่อไปไม่ได้จะลาออกไปหางานที่อื่นทำโดยไม่มาเก็บเงินค่าประกันอีก ทำให้ขาดจากการเป็นสมาชิกบริษัทประกันชีวิตในเวลาก่อนครบกำหนดได้ประกัน และสูญเสียเงินฝากนั้น 2) บริษัทไฟแนนซ์หรือลิสซิ่งร่วมกับเจ้าหน้าที่ ธกส. หรือสหกรณ์การเกษตรออกเงินกู้ด่วนที่คิดดอกเบี้ยร้อยละ 18 บาทต่อเดือน ให้กับครอบครัวที่เป็นหนี้และต้องการเงินสดไปคืน ธกส. หรือสหกรณ์การเกษตรเมื่อครบกำหนด โดย ธกส. หรือสหกรณ์การเกษตรจะถือว่าเป็นลูกค้าชั้นดีและเพิ่มวงเงินกู้ให้ครอบครัวนั้นพอนำไปใช้หนี้คืนบริษัทไฟแนนซ์หรือลิสซิ่งพร้อมดอกเบี้ย แล้วครอบครัวเหล่านั้นก็จะกลับบ้านด้วยมือเปล่าและแบกภาระหนี้ที่เพิ่มขึ้นจากเดิม และในที่สุดก็ถูกยึดที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัยไป

การบรรลุผลตามแบบชุมชนชนบทอาศัยวงใน แต่มีผลต่อการกินและการใช้ภายในชุมชนครอบครัวเป็นหลักที่ทำหน้าที่มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนวงนอกนั้นโครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาส่งเสริม และเน้นการลงทุนในรูปเงินและการผลิต “ส่วนเกินเทียม” ไปขายและเลี้ยงชุมชนเมืองนั้นทำให้ชุมชนครอบครัวส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น

1.1.3 การสื่อสารติดต่อ

สวัสดิการชุมชนด้านการสื่อสารติดต่อนี้ ชุมชนชนบทนิยามว่าเป็นการบอกข่าวหรือแจ้งข่าวซึ่งเป็นเหตุการณ์จริงในวงจรชีวิต คือ การเกิด เจ็บ ตาย บวช แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือ ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งอาจใช้การคมนาคมในการติดต่อสื่อสารตามวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบทที่อยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ ที่มีความเป็นชุมชนพื้นฐานจากระบบเครือญาติเดียวกัน ในพื้นที่ 2-3 ตำบลติดกัน ปัจจุบันโดยมีเก้าอี้หรือต้นตระกูลที่เป็นผู้หญิงที่ยังมีชีวิตอยู่และเคยอยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกับผีเก่าคนเดิมเป็นศูนย์กลางแห่งความผูกพันต่อกัน ดังนั้นแม้ชาติพันธุ์เดียวกันแต่ต่างพื้นที่กันออกไปจะไม่ติดต่อหรือนับญาติกันใกล้ชิด

การสื่อสารตั้งแต่ยุคฟังก้องเองปัจจุบันลงนั้นเป็นแบบเครือข่าย ที่ถือว่ามีประสิทธิภาพมาก เพราะสามารถระดมเครือข่าย และเพื่อนฝูงภายใน 3-4 วันเพื่อมาร่วมงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ศพ แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ บวช เป็นต้น โดยจะฝากบอกต่อ ๆ กันไปด้วยคำพูดไว้กับญาติ บางครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านหนึ่ง ๆ เป็นหลัก

ยุคกึ่งฟังก้องเอง-กึ่งฟังก้องรัฐและทุนเพิ่มแบบของวงนอก คือ การแจกบัตรเชิญ แต่ผสมวงใน เช่น การจำหน่ายของแต่ซื้อเล่นและซื้อหมู่บ้าน ไม่จำเป็นต้องบอกเลขที่บ้านเหมือนจำหน่ายของจดหมายของระบบชุมชนเมืองแล้วฝากใครไปให้ก็ได้ที่จะผ่านไปยังชุมชนหมู่บ้านนั้น ๆ แต่การใช้บัตรเชิญในปัจจุบันจะเกิดปัญหาที่ชุมชนหมู่บ้านที่มีเครือข่ายจำนวนมากและบอกด้วยบัตรเชิญไม่ทั่วถึง จึงใช้วิธีประกาศตามเสียงตามสายแทน และเมื่อญาติและเพื่อนฝูงได้รับข่าวสารจะตัดสินใจเองว่าควรไปร่วมงานประเพณีของครอบครัวนั้นหรือเปล่า แต่ส่วนใหญ่จะมาร่วม บางส่วนการแจ้งข่าวไม่ทั่วถึงแต่ก็มาร่วมหรือมีตัวแทนหรือฝากของมาสมทบด้วย โดยไม่ถือเป็นสาเหตุของการตัดความสัมพันธ์กันหากบางงานประเพณีไม่มีการส่งข่าวสารถึงกัน หากไม่ได้มาหรือฝากของมา จะขอโทษเมื่อพบปะกันในครั้งต่อไป แม้ไม่ขอโทษก็ไม่ถือโทษจนเป็นเหตุตัดความสัมพันธ์ต่อกัน

ส่วนการคมนาคมหลักจะเป็นการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างครอบครัวเครือข่ายที่ใกล้ชิด และเพื่อนบ้านที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน การคมนาคมไปทำงานในไร่ นา และสวน ใช้ทางเท้าของทั้งคนและสัตว์ที่เป็นเส้นทางเดินเล็ก ๆ ลัดเลาะไปตามที่ดินหรือสวน ไร่ นาของญาติหรือเพื่อนบ้านที่ขึ้นกลางอยู่ บางช่วงอาจมีจำเป็นต้องไต่สะพานเล็ก ๆ ไต่คันนา ข้ามคู ลัดลงน้ำ เป็นต้น เป็นวิถีการคมนาคมที่สัมผัสและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ส่วนการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรนั้นอาจใช้หาบ แบก หรือใช้เกวียนลาก ปัจจุบันอาจใช้รถจักรยานหรือรถปิคอัพมือ 2 (ช่วย) ขนผ่านถนนลาดยางที่สร้างมาภายหลัง โดยเฉพาะครอบครัวที่มีรถยนต์และจักรยานยนต์เป็นหลัก

ขณะที่วงนอกของชุมชนหมู่บ้านติดต่อกับชุมชนหมู่บ้านชนบทอื่น ๆ เป็นหลักมากกว่าติดต่อกับเมือง และมีเส้นทางลัดเดินเท้าหรือรถจักรยานยนต์ระหว่างกันที่ลัดเลาะไปตามธรรมชาติของสถานที่และภูมิศาสตร์ของแต่ละแห่ง ส่วนการติดต่อกับชุมชนเมืองนั้นมีเส้นทางเดินเท้าและทางเกวียนเดิมอยู่ แต่ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นชุมชนหนีชุมชนเมืองหรือหัวเมือง หากมีจึงไม่ใช่ติดต่อกับเจ้าเมืองหรือราชการ แต่ติดต่อกับพระที่มีบารมีหรือวัดที่มีประเพณีในชุมชนเมืองบางแห่งที่เคยเป็นศรัทธามากกว่า ส่วนเศรษฐกิจจะติดต่อกับตลาดในชนบทแทนการติดต่อตลาดในชุมชนเมืองโดยตรงเป็นส่วนใหญ่รถยนต์เข้าเมืองเข้าไปเย็นกลับภายใน 1 วัน

1.1.4 ปัญญาความรู้

ชุมชนชนบททุกระดับตั้งแต่ชุมชนพื้นฐานคือชุมชนครอบครัวขึ้นมาจะมีกิจกรรมร่วมกันตลอดเวลา เช่น การทำงาน การอยู่อาศัย การรับประทานอาหาร การจัดกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมและศาสนา เป็นต้น จึงเกิดการสื่อสารและเรียนรู้หรือขัดเกลาสังคมใหม่แก่ สมาชิกทั้งเก่าและใหม่อยู่ตลอดเวลา เป็นการเรียนรู้แบบเครือข่ายและตามอัธยาศัยในสิ่งที่เป็นจริงในการดำรงชีวิต

* ภาษาเหนือ หมายถึง ความยาวที่สั้นกว่าความยาวของนิ้วมือ คือ เท่ากับความกว้างของ 2 นิ้วมือนิดกัน

แบบชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีความแตกต่างกันไปแต่ชุมชนจัดการเองได้ โดยแบ่งสาระของการเรียนรู้ตามหลักศาสนา ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ **ความรู้** คือ การจดจำเรื่องราวประสบการณ์จากบุคคลอื่นมาใช้เป็นเรื่องราวระดับโลกีย์ ขณะที่ **ปัญญา** คือ ความรู้แจ้งในสัจจะธรรมหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เป็นเรื่องเหนือโลกหรือโลกุตระ กล่าวคือ การอยู่ในโลกที่มีแต่ความทุกข์โดยไม่ถูกทุกข์ครอบงำหรืออยู่กับวัตถุโดยไม่ถูกวัตถุครอบงำให้โลภหรืออยากได้ เป็นต้น

แบบแผนกิจกรรมนั้นเกิดจากความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาที่ว่ามนุษย์นั้นถูกจัดอยู่ในภูมิเดียวกับสัตว์ (หรือสัตว์ภูมิ) โดยทุกคนที่เกิดมาจะมีปีเกิดเป็นสัตว์ 12 ชนิด เช่น หนู (ปีชวด) วัว (ปีฉลู) เสือ (ปีขาน)... ฯลฯ ซึ่งต้องพัฒนาตนเองจากการศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญาจนบรรลุการพ้นทุกข์หรืออยู่ในทางของการจะพ้นทุกข์ได้จึงจะได้เป็นมนุษย์หรือพ้นจากภูมิของสัตว์นั้น ๆ ดังนั้นการเป็นเด็กวัดและการบวชเรียนของเด็กชาย ตลอดจนการฟังธรรมเทศนาและการทำบุญตักบาตรของหญิงจึงเป็นประเพณีที่อยู่คู่ชุมชนหมู่บ้านชนบท ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีวัดประจำหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว โดยบุคคลที่เป็นลูกหลานของชุมชนหมู่บ้านบางคนก็ฉลาดและเรียนรู้ธรรมะของศาสนาอย่างลึกซึ้งและกลับมาสั่งสอนคนในชุมชนต่อไป

การผลิตซ้ำปัญญาอาศัยวัดเป็นสำคัญ ส่วนการผลิตซ้ำความรู้นั้นมีในวิถีชีวิตทั่วไป ซึ่งฟังและเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น การนับความยาวก็ใช้มาตรวัดจากส่วนของร่างกาย คือ วา ศอก นิ้ว เตี้ยม* หรือการชั่งน้ำหนักก็เทียบกับก้อนวัตถุอีกอย่างหนึ่งตามหลักความสมดุล หรือการยกน้ำหนักก็ใช้วิธีหามหลายคนหากเกินกำลังคนหนึ่งคน หรือใช้คานงัดมาช่วย เป็นต้น

ขณะที่วงนอกที่ปรับตัวรับการศึกษาระบบโรงเรียนที่แยกชุมชนออกจากวัด มุ่งสอนหนังสือเพื่อการอ่านออกเขียนได้และความรู้ตามแบบชุมชนเมืองและลอกเลียนแบบมาจากต่างประเทศถูกนำบางส่วนมาช่วยเป็นทางเลือก และสอนเด็กตั้งแต่เข้าโรงเรียนเป็นต้นมาจะเป็นประโยชน์มากหากใช้ติดต่อกับชุมชนเมือง แต่วงในยังทำหน้าที่เสมอมาโดยเฉพาะภาษาพูด ชุมชนชนบทจะมีภาษาพูดของท้องถิ่นและชาติพันธุ์มาถึงปัจจุบันและใช้สื่อสารกันในวิถีชีวิตประจำวัน แม้จะเรียกวัตถุสิ่งของที่มาหรือผลิตจากระบบภายนอกด้วยสำเนียงหรือภาษาพูดท้องถิ่นและมีหรือใช้ภาษาเขียนที่เป็นภาษาถิ่นปนความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาในบางชุมชนกลุ่มย่อยและบางชุมชนหมู่บ้านที่เขียนบนใบลานหรือกระดาดสาธาดารองอยู่มาถึงปัจจุบันทั่วไป

วงนอกนั้นมีบางครอบครัวส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือต่อในและตามระบบของชุมชนเมือง แต่เป็นส่วนน้อยหากเทียบกับจำนวนที่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ในและตามระบบชุมชนชนบทและไม่พบว่าชุมชนหมู่บ้านชนบทไหนร้างจากคนหนุ่มสาว เพราะคงที่อยู่จะมีจำนวนพอดีกับปริมาณที่ดินที่มีจำกัดของชุมชนหมู่บ้าน ขณะที่คนส่วนน้อยที่ออกไปเรียนหนังสือและทำงานตามแบบชุมชนเมืองบางส่วนจะกลับมาหรือยังคงอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิมและเดินทางไปทำงานในเมืองแบบเข้าไปเย็นกลับ ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อแต่งงานมีครอบครัวใหม่จะนิยมสร้างบ้านเรือนติดถนนหลวงหรือถนนสายหลักในหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปในเมือง แต่เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตและการทำงานในชุมชนเมืองเป็นแบบโรงงานหรือบริษัทที่แตกต่างและเป็นอีกระบบหนึ่ง บุตร

หลานเหล่านี้อาจจะแปลกแยกจากวิถีชีวิตที่แท้จริงของชุมชน จะมองข้ามการดำรงอยู่ตามวิถีธรรมชาติ นิยมของชุมชนหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ จึงพบว่าเมื่อรัฐบาลส่งเสริมโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร สนับสนุนกองทุนหมู่บ้าน (1 ล้านบาท) ในปี 2545 บัณฑิตส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงและมองชุมชนท้องถิ่นเกิดไม่ออก จึงแสดงบทบาทนำหรือริเริ่มสร้างสรรค์ไม่ออก เพราะถูกฝึกจากระบบการเรียนรู้แบบ ชุมชนแบบบริษัทหรือโรงงานมิใช่ชุมชนชนบท

1.1.5 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ระบบการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนตามแบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินที่ฝังในจิตวิญญาณมาตั้งแต่ยุคฟุ้งกันเอง คือ การมีอิสระและปราศจากการรุกราน กวาดต้อน และฆ่าฟันจากระบบชุมชนหัวเมืองและเกิดโรคระบาด จนเข้าสู่ยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐ และทุนมาถึงปัจจุบัน วิธีการของระบบชุมชนเมืองที่ปรับตัวรุกรานเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง บนจิตวิญญาณของการเห็นแก่ตัว ตัวใครตัวมัน เอาัดเอาเปรียบผู้อ่อนแอ กักตุน นิยมวัตถุ และละเลยจิตใจและคุณธรรม

ระบบสวัสดิการชุมชนด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินวงในต้องทำหน้าที่ระหว่าง มวลสมาชิกในขอบเขตชุมชนหมู่บ้านและชุมชนกลุ่มย่อยต่าง ๆ โดยหันหน้าเข้าหา ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ที่ราบ ทะเล และแม่น้ำ เป็นต้น เพื่อนำผลผลิตมาสร้างสวัสดิการ ชุมชนแก่กันและกัน โดยสภาพของการมีที่ตั้งและทรัพยากรสมบัติที่เหมือนกันทั้งหมดเป็นทุนทางสังคม ที่สร้างความปลอดภัยได้เพราะชุมชนหมู่บ้านจัดการเองได้ เช่น การมีข้าว มีวัว ควาย คล้ายกัน จึงสามารถตั้งฉางข้าวนอกบ้านได้ สร้างคอกวัวควายกลางลานบ้านโดยไม่ต้องมีรั้วแน่นหนาถาวร การตั้งกองฟางในทุ่งนา การปลูกพืชผักผลไม้ในสวน ไร่และนาที่ห่างไปจากครอบครัว เป็นต้น ยิ่ง ในยุคฟุ้งกันเองนั้นสามารถปล่อยวัวควายไว้กลางป่าหรือทุ่งได้โดยไม่ต้องต้อนเข้าคอกเลยหลาย เดือนหลังฤดูทำนาแล้ว

การอาศัยอยู่และยอมรับความจริงที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติในส่วนที่เป็นโทษ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ วาตภัย แผ่นดินไหว/ถล่ม ล้วนเป็นภาวะร่วมกันของชุมชนที่ต้องร่วมกันป้องกัน หรือแก้ไขด้วยสวัสดิการชุมชนด้านความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน และสวัสดิการชุมชนในบางส่วนของชุมชนหมู่บ้านที่เกิดปัญหาขึ้นมา

ส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินวงในที่เกิดจากความไม่สงบหรือทะเลาะเบาะแว้ง ระหว่างบางครอบครัวหรือกลุ่มก็มีระบบสภาผู้เฒ่าและระบบชุมชนเครือญาติเข้ามาทำไกล่เกลี่ยเพื่อ บรรเทาและแก้ไขได้มาถึงปัจจุบัน ระบบประเพณีการไปไหนมาไหนกับพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ของสตรี และเด็ก การแต่งงานหรือการไปไหนมาไหนเป็นกลุ่มก็เป็นมาตรการป้องกันความปลอดภัยแก่ผู้อ่อน แอ เช่น สตรี และเด็ก และมีผู้เข้มแข็งเป็นหัวหน้านำไปหรือดูแล รวมถึงการทำให้เป็นของหน้าหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของวัดจะมีความปลอดภัยบนความศักดิ์สิทธิ์จากการถูกลักขโมยไปโดยอัตโนมัติ

ยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเริ่มลดลงพร้อมกับการ อาศัยกลไกกฎหมายและเจ้าหน้าที่จากภายนอกชุมชน คือ ตำรวจ ตำรวจ หรืออาสาสมัครรักษา ความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน ที่ตั้งขึ้นจากสวัสดิการสังคมด้านบริการจากรัฐและทุน ซึ่งเป็นการตาม

แก้ไขปัญหา และไม่สามารถขจัดปัญหาให้หมดลงไปได้ เพราะฝ่ายผู้ร้ายมีการปรับตัว ปรับรูปแบบ และวิธีการมากขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นจากกลุ่มผู้ติดยาเสพติด และการคอร์ปชั่นของนักการเมืองระดับต่าง ๆ เป็นความไม่ปลอดภัยเชิงโครงสร้างที่ชุมชนจัดการเองไม่ได้

1.1.6 กรรมสิทธิ์ในทรัพย์

การประกันการมีปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ชุมชนครอบครัว ชุมชนกลุ่ม ชุมชนเครือข่าย และชุมชนหมู่บ้านจะมีทรัพย์และทรัพย์สินจำนวนหนึ่งที่พอเพียงในการจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ จึงมีการจัดสวัสดิการชุมชนด้านกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของชุมชนแต่ละประเภท เรียกว่า “ของหน้าหมู่บ้าน” เช่นชุมชนครอบครัวมีที่ดินหรือบ้านเรือนร่วมกัน และจะตกทอดเป็นมรดกต่อไปยังลูกหลานโดยไม่ต้องซื้อขาย ชุมชนกลุ่มสตรีมีเครื่องครัวหรือกองทุนของกลุ่ม ชุมชนเครือข่ายมีเหมื่อฝ่ายของกลุ่มและชุมชนหมู่บ้านจะมีวัด ฼าปนกิจสถาน ศาลากลางบ้าน เลี้ยวบ้าน เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นทรัพย์ของชุมชนแต่ละระดับ และชุมชนที่อยู่ต่างระดับ และที่ตั้งของหน้าหมู่บ้านขึ้นมารับรู้และยอมรับกรรมสิทธิ์ส่วนรวมนั้น

ในยุคฟังกั่นเองที่ไม่มีการติดต่อกับชุมชนเมือง และไม่ได้รับเอาวิถีการดำเนินชีวิตแบบชุมชนเมืองที่เป็นทางการและอาศัยกฎหมายบังคับมาใช้ในวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบท สวัสดิการชุมชนด้านกรรมสิทธิ์ในทรัพย์จะผสมอยู่ในระบบผี หรือคุณค่าทางศีลธรรมทางจิตใจที่ยึดถือเหมือนกัน เช่น การอาศัยศาลเจ้าที่บอกกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน ผีเรือนบอกกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของบ้านเรือนของแต่ละครอบครัว ผีบ้านหรือเลี้ยวบ้านบอกกรรมสิทธิ์ทรัพย์สมบัติของชุมชนหมู่บ้าน เป็นต้น

แม้เข้าสู่ยุคกึ่งฟังกั่นเอง-กึ่งฟังกั่นรัฐและทุนที่รัฐเข้ามาจัดบริการสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชน เช่น การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ออกสำเนาทะเบียนบ้าน และสิทธิ์ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดิน มรดกของชุมชนข้างเคียงยังคงดำรงอยู่ และระบบสภาผู้เฒ่ายังคงยังทำหน้าที่ชี้ขอบเขตของทรัพย์สินหรือตัดสินและรวมขอมความขัดแย้งอยู่ และกรรมสิทธิ์ของหน้าหมู่บ้านทุกอย่างยังคงมั่นคงยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งบางชุมชนต้องสร้างขึ้นมารวมเงินกันซื้อหรือสร้างขึ้นมากินในยุคนั้นสมัยก็มี ขณะที่ทรัพย์ที่เป็นนามธรรม เช่น วัฒนธรรมประเพณี หรือภูมิปัญญาความรู้ในนั้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่น ๆ ได้ แต่ไม่มีสิทธิ์จะทำลายของชุมชนอื่น ๆ จึงเป็นสวัสดิการเชิงรุก และป้องกันปัญหาการรุกร้าสิทธิ์และกรรมสิทธิ์ของชุมชนอื่น รวมถึงเป็นการส่งเสริมกรรมสิทธิ์ของภูมิปัญญาความรู้ที่จะนำไปใช้ผลิตซ้ำความเป็นชุมชนชนบทวงในให้ดำรงอยู่ต่อไปในรูปของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา

1.2 การกิน

1.2.1 อาหาร

สวัสดิการชุมชนด้านอาหารเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นการกระทำกันในรูปแบบชุมชนชนบททุกระดับและทุกมิติ เช่น ข้าวที่เป็นอาหารหลักจึงมีประเพณีความเชื่อ ผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ มากมาย ทั้งคน สัตว์แรงงานและธรรมชาติแวดล้อมในทุกขั้นตอนการผลิต บริโภค และแจกจ่าย หากเป็นกระบวนการของวงในของชุมชนหมู่บ้านชนบท ซึ่งมีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาจากยุคฟังกั่น

เองมาถึงปัจจุบัน เพราะชุมชนชนบทกำหนดรูปแบบและวิธีการได้เองเป็นส่วนใหญ่แม้ในวงนอกหลังยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนจะมีการประยุกต์เทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอกหรือระบบชุมชนเมืองมาใช้ก็ตาม

ตั้งแต่ยุคพึ่งกันเองถึงปัจจุบัน การกินนั้นยังมีหลักว่า**กินเพื่ออยู่** โดยใช้วัสดุในการปรุงหรือทำอาหารที่หาได้ภายในชุมชนหมู่บ้านจัดการเองได้เป็นหลัก เป็นการบริโภคที่พึ่งพาอาศัยและอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ เช่น กินปลาหน้าน้ำ กินไข่มดแดงหน้าแล้ง กินเห็ดหน้าฝน กินผักหน้านาว/น้ำแล้ง เป็นต้น พืชผักผลไม้ก็ได้ตามฤดูกาลซึ่งมีมากมายและเพียงพอและสามารถมีของสด ๆ รับประทานเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นอาหารที่จะถนอมไว้กินนอกฤดูจึงมีน้อยเฉพาะสิ่งจำเป็น เช่น ปลาจ๋า กะปิ น้ำปลาเกลือ น้ำอ้อย มะขามเปียก พริกแห้ง เป็นต้น

กิจกรรมการกินอาหารเป็นกลไกสร้างและผลิตซ้ำความเป็นชุมชนหลายระดับ เช่น

1. อาหารเพื่อชุมชนจะถูกกำหนดไว้ คือ ลาบ หลู้ ซ่า และเหล้า ซึ่งต้องช่วยกันหาวัสดุ ช่วยกันปรุง และกินร่วมกันหรือชักชวนคนอื่น ๆ มาร่วม**นั่งล้อมวง**กินด้วยกัน และมีโอกาสพบปะพูดคุยปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ ไปในตัว

2. ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการยกระดับฝีมือ รูปแบบ วิธีการ วัสดุในการปรุง และภาชนะจัดและใส่อาหารให้มีมาตรฐานสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. เวลาฉันอาหารของพระสงฆ์นำมากำหนดเวลาทำงานหรือวิถีชีวิตอื่น ๆ ประจำวันของฆราวาส คือ เวลา เพล หรือ 11.00 น.

4. ชุมชนชนบทจะมีองค์ความรู้ของชุมชนครอบครัวและชุมชนหมู่บ้านในรูปแบบการมีสูตรปรุงอาหาร การเลือกใช้วัสดุที่ไม่มีสารพิษมาใช้ในการปรุงอาหารเป็นแบบฉบับของตน ซึ่งจะแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกัน

5. การกินอาหารร่วมกันในชุมชนครอบครัวและเครือญาติจะสร้างความผูกพันที่แน่นแฟ้น เช่น เวลาลูกหลานทะเลาะเบาะแว้งกัน ผู้ใหญ่จะเตือนสติว่า “กินข้าวหม้อเดียวกันจะทะเลาะกันไปทำไม”

6. การแบ่งปันอาหารดี ๆ หรือหาญกระหว่างครอบครัว ตามคติของชุมชนชนบททั่วไปที่ว่า “ได้ของดีมาแล้วคิดถึงพ่อแม่ปู่ย่าตายาย” หรือ “ได้ของดีมาจะไปกินคนเดียวหือแบ่งกันกิน” และมีอาหารบางประเภทที่ห้ามนำมาเลี้ยงแขก เช่น แกงหอย แกงปลีกล้วย แกงเนื้อเป็ด เป็นต้น เพราะจะทำให้เกิดความแตกแยกห่างเหินต่อกัน

7. คำแรกของการทักทายในชุมชนชนบทที่มีความหมายว่า “สวัสดี” นั้นจะแสดงความเป็นห่วงเรื่อง การกินอาหาร คือจะทักทายว่า**“ทานข้าวมาหรือยัง”**หรือ**“ทานข้าวกับอะไรวะ”** ซึ่งสืบเนื่องมาจากความขัดสนอาหารในประวัติศาสตร์ที่ต้องอพยพเร่ร่อนเพราะภัยสงครามและโรคระบาดในอดีต เป็นต้น

* ภาษาเหนือแปลตามว่า “ทานข้าวกับอะไร” แต่มีความหมายโดยนัยว่า “สวัสดี”

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทได้สร้างวงนอกตามการสนับสนุนของโครงการพัฒนาชนบทของรัฐ เช่น ธนาคารข้าว ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่ใกล้เคียงกับวิถีชีวิตในบริบทใหม่มากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ของรัฐ แต่เนื่องจากไม่ได้เกิดจากวงในเป็นฐาน หมู่บ้านส่วนใหญ่รับมาทำแค่ช่วงหนึ่งก็เลิก เพราะวงในนั้นมีระบบเศรษฐกิจชุมชนครอบคลุมทำหน้าที่ด้านอาหารเป็นหลัก และมีหลักประกันตนเองได้มาตลอด แม้จะขัดสนบางช่วงภายในระบบชุมชนหมู่บ้านจะมีระบบเศรษฐกิจของชุมชนเครือญาติและชุมชนเพื่อนบ้านจะทำหน้าที่จัดสวัสดิการชุมชนมาประกันและอนุเคราะห์ให้วงในที่เป็นสหกรณ์แนวตั้งมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปจากสหกรณ์ขายสินค้าจากโรงงานที่ทำกันอยู่อย่างเป็นทางการทุกวันนี้ เช่น สมาชิกบางครอบครัวที่ไปเรียนหรือทำงานในเมืองหรือกรุงเทพฯ จะอยู่กันเป็นกลุ่มเครือข่าย เมื่อกลับบ้านเกิดจะขนข้าวสาร และพืชผักผลไม้ ต่างๆ จากบ้าน (ไม่ต้องซื้อ) มาฝาก แจกจ่าย หรือปรุงรับประทานร่วมกันโดยไม่ผ่านพ่อค้าหรือบริษัทของระบบทุนนิยม ซึ่งถ้าคิดเป็นเงินและกำไรจากระบบสหกรณ์แนวตั้งทั้งปีแล้วจะเป็นเงินมหาศาลทุกปี

1.2.2 น้ำดื่ม

ยุคพึ่งกันเอง สวัสดิการชุมชนด้านน้ำดื่ม เป็นบริการชุมชนที่จัดหาได้จากธรรมชาติเป็นหลัก เพื่อเป็นปัจจัยสำหรับการมีชีวิต ชุมชนชนบทนิยามว่าคือ “น้ำเย็น” มีใช้เครื่องดื่ม เป็นสื่อของมิตรไมตรีแรกในการยินดีต้อนรับและห่วงใยสุขภาพของการเข้ามาสู่ชุมชนทุกระดับ โดยชุมชนชนบทจะมีแบบแผนของการจัดหาน้ำดื่มและน้ำใช้ในครอบครัวในรูปประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อที่วิวัฒนาการมาจากการดักน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินที่ไหลตามธรรมชาติ คือ ลำห้วย และแม่น้ำ โดยฝ่ายหญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดหาน้ำดื่มมาใช้ทุกวันไม่ให้ขาด ต่อมาที่ดินบริเวณใกล้ลำห้วยและแม่น้ำจำกัดลงจึงเกิดการขุดบ่อน้ำตื้นและรองน้ำฝนในภาชนะหม้อหรือโอ่งไว้ดื่มเพิ่มขึ้นมา

ต่อมายุคกึ่งพัฒนาและกึ่งพึ่งรัฐและทุนมีการขยายที่อยู่อาศัยและที่ทำกินห่างที่ราบลุ่มไปอยู่บนที่ดอนมากขึ้น ประกอบการความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำตามธรรมชาติลดลงและมีโอกาสพัฒนาวิธีการที่วงนอกจากการขุดสระและเจาะบ่อบาดาล รวมถึงฝ่ายและเชื่อมจากการดำเนินการเพื่อจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนตามโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งชุมชนชนบทได้รับประโยชน์ในรูปชุมชนในหลายพื้นที่แต่ต้องปรับตัวกับนวัตกรรมใหม่ที่เข้ามาโดยไม่ได้เริ่มที่พื้นฐานเทคโนโลยี ที่เหมาะสมของชุมชนหมู่บ้านเท่าที่จะทำได้ ยิ่งในยุคใหม่มีการผลิตน้ำดื่มและเครื่องดื่มจากระบบอุตสาหกรรมเข้ามาจำหน่ายในชุมชนชนบทกันมากขึ้น แต่วงในยังคงดำรงอยู่และทำหน้าที่เป็นหลักในชุมชนหมู่บ้านชนบทมาถึงปัจจุบัน โดยผลสมวงนอกเข้าไปมายน้อยตามสถานการณ์ เช่น การต้อนรับคนชนบทด้วยกันก็ยังเป็นน้ำตามธรรมชาติ แต่การต้อนรับแขกต่างบ้านโดยเฉพาะที่ไปจากในชุมชนเมืองจะเลี้ยงด้วยน้ำขวด หรือน้ำอวดลม เป็นต้น

ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีแหล่งน้ำธรรมชาติจากบ่อที่ใช้ร่วมกันในชุมชนเครือญาติ ส่วนประปาภูเขาหรือประปาจากบ่อบาดาลจะใช้ร่วมกันในระดับชุมชนหมู่บ้าน และเก็บเงินค่าไฟฟ้าประจำเดือนในจำนวน 2-5 บาท เพื่อเพียงพอต่อการชำระค่าไฟเป็นหลักมิใช่เป็นการหาทำไร

ระหว่างกัน การเตรียมน้ำสำหรับดื่มประจำบ้านหรืองานชุมชนตามประเพณีของวัดหรือหมู่บ้านจะไม่ขาดน้ำดื่ม โดยวงในนั้นจะตักน้ำใส่หม้อดินไว้ใต้ต้นไม้สำหรับทุกคนที่กระหายสามารถใช้กระบวยตักดื่มได้ฟรีเมื่อเกิดกระหายน้ำ ซึ่งปัจจุบันในการทำงานสาธารณะอาจใช้ภาชนะเป็นกระติบใบใหญ่และใส่น้ำแข็งลงไป เพราะจำเป็นต้องขนน้ำไปจากบ้าน ขณะที่วงนอกกลุ่มแม่บ้านอาจเลี้ยงน้ำดื่มโดยการวางน้ำขวดหรือน้ำเย็นใส่ขวดที่แช่เย็นในตู้เย็นของครอบครัวพร้อมแก้วต่อหน้าแขก เพื่อสามารถเทดื่มเองตามต้องการ

1.3 การใช้

1.3.1 เครื่องนุ่งห่มและของใช้ติดตัว

สวัสดิการชุมชนด้านเครื่องนุ่งห่มและของใช้ติดตัวนี้ ชุมชนชนบทมีศัพท์ที่ใช้ 2 คำ คือ คำว่าการนุ่ง หมายถึงการแต่งตัวเพื่อประโยชน์ใช้สอย ป้องกันลมหนาว/แสงแดด และปกปิดร่างกาย ขณะที่คำว่าการย่อง หมายถึง การแต่งตัวเพื่อความสวยงามและอวดฐานะเป็นหลัก

ยุคพึ่งกันเองชุมชนครอบครัวจะร่วมกันทำหน้าที่หาวัสดุและผลิต โดยฝ่ายชายจะปลูกดูแลและเก็บฝ้ายมาให้ฝ่ายหญิงปั่น ทอ และตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าใช้กันเอง เด็กหญิงทุกคนจะถูกสอนให้ปั่นด้าย ทอผ้า ย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และตัดเย็บเสื้อผ้า/เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ เป็นทุกคน ส่วนของใช้ติดตัวไม่พิถีพิถัน และใช้สิ่งของจากการผลิตเอง เช่น แอบผ้ามัดผ้าถุง กางเกง สไบ และการแต่งตัวและการแต่งหน้า ไม่เน้นเครื่องประดับ ปลอຍตามธรรมชาติ เช่น หญิงไว้ผมยาวและเกล้าผมปักด้วยปิ่นขนเม่นหรือไม้ไผ่เหลา หมวกนิยมสวมเพื่อการทำงานโดยทำจากไม้ไผ่สานและหุ้มด้วยใบตาลหรือใบไผ่ และไม่สวมรองเท้า ซึ่งการเดินทำให้เกิดการใช้สัติดตลอดเวลาเพื่อไม่ให้ถูกหนามหรือของแหลมตำเท้า

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนถึงปัจจุบัน มีการหลั่งไหลของเครื่องนุ่งห่มและของใช้ติดตามจากระบบชุมชนเมืองและชุมชนชนบทสามารถหาเงินสดมาซื้อได้ในราคาถูก การผลิตเองจึงหายไปอยู่ภายในและเป็นหน้าที่ของบางครอบครัว บางชุมชน หมู่บ้านที่ทำการผลิตอยู่เท่านั้น ไม่ถึงกับหายไปหมดสิ้น เพราะในประเพณีและวัฒนธรรมแบบพื้นบ้านยังใช้เครื่องนุ่งห่มพื้นบ้านอยู่ เช่น ชุดเจ้าบ่าวเจ้าสาว ชุดไปทำบุญที่วัด การทำงานของบางครอบครัวที่ยังนิยมสวมเสื้อผ้าแบบดั้งเดิมและการแสดงฟ้อนรำ ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นต้น

วงนอกของบางชุมชนหมู่บ้านเกิดกลุ่มที่พัฒนาการผลิตเครื่องนุ่งห่มและของใช้ส่วนที่เหลืออยู่หรือจัดตั้งฟื้นฟูจากอดีตขึ้นมาใหม่ ตามโครงการพัฒนาของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจากภายนอกที่มีเป้าหมายเพื่อการนำออกไปจำหน่ายในระบบชุมชนเมืองและสร้างรายได้แก่กลุ่มเป็นหลัก ไม่เน้นการใช้ในชุมชนชนบทอย่างแท้จริง จึงเป็นการผลิตส่วนเกินเทียมสนองความต้องการของตลาดภายนอกที่ชุมชนควบคุมหรือจัดการเองไม่ได้ ดังนั้นรูปแบบและวิธีการผลิตจึงมีความแตกต่างไปจากอัตลักษณ์และประโยชน์ใช้สอยของชุมชนหมู่บ้านชนบท โดยวงในยังคงได้ประโยชน์บางส่วนจากวงนอกนี้ในการเห็นค่าโครงของแบบแผนประวัติศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้านของตน และรอวัน

พัฒนาตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรีบนอัตลักษณ์ของชุมชนของตนอีกครั้งหนึ่ง เมื่อนโยบายสาธารณะหรือเงื่อนไขภายนอกอื่น ๆ ของรัฐถูกต้อง เหมาะสม และจริงจังต่อชุมชนหมู่บ้านชนบท

1.3.2 ของใช้ในครัวเรือน

ยุคพึ่งกันเองหลังชุมชนหมู่บ้านมีที่ตั้งถาวรแล้ว ชุมชนครอบครัวจะร่วมกันผลิตและใช้สวัสดิการชุมชนด้านของใช้ในครอบครัวที่แบ่งประเภทกันทำอย่างเหมาะสมจนเป็นวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ ฝ่ายชายรับผิดชอบการสร้างเฟอร์นิเจอร์ และของใช้จำเป็นในการปรุงอาหาร การนอน การพักผ่อน การใส่หรือขนผลผลิตการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ทำจากไม้ที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก ขณะที่ฝ่ายหญิงจะผลิตของใช้ในครัวเรือนเพื่อใช้ร่วมกันจากผ้า หรือฝ้าย โดยเฉพาะเครื่องนอนและของใช้ที่จำเป็นต้องมีเพื่อนฝูงมาเยี่ยมและนอนค้างที่บ้าน เป็นของใช้ที่แสดงความจำเป็นในการดำรงชีวิต ไม่ใช่ในการอวดบารมีหรือสร้างอำนาจเหนือครอบครัวอื่น โดยชายหนุ่มก่อนแต่งงานจะถูกสอนการจักสาน แกะสลัก เลื่อยไม้ ตัดไม้ ทำโต๊ะ เก้าอี้ ตู้เตียง ผืนเชือก เป็นต้น และหญิงสาวจะถูกสอนให้ทำและเตรียมของใช้จากผ้าก่อนแต่งงานเช่นกัน โดยไม่เน้นฝีมือความประณีตหรือประกวดกัน ดังนั้นรายละเอียดของลวดลายจึงจะแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว แต่โดยรวมยังมีเค้าของวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านและท้องถิ่นอยู่ ส่วนของใช้ที่จำเป็นที่ทำจากโลหะหรือเครื่องปั้นดินเผา หากไม่มีการผลิตในชุมชนหมู่บ้านก็สามารถหาซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากชุมชนหมู่บ้านข้างเคียงหรือท้องถิ่นอื่น เช่น คนโท มีด สิว ขวาน ค้อน เต่างโล่ เป็นต้น เพราะถือเป็นงานฝีมือและอายุใช้งานนานจึงไม่จำเป็นต้องผลิตในทุกชุมชนครอบครัว รวมถึงชุมชนหมู่บ้าน

ยุคที่พึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุน เพิ่มการใช้ของใช้จากโลหะและพลาสติกมากขึ้น โดยหาซื้อจากตลาดทั่วไป แต่มีผลเสียตรงที่ย่อยสลายยาก เกิดขยะและมลพิษจากการเผาขยะเหล่านี้ และรูปแบบหนึ่งในการได้มาซึ่งของใช้และเครื่องมือสำหรับปรุงอาหารตามแบบระบบชุมชนเมือง เช่น เครื่องครัวต่าง ๆ คือ การเล่นแชร์ซื้อของใช้ โดยการนำของครูโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในเมืองแต่มาสอนหรือพักที่บ้านพักครูในหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 โดยเท่าแชร์จะเป็นผู้รวบรวมเงินเป็นงวด คนละ 100-500 บาท/งวด ประมาณ 10-15 งวด ในกลุ่มสมาชิกประมาณ 10-15 คน ซึ่งเงินงวดอาจเป็นรายเดือนหรือราย 15 วัน หรือรายอาทิตย์แล้วแต่จะสมัครใจหรือตกลงใจกัน แต่ทำไปได้ประมาณ 5 ปีก็อึดตัว เพราะวิถีชุมชนไม่นิยมวัตถุ และได้ของทันสมัยราคาแพงมาก็ไม่ได้ใช้ในวิถีชีวิตจริงได้มาก ปัจจุบันวงแชร์ได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นการแชร์เพื่อออมนเงินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะเพื่อการค้ำเงินงวด ชกส. ค่าเทอมบุตร และส่งค่าฌาปนกิจศพ ซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินเป็นก้อนๆ แทน เป็นการร่วมกันโดยกลุ่มแม่บ้านในชุมชน คณะครูรุ่นใหม่ไม่มานำอีกต่อไป และบางคนเป็นสมาชิกหลายวงแชร์และบางคนก็เป็นเจ้าแชร์หลายวงเช่นกัน

1.3.3 ปัจจัยการผลิต

สวัสดิการชุมชนด้านปัจจัยการผลิต เป็นการคิดค้นการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นแบบที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการเองได้เพื่อทดแทนการใช้แรงงานคน เพิ่ม

ความรวดเร็ว เพิ่มปริมาณ และคุณภาพของผลิต ซึ่งล้วนแต่เพื่อบรรลุถึงการมีปัจจัย 4 ที่พอเพียง ในการดำเนินชีวิต เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่เรียกว่าเครื่องผ่อนแรงหรือเครื่องช่วยทำงาน

ยุคพึ่งกันเองสวัสดิการชุมชนด้านปัจจัยการผลิตพึ่งการแลกเปลี่ยนของชุมชนครอบครัวในกลุ่มชุมชนเครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้าน และชุมชนเครือข่าย เนื่องจากต้องมีประสบการณ์และทักษะในการสร้างพอสมควร เช่น ไถ คราด เสื่อไม้ไผ่ เกรียน บ่อน้ำ เหมืองฝาย รวมถึงพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ แรงงานสัตว์ และแรงงานของครอบครัวที่ได้จากการลงแขกกันทำงาน บางส่วนที่สร้างและพัฒนาจะยอมรับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ มิใช่อยู่เหนือหรือเอาชนะธรรมชาติ เช่น การคัดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์จากสายพันธุ์ในท้องถิ่นที่ให้ผลผลิตสูง อดทนแข็งแรง เหมาะสมกับท้องถิ่น เป็นต้น รวมไปถึงการอาศัยปัจจัยการผลิตที่เป็นธรรมชาติโดยตรง เช่น น้ำจากแม่น้ำหรือลำห้วย อากาศ แสงแดด ความร้อนจากธรรมชาติ เป็นต้น ปุ๋ยใช้จากมูลสัตว์และปุ๋ยหมักที่ทำเองจากการทิ้งเศษวัสดุเศษไม้ใบตอง ซากพืชซากสัตว์ ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ที่มีอยู่และพัฒนาจากวิถีชีวิตจริงในชุมชน หมู่บ้านชนบทมาซึ่งจะเกิดผลดี โดยปัจจัยทุนเงินยังไม่มีมีความจำเป็นเพราะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนหรือยืมปัจจัยการผลิตกันได้โดยตรง ซึ่งถือว่าชุมชนจัดการเองได้ทั้งหมดหรือพึ่งกันเองได้

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุน นอกจากบางครอบครัวจะค้าขายไม้สักและที่ดินจนมีเงินทุนเข้ามาทำการจ้างหรือซื้อปัจจัยการผลิตมาแล้ว ความต้องการเช่ารถแทรกเตอร์ ควายเหล็ก โรงสี มีเพิ่มขึ้น เนื่องจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกและการเพิ่มจำนวนครั้งการเพาะปลูกแบบวนรอบบางส่วนเพื่อสร้างส่วนเกินเทียมส่งขายให้ชุมชนเมือง จึงมีบางครอบครัวลงทุนซื้อรถแทรกเตอร์ควายเหล็ก และโรงสีขนาดเล็กมาใช้ในครอบครัวและรับจ้างครอบครัวอื่นๆ ในชุมชน เป็นเหมือนแชร์แบบใหม่ที่ร่วมกันซื้อโดยจ่ายค่าจ้างตามจำนวนพื้นที่ไถหรือปริมาณข้าวที่สีจริงไม่หวังกำไรมากมายจนร่ำรวยผิดปกติ เพราะแต่ละครอบครัวมีที่ดินทำกินปริมาณไม่มากจนเป็นฟาร์มขนาดใหญ่และผลิตข้าวแค่พอเลี้ยงครอบครัวภายใน 1 ปีเท่านั้น ในยุคนี้มีการซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เครื่องอำนวยความสะดวกในการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์จำนวนมาก และเงินกู้ลงทุนโดยนำที่ดินไปค้ำประกันจากหน่วยงานของรัฐและภายนอกที่ได้รับการนิยามว่าเป็นสมัยใหม่และพัฒนา แต่เมื่อพิจารณาเป็นหมายสุดท้ายและผลกระทบทางไม่ดี คือการสิ้นเปลืองและทำลายสภาพแวดล้อมโดยรวมเพื่อการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ผลดีอาจทำให้มีรายได้และความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน โดยรวมถือว่าเกิดความไม่สมดุลในวิถีการดำเนินชีวิตพื้นฐานแบบเดิมและก่อหนี้สิน ในที่สุดส่วนหนึ่งต้องสูญเสียที่ดินบางแปลงไปเพราะหนี้สินดังกล่าวเป็นการสูญเสียปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดเพราะชุมชนครอบครัวจะหมดสิทธิ์ที่จะจัดการกระบวนการผลิตทางเศรษฐกิจชุมชนลงไปทันที

1.4. สุขภาวะ

1.4.1 ทางร่างกาย

ชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยวงในนิยามร่างกายว่าเป็นสังขาร หรือสภาวะธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ปรุงแต่งขึ้นจากธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และภายในมีจิตใจ ร่างกายที่กว้างศอก ยาววา หนาคืบ ที่จะต้องมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกันภายใน 100 ปี แต่ในบริบทของการอยู่

ร่วมกันเป็นชุมชนส่วนสุขภาพหรือสุขภาพทางกาย (รวมถึงจิตใจ) เป็นเรื่องของชุมชนจะร่วมกันจัดการดูแลสุขภาพ ให้มีสุขภาพดีร่วมกันและหากจะพันทุกข์ก็ต้องพันทุกข์ร่วมกัน และเชื่อว่าการไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

ยุคฟุ้งกันเองแบบแผนกิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ซึ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตทางกายและจิตใจ การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บและการรบกวนจะสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในยุคที่อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การสูบบุหรี่เพื่อกันแมลง เช่น ยุง แมลงหวี่ แมลงวัน ฯลฯ ที่จะมาตอมหน้าหรือแผลที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จากการทำงานและดำเนินชีวิตในป่า ไร่ นา รวมถึงการสัมผัสไฟใต้ถุนบ้านใกล้คอกวัว ควาย ในตอนกลางคืนจึงเป็นสิ่งที่ต้องทำ การอมเมี่ยงหรือใบชาอ่อนต้องทำให้กระปรี้กระเปร่าและใช้รับแขกหรือแบ่งปันกันอมในกลุ่มเวลานั่งล้อมวงคุยกัน ร่างกายของชายจะสักดำที่เชื่อว่าคงกะพัน แต่การหน้าที่จริงคือการทดสอบและสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกายจากโรคภัย ไข้เจ็บ โดยเฉพาะชายที่ต้องออกไปทำงานใกล้ป่าดงดิบหรือเป็นทหารออกรบในถิ่นทุรกันดารป่าเขาและมีโอกาสบาดเจ็บจากการใช้อาวุธและการทำงานโดยใช้ร่างกายทำจริง ฝ่ายหญิงไม่สักดำแต่จะเจาะหูเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันเช่นกัน โดยเชื่อกันว่าเพื่อความสวยงาม การเคี้ยวหมากและพลูจะเป็นการรักโรคปากและฟัน และไม่เบื่องานทำงานคนเดียวห่างจากคนอื่น ๆ ในไร่นาที่มีพื้นที่กว้างขวางมากในยุคนั้น การสระผมจะใช้น้ำมะกรูด น้ำต่างจากการเผาฟางหรือน้ำข้าวข้าว ชักผ้าใช้น้ำจากผลไม้ชื้อมะชัก สวมเสื้อผ้าที่ทอเองจากฝ้ายหรือไหมที่ปลูกเองในครอบครัว การทำงานเป็นกลุ่มเป็นความสนุกสนานและเป็นการออกกำลังกายไปในตัวโดยไม่แยกจากกัน และผลผลิตจากเศรษฐกิจชุมชนก็มีผลต่อสุขภาพทางกายเพราะบริโภคเองเป็นหลัก โดยดัชนีวัดความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายวัดแบบธรรมชาติและตรวจสอบได้ด้วยตนเองในตอนนั้น เช่น การนั่งนานแล้วลุกขึ้นยืนไม่ลำบาก ไม่มีเหน็บชา หน้ามืด กินข้าว/ดื่มน้ำ และนอนไม่หลับ เป็นต้น

ในยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งฟุ้งรัฐและทุนงในยังดำรงอยู่แต่เพิ่มงานนอกในการพึงบริการสังคมเพื่อชนบทของรัฐบางส่วนจากสถานือนามัย โรงพยาบาล และคลินิก เชื่อว่าเวลาไปหาหมอฉีดยา แล้วจะหาย การไปรักษากับแพทย์สมัยใหม่จะควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพแบบวงในเสมอ เพราะการเจ็บไข้เป็นเรื่องของชุมชนครอบครัว และเครือญาติต้องปฐมพยาบาลเบื้องต้น พาไปหาหมอ ดูแล นวด ป้อนข้าว น้ำ ห่มผ้า เปลี่ยนเครื่องแต่งตัว เช็ดตัว พุงเดิน เอาใจใส่ห่วงใย เป็นต้น เป็นผลดีทางจิตใจที่ดีต่อคนเจ็บไข้จากความเป็นชุมชนเดียวกัน ขณะที่การรักษาในวงนอกนั้นหมอเป็นคนอื่นที่จะมาดูแลถามอาการและรักษาเป็นเวลา โดยถือกระดาดถามอาการ จดรายการ ออกใบสั่งยา และสั่งให้ไปจ่ายเงินค่ายา รวมเวลาช่วงสั้น ๆ เสร็จแล้วก็เดินจากไป พบกันกลางทางข้างนอกโรงพยาบาลแทบไม่รู้จักกัน ต่างจากหมอตำแยและแพทย์ประจำตำบลที่เป็นคนในชุมชน

1.4.2 ทางจิตใจ

สวัสดิการชุมชนทางจิตใจวงใน ที่เป็นเรื่องนามธรรมที่อยู่ร่วมกับทางร่างกายตามธรรมชาติโดยจะแยกจากกันเมื่อตายไป นิยามจิตและใจแยกออกจากกันตามคำสอนในพุทธศาสนา กล่าวคือ จิตคืออาการหรืออารมณ์ของใจที่ถูกกระทบหรือผสมด้วยกิเลส ตัณหา อุปทาน ภพ ชาติ

ซึ่งต้องมีสติรู้ตัวอยู่เสมอว่าใจที่เป็นธรรมชาติของความรู้สึกตัวที่เป็นกลางหรือบริสุทธิ์ (ประภัสสร) ถูกกิเลส ตัณหา ฯลฯ ครอบงำเข้าแล้วเมื่อไรต้องรีบไล่มันออกไปทันที หากไม่รู้ตัวจะไม่มีกำลังปรุ้งแต่งเหล่านั่นออกไปได้ โดยชุมชนสงฆ์ที่วัดทั้งในและนอกชุมชนหมู่บ้านจะทำหน้าที่สั่งสอนและแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ และจิตใจที่ค่อนข้างไปทางใจได้มากจะมีส่วนเกินดี ๆ เหลือเผื่อแผ่แก่เพื่อนหรือสมาชิกชุมชนที่ตนสังกัดอยู่เป็น “จิตสาธารณะ” ในทางปฏิบัติร่วมในฐานะฆราวาสหรือปุถุชนนั้นจะอยู่ในรูปพิธีกรรมในวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ฮีต และศาสนา เช่น การถวายสังฆทาน สะเดาะเคราะห์ ทำนายฝัน หมอดู ทำบุญ ทำทาน การขอขมา (ขอโทษ) ทั้งสถานที่หรือธรรมชาติอื่น ๆ ก่อนปรับปรุงหรือทำร้ายเพราะความจำเป็น จึงเป็นบริบทของการอยู่ร่วมและยอมรับในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติไม่หวังจะเอาชนะกฎเกณฑ์ธรรมชาติ คำสอนพุทธศาสนาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่พร้อมไปกับการพัฒนาจิตใจฆราวาสให้มีความพอดีหรือพอประมาณในการบริโภค ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันตรงกันข้ามกลับต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาต่อกัน และมีสติที่จะฝึกกิเลสได้เมื่อมีการกระทำหรือกรรมระหว่างกัน เพราะเชื่อในกฎแห่งกรรม (การกระทำ) และเชื่อว่าธรรม (สรรพสิ่ง) ทั้งหลายทั้งปวงที่มีอยู่ตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติของมันมีใจ (มโน) ของมนุษย์เป็นประธานไปเห็นและจะสามารถข้ามสรรพสิ่งไปได้ตรงที่ใจด้วยเช่นกัน ดังคำสอนที่ว่า “มโนปพพัง คมารัมมา มโนเสฏฐา มโนมยา” ซึ่งหากพัฒนาจิตใจให้สูงกว่าสัตว์ทั่วไป การประพฤติปฏิบัติต่อกันก็จะมีแต่ทางกุศล เอื้อเพื่อ เผื่อแผ่ต่อกัน ในชุมชนชนบทเชื่อว่า “การให้คือการได้” หมายถึงได้รับกุศลในจิตใจ คือได้สัมผัสจิตใจที่สูงกว่าจิตใจชอบกักตุน เอาไว้เอาเปรียบ แก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ตัว ฯลฯ ได้

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนที่สังคมมหภาคและนโยบายสาธารณะมีหลักปฏิบัติที่สวนทางกับหลักพุทธศาสนา โดยเอาวัตถุนำจิตใจ เอาการสะสมกักตุนและหวังกำไร/เห็นแก่ตัวเกินพอดี มานำจิตใจเสียสละและพอประมาณ ชีวิตคนและชุมชนจึงถูกกระตุ้นให้สนองการได้มาซึ่งวัตถุเงินทองตามสิ่งเร้าที่เป็นสื่อสารมวลชนและนโยบายการพัฒนาชุมชนชนบทที่มีเป้าหมายเพื่อเป็นชุมชนแห่งทุนนิยมหรือวัตถุนิยม ครอบครัวและบุคคลจึงตกอยู่ในภาวะที่มีโอกาสประมาทหลงตามภายนอกบางกลุ่มบางกรณีไปส่วนหนึ่ง แต่การอยู่อาศัยอยู่ในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีโครงสร้างวงในที่มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่เป็นการปฏิบัติธรรมไปด้วยจากการฐานของคำสอนของพุทธศาสนา หลักคำสอนที่ให้พัฒนาจิตใจจนเห็นแก่ส่วนรวมกำหนดแนวทางการกระทำหรือกรรมเพื่อช่วยเหลือกันและกันที่ได้มาจากพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ ไตรสิกขา ชั้น 5 ไตรลักษณ์ โลกธรรม 8 สังโยชน์ 7 ปจิจสมุทราบาท เบญจธรรม อานาปานสติ เป็นต้น

1.4.3 คุณธรรม

สวัสดิการด้านคุณธรรมหรือจิตวิญญาณแห่งความเป็นชุมชนที่เป็นธรรมมีสังคมเบื้องต้นของชุมชนฆราวาสนี้ มีเป้าหมายการพัฒนาคนเป็นอริยบุคคลขั้นต้นหรือปุถุชนขั้นดี คือขั้นโสดาบันและกสิทาคามีตามคำสอนของพุทธศาสนา เพราะอริยบุคคลขั้นอนาคามีและอรหันต์นั้นต้องสลัดบ้านเรือน บุตร ภรรยา ออกบวชเป็นสงฆ์

ยุคพึ่งกันเอง ชุมชนหมู่บ้านชนบทได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากพุทธศาสนาก่อนการเข้ามาของทุนนิยมและวัตถุนิยม แม้แต่ผู้ปกครองชุมชนหัวเมือง เช่น พระนางจามเทวีก็เป็นตัวอย่างของนักปกครองที่มีคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนามาก่อน ขณะที่ชุมชนหมู่บ้านจะสร้างวัดประจำชุมชนหมู่บ้าน และมีพระสงฆ์เป็นผู้นำธรรมชาติในทุกชุมชน จิตวิญญาณของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเชิงสวัสดิการผสมเชิงวัฒนธรรมผสมธรรมชาตินิยม ไม่ใช่จิตวิญญาณเชิงการเมือง กักตุน แข่งขัน เห็นแก่ตัวแบบทุนนิยมหรืออำนาจนิยม ฯลฯ คุณธรรมที่ปฏิบัติต่อกันและสั่งสอนถ่ายทอดสืบมามีหลายคำที่ใช้แสดงความหมายทั้งร่วมกันและการทำดี เช่น “การไม่เห็นแก่ตัว มีน้ำใจต่อคนอื่น มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก พึ่งพาอาศัยกัน อยู่กันอย่างพ้องน้องสาวยืดเดียวกัน ผีเดียวกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน กินนอนด้วยกัน เป็นพี่น้องกัน ญาติมิตรเพื่อนฝูง พี่น้องท้องเดียวกัน บ้าน(เกิด)เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน กินข้าวหม้อเดียวกัน มีผีเดียวกัน ศรัทธา(หรือทำบุญ)วัดเดียวกัน ลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัย(เหมือนกัน) นับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน” เป็นต้น และพยายามขจัดหรือหลีกเลี่ยงจิตวิญญาณที่ตรงข้ามคือ เห็นแก่ตัว เอากำไร กักตุน ป้างเจกชน ไม่เห็นแก่พี่แก่น้องหรือญาติมิตรเพื่อนฝูง ไม่รักบ้านเกิดเมืองนอน ไม่เห็นแก่วงศ์ตระกูล เนรคุณข้าวแดงแกงร้อน เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้ได้จากหลักคำสอนให้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น สังคหวัตถุ4 ฆราวาสธรรม4 อริยสัจ4 ศีล5 ศีล8 พรหมวิหาร4 อิทธิบาท4 ทิศ6 อปริหานิยธรรม7 มงคล38 เป็นต้น

ยุคพึ่งตนเอง-พึ่งรัฐและทุน ชุมชนชนบทมีงานนอกต้องสร้างจิตวิญญาณแบบว่องไวที่ผสมผสานระหว่างวงในในยุคพึ่งกันเองกับภายนอกตามแบบทุนนิยมและวัตถุนิยมส่งเสริมปัจเจกชนและการสะสมกักตุน แข่งขัน เห็นแก่ตัว ทำให้บางครอบครัวและบางครั้งหรือบางกิจกรรมจะผลิตซ้ำจิตวิญญาณแบบวัตถุนิยมแบบชุมชนเมือง เช่น กรณีสูบน้ำหน้าฝายในฤดูแล้งของนายทุนที่มีที่ดินมาก กรณีกิจกรรมของครอบครัวที่เป็นเจ้าของร้านค้าที่ซื้อของถูก โดยจะบอกตามตรงว่า “เอาไปขายได้กำไรกี่โลกรัมละ 1 บาทเท่านั้น” หรือกรณีขายของปลีกหากผู้ซื้อบอกว่า “แพงจัง” และต่อราคาเจ้าของร้านจะบอกตามตรงว่า “ขอกำไรแค่ 2 หรือ 5 บาทเถอะ” เป็นต้น เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ยังคงมีและใช้พื้นฐานจากคุณธรรมแบบวงในโดยยังคงตั้งครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านชนบทและทำ กิจกรรมบางอย่าง/บางครั้งที่เกิดไปจากหลักคุณธรรมแต่จะขัดใช้ด้วยคุณธรรมในกิจกรรมการทำบุญร่วมสร้างสาธารณสมบัติโดยการบริจาคหรือสมทบเงินมากกว่าคนอื่นในชุมชนเดียวกัน หรือกรณีการที่คนหนุ่มสาวออกไปทำงานหาเงินในเมืองจัดผ้าป่าหรือฐินมาทอดถวายวัดหรือโรงเรียนในชุมชนหมู่บ้านเกิดของตน เป็นต้น ซึ่งจะมีคุณธรรมมากน้อยตามเงื่อนไขของทางเลือกที่พอจะเอื้ออำนวยแก่ชุมชนหมู่บ้านชนบทท่ามกลางสังคมมหภาค(ที่นิยมวัตถุนิยมจิตใจ)ที่เหมาะสมเหมาะสมชุมชนชนบทหมู่บ้านชนบทเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและทุน และถูกกระทำอย่างไม่มีสิทธิชุมชนและไม่มีศักดิ์ศรีที่สมบูรณ์

1.4.4 นันทนาการชุมชน

สวัสดิการชุมชนด้านนันทนาการชุมชนนี้เป็นสภาวะและกิจกรรมร่วมกันจัด รับ และประเมินผลในชุมชนทุกระดับทุกวัย เพื่อความเบิกบานใจระหว่างอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนฆราวาส

ยุคพึ่งกันเองนั้นหนทางการชุมชนจะ 1) แทรกอยู่ในกิจกรรมของชุมชนทุกชนบทโดยไม่
ต้องแยกออกไปต่างหาก 2) ร่วมในวัฒนธรรมและประเพณี เช่น วันปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ขึ้น
บ้านใหม่ แต่งงาน งานประเพณีของวัดหรือของหมู่บ้าน ฯลฯ 3) ไม่จัดขึ้นตามใจอยากแต่ตาม
ความจำเป็นของวิถีชีวิต ธรรมชาติและฤดูกาล เช่น เด็กเล่นกว้างเป็นกลุ่ม ๆ หน้าฝน เล่นม้าก้าน
กล้วย โหนเถาวัลย์ เล่นน้ำตามแม่น้ำ ลำห้วย เล่นกองดิน กองทราย ฯลฯ หนุ่มสาวเล่นมะกอน^{*}
เล่นก่อเจดีย์ทรายที่วัดในวันปีใหม่เมือง ผู้ใหญ่เล่นไฮโลหรือไพ่ในงานศพเท่านั้นไม่ตั้งวงเล่นนอก
เวลา หรือเล่นดนตรีและร่ำวงเฉพาะงานประเพณีไม่ตั้งวงดนตรีเล่นเป็นอาชีพ(หาเงิน)เหมือนระบบ
ชุมชนเมือง เป็นต้น 4) เป็นการผลิตซึ่งคุณธรรมและความเป็นชุมชนอย่างเป็นอิสระบนพื้นฐานของ
การเป็นส่วนหนึ่งของชาติที่เป็นจริง เช่น เด็กเล่นเป็นพ่อ-แม่เลี้ยงลูกหรือเป็นพี่เลี้ยงน้อง เล่น
ทำอาหาร เล่นขายของ เล่นสร้างบ้าน เล่นทำนา ทำสวน เป็นต้น โดยใช้วัสดุธรรมชาติจริงๆ คือ
ดิน หิน ทราย เถาวัลย์ ใบไม้ น้ำ กะลามะพร้าว กาบไม้ เป็นต้น

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุน นั้นหนการวางนอกจะผสมฐานคิดแบบชุมชนเมือง
เข้ามา ผ่านทางระบบการศึกษาของโรงเรียน ระบบเศรษฐกิจเสรี สื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น กีฬา
สนามเด็กเล่น งานล้อผ้า สวนสาธารณะ การดูรายการโทรทัศน์ วิดีทัศน์ เป็นต้น แต่วงในที่
ต่อเนื่องมาจากยุคพึ่งกันเองก็ยังคงมีอยู่และเป็นพื้นฐาน เพราะวงนอกนั้นตั้งอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน
ชนบท ชุมชนจึงควบคุมได้มาก ดังนั้นจึงยังพบว่าในบางชุมชนยังคงมีดนตรีพื้นเมือง การร่ำวง
หรือการที่ผู้จัดและผู้แสดงบางส่วนของวงนอกเป็นคนในชนบทด้วยกันที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้านอื่น และ
การอยู่ในชุมชนแต่ละมิติแบบวงในเป็นหนทางการในตัวเองและสร้างผลดีแก่สวัสดิการด้านอื่นด้วย

2. สวัสดิการชุมชนในกระบวนการแจกจ่าย/บริโภคทางเศรษฐกิจชุมชน : การประกันชุมชน

การประกันชุมชนเป็นสวัสดิการชุมชนที่ชุมชนหมู่บ้านใช้พลังของการอยู่ร่วมกัน เป็นชุมชน
จากกลุ่มที่เข้มแข็งจากช่วงวงจรชีวิตที่ปกติไปทำหน้าที่สร้างหลักประกันเชิงรุก แต่บางสมาชิกและ
ชุมชนหมู่บ้านและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้าน บางคนบางช่วงเวลาที่ย่ำแย่ชั่วคราว เพราะเกิด
เหตุการณ์จริงในวงจรชีวิตของชุมชนแต่ละระดับ แบ่งได้ 3 ประเภท คือ การประกันครอบครัว
การประกันชุมชนหมู่บ้าน และการประกันสิ่งแวดล้อมชุมชน

2.1 การประกันครอบครัว

เป็นสวัสดิการชุมชนที่จัดขึ้นแก่บางครอบครัวที่ย่ำแย่ชั่วคราวเพราะมีเหตุการณ์จริงในวงจร

* ลูกกลมๆทำจากผ้าที่ม้วนแน่น วิธีเล่นแบ่งฝ่ายชายและหญิง ฝ่ายละ4-6 คน โดยขีดเส้นแบ่งที่กลางลานดิน มีอาสา
สมัครฝ่ายละ1 คนมาวิ่งหลบลูกมะกอนในเขตแดนของฝ่ายตรงกันข้าม และผู้เล่นแต่ละฝ่ายพยายามปาลูกมะกอนให้
ถูกตัวอาสาสมัครนั้น หากถูกจะแพ้และถูกปรับโดยการยึดของที่ติดตัวมาเป็นประกัน เช่นหมวก เสื้อผ้า ฯลฯ เพื่อให้
ฝ่ายตรงกันข้าม (ส่วนใหญ่เป็นฝ่ายชายต่างบ้าน) มารับของคืนที่บ้านฝ่ายหญิงในวันหรือคืนต่อมา

ชีวิตครอบครัวเกิดขึ้น ไม่มีการกักตุน ไว้ก่อนหรือทำย้อนหลัง และเป็นสวัสดิการแบบเสมอภาคแต่ไม่ยุติธรรม เพราะทุกครอบครัวจะได้รับผลเหมือนกัน แต่ไม่เท่ากันในเวลาต่างกันและจำนวนคนในแต่ละครอบครัวมีจำนวนไม่เท่ากัน

2.1.1 การประกันการตาย

ชุมชนชนบทการตายเป็นเรื่องของชุมชนครอบครัวมิใช่เรื่องของปัจเจกชน เพราะในความเป็นจริงคนตายแล้วไม่ต้องทำอะไร แต่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องรับผิดชอบและวิญญาณของคนนั้น ต้องเสียสมาชิกไปและที่เหลืออยู่จะตกอยู่ในความไม่สมดุลทั้งทางร่างกายภาพและจิตใจ ซึ่งต้องได้รับการประกันแก่กันและกันทุกครั้งที่มีเหตุการณ์การตายขึ้น

ยุคพึ่งกันเองการประกันการตายจะไม่มีช้อยกเว้น โดยจัดในรูปประเพณีงานศพอย่างน้อยที่สุดก็คือร่วมกันขุดดินฝังศพ และสวดอ้อนวอนส่งให้ดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติ ต่อมาเมื่อชุมชนหมู่บ้านชนบทมีที่ตั้งถาวรรูปแบบยังเป็นการฝังในช่วงแรกและเปลี่ยนมาเป็นการเผาศพเพราะใช้ พื้นฐานที่น้อยกว่าและหาฟันไต้ง่าย มีพระสงฆ์เฉพาะในชุมชนหมู่บ้านมาเทศน์ในพิธีศพไม่จำกัดจำนวน ชุมชนเรียกว่า **"งานศพ"** ใช้เวลาประมาณ 3 วันก่อนเผาเพื่อรอญาติๆ ที่อยู่ต่างถิ่นห่างไกลมาร่วมงานศพได้ครบ โดยทุกครอบครัวจะส่งตัวแทนมาร่วมฟังเทศน์ตอนกลางคืน พร้อมนำข้าวสาร อาหารแห้งมาให้เจ้าภาพด้วย การเผาศพกระทำที่เชิงตะกอนในป่าช้า ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติของทุกครอบครัวที่มีสิทธิใช้ โดยไม่ต้องออกกฎระเบียบใด ๆ มารองรับ หลังการเผาจะมีชุมชนญาติและเพื่อนบ้านมาเยี่ยมในตอนกลางคืนประมาณ 1-2 สัปดาห์ทุกคืนเรียกว่ามา **"เฝ้าเอน"**

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนจะเพิ่มการตกแต่งโลงศพ การมีเครื่องไฟเครื่องเสียงแทน วงดนตรีพื้นเมืองที่เล่นกันสดๆ การที่สมาชิกทั้งหมู่บ้านจะร่วมกันส่งเงินค่า **"สมาชิก"** ครอบครัวละเท่า ๆ กัน แล้วแต่แต่ละหมู่บ้านจะกำหนด บางหมู่บ้านจะกำหนดให้นำข้าวสารหรือพืชมาร่วมสมทบให้ครอบครัวที่มีงานศพด้วย ส่วนตัวแทนนั้นจะมาเฉพาะที่อยู่ใน **หมวด**ที่แบ่งเวรจะต้องมาช่วยทำครัว และจัดสถานที่ต้อนรับเครือญาติและเพื่อนฝูงที่มาจากต่างชุมชนและในชุมชน การแจ้งข่าวเพิ่มการใช้บัตรเชิญแทนการฝากบอกด้วยปาก พระสงฆ์ก็นิมนต์มาจากหลายหมู่บ้าน เพราะพระสงฆ์มีจำนวนน้อยลงไม่พอประกอบพิธีครั้งละ 7 รูปหรือ 9 รูป และมีรัฐและทุนเข้ามาเกี่ยวข้องคือ กลุ่มฌาปนกิจศพสงเคราะห์ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่จะนำเงินสงเคราะห์ศพมามอบให้เฉพาะครอบครัวที่เป็นสมาชิก ธกส. เท่านั้น และไม่สนใจกิจกรรมประเพณีศาสนาและชุมชนชนบท เพราะเป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายให้ ธกส. ได้เงินกู้คืนจากสมาชิกที่ตายครบจำนวนเป็นหลัก นอกจากนี้ชุมชนชนบทที่อยู่ใกล้เมืองมาก ๆ จะมีการผสมการจ้างร้านอาหารมาทำอาหาร หรือการมีบริษัทมาเหมาหาโลงศพ ปราสาท นิมนต์พระ รับ-ส่งพระสงฆ์ และเครื่องขยายเสียง ฯลฯ พร้อมกันจากบริษัทเอกชน แต่วางใน คือ **หมวดแบบวงใน**ยังมีอยู่เป็นพื้นฐานในกิจกรรมทุกอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูก คู่สมรส และพี่น้องยังคงเป็นเจ้าภาพงานศพอยู่เช่นเดิม รัฐและทุนมาเป็นเจ้าภาพแทนไม่ได้

2.1.2 การประกันครอบครัวใหม่ (แต่งงาน)

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันครอบครัวใหม่หรือแต่งงาน สำหรับบุตรหลานของครัวเรือนจัดสำหรับครอบครัวเดิมของทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาว และสำหรับครอบครัวใหม่ของคู่บ่าวสาวเอง เพราะนอกจากครอบครัวเดิมของพ่อแม่จะต้องเสียแรงงานไป 1 คน แล้ว ครอบครัวใหม่ยังต้องการทุนทั้งด้านวัตถุ จิตใจ และความรู้ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตเพื่อการเป็นภรรยาที่ดี และมีบุตรหลานสืบสกุล โดยชุมชนครอบครัวเดิม ชุมชนเครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้านเป็นผู้จัดสวัสดิการในรูปแบบพิธีการแต่งงานและเสียผี โดยไม่ต้องมีทะเบียนสมรสแต่ประการใด

ยุคพึ่งกันเองเมื่อยังมีที่ตั้งไม่ถาวรหรือเริ่มตั้งชุมชนใหม่ ๆ รูปแบบและวิธีการรู้จักเกี่ยวพาราสี และแต่งงานเป็นอย่างเรียบง่าย เมื่อฝ่ายหนุ่มสาวตกลงใจกัน ญาติหรือเฒ่าแก่ฝ่ายชายก็จะมาสู่ขอ และหาวันดีหรือฤกษ์ดีที่ฝ่ายชายจะขนเสื่อผ้ามาอยู่และเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวฝ่ายหญิงโดยไม่มีการจดทะเบียนสมรสประมาณ 1-3 ปี หรือจนกว่าจะมีเขยคนใหม่เข้ามาอยู่เพิ่มอีก 1 คน ซึ่งเป็นช่วงที่คู่สมรสใหม่จะต่างดูใจกันและเตรียมวัสดุบางอย่างสำหรับการสร้างบ้านใหม่ เมื่อถึงเวลาจะต้องแยกบ้านใหม่ ชุมชนญาติและชุมชนเพื่อนบ้านจะลงแขกไปตัด หน่อไม้จากป่ามาสร้างบ้านใหม่ ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 7-10 วัน เพราะเป็นบ้านเล็ก ๆ ใช้วัสดุง่าย ๆ เช่น ไม้ไผ่ หน่อไม้ เป็นต้น

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนถึงปัจจุบัน สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันครอบครัวใหม่ (แต่งงาน) เปลี่ยนรูปแบบและวิธีการไป เนื่องจากชุมชนชนบทมีที่ตั้งถาวร สมาชิกมีมากขึ้น การคมนาคมติดต่อสื่อสารสะดวกขึ้น และการปนหรือรับอิทธิพลด้านต่าง ๆ จากภายนอกชุมชน โดยเฉพาะจากชุมชนเมืองมีมากขึ้น การแต่งงานต้องมีการใช้เงินทองเป็นสินสอดและค่าน้ำนมมากขึ้น ต้องจดทะเบียนสมรส การเลี้ยงฉลองงานมงคลสมรสใหญ่โต มีการช่วยงานแต่งงานเพียง 1 หมวดยุคนี้ แทนการมาช่วยทั้งหมู่บ้านเหมือนยุคพึ่งกันเอง (ยกเว้นญาติและเพื่อนบ้านหรือเพื่อนฝูงที่ต้องมาเป็นหลัก) แต่ชุมชนวงในยังมาร่วมโดยการใส่ซองเงินมาสมทบทั้งหมู่บ้านเหมือนงานศพ โดยในวันพิธีนอกจากจะมีพิธีหั้นผูกข้อมือ อวยพร ของชุมชนญาติมิตรแล้ว อาจมีการแสดงดนตรีและเลี้ยงอาหารแบบโต๊ะจีนแต่เป็นอาหารที่หมวดแม่บ้านช่วยกันทำขึ้นและยืมของใช้จากของให้หน้าหมู่บ้านหรือกลุ่มแม่บ้านรับผิดชอบอยู่โดยจ่ายค่าบำรุงตามความพอใจและฐานะ ในช่วงแรกยังใช้ข้าวเหนียวแบบดั้งเดิม ปัจจุบันมีข้าวสวยและเครื่องต้มตามโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ ขึ้นมาสำหรับแขกต่างถิ่นโดยเฉพาะจากชุมชนเมืองบางส่วน ส่วนเงินที่ได้จากการสมทบในพิธี คู่บ่าวสาวจะนำไปตั้งตัวต่อไป ซึ่งจะเหลือไม่มากหากหักค่าเลี้ยงฉลองซึ่งต้องจ่ายเงินมากในยุคทุนนิยมปัจจุบัน

2.1.3 การประกันการเกิดและเลี้ยงดูบุตร

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันการเกิดและเลี้ยงดูบุตรนี้จัดโดยชุมชนครอบครัวและเครือญาติเป็นหลัก เริ่มตั้งแต่ตั้งครรภ์ คลอด เลี้ยงดูและอบรมบุตรหลานให้เติบโตเป็นคนดีของตระกูลและของชุมชนหมู่บ้านชนบท

ยุคพึ่งกันเองระบบชุมชนครอบครัวและชุมชนเครือญาติจะรับผิดชอบทุกขั้นตอน โดยขั้นตอนท้าย ๆ คือการอบรมสั่งสอนจะมีชุมชนหมู่บ้านและวัดเข้ามาร่วมด้วย เป็นยุคที่ไม่มีการ

ใช้การคุมกำเนิดแต่ละครอบครัวจึงมีบุตรมาก แต่ด้วยการสาธารณสุขที่ยังไม่ก้าวหน้าทำให้มีการตายของทารกสูงเช่นกัน การตั้งครุฑอ่อนฝ่ายหญิงยังคงทำงานให้ครอบครัว เมื่อใกล้คลอดจะหยุดทำงานหนัก การทำคลอดในยุคเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวรยังเป็นหน้าที่ของพ่อแม่หรือสามีของฝ่ายหญิง เมื่อมีที่ตั้งถาวรและมีสมาชิกชุมชนเพิ่มจำนวนมากขึ้น มีการพัฒนาองค์ความรู้และสถาบันหมอดำแยหลายคนกระจายอยู่ตามคุ้มต่าง ๆ ในชุมชนหมู่บ้าน และแบ่งหน้าที่กันทำคลอดตามความใกล้ อยู่บ้านเมื่อมีเหตุการณ์ และความสนิทสนมกับผู้กำลังจะคลอด โดยหมอดำแยเป็นฝ่ายเดินทางมาหาคนเจ็บโดยไม่คิดค่าทำคลอด ที่ถูกเชิญมาเพราะมีคุณสมบัติและความสามารถที่จะทำได้จริง หลังการคลอดประมาณ 1 เดือนแม่เด็กจะอยู่ไฟ โดยมีแม่หรือยายมาช่วยดูแลใกล้ชิด เมื่อเด็กเริ่มโตนั่งสาวฝ่ายหญิงหรือพี่ ๆ ของเด็กที่เกิดมาก่อนจะช่วยดูแล การเลี้ยงดูของแม่เป็นจุลภาครัฐและทุนระดับมหาคมาทำแทนไม่ได้ เช่น สัมผัสและการกล่อมลูกนอนด้วยเพลงที่ออกมาจากจิตวิญญาณที่จริงใจอย่างบริสุทธิ์ของแม่ที่มีต่อลูกต่อนั้น จะเอาเทพบันทึกเสียงแม่ที่เป็นนักร้องแผ่นเสียงทองคำแพงมากมาเปิดแทนเพื่อกล่อมเด็กไม่ได้ เป็นต้น ญาติผู้ใหญ่จะมาทำพิธีผูกข้อมือรับขวัญหลาน เมื่อโตขึ้นปู่ย่าตายายจะช่วยดูแลอีกชั้นหนึ่งร่วมกับน้องสาวฝ่ายหญิงหรือพี่ ๆ ของเด็กเล็กๆ ใน "วันโกน" * เด็ก ๆ จะนั่งล้อมวงรอ หรือเล่นอยู่ใกล้ ๆ ย่า ยาย ป้า หรือแม่ เพื่อรอกินขนมที่ทุกคนครอบครัวจะเตรียมไปถวายพระในวันพระรุ่งขึ้นและทำเผื่อลูกหลานไว้กินด้วย และจะมีโอกาสได้รับการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน ตระกูล ศาสนา และแนวทางการดำเนินชีวิตในวัยต่างๆ พ่อโตขึ้นมาก็ออกไปไรร่วมกับพ่อแม่เรียนรู้ธรรมชาติและการทำงานตามวิถีชนบทจริง ตามพ่อแม่ ปู่ย่าตายายไปวัดได้รับรู้วัฒนธรรม ประเพณี คำสอนของพระสงฆ์ในวิถีชีวิตจริง และเด็กชายเกือบทุกคนในชุมชนจะไปเป็นเด็กวัดเพื่อเตรียมตัวบวชเณร มีเพียงจำนวนน้อยที่ไม่ได้บวชเรียกว่า "คนดิบ" ส่วนคนที่บวชเรียนจะมีโอกาสเรียนหลักธรรมะของศาสนาและหลักในการดำเนินชีวิตของฆราวาส พอสึกออกไปเรียกว่า "น้อยหรือหนาน" และลูกชายบางครอบครัว โดยเฉพาะตระกูลที่มีบรรพบุรุษเป็นพระสงฆ์มาก่อนจะยังคงบวชต่อไป โดยมีครอบครัวของตนคอยดูแลเรื่องอาหารขบขันให้ไม่ขาดเหมือนอยู่บ้านและเป็นโอกาสถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์รูปอื่น ๆ ด้วย จนเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นจึงสึกออกมาเป็นน้อยหรือหนาน ส่วนเด็กหญิงเรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนเย็บปักถักร้อยและการประกอบอาชีพจากการตา ย่า ยาย และครอบครัวตามหลักกุลสตรีแบบชนบท ที่ต้องรักษานวลสงวนตัว ขยันงานบ้านการเรือน และเรียบร้อย

ยุคกึ่งพึ่งตนเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุน มีการส่งเสริมสวัสดิการสังคมด้านการสาธารณสุข มีการส่งเสริมการคุมกำเนิด ครอบครัวจะมีบุตรน้อยลง การแยกโรงเรียนออกจากวัด และทิ้งวัดให้ทำหน้าที่ส่วนเหลือจากระบบโรงเรียนเท่านั้น ประกอบกับการรุกเข้ามาของวิถีการดำเนินชีวิตแบบเมืองที่นิยมวัตถุ เงินทอง การเอากำไรกัน ทำให้การเกิดเริ่มพึ่งพาโรงพยาบาลและสถานอนามัย แต่บางครอบครัวยังคงคลอตามวิธีดั้งเดิมอยู่ และการเลี้ยงดูก็จะมีโรงเรียนเปิดบริการสอน โดยครูและหลักสูตรจากภายนอกตามแบบชุมชนเมือง และต่อมาเปิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอายุ3-5ขวบหรือก่อนวัยเรียนขึ้นมาอีกในชุมชนหมู่บ้าน โดยบางครอบครัวที่มีฐานะทางการเงินดีจะส่งบุตรหลานไปเรียน

ที่โรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษาในเมืองตั้งแต่เล็ก ๆ แต่วางในยังคงทำหน้าที่เป็นหลักในชุมชนครอบครัวชนบท เพราะระบบรัฐและทุนใหญ่และเป็นทางการมากเกินไปที่จะมาขึ้นนำประเด็นจุลภาค เช่น การเลือกคู่ การตั้งครรภ์ การดูแลครรภ์ การนำคนท้องแก่ไปส่งโรงพยาบาล/อนามัย การดูแลเด็กตลอด 24 ชั่วโมง และจนเติบโตใหญ่ การหลับนอน การกิน การแต่งตัว การฝึกพูด ฯลฯ ของเด็ก จึงพบว่าเด็กชุมชนชนบทพูดภาษาถิ่นเป็นมาก่อนเข้าเรียนภาษาไทยกลางในระบบโรงเรียน และใช้ภาษาที่เรียนต่อมาเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่

2.1.4 การประกันการเจ็บป่วยและอุบัติเหตุ

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันการเจ็บป่วยและอุบัติเหตุของสมาชิกในครอบครัวที่เกิดจากความอ่อนแอหรือแก่ชราของสังขารร่างกายและอุบัติเหตุถือว่าเป็นเรื่องของ **กรรมเวรหรือกรรมเก่าหรือเคราะห์กรรม** ที่ตามมาสนองเมื่อหาป่วยไข้จะอุทานว่า **“พันเคราะห์พันกรรมไปที”**

ยุคพึ่งกันเอง ต้องอาศัยการจัดการของชุมชนครอบครัวในการดูแลรักษา และช่วยเหลือเมื่อมีสมาชิกครอบครัวเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ ซึ่งหากเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุนอกบ้าน คนที่พบเห็นจะรีบเข้าไปช่วยกันดูแลและทำการปฐมพยาบาลทันที (แม้ทำงานอยู่ก็จะหยุด) รวมถึงช่วยกันนำส่งบ้าน เกิดเป็นบุญคุณต่อกัน การรักษาอาศัยทั้งคนของชุมชน วัตถุสิ่งของ และด้านจิตใจพร้อมกันไป กิจกรรมจึงเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้อง พระ หมอตุ และปราชญ์ชาวบ้านที่จะช่วยกันแนะนำและรักษา หากเจ็บป่วยในครอบครัวคนที่แข็งแรงเป็นปกติจะเป็นบุคคลแรกที่พบความผิดปกติโดยสำรวจอาการง่าย ๆ เช่น ตัวร้อน เป็นไข้ รับประทานอาหารได้น้อย นกหนกลด ผอม ใจจาม ดื่นทุรนทุราย หรือมีแผล เป็นต้น ยิ่งเป็นโรคเรื้อรังครอบครัวจะรู้อาการก่อนใครและเข้าใจวิธีดูแลรักษาเอาใจใส่มากกว่าคนนอกครอบครัว โดยเฉพาะกับเด็กหรือคนชรา ครอบครัวจะมีองค์ความรู้ในการดูแลเป็นพิเศษ เช่น จัดอาหารรสจืด ๆ และรู้จักการใช้สมุนไพรในการรักษา เช่น ใช้ขมิ้นชันทาท้องเวลาเด็กท้องอืด ให้กินน้ำผสมสลอดเมื่อท้องผูก ให้ต้มน้ำใบบวบเวลาร้อนใน หรือบดใบหญ้าดอกขาวโปะแผลกันเลือดไหล เป็นต้น และตามหมอพื้นบ้านที่เรียกว่า **“พ่อหมอ หรือแม่หมอ”** มาดูและรักษาอาการที่บ้าน โดยไม่ต้องพาคนไข้ที่กำลังลำบากไปหาพ่อหมอหรือแม่หมอ และไม่ต้องจ่ายเงินค่ารักษา และพ่อหมอแม่หมอก็ไม่เรียกร้องค่าตอบแทนเป็นข้าวของเงินทองแต่ประการใดเพราะช่วยเหลือ (ทำงาน) ด้วยจิตใจที่มีความเมตตากรุณา แต่ผู้หายป่วยแล้วจะทำงานเพิ่มผลผลิตส่วนเกินจริงเพื่อมีสิ่งของไปตอบแทนน้ำใจด้วยการไปดำหัวในวันสำคัญทุกปี (ข้าวของเป็นอุปกรณ์หรือสิ่งแทนน้ำใจโดยไม่ให้เงินสด) และชุมชนเครือญาติและเพื่อนฝูงที่ทราบข่าวจะมาเยี่ยมไข้ และแนะนำหมอที่ดีให้และหากเป็นโรคที่รักษายากจะช่วยกันบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดูหมอและเลี้ยงผีเพื่อเสริมกำลังใจ แม้การเจ็บไข้จะรักษาไม่ได้และมีการตายเกิดขึ้นมากก็จะยอมรับความจริง หรือประสบอุบัติเหตุจนหาศพไม่เจอหรือไม่ว่าจะตายด้วยโรคร้าย ก็ยังช่วยทำงานศพให้ทุกคน

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุน ชุมชนหมู่บ้านเพิ่มการอาศัยกิจกรรมวงนอก คือ การไปหาหมอที่สถานอนามัยและโรงพยาบาล และมักเกิดความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ในชุมชนครอบครัวเสมอ เพราะคนรุ่นเก่าจะพึ่งกันเองได้มาก แต่คนรุ่นใหม่จะไม่มีความรู้และ

ประสบการณ์ในการจัดสวัสดิการชุมชนด้านการเจ็บไข้และอุบัติเหตุ เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างแม่ยายกับลูกสะใภ้ที่ดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยของหลาน เป็นต้น ถึงแม้จะมีวงนอกเพิ่มขึ้นมา แต่วงในยังทำหน้าที่หลักในการสำรวจตรวจพบอาการเจ็บป่วย ปฐมพยาบาล พาไปพบแพทย์หรือดูแลกันเอง และดูแลเอาใจใส่ตัวคนไข้ได้ตลอด 24 ชั่วโมง ด้วยความรักเมตตากรุณาห่วงใยต่อกันที่ล้นออกมาจากจิตวิญญาณที่แท้จริง ขณะที่แพทย์มาตรวจโดยถามอาการ สั่งยา และให้ไปจ่ายเงินค่ายา และค่ารักษาเจ็บป่วยในช่วง 5-10 นาทีเท่านั้น ส่วนการผ่าตัดต้องมีญาติอนุญาตถึงจะทำได้

2.1.5 การประกันการพิการและชราภาพ

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันการพิการและชราภาพแก่ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นคนพิการและชราภาพ นอกจากจะเป็นบทบาทโดยตรงของครอบครัวนั้น ๆ เพราะถือว่าเป็นสายเลือดหรือเป็นผู้ให้กำเนิด และมีความตระหนักในจิตวิญญาณว่า“ถ้าเราไม่ดูแลแล้วใครจะดูแล” โดยหลังส่วนเหลือนั้นออกมาจากจิตวิญญาณที่ควบคุมวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ ให้นำออกมาแบ่งปันแจกจ่ายแก่คนพิการและชราภาพ

ยุคพึ่งกันเองชุมชนที่กว้างกว่าชุมชนครอบครัวจะร่วมจัดสวัสดิการอนุเคราะห์ชุมชนแก่คนชราเพราะคนพิการจะเป็นหน้าที่ของครอบครัวดูแลเป็นหลัก และช่วยเหลือหรือผ่อนปรนการร่วมกิจกรรมของชุมชนกลุ่มและหมู่บ้านกับครอบครัวที่มีคนพิการคนเจ็บและชราภาพ รวมถึงการจัดสวัสดิการอนุเคราะห์ชุมชนโดยแบ่งปันสิ่งของและคำหว่านแก่ครอบครัวนั้นตามความเหมาะสม รวมถึงการยอมรับและไม่แสดงความรังเกียจคนพิการในกิจกรรมของชุมชนกลุ่มย่อยและหมู่บ้าน เช่น การยกส้วมอาหารแก่คนไม่สมประกอบที่มาร่วมงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ และช่วยดูแลจัดเก็บไปล้างแทนคนนั้น หรือการให้คนปัญญาอ่อนเล็กน้อย 2 คนแต่งงานกันเพื่อจะได้มีลูกปัญญาดีเกิดมากอยดูแลพ่อแม่ที่ไม่ค่อยสมประกอบ เป็นต้น

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุน มีสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนเข้ามาร่วมจัดการสงเคราะห์แก่คนพิการและคนชรา ในรูปเงินช่วยเหลือ เสื้อผ้า เครื่องกันหนาว และการรักษาโดยไม่คิดเงิน ซึ่งชุมชนชนบทก็ยอมรับแต่ยังคงวงในเอาไว้ โดยเฉพาะส่วนที่วงนอกมองไม่เห็นและไม่ได้จัดให้ เช่น ที่อยู่อาศัย คนเฝ้าหรือดูแลใกล้ชิด และความผูกพันที่มีต่อกัน เป็นต้น โดยชุมชนหมู่บ้านถือว่าเป็นเรื่องของกรรมเวรที่ตามมาชาติใช้กันในชาตินี้ ต้องไถ่ถอนทดแทนทางดีเป็นการสร้างบารมีแก่ตนเองในชาติต่อไป และหากชุมชนครอบครัวจัดสวัสดิการไม่ไหว ชุมชนเครือญาติและชุมชนหมู่บ้านจะเข้ามาสร้างหลักประกันสนับสนุนหรือช่วยเหลือทันทีโดยอัตโนมัติ โดยเฉพาะวัดหรือพระสงฆ์จะช่วยผลิตซ้ำสวัสดิการเชิงศาสนา และจิตใจในเรื่องบุญกุศลและบุญคุณแห่งความเมตตา กรุณา และเอื้ออาทรต่อกันอยู่ตลอดเวลา

2.2 การประกันชุมชนหมู่บ้าน

2.2.1 การมีส่วนร่วมในชุมชนหมู่บ้านและชุมชนเครือข่าย

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันการมีส่วนร่วมในชุมชนหมู่บ้านของชุมชนครอบครัวทั้งหมดในหมู่บ้าน และในชุมชนเครือข่ายชนบทด้วยกัน เกิดจากปัจจัยทั้ง 2 ด้าน คือ 1) ฝ่ายรับเป็น

ชุมชนเปิดและให้อิสระแก่ทุกคนอย่างเสมอภาคที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกและทำกิจกรรมร่วมกันในระดับหมู่บ้านและเครือข่าย และ 2) ฝ่ายต้องการเข้าร่วมก็มีความสมัครใจ โดยอาศัยพันธะที่มีต่อกันทางจิตใจ คือ วัตถุประสงค์ต้องการหนีระบบแบบชุมชนเมือง มีชาติพันธุ์ เครือญาติ ศาสนา ความเชื่อ วิธีการดำเนินชีวิต ฯลฯ ที่คล้ายกันโดยไม่มีการกำหนดเป็นกฎระเบียบบลายลักษณ์อักษร

ยุคฟุ้งกันเองจะผลิตซ้ำการมีส่วนร่วมเชิงจิตวิญญาณซ้อนเข้าไปในการมาอยู่บนที่ตั้งและภูมิโนเวศน์เดียวกัน ทั้งแบบชั่วคราวและเป็นวัฒนธรรมประเพณีหรือฮีต เช่น การฝังรูกเด็กที่โคนเสาบ้าน (เพื่อโตขึ้นและออกไปอยู่ห่างชุมชนจะได้กลับมาเยี่ยมบ้านเกิด) การสืบชะตาบ้าน การเลี้ยงผีบ้าน/ผีเมือง การแห่นางแมว การจัดผ้าป่า/กฐิน การสร้างและใช้สาธารณสมบัติร่วมกัน เช่น วัด ฼าปนกิจสถาน เหมืองฝาย เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นโครงสร้างแนวราบและไม่กำหนดแบบแผนเวลา จำนวนคนเข้าร่วม ไม่กำหนดบทลงโทษคนไม่เข้าร่วมไว้อย่างตายตัวหรือเป็นทางการ เป็นความสัมพันธ์เชิงสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องหรือพึ่งพาธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล ทรัพยากรธรรมชาติ เหตุการณ์พิเศษ (เช่นการมีต้นบุญหรือพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นในชุมชน) เป็นต้น

ยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งฟุ้งรัฐและทุน ชุมชนหมู่บ้านมีโครงสร้างวงนอกเพิ่มขึ้นมา แต่ยังให้อิสระแก่ครอบครัวต่าง ๆ จะเข้าร่วมกิจกรรมเช่นกัน เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่ผสมระหว่างแบบของชุมชนเมืองและชนบทจึงต้องปรับตัว ปรับจิตวิญญาณจึงจะเข้าร่วมได้ และเป็นการเข้าร่วมเพื่อกลับมารับใช้วงในที่เป็นพื้นฐาน เช่น คนที่เกิดและเติบโตในชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองจะถามกันถึงว่า “เป็นคนบ้านไหน หรือ บ้านเกิดอยู่ที่ไหน” ซึ่งแสดงถึงพื้นฐานการมีบ้านเกิดเมืองนอนของตน การประชุมชาวบ้านหรือสภาผู้เฒ่าหมู่บ้านปัจจุบันมีกิจกรรมวงนอกมากขึ้นผู้ร่วมประชุมส่วนใหญ่จะไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นมาก เพราะนอกจากจะเป็นคนละระบบคิดและการปฏิบัติต่างไปจากวงในแล้ว ยังจะเกิดความขัดแย้งกันขึ้นได้ ดังนั้นคนที่แสดงความเห็นจึงเป็นกรรมการกลุ่มวงนอกเพียงไม่กี่คนที่จ้ะรับหน้าที่เป็นประธานหรือกรรมการหลายกลุ่ม

การมีส่วนร่วมในสังคมที่สูงกว่าระดับชุมชนหมู่บ้านที่รัฐมาส่งเสริมในรูปของชุมชนเครือข่าย โดยนำเอากลุ่มวงนอกของหลายกลุ่มจากหลายหมู่บ้านมาเลือกตั้งกรรมการเครือข่ายใหม่ขึ้นมา ตามที่หลายหน่วยงานราชการส่งเสริมก็ยังแสดงวงนอก-วงใน โดยผู้นำแต่ละกลุ่มจะแบ่งกันเป็นประธานตามชื่อเครือข่ายและหน่วยงานที่ลงมาส่งเสริม เช่น เครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่ส่งเสริมโดยหลายหน่วยงาน คือ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมส่งเสริมการเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน โครงการ SIF องค์การพัฒนาเอกชน และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกทั้งหมดในจังหวัดลำพูนจริงอยู่ 6-8 กลุ่มย่อย ประธานเครือข่ายจะสลับกันไปตามประธานกลุ่มย่อย เช่น เครือข่ายของสหกรณ์มีประธานและที่ตั้งสำนักงานที่บ้าน ก. แต่เครือข่ายที่สนับสนุนโดยกรมการพัฒนาชุมชนมีประธานและที่ตั้งสำนักงานที่หมู่บ้าน ข. เป็นต้น เนื่องจากต้องมีสำนักงานที่ขึ้นป้ายของเครือข่ายและมีงบประมาณคนละก้อนตามหน่วยงานสนับสนุนส่งเสริม เวลาออกร้านขายผ้าทอก็แบ่งกันไปและเอาป้ายกลุ่มที่สังกัดไปให้ถูกเท่านั้นเอง ขณะที่วงในครอบครัวส่วนใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านมิได้เป็นสมาชิกกลุ่ม และหลายกลุ่มทอผ้าไม่ได้เป็น

สมาชิกเครือข่าย แดงในแทบทุกครอบครัวยังคงเป็นเครือข่ายผู้ทำนาแบบพื้นบ้าน หรือเป็นศรัทธาหัววัดหรือศรัทธาวัดประจำหมู่บ้าน โดยที่รัฐและทุนไม่ต้องมาส่งเสริมอะไรเลย และรัฐก็มองไม่เห็น

2.2.2 การบริหารชุมชนหมู่บ้าน

สวัสดิการชุมชนเพื่อการบริหารชุมชนหมู่บ้านชนบท มีความรู้กับการเป็นชุมชนหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชนจะแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในที่เปลี่ยนแปลงไป

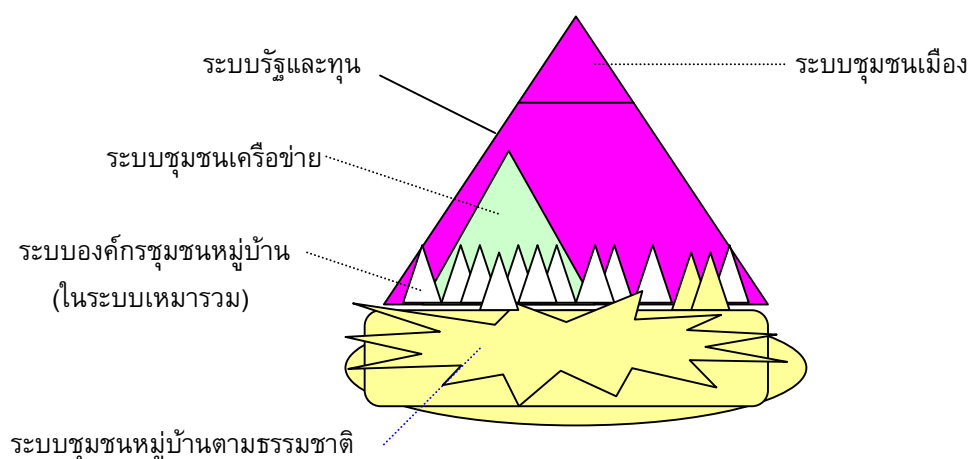
ยุคพึ่งกันเอง ชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลไม่ถูกแทรกแซงด้านการบริหารชุมชนหมู่บ้านจากรัฐศักดินาแบบหัวเมือง การบริหารชุมชนหมู่บ้านจึงเป็นแบบประชาธิปไตยโดยตรง มีผู้นำ ตามธรรมชาติที่ไม่มีคนใดคนหนึ่งมีอำนาจเด็ดขาด เพราะผู้นำผสมกันอยู่ระหว่างผู้นำของระบบเครือญาติ ผู้นำศาสนา ผู้นำด้านภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ รวมถึงระบบผู้อาวุโส ซึ่งเป็นได้เฉพาะตนในชั่วอายุคนหนึ่งคนเท่านั้นไม่มีการสืบทอดแบบกษัตริย์ ผู้นำในกิจกรรมร่วมกันทั้งหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมทางทั้งพิธีกรรมและการสร้างหรือบูรณะวัดและสาธารณสมบัติต่าง ๆ ฯลฯ จะมีการประชุมสภาผู้นำชุมชนหมู่บ้านหรือประชุมชาวบ้าน ซึ่งจะมีตัวแทนของทุกครอบครัวมาร่วมประชุม โดยใช้สถานที่ของวัดหรือบ้านผู้นำธรรมชาติคนใดคนหนึ่งเป็นครั้งไป เนื่องจากมีจำนวนครอบครัวน้อยจึงไม่จำเป็นต้องแบ่งหมวดหรือกลุ่มย่อย เพราะกลุ่มบริหาร กลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มสวัสดิการ กลุ่มวัฒนธรรม ฯลฯ จะซ้อนทับกันได้เกือบพอดี ซึ่งเป็นการบริหารที่มีศักยภาพที่โปร่งใส ไม่กักตุน และหากมีผู้นำเชิงบริหารมีมาก ๆ จนประกันการคอร์รัปชันได้แน่นอน เช่น กรณีที่นำโดยครูบาศรีวิชัยและกลุ่มผู้นำทางโลกที่เป็นลูกศิษย์ก็จะแสดงศักยภาพของการบริหารตามกระบวนการธัมมิกสังคมที่สามารถระดมคน ทรัพยากร ความรู้ ทักษะ และความศรัทธาได้มากมายมาสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนและ สวัสดิการชุมชนเครือข่ายที่มีอาณาเขตกว้างกว่าชุมชนหมู่บ้าน จนข้ามเขตแดนการปกครอง เขตแดนของรัฐ และพรมแดนของปถุชนมาแล้ว ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับยุคนี้ที่นำโดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน หลวงพ่อคุณ สมณะโพธิรักษ์ หลวงพ่อanan และนำโดยชมราวาส เช่น พ่อประยงค์ รัตนรงค์ที่จังหวัดสงขลา เป็นต้น

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจหรือแบบเหมารวมถึงปัจจุบันรัฐไม่ได้อยู่เป็นกลางเพื่อบริหารการจัดสรรอำนาจและทรัพยากรแก่ทั้ง 2 ระบบ คือ ระบบชุมชนเมืองกับระบบชุมชนชนบทอย่างเสมอภาค แต่ไปร่วมกับระบบทุนหรือชุมชนเมือง และเหมารวบระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเข้าไปเป็นส่วนขอบนอกของระบบรับและทุนที่เป็นศูนย์กลางพยายามแผ่อิทธิพลของความเชื่อ และ วัฒนธรรมการบริหารแบบเหมารวมเชิงอำนาจนิยมที่ไม่มีหลักประกันการคอร์รัปชันที่แน่นอนได้เข้ามาในชุมชนชนบทโดยอาศัยกฎหมาย เจ้าหน้าที่ และนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาชุมชนชนบท โดยการเข้ามาจัดตั้งผู้นำและองค์กรตามแนวคิดแบบเหมารวม เกิดผู้นำรูปแบบต่าง ๆ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำสตรี ผู้นำเยาวชน ผู้นำกลุ่มอาชีพ เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างวงในของชุมชนหมู่บ้านยอมทำตามแบบอหิงสา และเป็นการเลือกสิ่งที่ดีที่สุดอันดับสอง โดยให้ผู้นำที่รัฐมาจัดตั้งอยู่วงนอกของโครงสร้างการบริหารชุมชนหมู่บ้านโดยรวม เพื่อทำหน้าที่ 2 อย่าง คือ 1) เพื่อพัฒนาตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของภายนอก และ 2) เพื่อ

ประยุกต์สิ่งดีบางส่วนมารับใช้วงใน แต่ท้ายที่สุดผลประโยชน์กลับตกอยู่กับชุมชนเมืองไปด้วย ในรูปการขูดคนและนำทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ ไม้ แร่ธาตุ พืช ผัก ผลไม้ต่าง ๆ หรือภาษี เป็นต้น แสดงว่าโครงสร้างการบริหารชุมชนหมู่บ้านชนบทวงนอกทั่วประเทศบริหารงานเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนแก่ชุมชนเมืองหรือรัฐและทุนที่พึ่งตนเองไม่ได้ด้วย

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจถึงปัจจุบัน รัฐพยายามส่งเสริมองค์กรเครือข่ายจากองค์กรชุมชนที่เคยมาจัดตั้งไว้แต่ไม่สามารถมีกิจกรรมครอบคลุมวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบทได้ เพราะมีโครงสร้าง-หน้าที่และจิตวิญญาณแบบอำนาจนิยมหรือเหมารวมที่แบ่งอำนาจเป็นองค์กรที่มีลำดับชั้นของอำนาจแตกต่างกับพื้นฐานที่มีอยู่ ตัวแสดงในแผนภาพที่ 18 ทั้งที่วงในและ

แผนภาพที่ 18 เปรียบเทียบการมองระบบชุมชนหมู่บ้านแบบเหมารวมกับธรรมชาติที่เป็นจริง

ธรรมชาติของระบบบริหารชุมชนชนบทแบบไม่เป็นทางการแบบแนวราบที่มีรูปแบบไม่ใช่แค่รูปสามเหลี่ยมแบบองค์กรเท่านั้น แต่ยังมีผู้นำตามธรรมชาติที่อาจเป็นผู้มีบารมี ผู้เสียสละ และรับใช้หรือนำการบริหารเพื่อจัดเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนระดับต่างๆ ได้จริงมาตลอด

การจัดการวงในที่เป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านจะอยู่ในรูปการแบ่งหมวด ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนหมู่บ้าน บางหมู่บ้านแบ่งตามกลุ่มสตรี พ่อบ้าน เยาวชน เป็นต้น และผสมผสานเงื่อนไขของภูมิประเทศที่มีกลุ่มครอบครัวเป็นกลุ่ม ๆ ห่างจากกันและระบบเครือญาติด้วย และการประชุมสภาผู้นำหมู่บ้านจะเกิดขึ้นเสมอในกรณีที่มีการพัฒนาวงนอก ซึ่งนำโดยผู้นำที่รัฐมาจัดตั้งจะจัดกิจกรรมที่กระทบวงใน เช่น การสร้างสิ่งก่อสร้างเป็นของชุมชนหมู่บ้าน เช่น ประปา หมู่บ้าน สะพาน ศาลา วัด รวมถึงการปรับปรุง รื้อถอนต้นไม้ใหญ่หรือโบราณสถานของหมู่บ้านหรือของวัด ซึ่งการถ่วงดุลหรือต่อรองนี้จะมองแทบไม่ออกเพราะจะเป็นหนึ่งในหลายวาระในการประชุมชาวบ้าน และเรื่องวงนอกจะหวือหวากว่าเรื่องของวงในที่มีแต่ตั้งรับและยอมตามเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งที่โครงสร้างเสียสมดุลไปทางโครงสร้างวงนอกมาก โครงสร้างวงในก็จะแสดงศักยภาพออกมาเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งแกร่งแก่แก่นแท้ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น การประชุมขอมติจะนำประเด็นใหม่ๆ แบบของวงในเข้ามาเป็นวิถีชีวิตของชุมชน

ชนหมู่บ้านบ้านเพิ่มเติม เช่นประเพณีแห่ไม้ค้ำสะหรี การสรงน้ำพระธาตุวัด การแห่รูปเหมือนครุบา ศรีวิชัย และการดหัวเจ้าคณะตำบลของชุมชนบ้านปางเมื่อ 5-6 ปีที่ผ่านมา เป็นต้น

2.2.3 สิทธิความเป็นชุมชนชนบท

สวัสดิการชุมชนเพื่อผลิตซ้ำและบ่งบอกถึงสิทธิความเป็นชุมชนชนบทว่าเป็นอีกระบบหนึ่งและแตกต่างจากระบบชุมชนเมืองหรือรัฐและทุน และแสดงว่าชุมชนหมู่บ้านชนบทคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยไม่ได้อยู่เพื่อรอหรือตั้งความหวังว่าจะเปลี่ยนเป็นชุมชนเมือง การยอมรับระบบชุมชนเมืองที่นำโดยรัฐและทุนแบบอหิงสาบนพื้นฐานจากแก่นแท้ของความเป็นชุมชนชนบทโดยถอยร่นแก่นแท้มาจำกัดอยู่ที่โครงสร้างวงใน เพราะมีที่ตั้งถาวรจึงยอมที่จะเป็นฝ่ายถูกกระทำและมีทางเลือกเพียงสิ่งที่ดีที่สุดลำดับสองมาตลอด เนื่องจากเงื่อนไขของรัฐที่ไปเข้าข้างชุมชนเมือง ชุมชนชนบทวงใน นิยามสิทธิชุมชนและสิทธิความเป็นชุมชนชนบทด้วยการใช้คำว่า “คนเมือง” “หมู่เฮา” หรือเผ่าพันธุ์นั้นๆ เสมอมา ซึ่งนอกจากจะแสดงถึงสิทธิชุมชนตามชาติพันธุ์ ถิ่นเกิด ที่ตั้ง และยังหมายถึงวิถีชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยกันมาเป็นชุมชนจุลภาคแค่ชุมชนหมู่บ้าน ไม่รวมตัวเป็นชุมชนตำบลหรืออำเภอเชิงการปกครองทั้งที่กลุ่มชุมชนตำบลแม่ตืนและตำบลศรีวิชัยเป็นชุมชนหมู่บ้าน 19 หมู่บ้านที่มีชุมชนแม่เดียวกัน และในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาไม่เคยมีชุมชนชนบทหมู่บ้านชนบทที่ไหนประชุมกันและมีมติให้อพยพทั้งชุมชนหมู่บ้านเข้าไปอยู่เขตเทศบาลหรือเขตเมืองทั้งหมู่บ้านมาก่อน มีแต่การอพยพเป็นกลุ่มครอบครัวไปตั้งหมู่บ้านชนบทใหม่เท่านั้น ดังจะพบว่าหมู่บ้านชื่อ “บ้านสามหลง” ในหลายอำเภอของประเทศไทย และการอพยพเข้าไปอยู่เมืองของคนชนบทที่ผ่านมาเป็นเพียงสมาชิกบางคนของครอบครัวหรือผู้ที่เคยมีประสบการณ์ตอนเป็นโสดในเขตเมืองมาก่อนเท่านั้น

ยุคพึ่งกันเองเพื่อแลกกับสิทธิความเป็นชุมชนชนบท ชุมชนหมู่บ้านชนบทจึงจำเป็นต้องอพยพเพื่อหลบหนีสงครามและการกวาดต้อนของชุมชนหัวเมืองออกไปอยู่ตามป่าเขาห่างไกล ยิ่งเป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ยอมกระทั้วไปอยู่บนเขาและไหล่เขาที่ไม่มีตลาด และความสะดวกใด ๆ มาจนถึงปัจจุบัน เช่น สิทธิที่เลือกเองโดยสมัครใจและตั้งบนการพึ่งพาอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นนิเวศน์ชุมชนนั้นได้เอง ตามวัตถุประสงค์ของการเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบท คือ การหนีเมืองหรือหันหลังให้เมือง แต่หันหน้าเข้าหาป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นที่เป็นมิตรแท้

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุน รัฐและทุนเป็นฝ่ายรุกเข้าไปหาชุมชนชนบท โดยใช้นโยบายสาธารณะเป็นกลไก เช่น การตัดถนน ส่งเจ้าหน้าที่มาทำงาน หรือออกกฎหมายบังคับ ฯลฯ เข้าไปหาชุมชนชนบทที่มีที่ตั้งถาวรและไม่มีพื้นที่มากพอที่จะอพยพไปตั้งชุมชนหมู่บ้านใหม่ได้อีกต่อไป และประกาศเขตเมืองกับเขตชนบทเพิ่มขึ้นทุกปี ตัวอย่างสิทธิชุมชนวงในที่แสดงออกมาบางครั้ง เช่น การไล่พระสงฆ์หรือครูที่ทำผิดศีลธรรม หรือการเดินขบวนต่อต้านการเข้ามาตั้งโรงงาน ขุดดินและบดหินในเขตชุมชนหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งอาจทำไม่ได้หากนายทุนบางคนมีอิทธิพลมาก ชุมชนหมู่บ้านจึงเป็นฝ่ายรับและไม่มีทางเลือกอย่างสมบูรณ์มาตลอดประวัติศาสตร์ความเป็นชุมชนชนบท

ตั้งแต่มีรัฐชาติและจิตวิญญาณแห่งการปกครองของรัฐและทุน แม้เข้าสู่ยุคที่รัฐและทุนแบบกระจายอำนาจและรัฐธรรมนูญปี 2540 มาตรา 26 กำหนดให้รัฐหรือศาลจะตีความกฎหมายต้องคำนึงถึงหลักสิทธิ เสรีภาพของชุมชน และมาตรา 56 เปิดโอกาสให้ชุมชนชนบทสามารถมีส่วนร่วมและอาศัยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตของตนเองในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาดตนเองได้ก็ตาม รัฐและทุนที่เคยเข้ามาจัดตั้งองค์กร ชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นโครงสร้างวงนอกที่ไม่ใช้แก่นแท้ที่จะแสดงออกถึงสิทธิชุมชนหมู่บ้านชนบทจริงเหมือนวงในที่รัฐและทุนมองไม่ออก แต่ในบริบทสมัยใหม่ เช่นนี้สวัสดิการชุมชนด้านสิทธิความเป็นชุมชนชนบทจะเกิดผลสมบูรณ์ที่เป็นจริงได้ ต้องอาศัยนโยบายสาธารณะที่ให้สิทธิชุมชนหมู่บ้านจริง ๆ และรัฐก็จะกลายเป็น **ธรรมรัฐ** ที่แยกเป็นกลางและคอยสร้างความเป็นธรรมแก่ทั้งระบบชุมชนชนบทกับระบบชุมชนเมือง เมื่อนั้นชุมชนชนบทจึงจะได้รับสิทธิชุมชนที่จะสามารถรับหรือปฏิเสธ และประยุกต์นโยบายสาธารณะการพัฒนาของรัฐได้ตามสิทธิที่พึงได้ ไม่ตกเป็นฝ่ายถูกระงับด้านเดียวและเลือกได้เพียงทางเลือกที่ดีที่สุดลำดับสองอีกต่อไป

2.3 การประกันสิ่งแวดล้อมชุมชน

2.3.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

สวัสดิการชุมชนเพื่อการประกันทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ ดิน น้ำ และอากาศ เกิดขึ้นจากผลผลิตของกระบวนการทางเศรษฐกิจชุมชนที่สร้างจิตวิญญาณของการยอมรับกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมนุษย์ กฎเกณฑ์ในตัวมนุษย์ ระหว่างกลุ่มมนุษย์ และมนุษย์กับสัตว์อื่น ซึ่งแสดงสวัสดิการชุมชนเป็นทิศทางเดียวกันไม่ว่าจะเป็นชุมชนระดับและมิติใด โดยชุมชนหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะต้องเลือกและมีสิ่งแวดล้อมภายนอกจำนวนหนึ่งที่จัดการเองได้

ยุคพึ่งตนเอง ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีอิสระที่จะเลือกที่ตั้งใกล้ทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนจัดการได้ เพราะยังไม่มีรัฐชาติชุมชนหมู่บ้านจึงมีความเชื่อ วิถีชีวิตและการปฏิบัติจริงที่ส่งเสริมต่อการประพฤติปฏิบัติของชุมชนในเชิงอยู่ร่วมกันและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ทุกอย่างโดยไม่ทำลายล้างจนเสียหายและแก้ไขคืนไม่ได้ ป่า ดินน้ำ อากาศ และสัตว์ป่า ฯลฯ ยังคงอุดมสมบูรณ์มานานหลายพันหลายหมื่นปีและให้ประโยชน์แก่ชุมชนมนุษย์ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุน โครงสร้างวงนอกบางส่วนร่วมมือกับปัจจัยภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการไม่ได้ คือ บริษัทของนายห้างฝรั่ง* ตัดไม้ใหญ่รอบชุมชนหมู่บ้านและทั่วภาคเหนือหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง พ.ศ. 2398 ทำให้เกิดความสะดวกลงในการหลั่งถางพงเพื่อขยายที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย มีถนนหลวงผ่านและมีนายทุนจากภายนอกและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วนร่วมกันค้าไม้เถื่อนผสมไปกับไม้ที่ถูกตัดตามกฎหมาย และเข้มข้นมากในปี พ.ศ. 2515 จนป่าแทบจะไม่เหลือไม้โต ๆ ต่อมาถูกซ้ำเติมด้วยกลุ่มนายทุนที่เข้ามาซื้อที่ดินทำให้เกิดจากการหักล้างถางพงของคนในชุมชนบางกลุ่มที่ทำเพื่อขายต่อแก่นายทุนภายนอก โดยอาศัยเครื่องจักรกลจากภายนอกที่เข้ามารับจ้างอย่างผิดกฎหมายในป่าและในชุมชนห่างไกลจากอำนาจรัฐที่ตั้งอยู่ในเมือง

* นายทุนบริษัทประเทศอังกฤษที่เข้ามาตัดไม้รอบชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนไม่สนใจเชื่อเป็นทางการ แต่เรียกรวมๆเช่นนี้

การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินโดยเอาชุมชนหมู่บ้านเป็นข้ออ้าง จนน้ำในลำห้วยแห้งลงและมีไหลเพียงฤดูฝน ซึ่งรัฐก็ตามแก้ปัญหาโดยการขุดสระ เจาะบ่อบาดาล ทำฝายคอนกรีตเสริมเหล็ก เช่น ในแม่น้ำลี้ถึ่เกือบทุกหมู่บ้าน หรือประมาณ 5-10 กิโลเมตร ประกอบกับการขยายพื้นที่ทำกินขนาดใหญ่ การส่งเสริมการผลิตส่วนเกินจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ชยะที่เป็นเศษแก้ว โลหะ พลาสติก และสารเคมีอันตรายเริ่มมีมากขึ้นในชุมชน จนต้องเริ่มมีการจัดการของรัฐบาล รัฐบาลท้องถิ่น (อบต. และกม.) เพิ่มขึ้นพร้อมกับปัญหาทางด้านสังคมอื่น ที่ออกไปจากชุมชนเมือง เช่น โรคนิ่ว ยาบ้า ตัดไม้ทำลายป่า การพนัน โสเภณี หนี้สิน และวัฒนธรรมนิยมวัตถุ เป็นต้น

ขณะที่โครงสร้างวงในตามแบบของชุมชนชนบทยังทำหน้าที่เรื่อยมา กล่าวคือ การจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งจะต้องขอสูมาหรือปู่จา (ขอขมาหรือบูชา) ธรรมชาติทุกครั้งและทุกปีตามความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนเรื่อง “ท้าวทั้ง 4” ซึ่งหมายถึง ธรรมชาติทั้ง 6 ทิศ คือ ตะวันออก ตก เหนือ ใต้ ทิศเบื้องบน (เทวดาหรืออากาศ แสงแดด และลม) และทิศเบื้องล่าง (เจ้าแม่ธรณี คือ ดินและน้ำ) การเริ่มเรียนรู้จะอนุรักษ์ป่าด้วยวิธีป่าชุมชน จากชุมชนชนบทอื่นและช่องทางนโยบายสาธารณะของรัฐเปิดให้ ต้องอาศัยการอนุญาตและยอมรับจากรัฐก่อน รวมถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมที่พึงพิงธรรมชาติ เช่น การสร้างบ้านที่ยกใต้ถุนสูงเพื่อลมพัดผ่านสบาย การปลูกพืชยืนต้นเลียนแบบต้นไม้ในป่าเพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติที่ชุมชนจัดการเองตลอดเวลาและลดทั้งต้นทุนการผลิตเพราะเก็บผลได้นานหลายสิบปี และวัฒนธรรมการออกป่าหรือหาของป่าหน้าแล้งเพื่อหลบอากาศร้อนในชุมชนเนื่องจากไม่มีต้นไม้ใหญ่จำนวนมาก และความแออัดของบ้านเรือนอันเกิดจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัว อาจเรียกวธีจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแบบวงในของชุมชนเป็นแบบจัดการโดยไม่จัดการ แต่กระทำได้จำกัดลง เพราะปัจจัยภายนอกที่ชุมชนจัดการไม่ได้เข้ามาส่งเสริมวงนอกมีผลประโยชน์ทางวัตถุเงินทองและอำนาจรุนแรงและจับต้องได้ด้วยมือ และนโยบายสาธารณะเชิงเศรษฐกิจแบบทุนสนับสนุนอยู่ จึงเกินกว่าวิธีการวงในจะทดแทนได้หมด เพราะโครงสร้างวงในมีทางเลือกน้อยในสังคมปัจจุบัน

2.3.2 สาธารณสมบัติ

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันสาธารณสมบัติหรือของหน้าหมู่บ้านของชุมชนชนบททุกระดับอยู่ในจิตวิญญาณ ความเชื่อ ที่ได้มาจากหลักคำสอนของพุทธศาสนา เช่น ที่ดินของครอบครัวที่ได้มาจากธรรมชาติจากการหักล้างทางพงของบรรพบุรุษจะไม่มีใครยึดมันเอาไว้ได้หลังจากตายจึงไม่ขายต่อ แต่จะส่งมอบต่อเป็นมรดกไปยังลูกหลานเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ยุคพึ่งกันเอง สวัสดิการเพื่อประกันของหน้าหมู่บ้านเป็นวัตถุที่เป็น 1 ใน 4 ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความยั่งยืนของศาสนาที่มี 4 อย่าง คือ ศาสนาวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม และศาสนพิธี ที่ล้วนเป็นปัจจัยแห่งความยั่งยืนของชุมชนชนบทจากการใช้ดำเนินชีวิตตามแนวทางของพุทธศาสนาที่เห็นว่ามวลมนุษย์ทุกคนและธรรมชาติทั้งหมดที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ เป็นสิ่งเกิดขึ้นแล้ว ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายดับไป (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ในชุมชนหมู่บ้านชนบทแล้วยังมีและใช้คู่กันมาถึงปัจจุบัน คือ 1) วัตถุ เช่น ถนน แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ฝาย วัด ฌาปนกิจสถาน ศาลา

กลางบ้าน ลานหมู่บ้าน ศาลเจ้าที่ เสาหลักบ้าน เครื่องครัว 2) บุคคล เช่น พระสงฆ์ มรรคทายก ผู้นำตามธรรมชาติ แก้วฝี 3) วัฒนธรรม เช่น ความเชื่อ ความศรัทธาในแนวทางของพุทธศาสนา ร่วมกัน รวมถึงพิธีกรรม ประเพณี ฮีต การบริหารทรัพยากรในระบบนิเวศชุมชน ฯลฯ แต่ถนนหนทางเป็นทางเท้าที่ใช้ลัดเลาะไปกับธรรมชาติของสภาพภูมิศาสตร์ มีเครื่องครัวของชุมชนและเครื่องนอนของวัดหรือของชุมชนที่หมู่บ้านช่วยกันจัดหามาโดยการจัดปอยหลวง กฐิน ผ้าป่า เป็นต้น พระสงฆ์ยังมีการบวชและดูแลอุปฐากสมเ้าเสมอโดยแบ่งหมวดวัดขึ้นมาสืบสนุน ส่วนพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาก็ยังลงไปในชีวิตวิญญาน และแสดงออกมาในรูปวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และฮีต เป็นต้น

ส่วนวงนอกที่เริ่มมีตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐ และทุนจนถึงปัจจุบันนั้นที่รัฐมาสร้างให้ เช่น ถนนหลวง ไฟฟ้า ประปา ฝาย น้ำล้นคอนกรีตเสริมเหล็ก ฉางข้าง สถานีอนามัย ที่พักริมทาง โรงเรียน โรงเลี้ยงหม่อน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำนักงานกลุ่ม ที่พักริมทาง ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นแบบชุมชนเมือง ซึ่งชุมชนชนบทประยุกต์ และเลือกรับมาใช้ประโยชน์ร่วมกับวงในที่มีอยู่เดิม แต่รัฐนิยมและส่งเสริมในรูปสัญลักษณ์มิใช่โดยเนื้อหาสาระและจิตวิญญาณ เช่น การแยกโรงเรียนออกจากวัด หรือการส่งเสริมพุทธศาสนา ในปี พ.ศ. 2528 โดยสร้างพระพุทธรูปหน้าเสาธง หรือประตูรั้วโรงเรียน แทนที่จะส่งเสริมวัดจริงที่มีอยู่ภายในให้ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ในบริบทสังคมยุคใหม่ ซึ่งทำให้สถาบันพุทธศาสนาวงในอ่อนแอและสับสนยิ่งขึ้นในหมู่คนรุ่นปีเกิดหลัง ๆ ทั่วประเทศ

2.3.3 วัฒนธรรม และประเพณี

สวัสดิการชุมชนเพื่อประกันศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี หรือศาสนาพิธี และหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตามวิสัยของฆราวาส ในฐานะของชุมชนอุปาสก-อุบาสิกา ที่เป็น 2 ใน 4 ศาสนบุคคล* ที่จะบำรุงปัจจัยแห่งความยั่งยืนของศาสนาที่เป็นนามธรรม

ยุคพึ่งกันเอง ชุมชนจะจัดควบคู่ไปกับสวัสดิการชุมชนด้านวัตถุและจิตใจที่เป็นปัจจัยแห่งการดำเนินชีวิตของฆราวาส และเป็นสิ่งที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทและชุมชนชนบทระดับต่าง ๆ ใช้เป็นศูนย์กลางและหลักในการดำเนินชีวิต ตามการประพฤติปฏิบัติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ละทิ้งวัตถุ นอกกายที่สามารถควบคุมได้ในฐานะกลุ่มผู้ปกครองตามแบบชุมชนเมืองมาเรียนรู้และยอมรับการอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติหรือสังขาร และนำหลักการดำรงชีวิตอย่างสันโดษภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติที่ใกล้เคียงกับวิถีของชุมชนชนบทด้านวัตถุ** หรือฆราวาสซึ่งเป็นหลักธรรมชาตินิยมหรือมนุษยนิยมในรูปวัฒนธรรมและประเพณี เช่น ศิลปะ การแสดง ภาษาพูด ภาษาเขียน ดนตรี วิถีการดำเนินชีวิต การรักษาศีล 5 ศีล 8 และปฏิบัติเบญจธรรม เป็นต้น ซึ่งจะมีประเพณีและฮีตประกอบตามช่วงเวลาหมุนเป็นรอบ (วัฏฏะ) ที่เปลี่ยนแปลงในรอบ 1 ปี และ 1 รอบชีวิตมนุษย์

* ศาสนบุคคล 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

** แต่ด้านปัญญาก้าวหน้ากว่าการดำรงชีวิต โดยธรรมะหรือองค์ความรู้ดังกล่าวนอกจากเป็นหลักของอริยบุคคลระดับสูง 2 ขั้นสุดท้าย คือ อนาคามีและอรหันต์แล้ว ยังมีส่วนสำหรับอริยบุคคล 2 ขั้นแรก คือ โสทธานและกสิทาคามี

ยุคกึ่งพัฒนาตนเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนมาถึงปัจจุบัน มีการหลั่งไหลเข้ามาของแนวความคิด วัฒนธรรม และประเพณีแบบชุมชนเมืองและสังคมตะวันตกมีมาก ชุมชนชนบทต้องมีสวัสดิการชุมชนเพื่อประกันศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี ที่วังในโดยวงนอกมีวัฒนธรรมประเพณีผสมผสานกับวัฒนธรรมและประเพณีที่เอารัดเอาเปรียบกัน แข่งขัน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นปีเกิดหลัง ๆ จนวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างต้องเลิกละไป เช่น การแต่งกายด้วยผ้าทอมือ การเล่นกีฬาพื้นบ้านบางอย่าง การแสดงฟ้อนรำ การเล่นดนตรีพื้นเมือง เป็นต้น และบางอย่างต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น การทำบุญฟังเทศน์ที่วัดก็ไปเฉพาะวันพระที่สำคัญ ๆ แทนการไปทุกขึ้นและแรม 8 และ 15 ค่ำ การบวชเรียนเปลี่ยนเป็นบวชก่อนแต่งงานหรือบวชตามประเพณีมิใช่บวชเพื่อศึกษาหลักธรรมเพื่อการหลุดพ้น ประเพณีปอยหลวงของชุมชนเครือข่ายห้วยจระเข้มันเปลี่ยนมากชุมชน หมู่บ้านจึงปรับปรุงเป็นการเว้นระยะเวลาระหว่างการจัดให้ห่างออกไปหรือจัดย่อ ๆ เฉพาะบางครอบครัวที่มีฐานะดี และมาจัดในหมู่บ้านแทนจะเน้นจัดร่วมกันทั้งชุมชนที่วัดอย่างอดีต และที่สำคัญ คือ การสร้างประเพณีใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน เพื่อได้ตอบกับการสูญเสียวงนอกไปมาก เช่น การเริ่มประเพณีแห่ไม้สะหรี หรือแห่รูปเหมือนครูบาศรีวิชัยในวันสงกรานต์ให้คนทั้งอำเภอได้สรงน้ำ ประเพณีสรงน้ำพระธาตุวัดบ้านปางประจำปี และพิธีดำหัวเจ้าคณะตำบล ฯลฯ ท่ามกลางกระแสวัตถุนิยมจากภายนอกที่มากกระทบรุนแรง โดยเรียนรู้จากชุมชนชนบทอื่น ๆ ที่ทำมาก่อนและนำมาประยุกต์กับวังในให้เหมาะสมกับชุมชนตนเอง จึงอาจสรุปได้ว่าผลกระทบของศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีต่อชุมชนชนบท คือ การผลิตซ้ำและการดำรงอยู่ของความเป็นชุมชนชนบทในจิตวิญญาณแบบ ธรรมชาติของชุมชนที่ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิต ที่ตั้ง ระบบนิเวศน์ และระบบคุณค่าตามแนวทางของพุทธศาสนา และการเลือกระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนที่กลับมาประกันศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี โดยความสมัครใจไม่อาศัยการโฆษณากระตุ้นความอยาก สื่อสารด้วยวิถีการบอกบุญที่จะมาร่วมกันในระดับที่สูงและละเอียดกว่าสวัสดิการด้านวัตถุอื่น

3. สวัสดิการชุมชนจากกระบวนแจกจ่าย/บริโภคของเศรษฐกิจชุมชน :

การอนุเคราะห์ชุมชน

สวัสดิการชุมชนด้านการอนุเคราะห์ชุมชนนี้เป็นสวัสดิการแบบให้เปล่าทั้งด้านวัตถุ จิตใจ และคุณธรรมที่อยู่เหนือการยึดถือวัตถุ ทำให้จิตใจเกิดการหยั่งรู้ว่าสรรพสิ่งในจักรวาลเป็นส่วนหนึ่งในกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทแต่ละระดับที่เป็นตัวแสดงที่อยู่ในสภาวะที่สมดุลหรือแข็งแรงตามวิถีชุมชนฆราวาสที่จัดสวัสดิการชุมชนเพื่อบุคคลหรือกลุ่มชุมชนที่อ่อนแอกว่าหรือหลุดจากวิถีชุมชน ฆราวาส ดังนั้นคำว่าอ่อนแอในที่นี้จึงมี 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ไม่อยู่ในวิสัยของฆราวาสเพราะเสียสละตัวเองเพื่อพัฒนาปัญญาความรู้ทั้งชั่วคราว และถาวร และกลุ่มที่อ่อนแอและสัตว์เพราะมีความบกพร่องทั้งด้านเงื่อนไข และธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนระดับชุมชนสิ่งมีชีวิตในโลกที่เกี่ยวข้องกันอย่างเสมอภาค เป็นวัฒนธรรมการจัดการหรือบริหารที่เกิดจากพื้นฐานภูมิปัญญาของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้จำนวนหนึ่งให้

เกิดความสมดุลในระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนแก่มนุษย์ สัตว์ และสิ่งรอบข้างเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เมื่อแบ่งตามตัวแสดงที่รับผลแล้ว กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนจะให้ผลผลิตแก่สวัสดิการชุมชนด้านการอนุเคราะห์ชุมชนเชิงรับ-รุก 4 ประเภท คือ

3.1 การถวายทาน

สวัสดิการชุมชนเพื่ออนุเคราะห์ชุมชนโดยการถวายทานนั้นเกิดจากความสมัครใจของชุมชนครอบครัวจำนวนหนึ่งหรือหลายชุมชนครอบครัวที่จัดสวัสดิการแต่พระภิกษุสงฆ์และนักบวชที่สละตนเองไปบำเพ็ญเพียรในชุมชนสังฆะหรือชุมชนนักบวชในวัดประจำชุมชนหมู่บ้านตามวัฒนธรรมและประเพณีที่ไม่อาจประกอบกิจการงานตามแบบฆราวาสได้ แต่ศึกษาหาปัญญา (ไม่ใช่แค่ความรู้) มีสิ่งสอนฆราวาสในชุมชนหมู่บ้านต่อไป ดังเช่นที่ครูบาศรีวิชัยเคยทำ

ยุคฟังกินเองนั้นจะอยู่ในรูปของการจัดการบวชเรียนร่วมกันแก่กุลบุตรหลายๆ ครอบครัวที่มีบุตรชายเข้าสู่วัยบวชเรียนหรือตอนยังเข้าสู่วัยรุ่นของทั้งชุมชนหมู่บ้าน และทำบุญตักบาตรตอนเช้าและถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ (เมื่อค่าพระสงฆ์จะไม่เงิน) โดยสิ่งที่ถวาย คือ ปัจจัยแห่งการยังชีพที่มีทั้งอาหารและของใช้จำเป็นในการดำรงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนโดยถือว่าการถวายทานนี้เป็นสวัสดิการที่มอบแก่กลุ่มบุคคลที่มีบารมีสะสมตัวมาจากชาติปางก่อนๆ จึงมีเนตรขำบารมี (เห็นคุณค่าของการออกบวชได้ง่ายกว่าคนทั่วไป) ในชาตินี้ภูมิธรรมและสติปัญญาสูงกว่าฆราวาสและมีคุณค่าต่อการสั่งสอนอบรมเพื่อผลิตซ้ำจิตวิญญาณแห่งความเป็นชุมชนและศูนย์กลางของชุมชนอย่างหนึ่ง ซึ่งในคำกล่าวถวายเป็นภาษาบาลีที่ถอดเป็นภาษาไทยภาคกลางได้ว่า “ข้าฯ แต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวาย ภัตตาหารอีกทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหารอีกทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขของข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ” ซึ่งจะเห็นว่า

1. พระภิกษุสงฆ์ในมุมมองของชุมชนหมู่บ้านชนบทนั้นเป็นผู้เจริญกว่าฆราวาส จึงใช้คำว่า “น้อมถวาย”

2. เป็นกิจของชุมชนทำร่วมกัน จึงใช้คำว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย”

3. วัตถุประสงค์เพื่อสิ่งที่เป็นจริงทางจิตใจ คือ “ความสุข” และเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิด “ประโยชน์” ในการดำรงชีวิตประจำวันแบบพอเพียงทางโลกของฆราวาส

4. สิ่งที่ถวายมีทั้งอาหารและของใช้อื่น ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังอยู่ในรูปของการถวายผ้าป่า กล้า หรือร่วมกันสร้างและซ่อมแซมวัด รวมถึงการถวายแรงงาน ความสมัครใจหรือศรัทธา วัตถุ และความรู้ทักษะต่าง ๆ เช่น ในกรณีครูบาศรีวิชัยที่นำสร้างวัดบ้านปางบน เนื้อที่ 160 ไร่บนเขา และนำสร้างและบูรณะวัดร้างในภาคเหนือของไทยและแถบชายแดนลาวและพม่าที่ติดกับไทยภาคเหนือปัจจุบันได้จำนวนเกินกว่า 1,000 หลัง (เพราะมีวัดหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ชื่อ “วัดพันหลัง” เมื่อสร้างและบูรณะมาได้ถึง 1,000 หลัง) รวมถึงถนน สะพาน อีกจำนวนหนึ่ง กรณีปัจจุบันที่นำโดยหลวงตามหาบัวที่สามารถนำชุมชนชนบทและชุมชนเมืองบางส่วนมาดำเนินงานโครงการ “ผ้าป่าช่วยชาติ” ในปัจจุบัน) แสดงถึงชุมชนชนบทจะจัดสวัสดิการชุมชนด้านนี้มาก ๆ และมีพลังข้ามพรมแดนการปกครอง พรมแดนรัฐ และเขต

แดนบุณฑูรได้ และยังมีอำนาจที่เป็นธรรมสั่งให้รัฐและทุนทำหน้าที่ต่อเงินก้อนนี้อย่างธรรมรัฐและทุนนิยมที่ก้าวหน้าได้อีกด้วย ทั้งนี้ต้องนำโดยพระสงฆ์ที่มีบุญบารมีสูงมาก

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนถึงปัจจุบัน วงนอกได้ทำให้ภาพดั้งเดิม หลบไปอยู่ที่โครงสร้างวงใน โดยโครงสร้างวงนอกทำหน้าที่ช่วยประยุกต์และปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการถวายทานเป็นอย่างอื่น เช่น ถวายทานเนื่องในวันเกิด วันแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือเมื่อประสบความเร็จบางอย่าง ฯลฯ โดยเพิ่มและเปลี่ยนสิ่งของเป็นเงินและของใช้ตามสมัยนิยม เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ เป็นต้น ส่วนวงในของทั้งหมู่บ้านจะร่วมกันเฉพาะวันพระสำคัญ จำนวน 7 ครั้งใน 1 ปี ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคร่งในวัตรปฏิบัติจะทำบุญตักบาตรทุกเช้า และร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่มีการถวายทานทุกครั้งทั้งในวัดของชุมชนหมู่บ้านและชุมชนเครือข่ายห้วยวัด รวมถึงการร่วมกันสร้างกุฏิ ศาลา วัด เพื่อได้มีโอกาสมีของเก็บกระดุกเมื่อตายลงไปที่ผาภูฏีหรือฐานพระพุทธรูปที่เป็นประธาน เพื่อดวงวิญญาณของครอบครัวและเพื่อนฝูงที่รักใคร่ที่ตายไปแล้วจะอยู่ร่วมกันที่ในวัด และได้ฟังพระเทศน์ทุกเช้าค่ำ ไม่ต้องล่องลอยระหกระเหิน

3.2 การดำหัว

สวัสดิการชุมชนเพื่ออนุรักษ์ชุมชนด้านการดำหัวนั้น ชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือญาติ และชุมชนผู้อ่อนอาวุโสจัดสวัสดิการด้านวัตถุผสมจิตใจและคุณธรรมสำหรับผู้อาวุโสที่เป็นพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณ โดยสมัครใจและสอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรม และชีวิตของชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งและแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันบ้าง

ยุคพึ่งกันเองประเพณี และวัฒนธรรมการดำหัว ผู้อาวุโส ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณปกติจะจัดพร้อมกันไปกับการถวายทานหรือทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาที่วัด โดยนำอาหาร ขนม ลูกหมาก ผลไม้ ข้าวตอก ดอกไม้ เสื้อผ้า ของใช้ ยารักษาโรค ไปดำหัวหรือมอบให้โดยไม่หวังผลตอบแทนทางวัตถุ ซึ่งผู้รับจะอวยพรทั้งด้วยคำพูดธรรมดาแต่ออกจากใจหรือบทสวดให้พรแบบพระสงฆ์ โดยผู้น้อยจะเป็นฝ่ายเดินทางไปหาที่บ้านและไปพร้อมกันทั้งสามภรรยา และลูกหลาน ซึ่งจะเป็นโอกาสให้ได้ซักถามแนะนำสาระทุกข์สุขดิบและติดตามภาวะสุขภาพหรืออาการเจ็บไขของผู้อาวุโส และได้รับพรและคำแนะนำเรื่องครอบครัวและการงานแก่ครอบครัวผู้อ่อนอาวุโส รวมถึงการพาสมาชิกใหม่ของครอบครัว เช่น เขย สะใภ้ บุตร หลาน หรือคู่รักไป แนะนำหรือพิจารณาอุปนิสัยใจคอและหน้าตา ฯลฯ แต่หากเป็นช่วงปีใหม่เมืองหรือสงกรานต์จะเรียกว่า “อาบน้ำดำหัว” หรือ “รดน้ำดำหัว”

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนยังมีการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างสะดวกเพราะถนน การคมนาคมสะดวก วัตถุและสิ่งของที่จะนำไปดำหัวมีมากมายและหาง่าย และรัฐและทุนภายนอกเองก็ส่งเสริมสวัสดิการชุมชนด้านนี้ แต่วัตถุประสงค์และบุคคลผู้รับจะเพิ่มและเน้นหัวหน้างานหรือผู้นำทางการ ซึ่งเกิดผลกระทบที่ดี คือ เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สั่งสอน ตักเตือนจากการพบปะกัน และมีผลต่อผู้อาวุโสหรือคนชราที่มีลูกหลานไปมาหาสู่ เอาใจใส่ตลอดเวลาและเป็นโอกาสได้กลับมาเยี่ยมบ้านเกิด พบปะญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง

3.3 การแบ่งปันและแลกเปลี่ยน

สวัสดิการชุมชนเพื่ออนุเคราะห์ชุมชนในรูปการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนวัตถุสิ่งของและประสบการณ์ความรู้ และปัญญานั้น ดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงอาวุโส และส่วนใหญ่จะเป็นระหว่างกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันอยู่แล้ว เช่น ระหว่างสมาชิกของชุมชนเครือข่าย เพื่อนฝูงตามความสมัครใจและโอกาส

ยุคพึ่งกันเอง เมื่อมีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียน ดำหัว หรือมาร่วมพิธีตามประเพณีในหมู่บ้านที่ต่างชุมชนหมู่บ้าน จะมีการแบ่งปันและ/หรือแลกเปลี่ยนสิ่งของทั้งของกินของใช้และปัจจัยการผลิตระหว่างกัน โดยใช้สิ่งของที่เหลือกินเหลือใช้ที่ดีกว่าหรือแปลกใหม่กว่าเดิมเพื่อแสดงน้ำใจ ความรัก เมตตา สงสาร และเกื้อกูลกันและกันไม่คำนึงถึงความได้เปรียบหรือเสียเปรียบใน 5 รูปแบบ คือ

1. การให้ยืม ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยการผลิต เช่น วัว ควาย ไถ เกวียน มีด ขวาน เลื่อย สິ่ว จอบ เสียม กระบุง ตะกร้า เป็นต้น เป็นการยืมในหมู่เครือญาติ เพื่อนบ้าน บางครั้งรวมไปถึงการไหว้วานของแรงงานมาช่วยทำงานบางอย่าง

2. การให้แบ่งปัน กระทำในบางโอกาสที่เหมาะสม เช่น เป็นชุดที่เก็บเกี่ยวผลผลิต หรือ สิ่งของที่จะให้ได้ หรือคราวที่มีลูกหลานมาเยี่ยมเยียนหรือดำหัว เมื่อจะลาจากกันผู้อาวุโสจะแบ่งปันให้ เช่น เสื้อผ้า ของใช้ ให้ศิลาให้พรด้วยการผูกข้อมือด้วยเส้นด้าย การมาช่วยทำงานในกิจกรรมที่สวน/ไร่/นา เจ้าของสวน/ไร่/นาก็จะแบ่งปันผลผลิตให้หลังเก็บเกี่ยว เป็นต้น สิ่งของที่มีมักแบ่งปัน เช่น ข้าวใหม่ ของหายากจากทะเล/แม่น้ำและป่า อาหารต้นฤดูจากป่า ของที่มีจำนวนน้อยหรือหายาก พืชผักผลไม้ที่ปลูกเองแต่ไม่มีในบ้านผู้รับ อาหารหรือสมุนไพรบำรุงสุขภาพ และหัตถกรรมที่ผลิตเอง เป็นต้น

3. การแถม เช่น จากของเหลือหรือถูกใจที่จะแบ่งให้เพิ่มเติมจากที่ซื้อหรือแลกหรือเห็นความจำเป็นว่าจะใช้แต่ยากจนเงินทองหรือมีสิ่งของที่จะนำมาแลกมีจำนวนน้อย ก็จะแถมเพิ่มเติมให้จนพอกินพอใช้

4. การแลกเปลี่ยนระหว่างสิ่งของต่างชนิด ของต่างเขตภูมิภาคประเทศ โดยไม่คำนึงถึงการได้เปรียบเสียเปรียบ เช่น พริกแลกข้าวหรือปลา ข้าวแลกกลอย เป็นต้น

5. การซื้อต่อในราคาถูก เช่น ส่งของที่ซื้อหรือได้มาแต่ไม่ได้ใช้ หรือหมดความจำเป็น จะขายต่อแก่ญาติ เพื่อนฝูงในราคาถูก หรือให้มาช่วยทำงาน เป็นต้น

ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนรูปแบบวิธีการยังคงอยู่ที่วงในแต่วัตถุสิ่งของเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น ยีมรถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ ควายเหล็ก เงิน กระเป๋าเดินทางใบใหญ่ ฯลฯ เพิ่มขึ้นมาในวงนอก และการแลกเปลี่ยนอาจเป็นในรูปกึ่งซื้อ-กึ่งจ้าง เพื่อให้มีเงินสดสำหรับใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในบริบทปัจจุบัน โดยทำให้เสร็จเป็นกรณีหรือครั้งคราวตามโอกาสไม่มีแบบแผนที่ตายตัว และไม่กักตุนวัตถุและสิ่งของที่แบ่งปันแลกเปลี่ยนกันนี้

3.4 การกรวดน้ำ

สวัสดิการชุมชนเพื่ออนุเคราะห์โดยการกรวดน้ำนี้ ผู้จัด คือ ชุมชนที่มีชีวิตอยู่ ส่วน

ผู้รับ คือ เจ้ากรรมนายเวร คนตาย ผีตายห่า (ตายเพราะเป็นโรค) ตายโหง (ตายเพราะอุบัติเหตุ) ผีไม่มีญาติ เปรต สัตว์นรกที่ได้รับทุกขเวทนา และเทวดาที่กำลังได้รับสุขเวทนาเพียงด้านเดียว ไม่มีโอกาสเกิดเป็นสัตว์มนุษย์ที่จะเป็นโอกาสได้ปฏิบัติธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนสามารถบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลขั้นสูงสุด คือ อรหันต์ ได้ โดยอยู่ในรูปแบบของการเลี้ยงผี ทำบุญ หรืออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้สัตว์โลกที่ยังเวียนว่ายในวัฏฏะสงสารทั้ง 3 โลก โลกมนุษย์ โลกนรก โลกสวรรค์

สวัสดิการชุมชนในยุคพึ่งกันเองและกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างวงในของชุมชนหมู่บ้านมีสวัสดิการชุมชนด้านนี้เหมือนเดิมโดยภายนอกมองไม่ออกหรือออกก็เข้าใจว่าเป็นเรื่องมง่ายไร้เหตุผล และบางอย่างวงนอกหรือภายนอกเองก็ทำเหมือนกันเมื่อถึงคราวของตนเองจริงๆ ซึ่งอาจจัดร่วมกับประเพณีทำบุญถวายทานพระสงฆ์ หรือเมื่อมีเหตุการณ์เคราะห์ร้าย อุบัติเหตุ หรือหมอดูหรือญาติผู้ใหญ่ทำนายทายทัก เช่น ประเพณีที่ในพิธีศพจะมีขันโตกอาหารแกงศพ ทุกมื้อ หลังการเผาแล้วอีก 3 วัน ในการทำบุญ 100 วัน และในวันพระสำคัญ นอกจากอาหารแล้วยังต้องมีดอกไม้ธูปเทียน ของใช้จำลองประกอบไปด้วย อาจรวมถึงเหล้าด้วย โดยสังคมแบบภายนอกที่เป็นวัตถุนิยมหรือทุนนิยมเข้มข้นจะไม่ถือว่าเป็นสวัสดิการชุมชน เช่น ในสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ศพของ ธกส. ที่เน้นช่วยเหลือเงินสงเคราะห์ศพของสมาชิกที่ตายไปเท่านั้น แต่ไม่สนใจการเลี้ยงผี ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ศพตามประเพณีของชุมชน หมู่บ้านชนบท เป็นต้น

สวัสดิการชุมชนเพื่ออุเคราะห์ชุมชนเหล่านี้ เกิดจากความสมัครใจที่เหลืล้นออกมาจากจิตวิญญาณและแนวทางการคิด การปฏิบัติของชุมชนหมู่บ้านชนบท และในยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนทั้งแบบรวมอำนาจและกระจายอำนาจก็ไม่มีเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาสาระที่วงในจมองเห็นความแตกต่างกัน แต่วงนอกจะเปลี่ยนเฉพาะวัตถุประสงค์ของที่เพิ่มเงินทองและสิ่งของตามยุคสมัยที่ใช้ในพิธีการเข้าไป สำหรับชุมชนหมู่บ้านชนบทที่พุทธศาสนาสอนให้สำนึกเรื่องการตายอยู่ตลอดเวลานอกจากจะมีผลดีต่อจิตใจที่เมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้ง 3 โลกแล้ว ในกลุ่มชุมชนที่มีชีวิตอยู่จะเกิดความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกันมากขึ้นขณะยังมีชีวิตอยู่จริงในวันนี้

สรุปแล้วสวัสดิการชุมชนทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวมีความสัมพันธ์กัน เพราะเป็นส่วนประกอบของระบบสวัสดิการเชิงรุกหรือรุก-รับคู่กันไป บูรณาการ เบ็ดเสร็จ ไม่กักตุน ไม่แก่งแย่ง (เพื่อการพึ่งตนเองของปัจเจกชน) และอาศัยส่วนเหลือตามความสมัครใจและคุณธรรมภายในเศรษฐกิจชุมชน โดยสวัสดิการชุมชนมีแบบแผนชัดเจนในยุคพึ่งกันเอง แต่ต้องหลบไปทำหน้าที่ในโครงสร้างวงในในยุคพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุน ขณะที่โครงสร้างวงนอกทำหน้าที่รับและประยุกต์สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนแบบเหมารวมที่รัฐและทุนที่จัดให้มาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน จึงอาจสรุปได้ว่าระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนานมีดำรงอยู่แล้วในระบบชุมชนชนบทมานานจนถึงปัจจุบัน หรือหากพิจารณาร่วมกันไปก็หมายความว่าเกิดระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไว้ขนานบนพื้นที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านชนบทมานานร้อยกว่าปีแล้วเช่นกัน และเป็นวัฒนธรรมชุมชน

ชนที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทในบริบทสมัยใหม่สร้างขึ้นจากภูมิปัญญาเพื่อว่าชุมชนจะสามารถจัดการบริหารและรักษาความสมดุลในองค์ประกอบทางเศรษฐกิจและสังคมในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทให้ยั่งยืนต่อไป

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทมีศักยภาพในตัวเองและเป็นความหวังของชุมชนชนบททุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชนครอบครัว ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนเครือข่ายระดับชาติ และชุมชนเครือข่ายระดับนานาชาติเสมอมา แม้จะทำหน้าที่ได้ประมาณครึ่งหนึ่งในโครงสร้างวงในในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนและปัจจุบัน ดังตัวอย่างกรณีสวัสดิการชุมชนเครือข่ายบางด้านที่นำโดยครูบาศรีวิชัยในอดีตที่สามารถทำหน้าที่ข้ามเขตการปกครอง พรหมแดนของรัฐ และพรหมแดนของปฤชณาแล้ว และตัวอย่างที่น่าโดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน หลวงพ่อคุณ หลวงพ่อanan สมณะโพธิรักษ์ พระพะยอม และพ่อประยงค์ รณรงค์ ฯลฯ ในปัจจุบัน รวมถึงชุมชนกลุ่มธรรมชาติ เช่น ชุมชนกลุ่มเหมืองฝาย ชุมชนหัววัด ชุมชนเครือข่าย และชุมชนทางประเพณี ฯลฯ

บทที่ 6

พลวัต ศักยภาพ และความยั่งยืนของทั้งสองระบบ : ระบบไขว้ขนาน

ภายใต้ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่แม้จะเป็นชุมชนระบบจุลภาคที่หลากหลาย และเล็กกว่ารัฐมาก แต่เป็นระบบที่มีองค์ประกอบของโครงสร้างในการทำหน้าที่เพื่อผลิตซ้ำสภาวะธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนตามแบบของชุมชนชนบทและจัดกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนที่ครบถ้วน และมีความตัวแสดง นิยาม บริบท แบบแผนกิจกรรม ยุทธศาสตร์การบรรลุวัตถุประสงค์ และผลกระทบที่แตกต่างกันออกไปตามระดับและมิติ กาล และเทศะที่แตกต่างกันออก และแตกต่างไปจากระบบชุมชนเมืองหรือรัฐและทุนแทบจะสิ้นเชิง เพราะเป็นคนละระบบกัน แต่เป็นชุมชนเปิดที่มีความยืดหยุ่นที่สูงในการอยู่ร่วมกับระบบอื่นที่แตกต่าง โดยปัจจุบันบนที่ตั้งของชุมชนชนบทมีโครงสร้าง 2 วง ที่โครงสร้างวงในทำหน้าที่ผลิตซ้ำเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนอย่างชัดเจนในโครงสร้างโดยรวมของตัวแสดงคือระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท

การมีที่ตั้งถาวรทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นแบบพึ่งการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และประมง โดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติมาก เช่น ดิน น้ำ อากาศ แสงแดด และอาศัยแรงงานจากความกลมเกลียวสามัคคีของชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือญาติ และชุมชนเพื่อนบ้านเป็นหลัก รวมถึงชุมชนตามประเพณีการขอแรงหรือลงแขก ซึ่งเป็นชุมชนที่สูงกว่าระดับครอบครัวในบางช่วงและบางกิจกรรมที่จำเป็นต้องใช้แรงงานเข้มข้น เช่น ตอนเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต เพราะต้องทนกับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปโดยไม่รอใคร เช่น เมล็ดข้าวที่แก่จัดแล้วเก็บเกี่ยวไม่ทันก็จะร่วงเสียหายหรือหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วภายใน 2-3 วันต้องตีข้าวให้เสร็จก่อนที่เมล็ดจะร่วงหล่น หรือฝนอาจจะตกลงมาสร้างความเสียหายแก่ผลผลิต และต้องขึ้นเข้างานทันที เป็นต้น

โครงสร้าง-หน้าที่และกระบวนการของระบบชุมชนชนบทไทยที่เป็นตัวแสดงทำให้เกิดการทำหน้าที่จัด รับ และประเมินผลสวัสดิการชุมชนร่วมกับเศรษฐกิจชุมชนชนบทไทยนั้นเป็นระดับจุลภาคที่หลากหลายและแตกต่างไปจากระบบสวัสดิการสังคมและเศรษฐกิจชาติกระแสหลักระดับมหภาคที่จัดโดยรัฐและทุนดำเนินการจัดให้แก่ชุมชนหมู่บ้านชนบททั้งในรูปบุคคล กลุ่ม และชุมชนหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ชุมชนชนบทเป็นเพียงฝ่ายรับเป็นหลักในกระบวนการเหล่านั้น ซึ่งจะได้ผลดีมากในชุมชนเมืองที่มีวิถีชีวิตแบบปัจเจกชนหรือเป็นการรวมกลุ่มของปัจเจกชนในรูปองค์กรหรือบริษัท/โรงงาน เพราะความหลากหลายของสมาชิกทำให้ต้องการสวัสดิการเชิงรับแก่ชุมชนหมู่บ้านมากกว่าเชิงรุกแบบที่ชุมชนชนบทมีและใช้กันอยู่ตามทุนทางสังคมหรือภูมิคุ้มกันทางสังคมมากเหลือเฟือจากธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน (อาจเรียกว่ามือที่มองไม่เห็นของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน) โดยหลักแล้วระบบเศรษฐกิจชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคที่กำหนดจากปัจจัยการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในระบบชุมชนชนบทนี้ระบบสวัสดิการชุมชนคือปัจจัยการผลิตที่เป็นทรัพยากรทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรมการบริหารที่สร้างและใช้ในกระบวนการทาง

เศรษฐกิจชุมชนอย่างแนบแน่น ขณะที่ความต้องการรับสวัสดิการชุมชนพื้นฐานยังคงเดิม คือ ปัจจัย 4 นั้นเอง ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนจึง**ไม่จำเป็น**ที่ต้องเปลี่ยนแปลงมากมายตามไปด้วย จึงเป็นคำตอบที่ทำให้ทราบว่า การที่เศรษฐกิจชุมชนที่ซ่อนอยู่ในของโครงสร้างระบบชุมชนในปัจจุบัน**ไม่หิวหว่า** ไม่สะตูดใจ และไม่น่าสนใจของชุมชนเมืองหรือรัฐและทุน จนเป็นที่มาของเหตุผลที่ว่าเมื่อรัฐและทุนมีโอกาสเป็นฝ่ายกระทำในสังคมจึงต้องทุ่มพลังด้านต่างๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชุมชนชนบท หรือ Non (market) economy ในอดีตหรือที่วงในปัจจุบันให้เป็นเศรษฐกิจตลาด (Market economy) ตามระบบของชุมชนเมือง โดยใช้นโยบายสาธารณะที่เหมาะสมว่าชุมชนชนบทเป็นส่วนขอบของสังคมไทยที่มีระบบชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางในรูปโครงการพัฒนาชุมชนชนบท และได้ผลบ้างในวงนอกดังที่กล่าวมาแล้ว และจึงไม่แปลกที่รัฐและทุนจะเหมารวมว่าวงนอกของระบบชุมชนที่เป็นเหมือนส่วนพื้นน้ำของก้อนน้ำแข็งเป็นระบบชุมชนหมู่บ้านทั้งหมด เพราะไม่เข้าใจหรือไม่สนใจระบบที่มีแบบแผนตามความสมดุลในองค์ประกอบทุกอย่างในระบบชุมชนหมู่บ้านที่เป็นแกนแท้ที่อยู่ในโครงสร้างวงใน หรือพูดในมุขกลับก็จะได้ว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท(ที่ซ่อนอยู่ใน)นั้น**มีอยู่จริงและมีศักยภาพ**ที่สามารถดำรงอยู่ได้และมีกิจกรรมอย่างยั่งยืนข้ามกาลเวลาและรุ่นคนมาได้ถึงปัจจุบัน

ปรากฏการณ์ที่ระบบสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยที่มีระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบสนับสนุนและทำหน้าที่บูรณาการไขว่คว้าช้อนกับระบบเศรษฐกิจชุมชนมาตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนเมื่อประมาณ 120 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ยังคงเป็นระบบสวัสดิการที่เข้มแข็งอยู่มากโดยรวม ความเสียหายบางส่วนจะเกิดที่ส่วนของวงนอก และผลกระทบจากวงนอกเข้ามาสู่ในบางส่วน เช่น แม้ส่วนใหญ่ของวงนอกจะเป็นหนี้ ธกส. แต่ยังสามารถใช้ที่ดิน แรงงาน และวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพแบบดั้งเดิมได้ตลอด เพราะการเป็นหนี้เป็นนามธรรมและจะมีผลก็ต่อเมื่อมีตัวแสดงเล่นตามอิทธิพล ซึ่งไม่ส่งผลกระทบชาติการออกจริงและเจริญเติบโตของข้าว ข้าวไร่ ถั่วลิสง มะละกอ มะพร้าว มะม่วง ลำไย ผักบุ้ง กระถิน ถั่ว งา ชะอม ตำลึง หน่อไม้ไผ่ เห็ด ผักหวาน ปลา และของป่าต่างๆ เป็นต้น การหมุนเวียนในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนที่ให้ผลผลิตเป็นสวัสดิการชุมชนด้านอาหารแก่ครอบครัวต่างๆ จึงดำรงอยู่ต่อไปได้ แม้คุณค่าทางจิตใจในอาจเสียสมดุลลงไปมาก แต่ก็ยังมีครอบครัวอีกจำนวนหนึ่งไม่ได้เป็นหนี้สินเลย และเป็นกลุ่มที่น่าสนใจยิ่งว่าคงอยู่ได้อย่างไรโดยไม่เป็นหนี้สินตามการส่งเสริมของระบบรัฐและทุน เพราะเป็นจุดแข็งของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทระบบจริง

ความเสียหายที่วงนอกของตัวแสดงระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านแต่การคงอยู่และทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์เดิมอย่างไม่เปลี่ยนแปลงวงในท่ามกลางสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีกลไกที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพเช่นนี้ การเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการไปบ้างตามเงื่อนไขภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป เหล่านี้แสดงถึงศักยภาพที่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการสังคมจากรูปแบบวิธีการและจิตวิญญาณอื่นๆ ที่ยึดถืออำนาจนิยมที่ต้องการครอบงำเอาชนชั้นวรรณาตรวมถึงชุมชนมนุษย์ในวิถีชีวิตอื่นไม่สามารถทะลุทะลวงเข้าไปถึงจิตวิญญาณและ

พฤติกรรมของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทได้ย่ำแย่ลงในช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขที่สำคัญหลายประการ ดังนี้

1. การเป็นคนละระบบตั้งแต่ตัวแสดง การจัด รับ และการประเมินผล บนบริบทของการดำรงชีวิตของชุมชนหมู่บ้านชนบทแบบมีที่ตั้งถาวรและที่มีปัจจัยภายในและโครงสร้างวงในตามแบบของชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นฐาน และนิยามความหมายตามจิตวิญญาณและความเชื่อที่ตั้งอยู่บนความเป็นจริงตามกฎธรรมชาตินิยม และความพยายามที่ชุมชนหมู่บ้านจะเข้าถึงสัจจะธรรมหรือกฎธรรมชาติที่พุทธศาสนาได้อธิบายและสั่งสอนให้ระบบชุมชนชนบททั้งมวลทั้งที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัว

2. บริบทที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีที่ตั้งถาวรแบบระบบชุมชนเมือง และแทบจะไม่สามารถขยายหรือย้ายที่ตั้งไปอื่นทั้งชุมชนได้อีกแล้วในอนาคต และรูปแบบวิธีการแบบสันติหรือหิงสาของระบบชุมชนชนบทบนความสัมพันธ์ที่มีต่อระบบชุมชนเมือง ทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งกับระบบชุมชนเมืองที่มีกลไกด้านหนึ่งที่โหดร้ายที่สามารถบดขยี้ระบบชุมชนชนบทได้ ดังเช่นการปราบปรามเงี้ยวเมืองแพร่หรือขบถผีบุญในภาคอีสานในรัชกาลที่ 5 เมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา ขณะที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทไม่เคยรวมตัวกันใช้กำลังโจมตีชุมชนเมืองมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทยและเอเชีย ศัตรูของชุมชนหัวเมืองก็คือหัวเมืองด้วยกัน

3. การมีและอยู่ในสภาพแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยโดยธรรมชาติ และชุมชนหมู่บ้านจัดการเองได้เป็นความโชคดีที่ของระบบสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยที่มีที่ตั้งอยู่บนแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพแถบเส้นศูนย์สูตรเช่นนี้ และมีระบบเทคโนโลยีธรรมชาติคอยสนับสนุนช่วยเหลือในกระบวนการผลิตอย่างสอดคล้องและเหมาะสม เช่น การงอกเองของพืชและเห็ด (เช่น ผักบั้งหรือผักตำลึงในชุมชนหมู่บ้านที่จะงอกมากขึ้นและงามกว่าเดิมหากถูกตัดยอด) การวางไข่ของปลา ดังนั้นในระบบชุมชนของไทยและเอเชียจึงมีพืช ผัก ผลไม้กินสดๆ ได้ตลอดปีโดยไม่ต้องกักตุน สะสม หรือถนอมไว้กินบางฤดูจนได้กินของไม่สดเหมือนประเทศตะวันตก

4. การมีและใช้โครงสร้างวงในทำหน้าที่ผลิตซ้ำระบบเศรษฐกิจชุมชนและ/หรือสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านเชิงจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่สูงขึ้นไปจากสวัสดิการชุมชนเชิงศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี และจิตใจ จิตสาธารณะ และคุณธรรม ล้วนเป็นหลักประกันความเป็นชุมชนชนบทและในกระบวนการเดียวกันอยู่ตลอดเวลาและตลอดมา

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยมีศักยภาพทำหน้าที่แบบพึ่งกันเองเป็นหลักจากการนำส่วนเกินจริงในระบบชุมชนจุลภาคต่างๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาสร้างเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากตัวอย่างในอดีตสมัยครูบาศรีวิชัยที่แสดงศักยภาพในการบริหารเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนนานาชาติบนความเข้มแข็งจากพื้นฐานที่แท้จริงของระบบทั้งสองของคนส่วนใหญ่ของประเทศไทย นับว่าเป็นภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เป็นภูมิคุ้มกันและทุนทางสังคมที่สำคัญมีอยู่ในสังคมไทยและเอเชีย แต่ถูกมองข้ามโดยรัฐและทุนพยายามนำเอาจิตวิญญาณและวิถีการดำเนินชีวิตที่มุ่งเอารัดเอาเปรียบกันจาก

สังคมตะวันตกมาบังคับเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อใช้ อันเป็นการลดทอนศักยภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทของคนส่วนใหญ่ให้เสื่อมลงไป

สรุปแล้วพลวัตบนศักยภาพการพึ่งกันเองตามโครงสร้างหน้าที่และกระบวนการของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทย มีความยั่งยืนต่อเนื่องมา 3 ยุคได้ เศรษฐกิจชุมชนคู่ขนานกับเศรษฐกิจทุน และสวัสดิการชุมชนคู่ขนานอยู่กับสวัสดิการสังคม และระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทก็ไม่แยกจากกันเลย จึงเรียกกระบวนการและกิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นบนที่ตั้งของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทว่า **ระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน** และผลจากความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทโดยรวมเมื่อยกระดับแบบแผนขึ้นไปจะพบว่าเป็น **วัฒนธรรมชุมชน**นั่นเอง ดังนั้นวัฒนธรรมการบริหารระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนานนี้จึงเป็นนวัตกรรมแบบอหิงสาที่เพ็งมีในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทมาได้ประมาณ 128 ปี และเป็นหลักการบริหารที่เกิดจากพื้นฐานภูมิปัญญาของชุมชนหมู่บ้านท่ามกลางสภาพแวดล้อมภายนอกทั้งที่จัดการได้และจัดการไม่ได้ ซึ่งรัฐและทุนยังไม่เข้าใจ จึงวางนโยบายแก้ไขปัญหาระบบชุมชนที่ผิดพลาดจนล้าสิทธิชุมชนหมู่บ้านเข้าไปลดทอนศักยภาพการพึ่งกันเองของชุมชนหมู่บ้านมาตลอด

ส่วนที่ 4

ปัจจัยภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการไม่ได้

บทที่ 7

นโยบายสาธารณะ : กลไกสร้างวัฒนธรรมการบริหารระบบคู่ขนานในชุมชน

เมื่อพิจารณาในมุมมองของชุมชนชนบทแล้ว **นโยบายสาธารณะ** เป็นโครงสร้างส่วนบนของระบบสังคมทั้งหมดที่ต้องทำหน้าที่เป็นกลไกจัดสรรอำนาจและทรัพยากรการบริหารแก่องค์ประกอบต่างๆ ของสังคมทั้งของชุมชนหมู่บ้านชนบทและชุมชนเมืองหรือทุนให้เสมอภาค ยุติธรรม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพ นโยบายสาธารณะจึงเป็นปัจจัยภายนอกชุมชนหมู่บ้านที่สำคัญที่เป็นกลไกอำนาจเชิงวัฒนธรรมการบริหารในบริบทสังคมสมัยใหม่ที่จะยังคงดำรงอยู่และพัฒนาให้เหมาะสมกับทุบองค์ประกอบของสังคมไทย ทั้งในรูปนโยบายสาธารณะสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญ นโยบายการพัฒนาสังคมและชนบทหรือชุมชน นโยบายด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมโดยตรง นโยบายสังคมที่ฝากความหวังไว้กับนโยบายทางเศรษฐกิจ รวมถึงนโยบายและการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในการอธิบายครั้งนี้จะกล่าวถึงนโยบายสาธารณะในระดับเป้าหมาย (Goal) โดยรวมในฐานะที่เป็นปัจจัยภายนอกที่ชุมชนจัดการหรือควบคุมเองไม่ได้

ประเด็นที่ควรเข้าใจในเบื้องต้นและมีความสำคัญ คือ รัฐแบบไทยๆ **เนื้ออยู่ร่วมกับทุนมานาน** ตั้งแต่เกิดรัฐชาติ พ.ศ. 2398 เมื่อทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศจักรวรรดินิยมอังกฤษ และชัดเจนยิ่งขึ้นใน พ.ศ. 2417 ที่เกิดรัฐชาติและมีการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบสมุหเทศาภิบาล และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญหลายฉบับ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาหลายฉบับจนถึงปัจจุบัน โดยหลักเศรษฐศาสตร์การเมืองแล้วรัฐต้องอยู่เป็นกลางระหว่างทุนนิยมแบบชุมชนเมืองกับระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบชุมชนหมู่บ้านชนบท รัฐและทุนในไทยได้ร่วมกันกำหนดนโยบายสาธารณะมากมายขึ้นมาใช้ในสังคมไทยโดยรวมถือว่าระบบชุมชนชนบทเป็นคนส่วนใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐและทุนที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวง ดังนั้นนโยบายของรัฐและทุนที่มีจิตวิญญาณและวิถีการดำเนินชีวิตแบบชุมชนเมืองและสังคมตะวันตกจึงเข้ามาก่อกระทำต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทผ่านตัวแสดงคือระบบชุมชนชนบท บนบริบทที่ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นชุมชนระบบเปิด มีที่ตั้งถาวร และมีจำนวนชุมชนครอบครัวที่เป็นสมาชิกหนาแน่นคล้ายระบบชุมชนเมือง ดังนั้นนโยบายสาธารณะจึงเป็นกลไกอำนาจเชิงวัฒนธรรมการบริหารของระบบ**เศรษฐกิจทุนนิยมและสวัสดิการสังคม**ที่เกิดขึ้นมาภายหลังแต่เข้ามาสร้างผลกระทบต่อ**ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบท**ที่มีพื้นฐานของระบบพึ่งกันเองเป็นหลักที่เป็นที่อยู่ของคนส่วนใหญ่ของสังคมมีมานานก่อนการเกิดรัฐชาติ

โดยนโยบายสาธารณะที่ผ่านมามีวัตถุประสงค์เบื้องต้นและมีความเหมาะสมกับหน้าที่จัดสวัสดิการสังคมแก่ระบบชุมชนเมืองเป็นหลัก แต่เนื่องจากอยู่ภายใต้รัฐและทุนแบบรวมอำนาจและเหมารวมชุมชนหมู่บ้านชนบทว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและทุน บางส่วนของกิจกรรมตามนโยบาย

สาธารณะ (ซึ่งบางครั้งขอเรียกว่า **สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบท**) ได้เข้าไปผสมกับระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทไทยที่เป็นอีกระบบหนึ่งอย่างไม่สนิท เหมือนกับการเทน้ำมันลงบนน้ำทะเล (หรือเพศชายกับเพศหญิงที่จำเป็นต้องมาแต่งงานอยู่ร่วมกันในระบบครอบครัว) โดยกิจกรรมตามนโยบายสาธารณะเป็นน้ำมัน เป็นผลให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทต้องปรับตัวกับสิ่งใหม่ที่เข้ามาภายหลัง จนเกิดโครงสร้าง-หน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อถ่วงดุลกับสิ่งใหม่ที่เข้ามา ณ โครงสร้างวงนอกของระบบชุมชนชนบท และในระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนด้วย โดยโครงสร้างดั้งเดิมจำกัดตัวเองอยู่เฉพาะที่โครงสร้างวงใน และยังคงเป็นโครงสร้างพื้นฐานโดยรวมของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนอยู่ เช่น กำหนดบทบาทของวงนอกในการทำหน้าที่ถ่วงดุลกับระบบอื่นที่เป็นปัจจัยภายนอกที่พยายามเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบชุมชนทุกรูปแบบและวิธีการต่างๆ ตามวิสัยของ **รัฐชาติ** และทุนบนฐานคิด **อำนาจนิยม** ที่ต้องปกครอง ควบคุม และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากระบบชุมชนชนบท โดย **เหมารวม**ว่าระบบชุมชนชนบทเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่มีรัฐและทุนเป็นผู้ใช้อำนาจที่ศูนย์กลาง (**Centralization**) ของการพัฒนาสังคมโดยรวม ขณะที่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตแบบธรรมชาตินิยมที่เปิดและมีความสัมพันธ์ที่เสมอภาคและยุติธรรมกับชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยกันด้วยดีมา จนถึงปัจจุบัน

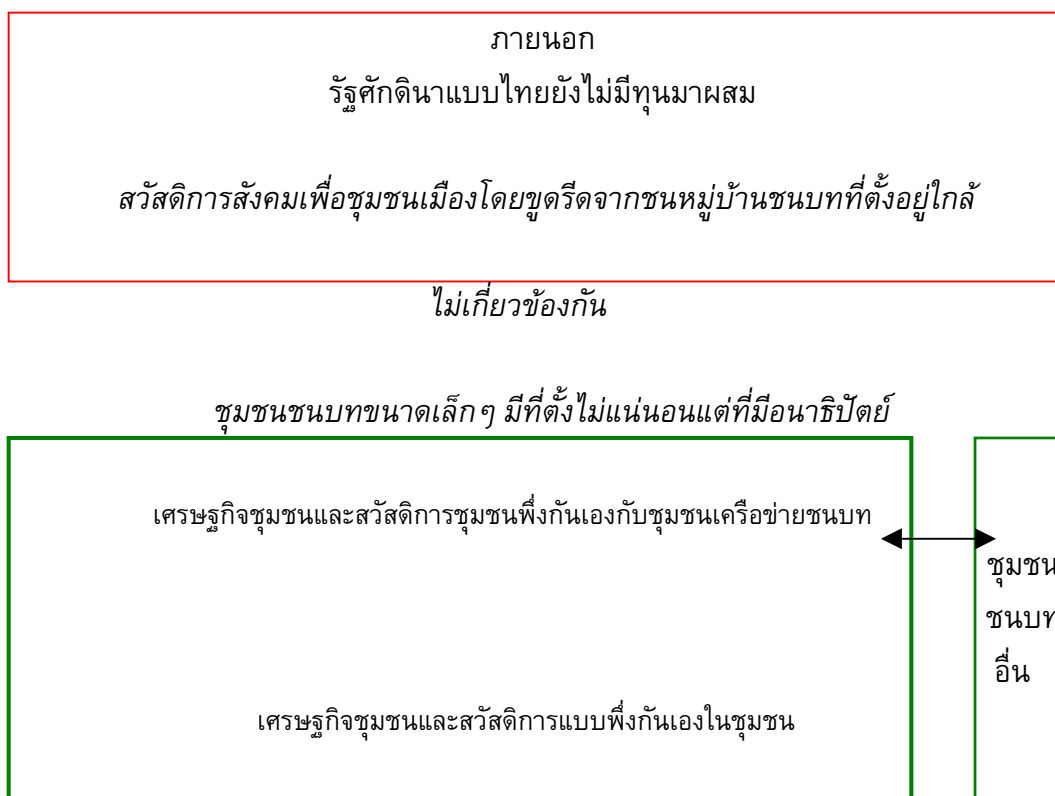
ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทได้ผ่านจากยุคพึ่งกันเองมาสู่ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจ และมาถึงยุครัฐและทุนแบบกระจายอำนาจในปัจจุบัน โดยระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทยังแสดงความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจทุนและสวัสดิการสังคมที่ผ่านมาจาก **กลไกอำนาจเชิงวัฒนธรรมการบริหาร** ของรัฐและทุนในรูปแบบนโยบายสาธารณะต่างๆ ที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการบริหารชุมชนหมู่บ้านชนบทที่พื้นฐานหรือแก่นแท้ที่การพึ่งกันเอง ชุมชนหมู่บ้านชนบทและองค์ประกอบอื่นๆ จึงแสดงความแตกต่างและการเป็นอีกระบบหนึ่งขึ้นมาโดยการสร้างโครงสร้างวงนอกและวงใน จึงเป็นที่มาของ **ปรากฏการณ์**ของระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและระบบสวัสดิการคู่ขนานที่ได้ชัดเจนมากขึ้นในปัจจุบัน ดังจะกล่าวรายละเอียดตามองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะระดับเป้าหมาย (Goal) ดังนี้

1. โครงสร้าง

ภายใต้โครงสร้างของนโยบายสาธารณะแบบเหมารวมในช่วงประมาณ 128 ปีที่ผ่านมา และแบบกระจายอำนาจในช่วงประมาณ 8 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน (2537-2545) ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนที่มีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาจากยุคพึ่งกันเองที่นับย้อนจาก 128 ปีขึ้นไปมีตัวแสดงคือระบบชุมชนชนบทต่างๆ มีโครงสร้างในยุคพึ่งกันเอง **ແວ່ງໃນ** และมีความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนกับชุมชนชนบทด้วยกันทั้งในและนอกชุมชนหมู่บ้านเป็นหลัก ส่วนโครงสร้าง **วงนอก** ของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทที่เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อเริ่มเข้าสู่ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจหรือหลัง พ.ศ. 2417

ระบบชุมชนชนบทในยุคฟังก้องกันเองนั้นมือนาธิปัตย์ที่สามารถปฏิเสธรัฐได้มากที่สุดตามวัตถุประสงค์ของชุมชนชนบทที่ต้องการอิสระจากระบบชุมชนเมือง โดยใช้ยุทธศาสตร์แตกตัวออกเป็นกลุ่มเล็กๆ จำนวนน้อยกว่า 10 ครอบครัว และอพยพหนีไปตั้งชุมชนให้ห่างระบบชุมชนเมืองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่เข้าหาและอยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติ โดยพร้อมจะแตกตัวหรืออพยพต่อไปอีกหากทำได้เมื่อถูกระบบชุมชนเมืองในยุคนั้นมาเกี่ยวข้องในเชิงรุกราน กวาดต้อน หรือเกณฑ์แรงงาน เป็นต้น จึงมีความเป็นไปได้ที่จะจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนแบบฟังก้องกันเองโดยไม่ต้องพึ่งระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทจากรัฐศักดินาแบบไทยที่เป็นแบบรัฐแบบหัวเมืองอิสระ (ดังแสดงในแผนภาพที่ 19) โดยอาศัยพื้นฐานจากระบบชุมชนย่อยต่างๆ เช่น ระบบ

แผนภาพที่ 19 แสดงการไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างภายนอกกับชุมชนชนบทไทยยุคฟังก้องกันเอง

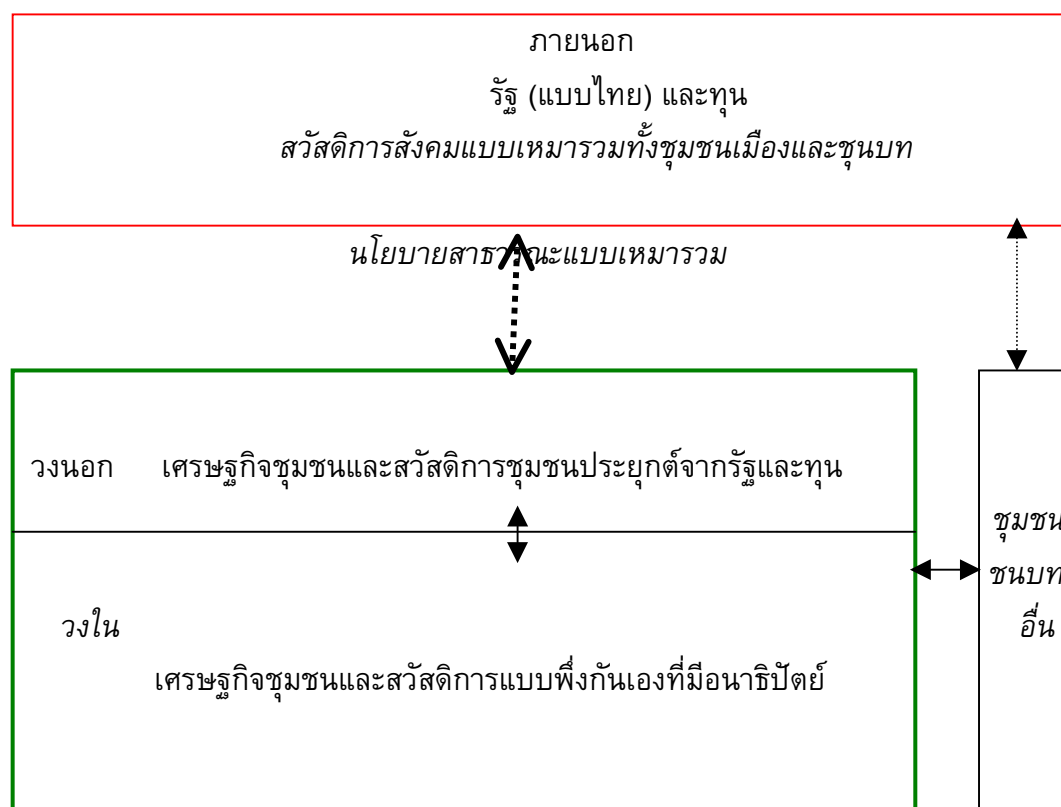
ชุมชนเครือข่ายของระบบชุมชนเครือข่าย ชุมชนชาติพันธุ์ ชุมชนเพื่อนบ้าน และชุมชนอาวุโส/ครูบาอาจารย์ เป็นต้น เนื่องจากระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีที่ตั้งใกล้ๆ กันในเชิงพื้นที่ ดังนั้นศูนย์กลางของความเป็นระบบชุมชนชนบทนั้นมีโครงสร้าง-หน้าที่ที่ซ้อนและหลากหลายเป็นเครือข่ายเฉพาะของตนเอง เช่น ระบบชุมชนเครือข่ายเครือข่าย ก็จะมีเข้มข้นใน 2-3 หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กันเป็นชุมชนลูกหรือชุมชนหลานโดยไม่ผูกพันหรือขึ้นตรงกับผู้ปกครองในระดับอำเภอหรือจังหวัด และมีชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนเมืองหรือชนบทและขอบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่คอยส่งข่าวสารข้อมูลและกรองอิทธิพลของชุมชนเมืองให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทและที่ตั้งอยู่ไกลจากเมืองออกไป

ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่พิจารณาจากวงในออกไป ตั้งแต่ยุค กึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนมาถึงปัจจุบันระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทมีวงนอก ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทที่เป็นส่วนผสมของระบบ เศรษฐกิจระบบทุน นิยมและสวัสดิการสังคมกับระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท ท่ามกลางปัจจัย นโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบท ดังนี้

1. ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รัชชาติและทุนได้ รุกเข้าไปในชุมชนได้มากขึ้นภายใต้นโยบายสาธารณะทำให้ระบบชุมชนชนบทสร้างโครงสร้างระบบ เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทออกเป็น 2 วง คือ วงนอก และ วงใน โดยวงในแบบ เดิมยังคงดำรงอยู่ ส่วนวงนอกถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อโต้ตอบต่อสวัสดิการสังคมที่รัฐและทุนพยายาม เสนอให้ โดยระบบรัฐและทุนซ่อนเป้าหมายของการได้ประโยชน์จากระบบชุมชนชนบท กล่าวคือ แนวทางของรัฐและทุนผ่านโครงสร้าง **ส่วนเกินเทียม**มากกว่าแนวทางการจัดหรือให้บริการ เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนแก่ระบบชุมชนชนบท เช่น การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น กระเทียม หอมแดง กล่ำปาลี ที่ต้องใช้และซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเงินกู้จากสหกรณ์การเกษตรและ ธกส. เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งแปลกแยกจาก **พื้นฐานดั้งเดิม**ของระบบชุมชนชนบท โดยโครงสร้างวงนอก ทำหน้าที่กลั่นกรองและประยุกต์หรือปฏิเสธสวัสดิการสังคมบางอย่างที่เข้ามา เพื่อป้องกันไม่ให้ ทะลวงเข้าไปถึงวงในได้โดยเร็ว ขณะเดียวกันก็สร้างความเข้มแข็งและผลิตซ้ำความเป็นชุมชน ชนบทและระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทในวงในอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนหนึ่ง ร่วมมือกับ ชุมชนชนบทอื่นๆอยู่เช่นเดิม ดังแสดงความสัมพันธ์ในแผนภาพที่ 20

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจเป็นยุคที่รัฐและทุนพยายามปรับตัว เป็น **ธรรมรัฐและทุนนิยมก้าวหน้า**ในบางส่วนตั้งแต่ พ.ศ. 2537 และเป็นการกระจายอำนาจที่เป็น **แค่รูปแบบ** แต่เนื้อหาอันนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ ยังคงเป็นนโยบายสาธารณะแบบ เหมารวมที่เห็นว่าระบบชุมชนชนบทคือส่วนหนึ่งของกลุ่มเป้าหมายในระบบสวัสดิการสังคมโดยรวม ด้วยรูปแบบและวิธีการที่รัฐและทุน **กำหนดให้**เป็นหลัก ซึ่งในมุมมองของระบบชุมชนชนบทนิยาม การกระจายอำนาจที่แท้จริงคือการให้อิสระแก่ชุมชนหมู่บ้านชนบทให้สามารถดำรงชีวิตอยู่แบบ **มีอธิปไตย** โดยรัฐและทุนไม่ต้องมาเกี่ยวข้องมาก และถ้าเกี่ยวข้องกันก็ต้องบนพื้นฐานของความ เสมอภาค ศักดิ์ศรี และยอมรับความแตกต่างจากกัน ระบบชุมชนชนบททราบบรรทัดฐานของธรรมรัฐ และทุนนิยมก้าวหน้าดีว่าเป้าหมายสุดท้ายก็ยังคงต้องการให้ระบบชุมชนชนบทรับใช้ระบบชุมชน เมืองอยู่นั่นเอง จึงได้ตอบต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทเช่นเดียวกันกับในยุค แบบรวมอำนาจ แต่ด้วยระยะเวลายาวนานภายใต้การรวมอำนาจของรัฐและทุนด้วยการใช้เครื่องมือ เทคโนโลยีและสื่อสารมวลชน ระบบการศึกษา วัฒนธรรม เป็นต้น ที่เข้ามากระทำต่อระบบชุมชน ชนบทที่มีจำนวนครอบครัวเพิ่มมากขึ้นหลายสิบเท่า **วงนอก**ยังคงทำหน้าที่กลั่นกรอง ประยุกต์ หรือ ปฏิเสธสวัสดิการสังคมบางอย่างที่เข้ามา เพื่อป้องกันไม่ให้ทะลวงเข้ามาที่โครงสร้างวงใน โดยโครง สร้างวงนอกจะทำหน้าที่รับและแสดงพฤติกรรมของภายนอกได้ง่าย มากและเร็ว โดยเฉพาะชุมชน

แผนภาพที่ 20 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชุมชนชนบทกับ
ภายนอกในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ

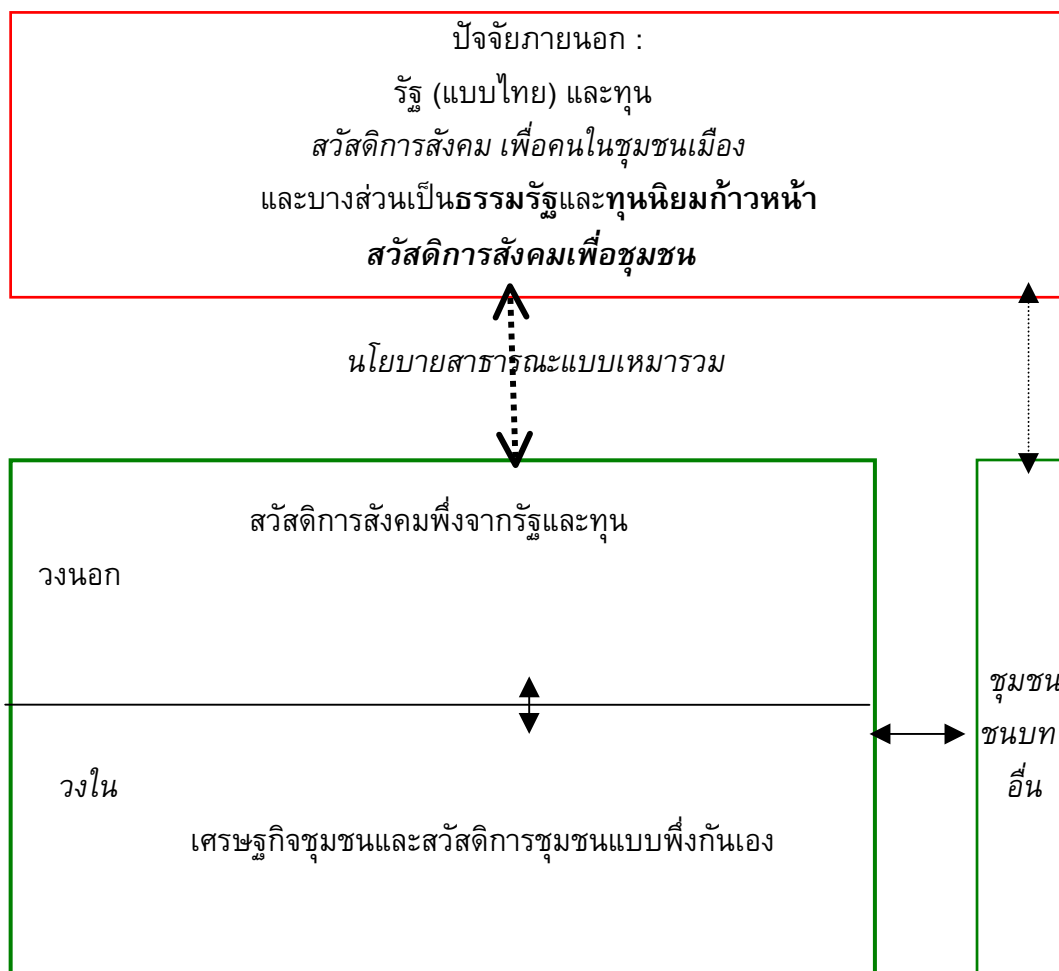

หมู่บ้านชนบทที่อยู่ใกล้เมือง และคนรุ่นอายุน้อย ดังจะเห็นได้จากการที่บางครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนหมู่บ้านแบบทางการที่รับผิดชอบวงนอกใช้บ้านเป็นสำนักงานกองทุน หมู่บ้านแบบธนาคาร และใช้เวลาส่วนใหญ่ โดยใช้เวลาน้อยยังทำไร่ทำนาอย่างไม่เลิก เพราะในการบริหารกองทุนและได้รับ **เงินปันผล** มาใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งแม้จะเป็นเงินจำนวนไม่มาก แต่สำหรับในชุมชนชนบทก็ถือว่ามากพอสมควร และที่สำคัญเป็นกรรมกรได้เงินปันผล**ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย** เหมือนสมาชิกที่กู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้าน ดังแสดงความสัมพันธ์ในแผนภาพที่ 21

ขณะที่รัฐธรรมนูญและทุนนิยมก้าวหน้ามีโอกาสดำเนินไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่สำคัญระดับมหภาคจากการที่ **รัฐและทุนนิยมล่าหลัง** นำพาสังคมไทยไปสู่เงื่อนไขและเปลี่ยนแปลงในเวทีทุนนิยมผูกขาดระดับโลกจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ-สังคมในระดับมหภาค กล่าวคือสามารถกำหนดในรัฐธรรมนูญ ปี 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 (2545-2549) อย่างชัดเจนว่าในการพัฒนาประเทศไทยในอนาคตนั้นต้องใช้ **คน (ชุมชน) ครอบครัว และชุมชน*** (หมู่บ้าน) เป็นพื้นฐานของการพัฒนา ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นที่ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ที่ขวัญเสียและหวาดผวาท่อระบบชุมชนเมืองมาตลอดช่วงประวัติศาสตร์ 2 ยุคก่อนหน้านี้ จะ

* แม้จะไม่ได้กล่าวถึงชุมชนกลุ่มย่อยต่างๆที่ประกอบอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน แต่ก็ยืนยันว่ารวมชุมชนย่อยเหล่านั้นด้วย

แผนภาพที่ 21 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทกับภายนอกในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ

ต้องหาทางเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงพลังที่แท้จริงของระบบชุมชนชนบทในการป้องกันและแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจ-สังคมที่ประเทศกำลังประสบอยู่และที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของสังคมไทย แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมของระบบสวัสดิการสังคมภายใต้นโยบายสาธารณะในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจพยายามที่ได้ปรับปรุงรัฐบางส่วนให้เป็นธรรมรัฐ (Good Government) และทุนนิยมก้าวหน้าแล้ว โครงสร้างโดยรวมเพื่อทำหน้าที่จัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทอย่างเดียว คือ เหมือนยุคก่อนที่รัฐและทุนนิยมล้าหลังเคยทำ เช่น

1. รัฐและทุนยังคงเป็นฝ่ายนิยามปัญหาและลงมือแก้ปัญหาเองเป็นหลัก เพราะครอบครองอำนาจการตัดสินใจและทรัพยากรภายใต้ระบบงบประมาณ/แผนงาน และกลไกราชการที่มีอยู่
2. แม้พยายามสร้างอาสาสมัครชาวบ้านในชุมชนชนบทเป็นตัวแทนของระบบชุมชนชนบทวงนอกที่อาสาสมัครจำเป็นต้องใช้ ให้บริการตามโครงสร้างระบบสวัสดิการสังคมแบบชุมชนเมือง
3. ระบบชุมชนชนบทยังเป็นระบบคิดแบบเหมารวม เอาะบบชุมชนชนบทเป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐและทุน

4. กลุ่มบริหารงานในรูปองค์กรที่เป็นทางการมีสำนักงาน มีระเบียบ มีบันทึกการประชุม มีบุคลากรในโครงสร้างตลอดเวลา และมีลำดับชั้นอำนาจแนวดิ่ง (Hierarchy) เช่น อสม. กรรมการหมู่บ้าน (กม.) และ อบต. เป็นต้น

5. การสร้างสิ่งแปลกแยกกับแบบแผนความเชื่อของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทตามวิถีคิดแบบชุมชนเมือง เช่น การสร้างองค์พระพุทธรูปหน้าโรงเรียนหรือห้องพระในอาคารเรียน สร้างประปาหมู่บ้านที่ใช้บ่อบาดาลแทนประปาภูเขา ทำทางลาดยางจากทางหลวงผ่ากลาง หมู่บ้านเข้าหาวัดที่ตั้งอยู่บนเขาแทนการสนับสนุนให้ชาวบ้านไถนาที่มั่นคงสวยงามที่มีอยู่ส่งเสริมและโฆษณาปุ๋ยและยาฆ่าแมลงและพืชพันธุ์ใหม่ในชุมชนแทนวิธีการเกษตรแบบป้าธรรมชาติของระบบชุมชนชนบท การฝึกอบรมทำอาหารและเครื่องดื่มเพื่อการจำหน่ายให้ภายนอกได้บริโภคมากกว่าเพื่อการบริโภคภายในชุมชน และนำเงินทุนกู้ยืมจำนวนมากเข้าไปใช้ในระบบชุมชนโดยไม่สนใจระบบยังชีพดั้งเดิมของชุมชน เป็นต้น

ในกระบวนการกู้ยืม ซึ่งกระแสนับสนุนรัฐและทุนมากและรุนแรง ระบบชุมชนชนบท จำเป็นต้องเพิ่มโครงสร้างวงนอกเพิ่มออกมารับหรือโต้ตอบแบบกึ่งรับ-กึ่งปฏิเสธ ทำให้วิสัยธรรมชาติของรัฐและทุนใช้อำนาจแบบอ่อนลงมาจากเดิม และเข้าใจว่าชุมชนชนบทอยู่ใต้อำนาจศูนย์กลางและเหมารวมว่าระบบชุมชนชนบท เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ล่างสุดของระบบมหภาคที่มีรัฐและทุนมีและใช้อำนาจนั้นอยู่ เหล่านี้เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทรัฐและทุนยังห่างไกลจากระบบชุมชนชนบท ส่วนวงในที่ใกล้ชิดกับวงในของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทอื่นๆ ร่วมกันโต้ตอบในบทบาทของผู้อาจจนมากมายจนรัฐและทุนต้องถอยออกไปเพราะโครงการพัฒนาไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ และสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทที่รัฐและทุนจัดให้หลายโครงการไม่ถูกใช้ประโยชน์ทุกด้านหรือโดยตรง เช่น โรงเลี้ยงไหม ฉาวข้าว เงินกู้ ทรกส. เป็นต้น ส่วนที่นำไปใช้ได้จริงก็ไม่เพียงพอ เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ เอกสารสิทธิ์ที่ดิน หรือเจาะบ่อน้ำบาดาลน้ำลึกในที่ดินที่บุกเบิกใหม่ เป็นต้น

โครงสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทแบบ 2 ชั้นที่โต้ตอบระบบรัฐและที่เข้ามาจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชน โดยระบบชุมชนเป็นฝ่ายรับผลอย่างเดียวเป็นหลัก โดยไม่เข้าใจถ่องแท้ว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทนั้นเป็นอีกระบบหนึ่งที่อาจต่อรองอะไรได้มากเพราะมีโครงสร้างที่เป็นจุลภาคที่เป็นอิสระจากกันและไม่มีโครงสร้างทาง การเมือง แต่เป็นเชิงสังคม-วัฒนธรรมแบบเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงโต้ตอบแบบอหิงสาเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ สร้างวงนอกขึ้นมาตั้งแต่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจจนถึงปัจจุบัน วงในยังมีกระบวนการผลิตซ้ำความเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทระดับต่าง ๆ ต่อไป และไหลลงนอกขึ้นไปรับสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนจากรัฐและทุนบ้างในบางครั้ง เพราะเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเป็นกระบวนการพื้นฐานที่มีคุณสมบัติที่ติดตัวมากับความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งเช่นเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนด้านการประกันครอบครัว ตั้งแต่ หาคู่ แต่งงาน แยกตั้งครอบครัวใหม่ สร้างบ้านเรือน การเกิดและดูแลเด็ก เจ็บไข้หรือพิการ จนกระทั่งตายนั้น รัฐไม่อาจจะทำหน้าที่ที่ละเอียดอ่อน ซับซ้อนเป็น

จุลภาพได้ทันทีตามความหลากหลายได้เหมือนที่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการ ชุมชนครอบ ครวทำหน้าที่ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องยังคงอยู่ในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทโดยที่รัฐมองไม่เห็น รัฐและทุนจึงเข้าใจและทำหน้าที่เพียงในชุมชนชนบทที่เปลี่ยนนอกของระบบชุมชนชนบทเท่านั้น แต่ สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทในยุคสมัยใหม่บางส่วน/บางครั้งก็มีความจำเป็นสำหรับชุมชน ชนบทอยู่เช่นกัน เช่น การผ่าตัด การออกเอกสารสิทธิ ถนน ไฟฟ้า เป็นต้น โครงสร้างวงในที่เป็น ฐานในหัวนอกกรอบ **ประสานงาน อธิบาย และช่วยเหลือ**ในการไปขอรับบริการสวัสดิการ สังคมเพื่อชุมชนชนบทจากรัฐหรืออาสาสมัครที่รัฐมาจัดตั้งแบบกึ่งทางการในชุมชน หมู่บ้าน เช่น การไปรับการรักษาพยาบาลจากสถานอนามัยในช่วงแรกๆ ที่เข้ามาจัดตั้งมีคนไปใช้บริการน้อย เพราะยังเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนดั้งเดิมอยู่ เจ้าหน้าที่สถานอนามัย จำเป็นต้องตะเวนออกไปทดลองให้บริการตามบ้านเรือน สร้างความคุ้นเคย และให้ทดลองการรักษา ด้วยวิธีสมัยใหม่ตามวิถีวงในที่เวลาเจ็บไข้มือเป็นฝ่ายเดินทางไปหาคนไข้ ต่อมาญาติหรือเพื่อน บ้านที่มีประสบการณ์ในการใช้บริการและจะช่วยแนะนำให้ไปใช้บริการหรือไปส่งเวลาเจ็บ เป็นต้น

2. กิจกรรม

ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุน นโยบายสาธารณะเพื่อชุมชนชนบทของรัฐและทุนเข้ามา เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทที่วงนอก ขณะที่วงในมีการเปลี่ยนแปลง บังคับที่ เป็นสภาพแวดล้อมภายใน ที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมภายนอก ที่ชุมชนจัดการได้ แต่กิจกรรมของความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชน หมู่บ้านยังคงแบบแผนเดิมอยู่ กล่าวคือ สวัสดิการด้านการบริการชุมชนจัดเตรียมปัจจัยนำเข้าและจัด การกระบวนการผลิตทางเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน และระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านชนบทนำผลผลิต ที่ได้จากการกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคส่งมาให้ระบบสวัสดิการด้านประกันชุมชนและอนุเคราะห์ ชุมชน ขณะที่รัฐและทุนเข้ามาจัดกิจกรรมสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทบางอย่างเท่าที่จะทำได้ ตามนโยบายสาธารณะ ทั้งในรูปแบบจัดเอง และส่งอาสาสมัครที่เป็นปัจเจกชนและนโยบายสาธารณะ จากบนลงล่างที่ตายตัวเหมือนกันทั่วประเทศซึ่งชุมชนหมู่บ้านไม่สามารถจัดการเองไม่ได้ ทั้งที่ระบบ ชุมชนชนบทมีกิจกรรมตามกระบวนการทางเศรษฐกิจ 3 ขั้นตอนและสวัสดิการชุมชน 3 ประเภท แบบ พึ่งกันเองเป็นหลักอยู่หลายอย่าง ดังนั้นจึงต้องอาศัยโครงสร้างวงนอกประยุกต์บริการจาก ระบบ สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชน แต่อย่างไรเป้าหมายสูงสุดที่ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน คือ ระบบ ชุมชนหมู่บ้านชนบทยังคงเป็นตัวแสดงในการจัดและรับเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเพื่อการ พึ่งกันเองวงในเป็นหลัก โดยที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและสวัสดิการสังคมเพื่อสังคมเข้ามาทดแทน ไม่ได้ทั้งหมด เพราะเป็นอีกระบบหนึ่งแบบเหมารวมที่ไม่กระจายอำนาจจริง และซ่อนเป้าหมายเชิง เศรษฐกิจทุนนิยมเพื่อเอาระบอบทุนนิยมจากระบบชุมชนชนบทไว้ในกิจกรรมอื่นต่อไป

แบบแผนของกิจกรรมของเศรษฐกิจทุนและสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทในระบบชุมชน ชนบทสรุป ได้หลายประการ คือ

1. มุ่งเน้นการส่งเสริมสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทโดยการลงทุนส่งข้าราชการบางส่วนลงไปทำงานประจำในพื้นที่ของชุมชนหมู่บ้านโดยตรง เช่น ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ตำรวจ และบางเวลา เช่น พัฒนาการ เกษตรตำบล ป่าไม้ เป็นต้น

2. มีกระบวนทัศน์ (Paradigm) ที่นิยามชุมชนชนบทว่าเป็น **ชุมชนหมู่บ้าน** เป็นหลัก แม้จะมีการปรับปรุงให้เป็นกิจกรรมของอาสาสมัครภายในชุมชนหมู่บ้านก็ยังหนีไม่พ้นการนิยามชุมชนว่าเป็น **ชุมชนหมู่บ้าน** เหมือนเมื่อ 50 ปีก่อน เช่น เชื่อว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นผู้รับผิดชอบสาธารณสุขของทั้งหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นเพียงกลุ่มหนึ่งของปัจเจกชนจำนวนไม่กี่คนที่วงนอกและจัดกิจกรรมแปลกแยกไปจากกิจกรรมของกลุ่มตามธรรมชาติจัดที่วงในจามภูมิปัญญาและเหตุผลของชุมชนชนบท เช่น หมอตำแย หมอผี หมอสมุนไพร หัวหน้ครอบครัว เป็นต้น อสม. มีหน้าที่หลักได้แค่ขายยาสามัญประจำบ้าน และปฐมพยาบาลให้คนในชุมชนที่บาดเจ็บเล็กน้อยแค่นั้น เพราะคนที่เจ็บไข้มากๆ และไม่ตายก็รับการรักษาจากภายนอกมากกว่า เช่น สถานีอนามัยหรือโรงพยาบาล เป็นต้น

3. ระบบเศรษฐกิจทุนและสวัสดิการสังคมกับระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเป็นคนละด้านกัน เช่น สวัสดิการชุมชนแบบสุขภาวะทั้ง 4 ด้านชุมชนชนบทจัดอยู่ในกลุ่มบริการชุมชนที่เป็นองค์กรรวม ขณะที่สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนไม่ได้ส่งเสริมอย่างเป็นองค์กรรวม เพราะส่งเสริมวงนอกและตรงกับกิจกรรมสวัสดิการชุมชนประเภทประกันชุมชนการเจ็บไข้และอุบัติเหตุ สวัสดิการชุมชนด้านการอนุเคราะห์ชุมชนชนบทที่มีอยู่ในระบบชุมชนนั้นไม่ถูกนับว่าเป็นระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทที่ควรถูกส่งเสริม และในวันหยุดทางศาสนาสำคัญๆ ที่ชุมชนหมู่บ้านจัดกิจกรรมวงในกันนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ถูกส่งมาประจำในชุมชนชนบทจะเดินทางกลับบ้านเดิมของตนที่อยู่ในเมืองเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่มีโอกาสได้ร่วมและได้เข้าใจจิตวิญญาณที่แท้จริงของระบบชุมชนชนบท ที่รู้อยู่จึงเป็นการคาดคะเนหรือเดาจากที่รับทราบมาจากกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันวงนอกของระบบชุมชนชนบทที่รู้จักกิจกรรมตามระบบสวัสดิการสังคมของรัฐดีมากและสามารถปรับตัวได้ใกล้เคียงกับที่รัฐและทุนต้องการได้อย่างรวดเร็ว ส่วนเหตุผลการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่หวังสิทธิ์ได้รับสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพตามยุคสมัยโดยไม่ต้องจ่ายเงิน เวลาไปรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลของรัฐ

ประสบการณ์ที่ชุมชนชนบทพบมานานจนฝังเป็นความเชื่อว่าการกิจกรรมตามนโยบายสาธารณะมีคุณค่าและกิจกรรมในกระบวนการหลายอย่างที่ควรเข้าร่วม คือ

1. มีการคอร์ปชั่นงบประมาณด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง
2. ชุมชนชนบทเห็นปัญหาแล้วไม่ฟ้องร้องเพราะไกลตัวและไม่อยากยุ่งเพราะไม่ใช่เงินของชุมชนหมู่บ้าน

3. เป็นกิจกรรมที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ราชการตัดสินใจขั้นสุดท้ายตามประโยชน์ที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่จะได้รับ เช่น การถูกใจเจ้านาย หรือได้ผลประโยชน์ในรูปแบบเงินใต้โต๊ะ เป็นต้น และในขั้นการปฏิบัติตามกิจกรรม หากกิจกรรมที่ลงมาส่งเสริมในระบบชุมชนหมู่บ้านไม่ตรงกับความต้องการจริงๆ

หรือไม่ได้มาตรฐานที่กำหนดจริง ไว้เจ้าหน้าที่รัฐจะเป็นฝ่ายขอร้องให้ชุมชนช่วยเหลือราชการของ
รัฐเป็นการส่วนตัวโดยการยอมรับโครงการนั้นๆไปทำในนามกลุ่มของชุมชนหมู่บ้าน

4. กิจกรรมไม่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือมีทางเลือกตามสภาพที่เป็นจริง เช่น
มีแบบหรือรายละเอียดกำหนดไว้แล้ว

5. ขาดทุนในเชิงการลงทุน เพราะรายการไม่เต็มตามที่กำหนดเป้าหมายไว้เป็นส่วนใหญ่

6. วัตถุประสงค์สุดท้าย คือ การค้าขายสินค้าแบบเศรษฐกิจทุนนิยมมิใช่เป็นเศรษฐกิจ
ชุมชนที่เน้นสวัสดิการชุมชนมากกว่าการค้าขายหรือผลกำไร ฯลฯ

ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นตลอดประวัติศาสตร์ระบบชุมชนชนบทที่เกี่ยวข้องกับรัฐและทุน
แต่ระบบชุมชนชนบทที่เป็นอีกระบบหนึ่งและไม่ใช้ชุมชนเชิงการเมือง จึงซ่อนระบบที่เป็นแก่นแท้ไว้ที่
วงในเพื่อบริหารจัดการกันเอง อีกทั้งปรากฏการณ์ที่ตัวแทนของรัฐลงไปทำในชุมชนก็จริงแต่เป็น
สภาพแวดล้อมภายนอกที่เกินกำลังจะแก้ไขหรือจัดการโดยชุมชนเองได้ และระบบชุมชนชนบทเคยมี
ประสบการณ์มาก่อนแล้วว่าหากขัดแย้งกับรัฐและทุนแล้วต้องได้รับผลเชิงการเมืองที่ไม่คุ้มค่าในฐานะ
ชนบท ซึ่งอาจถูกกวาดล้าง หรือฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ได้

3. ยุทธศาสตร์

ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทใช้ยุทธศาสตร์การจัดและรับผลของ
เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐในเวลา พื้นที่ และบุคคลกลุ่มเดียวกัน
กล่าวคือ

1) จัดและรับร่วมกับชุมชนชนบททั้งในชุมชนหมู่บ้านเดียวกันและชุมชนหมู่บ้านชนบท
อื่นที่เป็นเครือข่ายกึ่งแบบพึ่งกันเองบนจิตวิญญาณของความเอื้ออาทรต่อกันในฐานะ เพื่อนร่วมเกิด
แก่ เจ็บ ตาย โดยอาศัยโครงสร้างวงในของชุมชนระดับและมิติต่างๆ เป็นตัวแสดง

2) รับอย่างเดียวกับระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทของรัฐและทุนหรือของภาย
นอกในส่วนที่รับได้จากโครงสร้างวงนอก และใช้ยุทธศาสตร์ของผู้ยากจน เพื่อปฏิเสธแบบอหิงสา
จนรัฐและทุนต้องถอยออกไปพร้อมกับโครงการพัฒนาของรัฐไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ขณะที่
ยุทธศาสตร์การจัดบริการสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทตามนโยบายของรัฐและทุนในที่ตั้งของ
ชุมชนชนบทใช้ยุทธศาสตร์แบบเหมารวมและเป็นทางการตามกฎหมายตามนโยบายสาธารณะและ
โครงการพัฒนา โดยการเริ่มนับศักยภาพและความสามารถของชุมชนหมู่บ้านเท่ากันและอยู่ที่ศูนย์
หรือกำลังมีปัญหาเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้พิจารณาศักยภาพของระบบชุมชนชนบทมีวงในเป็นแก่นแท้ที่
เข้มแข็งเป็นส่วนใหญ่ เพราะหากว่าชุมชนชนบทมีแต่ปัญหาแล้วชุมชนหมู่บ้านก็คงวุ่นวายและ
ล่มสลายไม่เหลือซากให้เห็นในปัจจุบัน ดังตัวอย่างของหมู่บ้านที่มีประชากรประมาณ 50 ครอบครัว
และยากจนกลางป่าอย่างเช่นชุมชนบ้านปางเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา สามารถเหลือส่วนเกินแรงงาน
ผลผลิต เวลา และความตั้งใจบนจิตวิญญาณแห่งความเสียสละเพื่อสร้างและบูรณวัดประจำหมู่บ้าน
บนเนื้อที่ 160 ไร่ บนภูเขาอย่างใหญ่โต มั่นคง และสวยงามไม่แพ้ชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ

ยุทธศาสตร์ของรัฐและทุนเช่นนี้ ชุมชนชนบทได้ตอบเพื่อสิทธิการอยู่ตามลำพังแบบมีอิสระ หรือมีอนาธิปไตยอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าที่เป็นไปได้ด้วยโครงสร้างวงในของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน เป็นยุทธศาสตร์ที่ไม่ต้องการต่อสู้เพื่อเอาชนะ เพื่อรุกราน หรือเพื่อสร้างระบบสวัสดิการสังคมหรือการสร้างรัฐใหม่มาแข่งกับรัฐและเมือง นโยบายสาธารณะที่ผ่านมามีส่วนสร้างระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและระบบสวัสดิการคู่ขนานขึ้นในพื้นที่ของชุมชนหมู่บ้านชนบท ทั่วประเทศ ไทย ซึ่งนโยบายสาธารณะที่ดีในอนาคตต้องยอมรับจะต้องหาทางออกให้ระบบชุมชนชนบทให้มีศักดิ์ศรีและมีสิทธิชุมชนในการต่อรอง เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของระบบชุมชนชนบทที่เป็นการรวมตัวในระดับจุลภาคที่ไม่ต้องการเป็นรัฐและทุน การที่ระบบชุมชนชนบทสร้างวงนอกจากพื้นฐานของวงในนั้นเป็นกระบวนการโดยธรรมชาติในการรักษาความสมดุลในองค์ประกอบต่างๆ ของระบบชุมชนหมู่บ้านระดับจุลภาคที่มีวงจรชีวิตระบบชุมชนช่วงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่จัดการเองไม่ได้ คือ นโยบายสาธารณะของรัฐและทุนที่แตกต่างจากยุคฟุ้งกันเองที่สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่อยู่ใกล้ชุมชนหรือเป็นนิเวศน์ชุมชนนั้นชุมชนจัดการบริหารตามภูมิปัญญาของชุมชนเองได้ นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การโต้ตอบแบบอหิมาตตลอดช่วงประวัติศาสตร์หลายพันปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นในมุมมองของชุมชนหมู่บ้านนั้นไม่คิดเป็นศัตรูกับระบบรัฐและทุนแบบชุมชนเมือง เพียงแต่มีธรรมชาติเป็นอีกระบบหนึ่งที่แตกต่างจากกัน เพราะวิสัยของระบบชุมชนชนบทนั้นถือสันโดษ อ่อนน้อมถ่อมตน แต่ก็มีความรักศักดิ์ศรีที่พึงมีพึงได้ของตน การชอนลงในไว้ในโครงสร้างโดยรวมเช่นนี้เป็นการรักษาภูมิปัญญาที่มีคุณธรรมที่สามารถจะมีส่วนเกินจริงเหลือล้นออกมาอย่างสมัครใจตามกำลังศรัทธาได้ หากมีผู้นำที่มีบารมีและบริหารจัดการที่ดีโปร่งใส และไม่กักตุน ชุมชนชนบทโดยแก่นแท้จึงไม่มียุทธศาสตร์จัดระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนทั้งอ้อมองเท่าและรอคอยจะรับความช่วยเหลือจากรัฐตามที่นโยบายสาธารณะของรัฐที่พยายามส่งเสริมส่วนขาดหรือแก้ปัญหาให้ชุมชนชนบท และเรียกว่าการมีส่วนร่วมจาก (วงนอกของ) ชุมชนชนบทโดยเริ่มตั้งแต่บอกปัญหาความต้องการให้รัฐทราบเพื่อจะได้แก้ไขปัญหานั้นได้ เป็นต้น

4. รูปแบบและวิธีการ

ยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนเป็นต้นมากระบวนเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทต้องปรับตัวภายใต้โครงการพัฒนาตามนโยบายสาธารณะของรัฐและทุนที่ยึดถือรูปแบบและวิธีการทำงานโดยออกกฎระเบียบ ส่งเจ้าหน้าที่ และสร้างอาคารสำนักงานหรือที่ทำการในชุมชนหมู่บ้าน โดยเน้นสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบท โดยการส่งเสริมโครงสร้างวงนอกสร้างส่วนเกินเทียมในกระบวนการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน จึงไม่น่าแปลกใจที่พบว่าส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านปาง เช่น โครงการสร้างประปาชุมชนด้วยบ่อบาดาล โครงการเลี้ยงไหม กลุ่มทำกระดาดสา กลุ่มแกะสลัก การส่งเสริมปลูกพืชเชิงพาณิชย์ และการทอผ้าเพื่อจำหน่าย เป็นต้น รวมถึงการลงไปตั้งสถานีให้บริการและสงเคราะห์ชุมชนในชุมชนอย่างถาวร คือ โรงเรียน สถานีอนามัย และตำรวจป้อมยาม เป็นต้น ล้วนแสดงออกทางกายภาพถึง

รูปแบบและวิธีการที่**หันหลังให้ชุมชน** เช่น โรงเรียนที่เดิมอยู่ฝั่งตะวันออกของถนนหลวงดั้งเดิมและติดกับเสาหลักบ้าน (เสี้ยวบ้าน) และเคยสร้างประตูโรงเรียนเข้าหาหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของถนนนี้ แต่หลังจากมีถนนหลวงพหลโยธินที่ตัดผ่านหมู่บ้านทางทิศตะวันออกของโรงเรียน ปัจจุบันโรงเรียนจะทำรั้ว ประตู และป้ายโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มาตรฐานทางทิศตะวันออก และเขียนป้ายที่ดีๆ มากมาย เช่น โรงเรียนปฏิรูปการศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนสีขาว ฯลฯ แต่ด้านทิศตะวันตกที่หันเข้าหาหมู่บ้านไม่ยอมทำรั้ว ทำประตู และรักษาความเป็นระเบียบและความสะอาด และที่สำคัญปล่อยให้บริเวณเสี้ยวบ้านที่อยู่ติดกันกรูกร้างจากหลุมขยะไว้ใกล้ๆ และถูกกำหนดจากนโยบายสาธารณะแบบเหมารวมทั่วประเทศในการสร้างพระพุทธรูปครอบด้วยมณฑปใกล้เสาธงหรือปากประตูทางเข้าโรงเรียน และไม่พาเด็กนักเรียนไปวัดประจำหมู่บ้านในวันสำคัญทางศาสนาอีกต่อไป โดยครูทั้งหมดเป็นคนที่มาจากในเมืองและต่างจังหวัด แม้จะมีบางคนมาแต่งงานกับคนในท้องถิ่นที่มีฐานะดีวงนอกของชุมชน แต่จะพาลูกเมียกลับบ้านเกิดในเมืองในช่วงวันหยุดสำคัญที่ชุมชนหมู่บ้านมีประเพณีและพิธีทางศาสนาที่สำคัญเป็นส่วนใหญ่

ตัวอย่างการทำงานของเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยคนหนึ่งที่ขัดแย้งกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเรื่องการใช้บริเวณที่ว่างในสถานีอนามัยใหม่เป็นสนามกีฬาและสนามเด็กเล่นของเยาวชนและเด็กในหมู่บ้านสวัสดิการชุมชนด้านนั้น ทนทานการและสุขภาพกายแบบทันสมัย และชาวบ้านเลือกเข้าข้างสมาชิก อบต. ซึ่งเป็น**คนใน** แม้จะเพิ่งเข้ามารับตำแหน่งไม่ถึง 1 ปี เกือบทั้งหมดแทนที่จะเข้าข้างเจ้าหน้าที่อนามัยคนนั้นที่ช่วยรักษาคนไข้และช่วยชีวิตคนในชุมชนมานานนับ 10 ปีที่พยายามบอกว่า**ผิดกฎหมาย** (ของรัฐ) แสดงถึงวงในของระบบชุมชนมีอำนาจตัดสินใจของตนได้ในกรณีที่ปะทะกับกิจกรรมตามรูปแบบและวิธีการแบบอำนาจนิยมที่อ่อนจางของส่วนล่างของระบบรัฐที่อยู่ห่างจากศูนย์กลาง เพราะที่จริงแล้วสมาชิก อบต. เป็นคนที่เกิดและเติบโตในหมู่บ้านและสิ่งที่คนในชุมชนหมู่บ้านต้องการจึงเป็นแบบเดียวกับที่สมาชิก อบต. เห็นชอบ

ตัวอย่างปัญหาชาวบ้านที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่มาจากระบบทุนที่เอาเงินหรือกำไรเป็นเป้าหมายโดยไม่มีคุณค่าทางศีลธรรมนำ รูปแบบและวิธีการจัดการของเจ้าหน้าที่รัฐที่กฎหมายให้อำนาจจับกุมผู้กระทำผิด แต่บางคนอยู่ได้อำนาจเงิน ดังนั้นเมื่อจับผู้ขายยาบ้าไปแล้วแต่ไปรับเงินสินบนจากผู้ต้องหาแล้วปล่อยตัวกลางทางและ/หรือนำยาบ้าไปขายต่อแทนอีก ปัญหาจึงลุกลามมากขึ้นไปอีก ซึ่งอยู่นอกเหนืออำนาจและพื้นที่ที่ระบบชุมชนจะจัดการได้ ระบบชุมชนทั้งวงนอกและวงในจึงต้องจัดการโดยใช้รูปแบบและวิธีการที่สำคัญที่ระบบชุมชนชนบทได้นำเอางวง**ใน** บางส่วนมาร่วมจัดสวัสดิการชุมชนโดยร่วมกับตัวแทนของรัฐจัดสวัสดิการเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากการลักขโมยของคนติดยา โดยใช้สวัสดิการชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน คือ **การตัดจากความเปราะบางชุมชน** หากกระทำผิดในชุมชนหมู่บ้าน โดยออกกติกาว่า ถ้าครอบครัวยามีคนขายยาบ้าและถูกจับจะถูกตัดจากการเป็นสมาชิกมาปนกิจศพของชุมชนหมู่บ้านและตัดน้ำประปาหมู่บ้านด้วย แต่ไม่สามารถจะตัดไฟฟ้าได้เพราะการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคไม่ยอมร่วมมือโดยบอกว่า**ผิดกฎหมาย** ส่วนคนที่เสพยาบ้าหากเลิกได้แล้วจะคืนสิทธิทั้งสองอย่างให้ ซึ่งมีครอบครัวที่ถูกตัดสินโทษไป 10 กว่า

รายแล้ว แต่ก็พบว่า แม้ระบบชุมชนระดับหมู่บ้าน คือ กลุ่มฌาปนกิจศพและประปาหมู่บ้านจะลงโทษได้ แต่ชุมชนครอบครัวและชุมชนเครือข่ายจะทำหน้าที่จัดสวัสดิการชุมชนแทนส่วนที่ขาดหายไปให้ (โดยที่ชุมชนย่อยทั้งสองและชุมชนหมู่บ้านก็ไม่ได้ไปตามเข้มนวดอะไรมาอีก) การที่ชุมชนผู้นำท้องถิ่นระดับตำบลร่วมสร้าง**นโยบายชุมชน** เช่นนี้ จึงมีผลทำให้เยาวชนที่เสพยาบ้าเลิกไปหลายราย ส่วนหมู่บ้านบางหมู่บ้านที่มีผู้นำหมู่บ้านเกี่ยวข้องกับการค้ายังมีคนเกินกว่าครึ่งที่ติดยาบ้า และเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของชุมชนชนบทไทยขณะนี้ และเป็นความต้องการสวัสดิการชุมชนที่ต้องได้รับการตอบสนองโดยเร็วที่สุด ซึ่งหากสวัสดิการสังคมของรัฐเข้าใจและร่วมมือจะเกิดผลดีมาก ขึ้น รวมถึงตัวอย่างของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ทำหน้าที่เพียงการจับผู้ลักลอบตัดไม้ แต่ไม่ส่งเสริมการปลูกหรือเพาะกล้าไม้สักรายของชาวบ้าน เหล่านี้เป็นต้น

นอกจากรูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนของรัฐและทุนจะ**มองข้าม**ชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือข่าย ฯลฯ และความเชื่อมโยงของชุมชนต่างๆที่มีครอบครัวเป็นพื้นฐานอยู่นโยบายสาธารณะในรูปโครงการพัฒนาของรัฐจะเน้นใช้วิธีการ**ส่งเสริม** ชุมชนแบบเหมารวมอย่างตั้งใจเข้าใจผิด หรือสวมรอยความเข้มแข็งโดยธรรมชาติของชุมชนย่อยบางชุมชนนั้นมาสนับสนุนนิยามว่าชุมชนคือชุมชนหมู่บ้านและใช้เงินเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่เรียกว่านโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนหรือส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มอาชีพที่สร้างรายได้และทำบัญชีตามแบบของชุมชนเมืองและมีวัตถุประสงค์เพื่อการผลิต**ส่วนเกิน**เทียมก่อน**ส่วนจำเป็น** หรือการที่ชุมชนชนบทผลิตสินค้าจากชุมชนไปจำหน่ายให้คนในชุมชนเมืองได้ว่าเป็นการจัดเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบททั้งที่เป็นการตัดสินใจและสร้างวาทกรรมของรัฐและตนเอง เพราะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจและเป็นฝ่ายกระทำมาตลอดประวัติศาสตร์ ขณะที่ระบบชุมชนชนบททางใน ถือว่าการผลิตส่วนเกินเทียมเป็นเพียง**นวัตกรรมใหม่** เพื่อประนีประนอมกับระบบรัฐและทุนในบริบทที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทยังไม่มีสถานภาพเท่าเทียมกับระบบชุมชนเมืองและยังไม่มี**สิทธิชุมชน**อย่างแท้จริง เพราะชุมชนย่อยบางกลุ่มที่แม้จะครอบคลุมทุกครอบครัวแต่จุดมุ่งหมายเพื่อครอบครัวเดียวในเวลาจำกัด เช่น กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มร่วมการแต่งงาน กลุ่มร่วมงานขึ้นบ้านใหม่ และกลุ่มประเพณีทำบุญของหมู่บ้าน เป็นต้น หรือกลุ่มอาชีพที่แม้จะมีรายได้ต่อปีหลายหมื่นหลายแสนบาทนั้นก็มิสมานึกเพียงบางส่วนไม่ถึงร้อยละ 50 ของครอบครัวในชุมชนหมู่บ้าน เป็นต้น

รูปแบบและวิธีการของนโยบายสาธารณะที่ใช้อำนาจของระดับมหภาคที่จะตัดสินใจใช้เงินหรือรายได้เป็นเป้าหมายของกิจกรรมแบบทุนนิยม โดยมีข้อสมมติว่าหากชุมชนมีเงินหรือรายได้แล้วเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนด้านต่างๆก็จะมีตามมาเองด้วยการไปหาซื้อจากระบบตลาด ซึ่งไม่จริงในระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบท เพราะชุมชนครอบครัวที่เป็นสมาชิกของชุมชนหมู่บ้านชนบทสามารถที่จะจัดสวัสดิการชุมชนวงในที่สูงกว่าระดับครอบครัว เช่น สร้างหรือบูรณะสาธารณะสมบัติของชุมชน เช่น วิหารวัดที่สวยและเงินจำนวนหลายล้านบาทได้ หรือวงนอกส่งลูกเรียนจนจบปริญญาตรีได้โดยที่ชุมชนครอบครัวตนเองกำลังเป็นหนี้ ธกส. หรือถูกยึดที่นาหรือขายนาขายวัว/ควายได้ ซึ่งหากมองแบบแยกส่วนและเหมาว่าเป็นชุมชนหมู่บ้านก็จะสรุปว่า**ชุมชนหมู่บ้าน**

บ้านเข้มแข็งที่สร้างวิหารวัดของหมู่บ้านและฉลองกัน 3 วัน 3 คืนได้ แต่หากมองแบบองค์รวมแล้ว ชุมชนพื้นฐานหรือชุมชนครอบครัวแล้วพบว่าตกอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้ายลงไปทุกที แบบที่เรียกว่า **ชุมชนเข้มแข็งแต่ครอบครัวอ่อนแอ**

นอกจากนี้รูปแบบและวิธีการที่ไม่เป็นทางการแต่ติดมากับความเป็นทางการ คือ **การคอร์ปชั่น**งบประมาณในโครงการพัฒนาและการปฏิบัติงานหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐที่ร่ำรวยและระเบิดขึ้นในชุมชนชนบท คือ **หนี้สินจากระบบดอกเบี้ย**ที่เป็นสิ่งที่ชุมชนชนบทคาดไม่ถึงที่เพิ่มขึ้นทุกวัน ถือว่าเป็นความไม่จริงใจของนโยบายสาธารณะที่ซ่อนความหลอกลวงแบบสมัยใหม่เอาไว้ ที่สำคัญเหตุการณ์กำลังลุกลามเป็นปัญหาของปัญหา คือ การที่ ธกส. ในหลายอำเภอที่ต้องการผลงาน จึงร่วมมือกับบริษัทไฟแนนซ์ให้สมาชิกที่ถึงเวลาส่งคืนเงินต้นและดอกเบี้ยของ ธกส. ไปกู้เงินด่วนจากบริษัทไปแนนซ์ที่เปิดสาขาให้บริการถึงในหมู่บ้านโดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อเดือน เพื่อนำมาคืน ธกส. ได้ทันกำหนด ซึ่งนอกจาก ธกส. จะถือว่าเป็นลูกค้าชั้นดีที่คืนเงินครบและตรงเวลาแล้ว ซึ่งเจ้าหน้าที่ ธกส. และ ธกส. เองก็ **ได้ผลงาน** และใช้เวลาประมาณ 1 เดือนกว่าจะทำเรื่องอนุมัติเงินงวดใหม่ที่ขยายวงเงินกู้สูงขึ้นไปอีกเพื่อให้สมาชิกคนเดิมมีเงินมากพอจะไปคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อเดือนแก่บริษัทไฟแนนซ์ได้ โดยครอบครัวที่เป็นสมาชิก ธกส. เหล่านั้นกลับไปด้วยมือเปล่าและมีหนี้กับ ธกส. สูงเพิ่มขึ้นไปจากเดิมทุก 4 ปี และบริษัทไฟแนนซ์ได้รับผลประโยชน์ดอกเบี้ยร้อยละ 18 ในเวลาแค่ 1 เดือนเท่านั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้ชุมชนหมู่บ้านชนบทคาดว่าในอนาคตคงจะถึงสถานการณ์ที่เป็นระเบิดลูกใหม่หรือวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมรอบสองเกิดขึ้นที่ฐานรากของสังคม

ผลร้ายของการมองไม่เห็นแก่นแท้และระบบชุมชนและระบบสวัสดิการชุมชนชนบท และการดำเนินงานที่ขาดคุณธรรมความถูกต้องเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเช่นนี้ ถือว่าเป็นความผิดพลาดของนโยบายสาธารณะ ระบบราชการ และรัฐที่ติดแนวคิดทุนนิยมที่ล้าหลัง ตามที่ท่านครูบาศรีวิชัยเคยทำนายไว้ว่า **“ต่อไปคนดีจะเหลือแค่ 3 ร่มไม้สะหรี (ต้นโพธิ์) และ น้ำเต้าน้อยจะจมน้ำแต่ก้อนหินจะลอยฟู”** หากไม่มีการปรับปรุงนโยบายสาธารณะให้หันมาเข้าใน ยอมรับ ให้ความสำคัญกับระบบชุมชน ระบบเศรษฐกิจชุมชน และระบบสวัสดิการชุมชนชนบทที่มีแก่นแท้ของจิตวิญญาณแห่งคุณธรรมและเป็นพื้นฐานของสังคมไทยให้มีส่วนร่วมกันนโยบายสาธารณะในการป้องกันแก้ไขปัญหาหรือวิกฤติของสังคมโดยรวมในอนาคต

5. บทบาท

ยุคเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนเมื่อประมาณ 120 ปีที่ผ่านมา บทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐที่นำนโยบายสาธารณะด้านสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทไปปฏิบัติในชุมชนหมู่บ้านจะอยู่ในรูปการส่งเสริม โดยส่งเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐเข้าไปทำงานประจำในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ตำรวจตู่ยาม รวมไปถึงมีสำนักงานที่ว่าการอำเภอและเข้ามาในบางครั้ง เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล ปลัดประจำตำบล ป่าไม้ ที่ดิน

เจ้าหน้าที่สำนักงานการศึกษาออกโรงเรียน สหกรณ์การเกษตร ชกส. บริษัทประกันชีวิต พนักงานบริษัทขายตรงต่างๆ เป็นต้น ถือว่าเป็นการเข้าไปพยายามเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ของระบบชุมชนชนบท ซึ่งชุมชนชนบทก็โต้ตอบด้วยโครงสร้าง-หน้าที่ และกระบวนการตามธรรมชาติที่แท้จริงของชุมชนชนบท เพื่อการรักษา**วงใน**อันเป็นแก่นแท้หรือ**ทุนเดิม**ของชุมชนหมู่บ้าน โดยการสร้างผู้นำชุมชนเชิงการปกครองที่ซื่อสัตย์ต่อชุมชน รู้และปฏิบัติการโต้ตอบได้ทันต่อผลร้ายที่จะเกิดจากบทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่ลงมาทำงานในชุมชนให้ได้มากที่สุด ถือว่าชุมชนหมู่บ้านชนบทอยู่ในสถานะที่**เลือกสิ่งที่ดีที่สุดอันดับสอง** เพราะบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมนโยบายสาธารณะในรูปโครงการพัฒนาของรัฐและทุนภายนอกที่**ชุมชนจัดการหรือควบคุมโดยตรงไม่ได้** แม้จะเข้าใจว่าส่วนที่ดีก็มีอยู่มาก แต่โดยเจตนาแล้วจะเข้าใจและเห็นถึงความไม่ตรงไปตรงมาและไม่มียุติธรรมที่จะสามารถจัดการเพื่อ**เลือกสิ่งที่ดีที่สุดอันดับแรก** จากการใช้สิทธิชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีอิสระหรือ**นาธิปไตย**ในวัฒนธรรมการบริหารเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่**โครงสร้างวงใน**ให้ชัดเจนและยั่งยืนบนรูปแบบ วิธีการ และจิตวิญญาณแบบแท้จริงของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีความหลากหลายมากมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาท**ส่งเสริม** จึงพบว่าผู้นำชุมชนชนบทส่วนใหญ่ในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจปัจจุบัน คือ กลุ่มเขยหรือสะใภ้ หรือที่เข้ามาอยู่ใหม่ ไม่ใช่คนดั้งเดิมของชุมชนหมู่บ้านชนบทจริง แม้จะเป็นคนในท้องถิ่นก็ต้องเคยไปอยู่หรือทำงานหรือเรียนหนังสือในเมืองมาก่อน ซึ่งเป็นครอบครัวส่วนน้อยและไม่มีอำนาจในการตัดสินใจจัดการนิเวศชุมชน และปัจจัยภายในทุกองค์ประกอบของชุมชนหมู่บ้านตามทีนโยบายสาธารณะวางเป้าหมายไว้

การโต้ตอบอย่างที่สอง คือ การที่ผู้นำชุมชนหมู่บ้านชนบทวงนอกในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนที่เป็นคนกระตือรือร้น (Active) ต่อวิธีการของทุนนิยมตามนโยบายสาธารณะของรัฐนี้ จะถูกเสนอชื่อให้ไปทำหน้าที่เป็นประธานหรือกรรมการหรือที่ปรึกษาเกือบทุกกลุ่มหรือชุมชนย่อยจำนวนมากมายที่หลายหน่วยงานของรัฐหรือราชการลงมาจัดตั้งแทนผู้นำธรรมชาติและผู้นำกลุ่มวงในโดยรวม ด้านหนึ่งวงในนั้นรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของแต่ละหน่วยงานรัฐและทุนรวมถึงองค์การพัฒนาเอกชน (NGO) ภายนอก แต่เพื่อให้การปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะของหน่วยงานราชการแต่ละหน่วยที่**ผลักดัน**เข้ามาทำ(ผล)งาน นั้นได้**บรรลุผลบ้าง** เพื่อจะได้พึ่งพาอาศัยในด้านอื่นๆต่อไป และอย่างน้อยก็มีครอบครัวบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์จากโครงการของรัฐอยู่ ส่วนครอบครัวดั้งเดิมที่มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชนบทที่ชัดเจนมากๆจะหลบตัวเองไปอยู่และทำหน้าที่ใน**โครงสร้างวงใน** เช่น อยู่ใกล้ป่าหรืออยู่ห่างถนนหลวงออกไปให้มากที่สุด ซึ่งรัฐและทุนจะเห็นว่าเป็นกลุ่มที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมหรือเฉื่อยชา (Passive) ต่อโครงการพัฒนาชุมชนชนบทต่างๆ ของรัฐและทุน แต่ในสายตาของวงในแล้วเห็นมาตลอดประวัติศาสตร์ว่า แม้จะมีกฎหมายหรือระเบียบรัดกุมกำกับอยู่แต่เวลานำมาปฏิบัติจริงไม่มีโครงการพัฒนาใดปลอดการคอร์รัปชันได้ มีหน้าซำยังนำจิตวิญญาณที่ทำลายคุณธรรมเหล่านั้นที่เข้ามาแพร่ระบาดในวงนอกของชุมชนชนบทด้วย โดยเฉพาะในชุมชนเชิงการบริหารระดับสูงกว่าชุมชนหมู่บ้าน คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กล่าวคือ

1. เป็นโครงสร้างเชิงอำนาจแบบองค์กรที่ย่อส่วนมาจากกระบวนราชการของรัฐที่ชัดเจนที่มาตั้งในชุมชนหมู่บ้านต่อจากโรงเรียนประถมศึกษา สถานีอนามัย และตุ้ยยามตำรวจมาก่อนหน้านี้ โดยวิธีที่ผิดกับธรรมชาติของชุมชนชนบทตั้งแต่แรก

2. ใช้ระบบเลือกตั้งผู้นำจากปัจเจกชนที่สามารถหาเสียงจนได้คะแนนสูงที่สุดเป็นวัฒนธรรมที่เอาคะแนนเสียง (สิ่งสมมติ) มาเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่เอาธรรมชาติความเป็นจริงที่มีในระบบชุมชนเป็นตัวตั้ง เพราะวิสัยธรรมชาตินิยมของชุมชนหมู่บ้านนั้นผู้นำการบริหารชุมชนจะต้องเริ่มที่การมีส่วนร่วมเกินความดีที่เหลืล้นออกมาและพร้อมจะแสดงความเสียสละทำงานจริงเพื่อระบบชุมชนชนบทจนในที่สุดชุมชนสามารถเรียกว่าเป็นคนดีได้อย่างสนิทใจ

3. สร้างอาคารที่ทำการแบบถาวรใหญ่โตเชิงอำนาจนิยมและมีห้องพระ(วัดในฐานะสัญลักษณ์) เป็นส่วนประกอบหนึ่งในตัวอาคารสำนักงาน ซึ่งต่างจากระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ตลอดประวัติศาสตร์นอกจากวัดแล้ว ไม่เคยสร้างอาคารอะไรที่ใหญ่โต มันคงเป็นพิเศษกว่านี้สังเกตจากระบบชุมชนหมู่บ้านที่ไม่ถูกแทรกแซงจะมีที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน โดยใช้บ้านผู้ใหญ่บ้านโดยไม่ต้องตกแต่งอะไรเชิงอำนาจนิยมมากมาย ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบของที่ทำการ อบต. และแสดงออกถึงการบริหารชุมชนหมู่บ้านที่แม้จะเป็นโครงสร้างวงนอกก็ยังแสดงถึงธรรมาธินิยมหรือมนุษยนิยม เพราะไม่ถือว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีอำนาจปกครองหรืออยู่เหนือคนอื่นหรือเหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือเหนือศาสนา ผู้ใหญ่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหมู่บ้านที่มีความหลากหลายของชุมชนกลุ่มย่อยมากมาย ผู้ใหญ่บ้านจึงยังไปวัดเป็นประจำเพื่อบำรุงพุทธศาสนาด้วย และปรึกษาสภาผู้เฒ่าและพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เป็นต้น

แม้รัฐจะปรับปรุงการบริหารชุมชนหมู่บ้านเป็นกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมาก็ไม่สามารถบรรลุผลในทางปฏิบัติได้ เพราะฝืนกับจิตวิญญาณและวิถีการดำเนินชีวิตตาม ธรรมชาติของชุมชนหมู่บ้านชนบทและชุมชนย่อยที่มีชุมชนครอบครัวเป็นพื้นฐานของโครงสร้างทั้งทางดีมากและดีน้อยได้ โดยรูปแบบและโครงสร้างของกลุ่มกรรมการหมู่บ้านนั้น

1. แสดงถึงการเป็นภาพย่อยของโครงสร้างตามระบบ องค์กร หรือ บริษัท แบบเมืองที่เป็นสามเหลี่ยมยอดแหลมอยู่ด้านบน ขณะที่ธรรมชาติของระบบชุมชนเป็นแบบสามเหลี่ยมหัวกลับที่มีผู้นำคือผู้เสียสละหรือผู้รับใช้ ไม่ใช่ผู้ใช้อำนาจปกครองตามระบบองค์กรแบบรัฐและเมือง

2. องค์กรกรรมการหมู่บ้านตามนัยนี้เกิดจากระบบคิดของรัฐและทุนแบบรวมอำนาจที่เหมารวมว่าระบบชุมชนชนบทมีอะไรเหมือนระบบรัฐและทุน โดยเป็นส่วนประกอบเล็กๆส่วนหนึ่งที่ตั้งอยู่ห่างออกไปเท่านั้น

3. เกิดตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแบบระบบเมืองที่มีอิทธิพลเชิงอำนาจปกครองมากกว่าหรือคุ้มครองมนุษย์เอาไว้ จึงไม่ได้เกิดจากพื้นฐานธรรมาธินิยมของระบบชุมชนชนบทที่ถือว่าไม่มีอะไรสูงกว่ากฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือกฎที่ปัดยดา การบริหารจึงที่ตั้งอยู่บนการร่วมมือกันอย่างเท่าเทียมกันของเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติที่เป็นจริงนั้น

4. การได้มาของสถานภาพกรรมการหมู่บ้านเป็นแบบ**เลือกตั้ง**จากปัจเจกชนที่มี**คะแนนเสียง**มากที่สุดเรียงลงมาไม่ได้เลือก**มีความเสียสละ**ที่จะทำประโยชน์แก่สมาชิกชุมชนหมู่บ้านมากที่สุด อย่างที่ผู้นำธรรมชาติได้รับเลือก วัฒนธรรมการบริหารเช่นนี้เท่านั้นที่ระบบชุมชนชนบทจัดการหรือควบคุมผู้นำชุมชนได้ เป็นต้น

ดังนั้น กรรมการหมู่บ้านจึงมีฐานะเพียงชุมชนย่อยอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกของระบบชุมชน และทำหน้าที่ได้เพียงบางอย่างที่วงในกำหนดให้ทำตามโดยเฉพาะติดต่อกับภายนอก เช่น การร่วมการอบรมสัมมนาที่รัฐและทุนจัดขึ้นบ่อยตามความ**เข้าใจผิด**ของรัฐและทุนที่เห็นว่ากรรมการหมู่บ้านคือโครงสร้างของอำนาจที่สูงที่สุดในชุมชนหมู่บ้าน ดังเช่นกรรมการหมู่บ้านต้องรับหน้าที่เป็นประธานและหรือกรรมการกลุ่มย่อยต่างๆที่รัฐพยายามลงมาจัดตั้งในเวลาที่แตกต่างกันไป เพื่อให้กิจกรรมกลุ่มเหล่านั้นบรรลุวัตถุประสงค์การจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนหรือเป็น**หน้าไฟ**คอยโต้ตอบแบบ**อหิงสา**กับความพยายามของระบบรัฐและทุนที่ถาโถมเข้ามาไม่หยุดหย่อน และพบว่าในกลุ่มย่อยที่รัฐมาจัดตั้งรวมจำนวนประมาณ 30 กลุ่มนั้น กรรมการหมู่บ้านบางคนต้องเป็นกรรมการเกิน 10 กลุ่ม ซึ่งผิดวิสัยที่คนสามัญจะทำหน้าที่ได้ เพราะยังต้องประกอบอาชีพเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของครอบครัวเป็นหลักอยู่ ซึ่งแน่นอนว่าไม่ตรงกับเจตนาของนโยบายการบริหารงานแบบกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในรูปการมีกรรมการหมู่บ้าน

บทบาทในสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนที่จะสร้าง**ความเข้มแข็ง**หรือการ**พึ่งกันเอง** (รัฐใช้คำว่า**พึ่งตนเอง**ซึ่งเห็นชุมชนเป็นการรวมตัวของปัจเจกชนแบบโรงงานในชุมชนเมือง) ให้ชุมชนชนบทที่ใช้งบประมาณจำนวนมากและพยายามล้วงลึกเข้าไปในวง**ใน**ของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน หากพิจารณาจากมุมมองที่ใช้ชุมชนชนบทวงในเป็นฐานแล้ว ทำให้ระบบชุมชนชนบทที่เป็นตัวแสดงเสียดุล และ**เพิ่ม**การโต้ตอบที่ชัดเจนมากขึ้น โดย กวาดเอาตัวแสดงต่างๆที่รัฐมาจัดตั้งไปรวมอยู่ที่**วงนอก**และให้**พื้นที่ เวลา คน และจิตวิญญาณ**บางส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งต่อมาชุมชนหมู่บ้านชนบทเกิดการเรียนรู้และเข้าใจระบบรัฐได้ง่ายขึ้น เพราะกิจกรรมของนโยบายสาธารณะนั้นคล้ายคลึงกัน คือ ลงมาจัดตั้ง**กองทุนเงิน**เป็นหลัก คนที่เข้าร่วมก็กลุ่มผู้นำเดิมๆที่ส่งหน่วยงานเข้ามาฝึกอบรมผู้นำชุมชนที่เป็นทางการบ่อยๆ และสลับเวลากับเวลาที่ทำงานให้กลุ่มย่อยอื่นๆ เพราะผู้นำ**วงนอก**เหล่านี้ทำหน้าที่**รับเหมา**เป็นกรรมการกลุ่มที่เกี่ยวกับเงินทุกกลุ่ม และบอกกันว่า **“มีอาชีพรับจ้างฝึกอบรมตามหลักสูตรของราชการ”** และได้รับผลประโยชน์จากระบบ**เงินปันผล** ในกระบวนการกักขังเงินกองทุนในชุมชนหมู่บ้าน รายได้จากดอกเบี้ยที่เป็นกำไรส่วนหนึ่งจึงตกกับกลุ่มผู้บริหารเป็นหลัก เพราะการบริหารกองทุน**ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย** ขณะที่สมาชิกที่มากู้เงินกองทุนต้องเสียดอกเบี้ย ซึ่งแม้เงินปันผลที่กรรมการได้รับมีจำนวนไม่มาก แต่สำหรับระบบชุมชนชนบทที่มีพื้นฐานในระบบเศรษฐกิจแบบไม่ซื้อขายแล้วถือว่าเป็นจำนวนที่มาก ส่วนสมาชิกที่กู้เงินไปแล้วจะต้องทำงาน**เข้มข้นหรือขูดรีดแรงงานตนเอง** จากงานที่ทำงานปกติเพื่อให้ได้เงินส่วนเกินมา**เสียดอกเบี้ย**ให้ระบบกองทุนหมู่บ้านหรือระบบย่อยส่วนมาจากระบบธนาคารของทุนนิยมที่หากมองในภาพรวมทั้งหมู่บ้านแล้วดู**หิวหว่า** และมีครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านชนบทเข้าร่วมกิจกรรมมากเกินไป

3 ใน 4 แต่ไม่ใช่กระแสหลักในวิถีการดำเนินชีวิตตามระบบชุมชนชนบท เพราะนอกจากวงในส่วนใหญ่จะประยุกต์นำเงินที่ได้มาตามยุคสมัยนี้มาส่งเสริมการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมบางส่วนเป็นหลักแล้ว และระยะเวลาที่จะคิดจะยุ่งเกี่ยวกับกระบวนการยืม-คืนเงินจำนวนนี้ก็มีประมาณ 2-3 วันเท่านั้น คือวันที่ยืมเงินกับวันที่คืนเงิน สรุปแล้วโครงสร้างวงในของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนก็ยังคงทำหน้าที่ตามแบบของชุมชนหมู่บ้านชนบทต่อไป โดยมีโครงสร้างวงนอกทำหน้าที่ป้องกันเอาไว้ ซึ่งบางครั้งครบครันที่ทำงานวงนอกแทบจะไม่ออกไปทำไร่นาเหมือนเดิม

นโยบายสาธารณะที่กำหนดโดยรัฐและทุนทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนทั้งเก่าและใหม่ไม่ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญ เพราะเศรษฐกิจและสังคมวงในไม่หวือหวา เป็นกระบวนการจะเริ่มและจบลงในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทและเครือข่ายชุมชนชนบทเป็นส่วนใหญ่ แม้จะมีผลดีตรงที่ไม่เป็นเงื่อนไขให้ตัวแสดงไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเงินจากการทำธุรกิจเอากำไรและการคอร์ปชั่นแบบทุนนิยม และไม่มีโอกาสจะนำเสนอคุณค่าเพื่อขอรับการสนับสนุนหรือแนะนำตรวจสอบในระบบการบริหารของกรรมการหมู่บ้านได้ ทั้งที่เป็นฝ่ายที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนย่อยของชุมชนหมู่บ้านมากที่สุด ขณะที่วัฒนธรรมการบริหารชุมชนที่กว้างกว่าชุมชนหมู่บ้าน คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่แม้จะเป็นโครงสร้างที่ไม่เหมาะสมกับระบบชุมชนชนบท แต่เมื่อเทียบกับระบบผู้นำแบบกรรมการหมู่บ้านแล้วยังมีรูปแบบและเป้าหมายที่ชัดเจนเหมาะสมในแง่บทบาทการทำงานและการมีตัวแทนมาเป็นกรรมการสภาองค์การบริหารตำบลจำนวนเท่ากัน แต่ยุทธวิธีการทำงานร่วมกับชุมชนหมู่บ้านจะมี**คอขวด**ที่การบริหารงานระดับหมู่บ้านกำลังมีปัญหาในตัวอยู่ดังกล่าวข้างต้น ทำให้การดำเนินงานของ อบต. ไม่ครบกระบวนการ และไม่ทำงานด้านเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน วัฒนธรรมชุมชน การศึกษาแบบชุมชน และสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ชัดเจน แต่หันไปทำงานด้านกายภาพหรือโครงสร้างพื้นฐานต่อไป

สรุปแล้ววัฒนธรรมการบริหารของชุมชนหมู่บ้านวงนอกภายใต้นโยบายสาธารณะที่เป็นกลไกเชิงอำนาจของรัฐและทุนที่ลงมาจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทให้ชุมชนเป็นหลัก มีรูปแบบวิธีการ ยุทธศาสตร์ที่เป็นทางการ ใช้กับระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนไม่เหมาะสมอีกต่อไป เพราะตลอดช่วงประมาณ 120 ปีที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนต้องหลบไปทำหน้าที่เพียงบางส่วนในโครงสร้างวงใน แต่ยังคงทำหน้าที่ของตนอยู่ โดยไม่เปลี่ยนแปลง วัตถุประสงค์ รูปแบบและวิธีการจัดการที่ยังเป็น**ผู้จัด รับผิดชอบ และประเมินผล**เองในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนระดับต่างๆ และเป็นกิจกรรมย่อยบนพื้นฐานของจิตวิญญาณใหญ่ที่มีแต่ความเอื้ออาทร จัดได้รวดเร็ว แม้จำนวนชุมชนครอบครัวและชุมชนย่อยในระบบชุมชนหมู่บ้านมีมากขึ้นเท่าไร การประเมินผลซึ่งตั้งอยู่ที่**ความพอดี** หรือ**สายกลาง**สร้างหลักประกันและมาตรฐานการรับผลว่ารูปแบบและวิธีการจัดเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเป็นไปตามที่ชุมชนตัวแสดงต้องการหรือไม่ และที่สำคัญเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนไม่หวือหวาเพราะความเป็นมนุษย์ที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีเปลี่ยนแปลงมาเลยตั้งแต่อดีตด้าบรรพ์ เพียงแต่ระบบชุมชนชนบทต้องปรับตัวเองกับนโยบายสาธารณะที่เป็นปัจจัยสภาพสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนหมู่บ้านควบคุมไม่ได้ที่เข้า

มาภายหลังแบบเป็นฝ่ายกระทำ และปัจจัยภายในที่ระบบชุมชนชนบทเปลี่ยนมาเป็นมีที่ตั้งถาวร มีจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้น และทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานให้มาในบริบทเก่านั้นเหลือน้อยลงไป

ระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนานในสังคมไทยที่เกิดจากกลไกเชิงอำนาจของนโยบายสาธารณะผ่านมาจึงสร้างระบบคู่ขนานที่ไม่เสมอภาคบนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน เพราะระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทไม่มีสิทธิชุมชนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนพื้นฐานวงในที่เป็นแก่นแท้จากจิตวิญญาณแห่งความเอื้ออาทรโดยอิสระบนระบบจุลภาคแบบ**ธรรมชาตินิยม** ไม่มีอำนาจต่อรองหรือต่อสู้เพื่อจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนของตนให้มีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ได้ ต้องตกเป็นฝ่ายรับ และปรับตัวตามหรือโต้ตอบแบบ**อหิงสา** ตามวิสัยของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่จิตวิญญาณและวัตถุประสงค์ที่ไม่เป็นระบบเมืองขึ้นมาใหม่และมาแข่งขันต่อสู้กับระบบเมืองที่มีรัฐและทุนที่เป็นตัวขับเคลื่อน **นโยบายสาธารณะ**ของรัฐและทุนจนต้องสูญเสียทั้งพื้นที่ เวลา สมาชิก และจิตวิญญาณไปกับโครงสร้าง 2 วง เพื่อรักษาความสมดุลในองค์ประกอบของระบบชุมชนหมู่บ้านในการโต้ตอบกับทุกองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะดังกล่าว

บทที่ 8

ปัญหาการบริหาร

ตามมุมมองของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มองนโยบายสาธารณะที่เป็นกลไกเชิงวัฒนธรรม การบริหารเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทของรัฐและทุน มีอีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ปัญหาการบริหารระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท จากข้อมูลต่างๆที่อธิบายตามองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับการบริหารของระบบชุมชนหมู่บ้านเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนข้างต้น สามารถสรุปเป็นประเด็นที่เป็นปัญหาต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติเชิงโครงสร้างตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และจะยังคงเป็นอุปสรรคต่อไปในอนาคต หากยังไม่เข้าใจ และสนใจแก้ไขหรือป้องกัน

1. ปัญหา

1.1 โครงสร้าง-หน้าที่ของตัวแสดงมีไม่ครบ

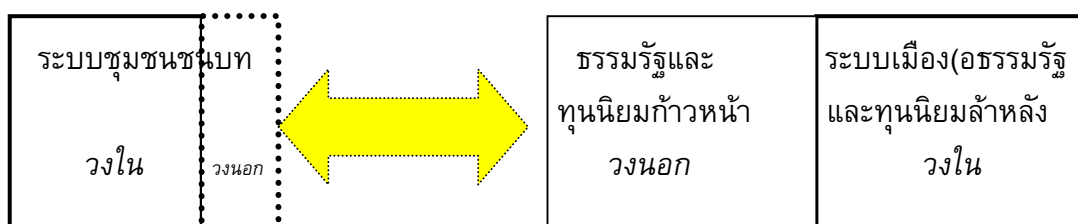
โครงสร้าง-หน้าที่บนระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นตัวแสดงของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนที่มีไม่ครบนั้น คือ โครงสร้าง-หน้าที่บนความสัมพันธ์ระหว่าง 1) ระบบชุมชนชนบทที่เป็นจุลภาค ไม่เป็นชุมชนเชิงการเมืองแต่เป็นชุมชนเชิงธรรมชาตินิยมหรือมนุษยนิยมที่มีวัฒนธรรมหรือคุณธรรมกำกับอยู่ กับ 2) ระบบชุมชนระบบเมืองที่เป็นมหภาค มีความเป็นทางการบนแนวคิดเชิงอำนาจนิยม มีกลไกอำนาจทั้งด้านอ่อนคือวัฒนธรรมบริโภคนิยม และด้านแข็งคือวัฒนธรรมการใช้กฎหมายหรือนโยบายสาธารณะและสั่งเจ้าหน้าที่ของรัฐนำนโยบายไปปฏิบัติ แต่ปัจจุบันรัฐและทุนถูกกระแสและนโยบายสาธารณะสูงสุดให้ปรับเป้าหมายและโครงสร้าง-หน้าที่บางส่วนมาเป็น **ธรรมรัฐและทุนนิยมที่ก้าวหน้า** บ้างแล้ว เช่น นโยบายสาธารณะกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่น คือ พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล พ.ศ. 2537 รัฐธรรมนูญปี 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2544-2549) ฯลฯ เพราะในระบบวัฒนธรรมการบริหารของชุมชนชนบทที่แม้จะมีบุตรหลานคนรุ่นใหม่เข้ามารับการศึกษาระบบชุมชนเมือง แต่หันหลังให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทและไปปรับใช้ชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ และในเชิงโครงสร้างไม่เคยมีโครงสร้างหรือสถาบันที่จะเป็นตัวแสดงของ **ชนชั้นกลางที่มีพื้นฐานมาจากชุมชนหมู่บ้านชนบท** ที่จะทำหน้าที่ประสานงานและส่งเสริมในรูปประชาคมเพื่อการทำประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นกลางที่มีรากชุมชนหมู่บ้านชนบทที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเกิดเมืองนอนอย่างชัดเจนมากไปกว่าโครงสร้างทางวัฒนธรรมวงในผลสมวงนอก เช่น การจัดผ้าป่ากฐินจากในเมืองไปสมทบเงินสร้างสาธารณะสมบัติในชุมชนหมู่บ้านเกิด ฯลฯ หรือในแง่ร้ายกลับถูกบีบบังคับให้รวมตัวเพื่อเป็นลูกจ้างรัฐและทุน เช่น เป็นเซลล์แมนของบริษัทขายปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า บริษัทประกันชีวิต บริษัทขายเครื่องสำอางและของใช้ฟุ่มเฟือยต่างๆ และกลุ่มค้ายาบ้า ฯลฯ ที่เข้ามาซ้ำเติมชุมชนหมู่บ้านชนบทโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จนเกิดวัฒนธรรมการบริหารตามแบบของชุมชนหมู่บ้านเองที่ยังคงดำรง

อยู่อย่างยั่งยืนได้จริงมาถึงปัจจุบัน คือ ต้องมีโครงสร้างร่วมกันของทั้งสองระบบหลัก นั่นคือ โครงสร้างวงในเพื่อพึ่งกันเองและวงนอกเพื่อพัฒนาตามยุคสมัย คือ วัฒนธรรมชุมชนในบริบทสมัยใหม่ เช่น การบริหารเศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนาน หรือระบบบริหารเศรษฐกิจและสวัสดิการใช้ร่วมกัน บนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน เพื่อให้มีศักยภาพในการจัดการปัจจัยภายนอกที่เป็นอีกระบบหนึ่งให้ได้

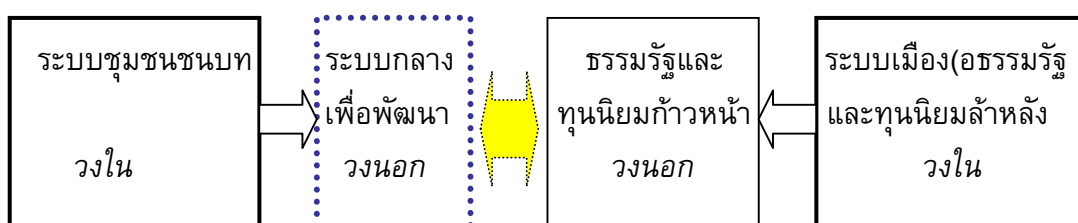
โครงสร้าง-หน้าที่การกระจายอำนาจเป็นการบริหารอีกระบบหนึ่งที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งมีความแตกต่างแทบจะโดยสิ้นเชิงจากนโยบายรวมอำนาจที่ใช้พัฒนาโครงสร้าง-หน้าที่มายาวนาน 100 กว่าปี และผู้สร้างหรือพัฒนาระบบบริหารนี้จะไม่ใช่ว่าผู้ที่จะแก้ไขได้ หากปล่อยให้ทำแล้วจะเกิดสภาพที่เรียกว่าเห็นวิธีการ (Means) เป็นเป้าหมาย (Ends) ดังนั้นต้องพัฒนาแบบจำลองของโครงสร้างใหม่จากพื้นฐานโครงสร้าง-หน้าที่ส่วนพัฒนาในระบบชุมชนหมู่บ้านบนบริบทที่ว่าเป็นโครงสร้าง-หน้าที่แบบสายกลางเพื่อประนีประนอมกับโครงสร้างเดิม และต้องให้โครงสร้าง-หน้าที่นี้มีสภาพที่ชัดเจนและยั่งยืน พร้อมมีกระบวนการที่จะยกระดับระบบคุณธรรมกำกับเข้าไปด้วย ในโครงสร้างนโยบายสาธารณะที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทจะไม่มีโอกาสจัดเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเชิงรุกช่วยสนับสนุนระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการแห่งชาติได้ ส่วนที่พอทำได้จึงเป็นฝ่ายถูกกำหนดจากรัฐและทุนนิยมที่ล้ำหลังเป็นส่วนใหญ่ และไม่มีช่องทางจะหนีห่างการรุกร้าเข้ามาในระบบชุมชนชนบทของระบบสวัสดิการสังคมที่เป็นอีกระบบหนึ่งได้ชัดเจนเหมือนในอดีต เพราะระบบต่างๆ ในองค์กรประกอบไม่เอื้อต่อการสื่อสารกันและไม่มีอำนาจต่อรอง จากการที่ไม่มีโครงสร้างวงนอกที่ถูกพัฒนาขึ้นมาจากพื้นฐานของธรรมชาติ

แผนภาพที่ 22 แสดงโครงสร้างวงนอกของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทไทย

ยุคอดีต คือ เริ่มยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจที่ผ่านมา

ยุคปัจจุบัน คือ ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจในอนาคต

ระบบชุมชนชนบทเองเพื่อเป็นสถาบันกึ่งมหภาคในยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ ที่รัฐพยายามปรับตัวเป็นธรรมรัฐและทุนที่ล่าช้าก็เริ่มปรับปรุงตัวเป็นทุนนิยมก้าวหน้าขึ้นบ้างแล้วตามนโยบายสาธารณะสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญ ปี 2540 ดังแสดงในแผนภาพที่ 22 หากส่วนพัฒนาหรือวงนอกนี้เกิดได้จะเป็นสถาบันของลูกหลานระบบชุมชนชนบทที่มีความรู้ความสามารถแบบระบบเมืองแต่มีรากเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบท เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมกับธรรมรัฐในส่วนที่เป็นตัวแทนของชุมชนหมู่บ้านชนบทในหน้าที่

1. สื่อสาร แทนระบบชุมชนชนบทกับระบบรัฐและทุน
2. กรอง บังคับมาจากภายนอกทั้งหมดให้ระบบชุมชนชนบท

เป็นสถาบันกึ่งทางการที่จะทำหน้าที่เป็นส่วนพัฒนาที่จะร่วมมือกับส่วนธรรมรัฐและทุนนิยมที่ก้าวหน้าที่เป็นส่วนวงนอกที่ก้าวหน้าของระบบรัฐและทุนที่ปรับตัวขึ้นไปขณะที่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเริ่มเข้าสู่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ

2. นโยบายสาธารณะของรัฐที่ดียังบริหารแบบแยกส่วน ไม่ยั่งยืนและต่อเนื่อง

การที่นโยบายสาธารณะของรัฐที่ดีหลายโครงการที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนในระบบของชุมชนหมู่บ้านที่เป็นระบบบูรณาการ และเน้นเชิงรุก ยังแยกแหว่งการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนจากสวัสดิการชุมชน เช่น การส่งเสริมสหกรณ์ เกษตรผสมผสาน เศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น หรือแม้จะเป็นองค์กรรวมก็ไม่มีคามยั่งยืนและต่อเนื่อง เช่น พัฒนาแบบมีส่วนร่วม แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นต้น เพราะเข้ามาแบบเหมารวมพร้อมกันทั่วประเทศโดยไม่มีการพิจารณาความสอดคล้องกับพื้นฐานศักยภาพการพึ่งกันเองที่มีอยู่และ กาลเวลาและปรากฏการณ์ปัญหาที่มีอยู่ เพราะธรรมชาติของระบบชุมชนชนบทมีความหลากหลายและบูรณาการ และมีศักยภาพวงในของระบบชุมชนหมู่บ้านเป็นทุนหรือภูมิคุ้มกันทางสังคมของระบบอยู่มากแล้ว ระบบภายนอกมาทดแทนไม่ได้ ต้องมีบทบาทสนับสนุนพื้นฐานที่มีอยู่ให้เข้มแข็งขึ้น และเชิงโครงสร้าง-หน้าที่เป็นลำดับแรกมิใช่ทางเทคนิควิธีการอย่างที่ผ่านมา เพราะองค์กรที่ถาวรระดับหมู่บ้านไม่เหมือนบริษัท และเป็นนโยบายที่มาจากภายนอก โดยคนภายนอก เมื่อเจ้าหน้าที่จากภายนอกเข้ามาส่งเสริมกลับออกไป สิ่งดีๆ เหล่านี้ก็ตามเจ้าหน้าที่กลับบ้านหรือสิ้นแรงลงเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาโครงการไปด้วย เพราะการไม่ได้ใช้ชุมชนเป็นฐาน ไม่เปิดโอกาสให้ระบบชุมชนชนบทตัดสินใจเองบนความพร้อมของตนเอง

3. การเสียความสมดุลในโครงสร้าง-หน้าที่มีอยู่เดิมของตัวแสดง

เนื่องจากผู้นำที่เป็นทางการในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ทำหน้าที่บริหารจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทต้องแยกเป็น 2 วง คือ วงในและวงนอก ทำให้โครงสร้าง-หน้าที่ของระบบชุมชนหมู่บ้านมีโอกาสเสียสมดุลทั้งระบบ เพราะเกิดภาวะความอ่อนแอเชิงโครงสร้างของการบริหารระบบชุมชนหมู่บ้านที่แก้ไม่ได้โดยทางเทคนิคและวิธีแยกส่วน

4. นโยบายสาธารณะของรัฐและทุนและองค์กรพัฒนาเอกชนส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนบนการนิยามที่แตกต่างไปจากค่านิยมของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท และดำเนินการผิดกาลและเทศะด้วย เช่น

4.1 สวัสดิการชุมชนด้านประกันการตาย ที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทนิยามว่าเป็น **การประกันชุมชนการตาย** แต่รัฐ เช่น ธกส. นิยามว่าเป็นสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนด้านการ **สงเคราะห์ศพ** และไม่ได้สนใจพิธีกรรมวงในเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเลย

4.2 สวัสดิการชุมชนด้านศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี ซึ่งเป็นสวัสดิการชุมชนวงในที่สำคัญต่อเพื่อผลิตซ้ำความเป็นชุมชนในเชิงนามธรรม คือ จิตวิญญาณ และคุณธรรม เป็นต้น ถูกบิดเบือนจากนิยามที่ชุมชนมีอยู่ เช่น

1) การจัดสวัสดิการเชิงอำนาจนิยมและนิยามว่าสวัสดิการชุมชนด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนานั้นมีไว้เป็นเครื่องมือสำหรับปลดปล่อยทุกข์ ไม่ใช่เป็นหลักหรือแนวการดำเนินชีวิตจริงในพื้นที่และชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ร่วมกันมานาน และร่วมกันสร้างวัดขึ้นมาเอง เช่น ในปี 2528 รัฐจัดสรรงบประมาณในโรงเรียนประจำหมู่บ้านสร้างพระพุทธรูปหน้าเสาธงแทนที่จะสนับสนุนวัดของระบบชุมชนหมู่บ้านที่มีอยู่แล้วและยังคงมีโครงสร้าง-หน้าที่ และบทบาทจริงในการให้แนวทางการดำเนินชีวิตของทุกและครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านในทางที่ถูกต้องเสมอมา เช่น ไม่ทำผิดเบญจศีล ให้ปฏิบัติเบญจธรรม

2) การใช้วัดของชุมชนหมู่บ้าน เช่น วัดบ้านปาง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ที่ต้องให้ชุมชนหมู่บ้านมีสวัสดิการด้านงานและรายได้ในรูปเงินตราตามโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ขณะที่ชุมชนให้คุณค่าวัด เป็นสวัสดิการชุมชนด้านการประกันสิ่งแวดล้อมประเภทศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงสวัสดิการด้านสุขภาวะทางจิตใจและคุณธรรม

4.3 สวัสดิการชุมชนประเภทการประกันความเป็นชุมชนชนบท ถูกนิยามจากองค์กรพัฒนาเอกชนว่าเป็นสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนประเภทสิ่งแวดล้อมชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า อากาศ) จึงเข้ามาขอร่วมขบวนแห่รูปเหมือนครุฑาครุฑวิชัยในวันสงกรานต์เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการสืบชะตาแม่น้ำลี้ให้ชุมชนเห็นคุณค่าทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยเอารถยนต์และป้ายผ้าขนาดใหญ่ๆ ดัดข้างรถร่วมขบวนแห่ ประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่อยากพูด และอัดถ่ายวีดิทัศน์ส่งไปให้แหล่งทุนต่างประเทศดูผลงาน หรือนำออกเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ เป็นต้น

5. หน่วยงานต่างๆ ที่บริหารนโยบายสาธารณะของทำงานไม่สอดคล้องกัน

หน่วยการบริหารโครงการและกิจกรรมของนโยบายสาธารณะของรัฐที่แต่ละหน่วยงานลงมาทำงานในชุมชนหมู่บ้านชนบท มักลงมาส่งเสริมในรูปกลุ่มย่อยที่บังเอิญมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานหรือกรรมการ และนิยามว่าองค์กรเล็กๆ เหล่านั้นเป็น**ชุมชนหมู่บ้านในสังกัดหรือที่หน่วยงานตนมาส่งเสริม** และมีโครงสร้างแบบองค์กรคล้ายแบบของหน่วยงานราชการหรือบริษัทที่มีลำดับชั้นของการบริหารงานคล้ายรูปสามเหลี่ยม และเป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของระบบองค์กรราชการที่มีขนาดใหญ่กว่า ทั้งที่โดยธรรมชาติแล้วระบบชุมชนมีเพียงส่วนน้อยที่มีโครงสร้างเป็นองค์กร แบบ

สามเหลี่ยม เพราะส่วนใหญ่มีโครงสร้างทุกเหลี่ยม หรือวงกลม วงรี วงแปดเหลี่ยม หรือไม่มีโครงสร้างจนกว่าจะมีสถานะการณ์ที่จะต้องสร้างแบบชั่วคราวใหม่ เป็นต้น

6. เหตุผลการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทของรัฐ และทุน

สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทของรัฐและทุนมักอ้างเหตุผลบนความหวังดีว่าเพื่อสนองความต้องการของชุมชนชนบทจากมุมมองของอำนาจนิยมและทุนนิยม ซึ่งหมายความว่าชุมชนชนบทกำลังขาดหรือต้องการความช่วยเหลือบางในเชิงรับ จึงต้องตามแก้ไขปัญหาคความไม่เข้มแข็งนั้นให้โดยการส่งเสริมการผลิตส่วนเกินเทียมบนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน เป็นการแสดงเจตนาจากจิตวิญญาณที่ผิดพลาดและแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากพื้นฐานของระบบชุมชนหมู่บ้าน เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท เพราะชุมชนหมู่บ้านชนบทอาศัยจิตวิญญาณและทรัพยากรมาแสดงพฤติกรรมร่วมกันจัด รับ และประเมินผลเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเชิงรุกเป็นส่วนใหญ่นั้น เกิดขึ้นบนจิตวิญญาณหรือคุณธรรมทางจิตใจการกำจัดความพหุจากสิ่งที่มีอยู่ทางวัตถุจนเกิดมีและใช้ส่วนเหลือล้นหรือส่วนเกินจริงของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทของตนทั้งสิ้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้จึงไม่สร้างปัญหาใหม่ตามมา เป็นต้น

2. ปัญหาของปัญหาการบริหาร

2.1 สำหรับชุมชนหมู่บ้าน

1) การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในระดับชุมชนหมู่บ้าน และระดับชุมชนที่กว้างกว่าชุมชนหมู่บ้านแก้ไขไม่ได้ และลุกลามออกไป เช่น ปัญหายาบ้า อันตรายจากสารเคมี ภาระหนี้สินและอิทธิพลของผู้นำที่เป็นอันธพาล ฯลฯ โดยเฉพาะปัญหาการบริหารของผู้นำวงนอกที่เป็นนักเลงบางหมู่บ้านที่อาศัยความอ่อนแอเชิงโครงสร้าง-หน้าที่ของผู้นำแบบคุณธรรมวงใน โดยเอาน้องชายและลูกชายที่อยู่บ้านเดียวกันเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยสร้างความแตกแยกในชุมชนหมู่บ้านไม่ให้เกิดการรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนหมู่บ้านเพื่อตนและเครือข่ายจะได้ใช้ตำแหน่งกอบโกยผลประโยชน์ในทางไม่ถูกต้องได้ต่อไป ทำให้เกิดความเสียหายแก่ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบททั้งทางรูปธรรมและนามธรรม ที่รวมเรียกว่าภูมิคุ้มกันหรือทุนทางสังคมของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท โครงสร้างที่อ่อนแอกลายเป็นโครงสร้างสร้างและส่งเสริมคนไม่มีคุณธรรมกลับมาทำลายระบบชุมชนวงในโดยที่รัฐและทุนที่ไม่เป็นธรรมรัฐและทุนนิยมที่ก้าวหน้าจะเข้าข้างผู้นำลักษณะนี้เป็นส่วนใหญ่ เพราะจะได้ผลประโยชน์เชิงวัตถุจากผู้นำกลุ่มนี้เป็นจำนวนมากและต่อเนื่อง

2) ผู้นำชุมชนทางการเมืองนอกต้องรับผิดชอบงานหนักเกินพอดี กล่าวคือ ผู้นำการบริหารชุมชนหมู่บ้านแบบวงนอก เช่น ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงภรรยาต้องเป็นประธานและกรรมการชุมชนกลุ่มย่อยเกือบทุกกลุ่มที่รัฐเข้ามาจัดตั้ง นับแล้วผู้ใหญ่บ้านแต่ละแห่งเป็นประธานเกิน 10 กลุ่ม และภรรยาเป็น เกิน 5 กลุ่ม ทำให้ทำงานแบบแยกส่วนนี้ไม่มีประสิทธิภาพและเป็นภาระที่หนักเกินไปกว่าบุคคลเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียวที่จะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้นำวงในไม่ยอมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ไม่คุณธรรมตามรากฐานของชุมชนหมู่บ้าน

2.2 สำหรับรัฐ

ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนหมู่บ้านในนโยบายกระจายอำนาจระดับสูงกว่า

ชุมชนหมู่บ้าน กล่าวคือ ระบบสวัสดิการชุมชนประเภทความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนหมู่บ้านไม่เป็นโครงสร้างที่ทำหน้าที่ตรวจสอบระบบทรัพย์สินของรัฐที่จัดสรรลงไปให้ อบต. ปฏิบัติงานในชุมชนหมู่บ้านพื้นฐาน เพราะชุมชน อบต. อยู่ในโครงสร้างระดับตำบลและเป็นวงนอกที่มีรัฐมาจัดตั้งตามกฎหมายเชิงอำนาจนิยม และไม่มีสมาชิกจากผู้นำวงในหรือผู้นำชุมชนตามธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานให้เหมือนผีเก้าในชุมชนเครือข่าย หรือชุมชนเหมืองฝาย หรือชุมชนหัววัด เป็นต้นของระบบชุมชนหมู่บ้านเข้ามาทำงานร่วมด้วย เพราะเป็นโครงสร้าง-หน้าที่เชิงอำนาจนิยมของรัฐและทุนแบบชุมชนเมืองที่ยื่นเข้ามาและแปลกแยกจากวิถีการบริหารเชิงคุณธรรมของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ดังนั้นชุมชนระดับหมู่บ้านไม่ได้รับตรวจสอบหรือประกันความเสียหายต่อการใช้งบประมาณที่รัฐจัดสรรมาให้ อบต. เพราะโครงสร้างเชื่อมโยงจากชุมชนหมู่บ้านไปไม่ถึง ทำให้เสียหายแก่ทั้งภาครัฐและชุมชนหมู่บ้านโดยรวม

3. สำหรับสังคมโดยรวม

3.1 สนับสนุนพื้นฐานระบบสังคมที่เชิดชูคนเลวแทนการเชิดชูคนดี เป็นโครงสร้าง

การจัด สวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนที่มีเป้าหมายสุดท้าย คือ การแก่งแย่งแข่งขัน เอาวัดเอาเปรียบในเรื่องวัตถุหรือเงินหรือกำไร แม้จะใช้ชื่อว่า **ธุรกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชน** ก็ตาม เพราะเป้าหมายสุดท้ายเป็นแบบทุนนิยม กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมให้บางกลุ่มวงนอก ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยในชุมชนหมู่บ้านนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาแปรรูปออกจำหน่ายหรือจัดสวัสดิการสังคมแก่ชุมชนเมือง แลกกับที่กลุ่มของตน(ไม่ใช่ทุกคนในชุมชนหมู่บ้าน)จะมีรายได้เป็นหลักโดยไม่สนใจระบบ สวัสดิการชุมชนวงในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านจิตใจ คุณธรรม ที่มีนัยของการพึ่งกันเอง ผลิตเองและใช้เองเป็นหลัก นอกจากจะปล่อยให้สวัสดิการชุมชนวงในที่เป็นปัจจัย 4 เช่น อาหาร น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาวะด้านร่างกาย เป็นต้น ดำรงอยู่โดยไม่ได้รับการพัฒนาองค์ความรู้และรูปแบบวิธีการที่เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่เปลี่ยนไปในเชิงเป็นโทษ เช่น จำนวนครอบครัวมาก ที่ดินมีน้อย มลพิษมากขึ้น รวมถึงเป็นหนี้สิน การติดยาบ้า โรคนเอดส์ เป็นต้น นโยบายของรัฐและทุนยังคงยึดเหนี่ยวระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนด้านเหล่านี้เพื่อการเป็นหนี้เสียดอกเบี้ยย เช่น การกู้เงิน ธกส. มาสร้างบ้าน โดยมุ่งได้ดอกเบี้ยมากกว่ามุ่งให้เกิดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนในเรื่องบ้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น

3.2 เกิดช่องว่างทางสังคม เป็นโอกาสของกลุ่มฉวยโอกาส “เด็ดยอด” หรือ “สวมรอย”

ซ้ำเติมปัญหา เช่น กลุ่มบริษัทไฟแนนซ์ที่สมคบกับเจ้าหน้าที่รัฐใน ธกส. สร้างภาระหนี้สินแก่ระบบชุมชนครอบครัวที่เป็นสมาชิก ธกส. โดยได้ผลประโยชน์ในรูปแบบกำไรจากกระบวนการคืบเงินกู้ของสมาชิก ธกส. จำนวนมาก หรือนักธุรกิจหรือนายหน้าจากในเมืองที่ไปตั้งบริษัทซื้อ-ขายเกี่ยวกับหัตถกรรมหรือสินค้าจากธุรกิจชุมชน โดยให้กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่รัฐหรือเอกชนลงไปจัดตั้งเองเป็นแรงงานแบบรับงานไปทำที่บ้าน ไม่ต้องเสียค่าเช่าโรงงาน ไม่ต้องจ่ายสวัสดิการสังคมอะไรแก่คนงาน

เป็นต้น ซึ่งสุดท้ายชุมชนหมู่บ้านชนบทก็จะมีทางต่อรอง และต้องเสียเปรียบจาเล่ห์เหลี่ยมของระบบทุนนิยมที่หวังกำไรไม่เห็นคุณค่าจิตใจเหล่านี้

3.3 สวัสดิการชุมชนเครือข่ายกับทุนนิยมล่าหลังผลิตสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

เช่น การบริการด้านอาหารที่ชุมชนหมู่บ้านชนบทจัดแก่ชุมชนเมืองปทุมธานี เนื่องจากเป็นปัจจัยภายนอกที่ระบบชุมชนหมู่บ้านและตำบลชนบทจัดการหรือควบคุมไม่ได้ คือ ทุนนิยมที่ล่าหลังที่หวังกำไรเป็นตัวเงินเป็นหลักเข้ามาส่งเสริมการผลิตในส่วนเกินเทียมนำเมล็ดพันธุ์มา (ขาย) ให้ ผลิตสารเคมีมา (ขาย) ให้ แนะนำวิธีการใช้ และรับซื้อไปขายในชุมชนเมือง ซึ่งเป็นโทษแก่ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค กล่าวคือ ชุมชนหมู่บ้านชนบทถูกกล่าวหาว่าใช้สารเคมีทำลายสุขภาพประชาชนในประเทศ และคนชุมชนเมืองได้รับสารเคมีเข้าสู่ร่างกายโดยไม่รู้ตัว ขณะที่ระบบทุนนิยมที่ล่าหลังซึ่งเป็นผู้ส่งเสริมการผลิตและแจกจ่ายไม่ถูกลงโทษหรือลดบทบาท ตรงกันข้ามกลับได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นจนชุมชนจัดการไม่ได้มากขึ้นไปอีก

ปัญหาของปัญหาการบริหารเหล่านี้เป็น**ปัญหาเชิงโครงสร้าง** และปัญหาที่เป็นผลตามมาจากโครงสร้างที่ไม่ได้รับการแก้ไข กล่าวคือ โครงสร้างที่รัฐและทุนที่ใช้กลไกนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจทุนนิยม (ที่ล่าหลัง) และสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทจากภายนอกที่ลงไปกระทำและกระทบระบบชุมชนชนบทนั้นแฝงไว้ด้วยอำนาจนิยมของรัฐและทุน แม้จะเข้ามาได้แค่**วงนอก**ของชุมชนหมู่บ้านแต่เกิดผลกระทบและเกิดความคับข้องใจ และเสียความน่าเชื่อถือ เสียความเข้มแข็ง และเสียเวลา คน และจิตวิญญาณโดยรวมไปกับวงนอกอย่างไม่น่าจะเกิดขึ้น ถือว่าเป็นการรุกร้าสวัสดิการชุมชนประเภทสิทธิความเป็นระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ต้องการความเป็นอิสระแบบอหิงสา ยิ่งรัฐและทุนพยายามลงมือกระทำนโยบายใดๆ บนแนวความคิดเชิงอำนาจนิยมแบบเหมารวมแบบเดิมก็จะยิ่งปิดเบือนและลดทอนศักยภาพของชุมชนลงไปเท่านั้น จึงควรยอมรับโครงสร้างสังคมในอนาคตตามแนวคิดระบบเศรษฐกิจคู่ขนาน สวัสดิการคู่ขนาน หรือ**เศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน**ที่จะเปิดโอกาสให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบสวัสดิการชุมชนที่มีพื้นฐานของคุณธรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมผลิตส่วนเกินจริงที่มีคุณภาพคล้ายกับที่มีกินมีใช้ในระบบชุมชนหมู่บ้านให้มีคุณภาพดีเหมาะสมยุคสมัยใหม่ได้อย่างเต็มศักยภาพ ยั่งยืน และมีศักดิ์ศรี หากยังใช้ระบบเหมารวมเช่นเดิมไม่มีทางที่จะแก้ไขและป้องกันปัญหา และปัญหาของปัญหาได้ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนหมู่บ้านชนบทกับรัฐและทุนจะเปรียบเหมือน**น้ำกับน้ำมัน** หรือ **ชายกับหญิง** หรือ **หนูกับไหนด**ที่ทำนครูบา ศรีวิชัยกล่าวถึงว่าเป็นหนูเหมือนกันแต่พวกหนูมีวิสัยได้ตามกิ่งไม้ ขณะที่ไหนด (หนูทองขาว) ไล่ตามดิน เพราะเป็น**คนละระบบ**กันเข้ากันหรือทำให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยสิ้นเชิงไม่ได้ แต่ระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนานที่มีเป้าหมายเพื่อ**อยู่ร่วมกัน**ของสิ่งที่แตกต่างอย่าง**สันติ**และสร้างประโยชน์แก่กันและกันได้แน่นอน

ส่วนที่ 5

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน : ความหวังต่อสังคมในอนาคต

บทที่ 9

ข้อค้นพบเชิงทฤษฎี : แนวคิดทางเลือกสำหรับยุค Post modernization

องค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทไทยเมื่ออธิบายเชิงระบบและในมุมมองของชุมชนชนบทแล้ว มีสาระหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือบูรณาการเป็นองค์รวมในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท กล่าวคือ ตัวแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างกัน พลวัต ศักยภาพ ความยั่งยืน นโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้อง ก่อนจะพิจารณาทางออกที่เป็นความหวังต่อสังคมไทยยุค Post modern ในอนาคต เมื่อพิจารณาเชิงคุณภาพจากข้อมูลของกลุ่มชุมชนหมู่บ้านชนบท 2 ตำบล (ตำบลศรีวิชัยและแม่ตืน) ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนแม่ คือ ชุมชนบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอปลี จังหวัดลำพูนปัจจุบัน และข้อมูลบางด้านของบางชุมชนหมู่บ้านต่างภาคของนักวิจัยท่านอื่นที่นำมาเปรียบเทียบแล้ว มีข้อค้นพบในประเด็นที่น่าสนใจเหล่านี้สรุปได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1. ตัวแสดง ระบบเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทมีตัวแสดงร่วมกัน คือ ชุมชนหมู่บ้านชนบทของชมราวาสที่เป็นอีกระบบหนึ่ง โดยมีประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหมู่บ้านแบบแตกตัวเป็นกลุ่มเล็กๆและอพยพที่ตั้งไปเรื่อยๆ ก่อนจะมีที่ตั้งถาวรประมาณ พ.ศ. 2345 แต่เป็นการมีที่ตั้งถาวรในลักษณะที่พร้อมจะอพยพต่อไปหากมีการรุกรานจากชุมชนหัวเมืองสงคราม และโรคระบาดอีก แต่บังเอิญสงครามระหว่างหัวเมืองสิ้นสุดลงพร้อมกับการเข้ามาแผ่อิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกในช่วงเวลาต่อมา จึงสามารถอธิบายความต่อเนื่องของพลวัตในองค์ประกอบภายในและพลวัตของกระบวนการรักษาความสมดุลเชิงโครงสร้างของชุมชนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นชุมชนเปิด จากในยุคพึ่งกันเองบนที่ตั้งถาวรช่วงแรกที่สมาชิกชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และแตกตัวเป็นชุมชนลูก/หลานตามมาจำนวนหนึ่งและเกี่ยวข้องกับปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถจัดการให้มาเป็นนิเวศน์ชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกันและกันตามหลักพุทธศาสนาเองได้ ต่อมาเกิดรัฐชาติใน พ.ศ. 2417 ระบบชุมชนชนบทจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับแบบถูกกระทำจากปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่จัดการเองไม่ได้ คือ รัฐและทุนที่เกิดมาภายหลังนี้ จึงจำเป็นต้องเข้าสู่ยุคพึ่งกันเอง-พึ่งพัฒนาและร่วมกันสร้างโครงสร้างวงนอกขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ป้องกันสิ่งไม่เหมาะสมและ/หรือประยุคต์สิ่งที่มีประโยชน์จากระบบรัฐและทุนมารับใช้แทนแต่ดั้งเดิมที่หลบไปอยู่ในโครงสร้างวงในและระบบชุมชนหมู่บ้านโดยรวม ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทภายใต้ตัวแสดงนี้จึงยังคงมีความยั่งยืนข้ามกาลเวลาและรุ่นคนอยู่ได้มาถึงปัจจุบัน

2. ความสัมพันธ์ ระบบสวัสดิการชุมชนเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจชุมชนในยุคพึ่งกันเองและที่โครงสร้างวงในของยุคต่อมา เพราะระบบสวัสดิการชุมชนด้านการบริการชุมชนซึ่งถือว่า

เป็นสวัสดิการเชิงรุกเป็นกระบวนการและองค์ประกอบเชิงเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่จัดเตรียมปัจจัยนำเข้าและจัดการในกระบวนการผลิตของระบบเศรษฐกิจชุมชน และต่อมาระบบเศรษฐกิจชุมชนส่งผลผลิตและผลลัพธ์ตามกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคนั้นให้แก่กระบวนการของสวัสดิการชุมชนอีก 2 ประเภท คือ **การประกันชุมชน** ซึ่งเป็นสวัสดิการเชิงรุก และ **การอนุเคราะห์ชุมชน** ซึ่งเป็นสวัสดิการเชิงรับและรุก โดยกระบวนการในความสัมพันธ์ของระบบทั้งสองจะหมุนเวียนเป็น วัฏจักรแบบไม่หวนหรือวนเช่นนี้ไปในวงจรชีวิตของชุมชนที่เป็นตัวแสดง ส่วนระบบเศรษฐกิจชุมชน **วงนอก**จะผลิต**ส่วนเกิน**เก็บ**เก็บ**มาจัดสวัสดิการชุมชนส่วนพัฒนางวงนอกแบบ**อนุเคราะห์ชุมชน**บางด้านแก่ชุมชนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมืองผ่านระบบทุนนิยมที่**ล้ำ**หลังเป็นส่วนใหญ่ และประยุกต์รับสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนของรัฐและทุนที่จัดให้

3. พลวัตของศักยภาพและความยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนมีพลวัตของศักยภาพการพึ่งกันเองทั้งระบบชุมชนหมู่บ้านหรือมีโครงสร้างวงเดียวในยุคพึ่งกันเองมาเหลือประมาณครึ่งหนึ่งในโครงสร้างวง**ใน**ที่**คู่ขนาน**มากับศักยภาพการพึ่งรัฐและทุนของโครงสร้าง**วงนอก**ตลอดยุคพึ่งตนเอง-พึ่งรัฐและทุน โดยศักยภาพนี้มีความยั่งยืนและรับใช้ชุมชนชนบททุกระดับและทุกมิติที่วงในรวมถึงรับใช้ชุมชนเมืองและรัฐและทุนที่วงนอกตลอดมาจนถึงปัจจุบัน และพบว่าบางกรณีมีศักยภาพในการจัด รับ และประเมินผลสวัสดิการชุมชนเครือข่ายที่มีอาณาเขตกว้างกว่าระดับชุมชนหมู่บ้านได้ ดังตัวอย่างที่นำโดยผู้นำเชิงการเมืองอย่างครูบาศรีวิชัยในอดีต และในปัจจุบันแม้จะทำหน้าที่ได้ประมาณครึ่งหนึ่งที่โครงสร้าง**วงใน** ก็มีศักยภาพจัดสวัสดิการเครือข่ายที่มีอาณาเขตกว้างขวางข้ามเขตการปกครอง พรมแดนรัฐ และพรมแดนปละชนได้ ดังบางตัวอย่างบางด้านที่นำโดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน หลวงพ่อคุณ หลวงพ่อanan สมณะโพธิรักษ์ พระพะยอม และพ่อประยงค์ รณรงค์ รวมถึงชุมชนเครือข่ายเหมืองฝาย ชุมชนเครือข่ายหัววัด ชุมชนเครือข่ายทางประเพณี และที่สำคัญ คือ ชุมชนเครือข่าย เป็นต้น

4. นโยบายสาธารณะ เนื่องจากนโยบายสาธารณะแบบเหมารวมที่กำหนดโดยระบบรัฐและทุน(ที่รวมกันอยู่) ตั้งแต่เริ่มยุคพึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนแบบรวมอำนาจถึงปัจจุบันได้บันทึกศักยภาพ สถานภาพ และศักดิ์ศรีของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทลงไปอยู่และทำหน้าที่อย่างจำกัดแค่โครงสร้าง**วงใน**บนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้าน แม้นโยบายสาธารณะสูงสุดของสังคม คือ รัฐธรรมนูญปี 2540 จะมีเป้าหมายอย่างชัดเจนที่จะให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนามาได้ประมาณ 5 ปีแล้วก็ตาม ระบบทั้งสองยังเป็นฝ่ายถูกกระทำและมีสถานะภาพที่จำกัดอยู่**แค่วงใน**เช่นเดิม แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องถือว่านโยบายสาธารณะต่างๆ ที่กำหนดโดยรัฐและทุนเป็นตัวแสดงที่ทำให้เกิดระบบ**เศรษฐกิจคู่ขนาน**และ**สวัสดิการคู่ขนาน**บนที่ตั้งของระบบชุมชนชนบทมาได้ประมาณ 128 ปีแล้ว

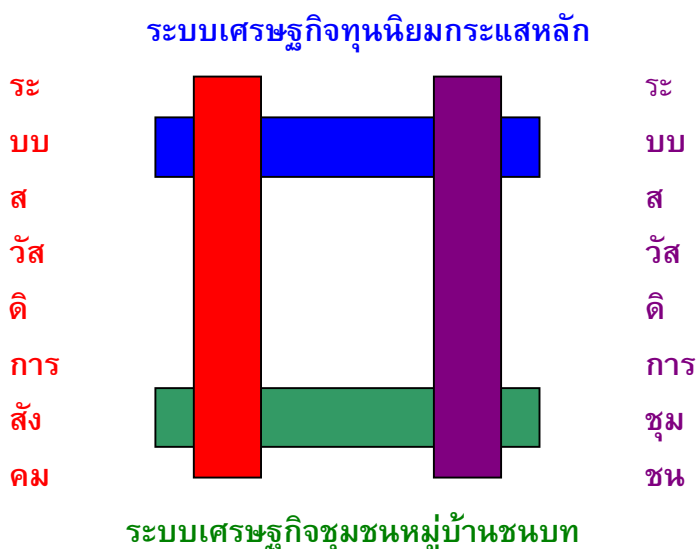
5. ความหวังต่อสังคมไทยในอนาคต เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทมีพลวัตของศักยภาพที่ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นความหวังต่อสังคมไทยในอนาคตได้ดังกรณีตัวอย่างบางส่วนที่ยกมากล่าวในข้อ 3. ดังนั้นผู้เขียนขอสรุปเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ใช้ชุมชนเป็นฐานที่

ได้จากพื้นฐานศักยภาพและความยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องหรือบูรณาการอยู่กับระบบสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับยุคหลังความทันสมัย (Post modernization) ในอนาคต 4 แนวคิด ดังนี้

5.1 แนวคิดระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน

การที่นโยบายรัฐและทุนเข้ามาสร้างตัวแทนจัดสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทที่วงนอกนั้นไม่สามารถจะสร้างเปลือกหรือวงนอกให้แข็งแรงและทะลุส่งผ่านความสำเร็จลงสู่วงในของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทได้ เพราะเป็นคนละระบบ ตรงกันข้ามจะเป็นการทอนศักยภาพของระบบสวัสดิการชุมชนที่มีอยู่เป็นภูมิคุ้มกันเดิมหรือทุนทางสังคมอยู่แล้วลง เพราะต้องเสียสละพื้นที่คน เวลา และจิตวิญญาณเพิ่มขึ้นอีกบางส่วนกับโครงสร้างวงนอก เพื่อจะควบคุมระบบรัฐและทุนภายนอกที่จะเข้ามาผสม (เช่นเดียวกับน้ำกับน้ำมันไม่มีทางเข้ากันได้) ที่สุดทำประโยชน์ได้ไม่ดีทั้งคู่ จึงควรยอมรับศักยภาพและศักดิ์ศรีของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทว่าเป็นระบบที่ต้องอยู่ควบคู่กันไป เพราะมีตัวแสดงร่วมกัน คือ ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นชุมชนเชิงวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมชุมชน ปัญญาความรู้ชุมชน เศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และเป็นระบบที่แตกต่างจากระบบรัฐและทุน และยอมรับโครงสร้าง-หน้าที่ที่จะทำหน้าที่ร่วมกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกระแสหลักและสวัสดิการสังคมเพื่อชุมชนชนบทของ(ธรรม)รัฐและทุน(ที่ก้าวหน้า) โดยเปิดโอกาสให้เป็นส่วนหนึ่งในระบบระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนาน ในระดับสังคมหรือมหภาค หรือโดยรวมก็คือระบบระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนานบนที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านชนบท ดังแสดงในแผนภาพที่ 23 เพื่อเป็นหลักประกันศักยภาพและความยั่งยืนของระบบชุมชนของคนส่วนใหญ่และระบบสังคมไทยโดยรวม รวมถึงสังคมเอเชียที่มีระบบพื้นฐานคล้ายกัน เช่นนี้ไปโดยอัตโนมัติ

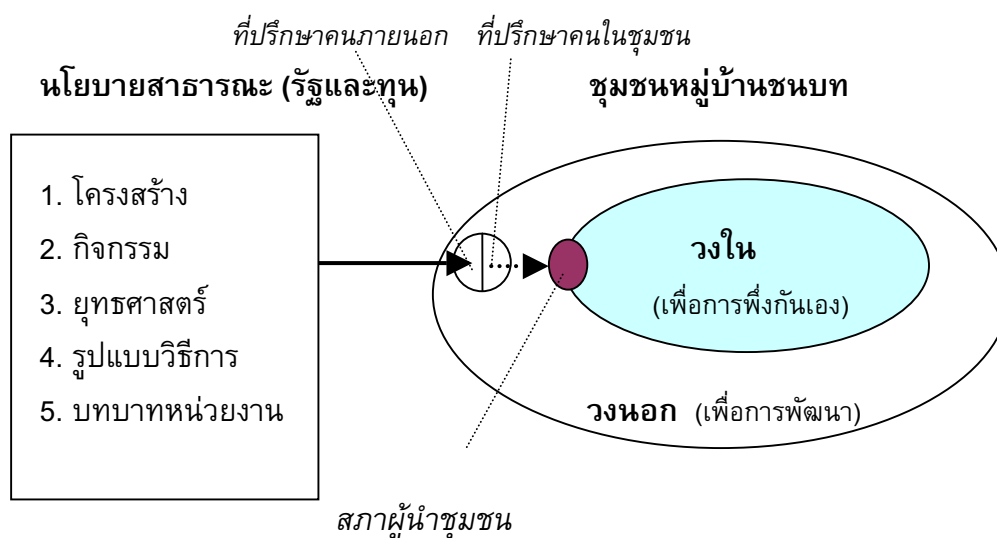
แผนภาพที่ 23 ระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน

5.2 แนวคิดการบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาของชุมชนหมู่บ้าน

เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ตัวแสดงย่อยทุกตัวต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในระบบชุมชนหมู่บ้านตามวิถีทางประชาธิปไตย พื้นฐานระดับฐานรากที่เรียกว่าการบริหารของชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน ที่มีหน้าที่และเป้าหมาย 2 อย่างคู่กันไป คือ **1) พึ่งกันเอง** และ **2) พัฒนา**ให้ทันกับภายนอกและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมโดยรวมบนพื้นฐานของทุนหรือภูมิคุ้มกันทางสังคมของชุมชน โดยนโยบายสาธารณะของ(ธรรม)รัฐต้องปรับปรุงให้เป็นโครงสร้างภายนอกที่ระบบชุมชนหมู่บ้านจัดการหรือควบคุมได้บ้าง มาสนับสนุนคณะผู้นำชุมชนหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนกลุ่มย่อยต่างๆ ทั้งเก่าและใหม่ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่จัดการเองได้และคุณธรรมการเกื้อกูลช่วยเหลือ แนะนำ ตรวจสอบ ฯลฯ ที่มีพื้นฐานจากโครงสร้างวงในของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทได้อย่างเป็นระบบ และเปิดเผย รูปแบบที่เหมาะสมคือ **สภาผู้นำชุมชน** (ดังแสดงในแผนภาพที่ 24) ด้วยเหตุผล ดังนี้

แผนภาพที่ 24 ระบบการบริหารงานชุมชนที่เหมาะสมในอนาคต

1. เป็นการลดหรือแบ่งเบาแรงภาระของผู้นำชุมชนหมู่บ้านที่แยกเป็น 2 วง หรือ 2 กลุ่มที่เป็นวงนอกโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านที่ดูแลชุมชนหมู่บ้านที่ยังจะมีจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้นต่อไปบนที่ตั้งถาวรในอนาคต

2. เป็นการให้โอกาสแก่ผู้นำชุมชนหมู่บ้านได้ทำหน้าที่ที่สร้างสรรค์มากขึ้น เพราะจะกลายเป็นประธานสภาผู้นำหมู่บ้านเพียงตำแหน่งเดียวและทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน ขึ้นในชุมชนหมู่บ้านเหมือนกับวงในที่ดำเนินการมาตลอด

3. สภาผู้นำนี้จะเป็นเหมือนพรรคการเมืองระบบประชาธิปไตยโดยตรงในระบบชุมชน

หมู่บ้านเพราะทุกชุมชนครอบครัวยุคจกและมีความเกี่ยวข้องเป็นองค์รวมในหมู่บ้านเหมือนกัน จึงจัดการปัญหาเบ็ดเสร็จในชุมชนหมู่บ้านได้ในเชิงรุกและทันที่เพราะระบบสวัสดิการสังคมจะเป็นเชิงรับคอยตามแก้ปัญหาในระดับมหภาคโดนธรรมชาติที่เป็นและเป็นการปรับระบบสังคมโดยรวมโดยรวมมือกับสวัสดิการเชิงการบริหารชุมชนหมู่บ้านตามสมควร

4. กระบวนการทำงานร่วมกันนี้จะทำให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารของชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ต่างฝ่ายต่างเห็นความสามารถและความจริงใจของกันและกันได้

5. เป็นสวัสดิการชุมชนด้านการประกันชุมชนหมู่บ้านด้านการบริหารชุมชนชนบทที่จะลดและปลอดจากการคอร์รัปชันและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพบนจิตวิญญาณหรือคุณธรรมที่ดีงามและเป็นส่วนเกินจริงหรือส่วนเหลือมาเป็นสื่อในการประพฤติปฏิบัติกันอย่างจริงจัง

โครงสร้างการบริหารจัดการของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทข้างต้น ต้องได้รับการสนับสนุนและทำงานสอดคล้องกันกับโครงสร้างวงนอกที่ต้องถูกยกระดับให้ชัดเจนและยั่งยืนเช่นกันในรูปแบบ **คณะที่ปรึกษา** ที่จะทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างระบบชุมชนชนบทกับระบบชุมชนเมืองภายนอก และเป็นตัวกลางที่เกิดจากนโยบายสาธารณะที่ปรับปรุงนโยบายของรัฐเดิมให้มาเป็นปัจจัยภายนอกที่ชุมชนจัดการได้บางส่วน เพื่อร่วมกันสนับสนุนและสร้างสรรค์กิจกรรมกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาของชุมชนชนบทบนที่ตั้งและเงื่อนไขของชุมชนชนบทที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. คณะที่ปรึกษาที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่เป็นลูกหลานของชุมชนหมู่บ้านที่รู้เท่าทันระบบชุมชนเมืองจริง
2. คณะที่ปรึกษาภายนอก เช่น จากส่วนราชการที่จะเข้ามาทำงานหนุนช่วยคณะที่ปรึกษาของชุมชนหมู่บ้านในบางประเด็นที่เกินความสามารถและในภาพรวมเป็นส่วนใหญ่

5.3 แนวคิดการบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาของชุมชนตำบล

ระบบการบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาของชุมชนหมู่บ้านจะสามารถกลั่นกรองคนดีไปเป็นผู้นำสูงสุดขององค์กรระดับต่างๆ คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธานกลุ่มย่อย สมาชิกและประธาน อบต. ที่มีคุณภาพดีต่อไปโดยอัตโนมัติในอนาคต เกิดผลดีต่อระบบการบริหารงานระดับชุมชนตำบลควบคู่ไปกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านอื่นๆที่มีจริงในชุมชนหมู่บ้านชนบท จุดคานงัดอยู่ตรงที่ต้องแก้ไขระเบียบเรื่องคุณสมบัติของสมาชิกของ อบต. ว่าต้องเป็นผู้นำกลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้านมาก่อนอย่างน้อย 2 กลุ่มและมีระยะเวลาทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี และเมื่อทำหน้าที่ในระดับ อบต. แล้ว ต้องทำหน้าที่ในกลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้านต่อไป เป็นต้น ระบบชุมชนหมู่บ้านก็จะเป็นโครงสร้างที่ทำหน้าที่คัดสรรคนดีจริงที่เสียสละและมาจากวงในเพิ่มขึ้นจากที่ไม่ค่อยมาร่วมผลักดันวัฒนธรรมการบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและทุนจากพื้นฐานวงในได้สมบูรณ์ในฐานะตัวแสดงหรือผู้แทนจากชุมชนหมู่บ้านไปสู่ชุมชนบริหารระดับสูงขึ้นไป

การสนับสนุนของ(ธรรม)รัฐและทุน(ที่ก้าวหน้า)ที่กระจายอำนาจแบบไทย ๆ ผ่านทาง อบต. และจะผ่านมาทางคณะที่ปรึกษาระดับตำบลที่มีสมาชิก 2 ส่วนเช่นกัน คือ 1) จากภายนอก

คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และ 2) จากตัวแทนของชุมชนที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมเป็นที่ประจักษ์ในตำบล เพื่อร่วมทำหน้าที่สนับสนุน **อบต.** ในการพิจารณากลับกรอง**นโยบายหรือแผนชุมชน**ในสภาผู้นำชุมชนหมู่บ้านหรือชุมชนย่อยต่างๆ ตามความจำเป็น แม้ระบบชุมชนหมู่บ้านจะไม่ทำตามรัฐและทุนที่พยายามสนับสนุนก็ต้องยอมรับใน**สิทธิชุมชน** ที่จะประยุกต์หรือปฏิเสธข้อเสนอแนะจากรัฐและทุนได้ สิ่งที่สำคัญที่จะได้ขึ้นมา คือ **เกิดการมีส่วนร่วม**จากชุมชนหมู่บ้านทุกกลุ่มย่อยในทุกโครงการที่รัฐสนับสนุนให้นำไปปฏิบัติ เพราะหากไม่เหมาะสมกับพื้นฐานที่ออกมาจาก**วงใน**ของชุมชนหมู่บ้านชนบทแล้ว โครงการที่ได้รับการมีส่วนร่วมนั้นก็จะถูกปฏิเสธไปก่อนแล้ว และเป็นตัวชี้วัดการทำงานของระบบราชการด้วยว่าเอาชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นฐานของการพัฒนาจริงมากน้อยแค่ไหน

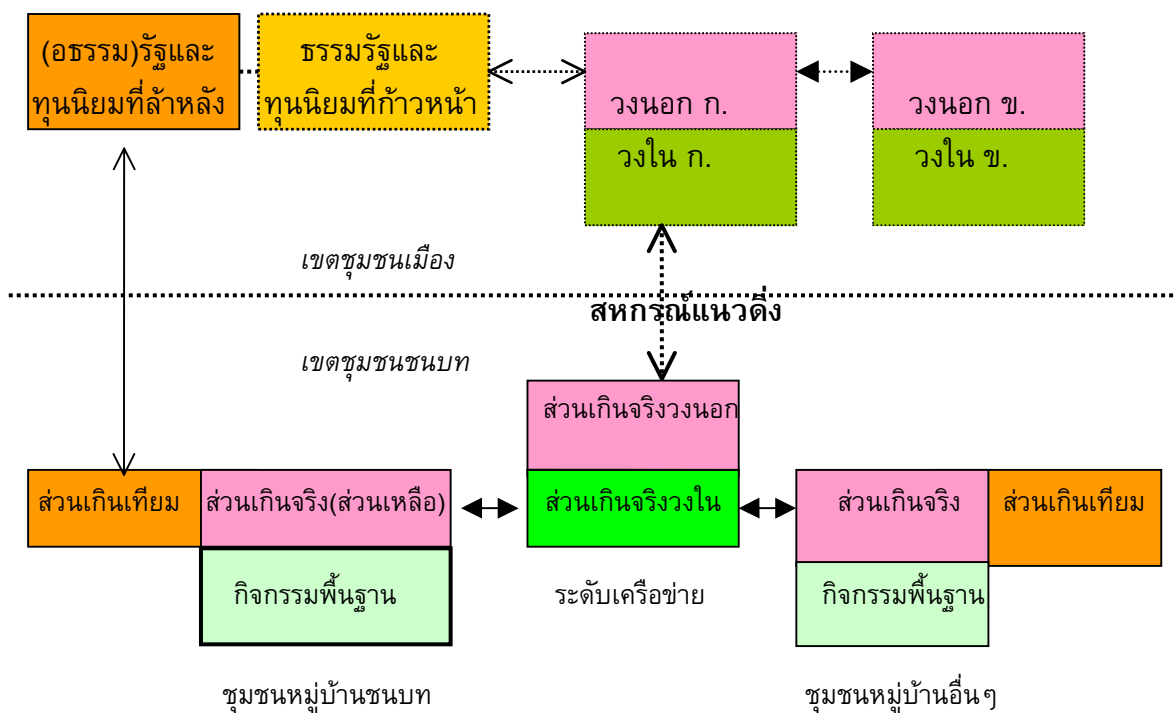
5.4 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแห่งชาติ : สหกรณ์แนวตั้ง

กิจกรรมและกระบวนการ**ธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน**ที่รัฐและทุนรวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ส่งเสริมอยู่ในปัจจุบันได้ซ่อนเป้าหมายที่จะปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการของชุมชนไปเป็นแบบทุนนิยมตามที่รัฐและทุนเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยวัฒนธรรมการบริหารจากกลไกเชิงอำนาจของนโยบายสาธารณะเหมารวมต่างๆ ภายนอกที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการหรือควบคุมไม่ได้ที่เข้ามากระทำต่อชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นผลให้ต้องสร้างโครงสร้าง**วงนอก**ขึ้นมาเพื่อประนีประนอมกับกิจกรรมและกระบวนการตามนโยบายสาธารณะเพื่อให้**สามารถจัดการกับ**ปัจจัยภายนอกบนที่ตั้งของชุมชนได้บ้าง และ**วงนอก**ส่วนหนึ่งสร้าง**ส่วนเกินเทียม**เพื่อจัดสวัสดิการแก่ชุมชนเมืองหรือรัฐและทุนภายนอก ขณะเดียวกันก็ผลิต**ส่วนเกินจริง**หรือ**ส่วนเหลือจากวงใน**ที่เป็นแก่นแท้ของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทให้กับชุมชนของคนชนบทส่วนที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง และรับผลผลิต**ส่วนเกินจริงหรือส่วนเหลือจากวงใน**ของชุมชนคนชนบทที่อยู่ในชุมชนเมืองในลักษณะ**สหกรณ์แนวตั้งหรือสหกรณ์แนวประสาน** เช่น การกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดในชุมชนหมู่บ้านชนบทของนักเรียน นักศึกษา และคนงานที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนในเขตชุมชนเมืองจะนำข้าวสาร พืชผัก ผลไม้ เนื้อ ปลา ฯลฯ จากชุมชนหมู่บ้านมาเป็นอาหารแก่กลุ่มและแบ่งปันแก่พรรคพวกเพื่อนฝูง และการรวบรวมปัจจัยในรูปผ้าป่าหรือเงินกลับไปถวายวัดหรือโรงเรียนบ้านเกิดในต่างจังหวัด หรือแม้แต่การสมทบแรงงาน เงินทอง ปัจจัยการผลิต และเวลาว่างมาสร้างสาธารณะสมบัติในอดีต เช่นกรณีที่น่าโดยครูบาศรีวิชัย และโครงการผ้าป่าช่วยชาติของหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโนปัจจุบัน ซึ่งล้วนแต่เป็นการกระทำร่วมกันในรูปเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนที่มีพื้นฐานจากชุมชนหมู่บ้านชนบทไม่ได้เอาเงินหรือกำไรมาเป็นตัวตั้งหรือจุดใจในการขับเคลื่อน กิจกรรมและกระบวนการเพราะชุมชนหมู่บ้านควบคุมหรือจัดการเองไม่ได้แต่ใช้คุณธรรมที่มีอยู่และควบคุมหรือจัดการกันเองได้และเป็นสิ่งที่มีความละเอียดลึกซึ้งกว่าวัตถุเงินทองหรือกำไรเป็นพลังขับเคลื่อน ซึ่งระบบทุนนิยมล้าหลังไม่สามารถเข้าใจได้เพราะหากไม่สามารถจับหรือเห็นวัตถุหรือสสารกับตาจะไม่เชื่อ และตีค่าบุญกุศลเป็นวัตถุที่จับต้องได้กลับหัวกลับหางจากธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ที่พัฒนาแล้วตามแบบชุมชนหมู่บ้านชนบท ดังนั้นจึงพบว่าเพื่อให้ได้กำไร

เป็นเงินจำนวนมากและเร็วเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงสามารถค้ายาบ้า คำโสเภณี อาวุธเถื่อน พืชผัก ปนสารเคมี และของผิดกฎหมายได้ ซึ่งวิถีของชุมชนชนบทจะไม่ทำ ส่วนที่ผลิตส่วนเกินเทียม เพราะถูกกำหนดจากภายนอกและทำในโครงสร้างวงนอกส่วนที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการหรือควบคุม ไม่ได้เท่านั้น

สหกรณ์แนวตั้งหรือแนวประธาน (ดังแสดงในแผนภาพที่ 25) เกิดจากวัฒนธรรมการบริหารบนหลักคุณธรรม โปร่งใส โดยรวบรวม**ส่วนเกินจริง**ที่ดี เช่น เป็นพืช ผัก ผลไม้ เนื้อ ปลา ไม่มีสารเคมีหรือยาฆ่าแมลงและผลิตตามฤดูกาลจริงๆ เสื้อผ้า ของใช้ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ ฯลฯ โดยชุมชนเครือข่ายระดับที่สูงกว่าระดับชุมชนหมู่บ้านชนบท เกิดกระบวนการและกิจกรรมแบ่งปันหรือขายส่วนเกินจริงเหล่านี้แก่ชุมชนของคนชนบทที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองกลุ่มต่างๆ (เช่นกลุ่ม ก. กลุ่ม ข. ในแผนภาพ) ให้ชัดเจนและมีศักดิ์ศรีในภูมิปัญญาของคนไทยที่มีมาหลายพันปี ซึ่งหากมีองค์ความรู้และพัฒนาระบบ สหกรณ์แนวตั้งนี้ให้มีประสิทธิภาพจะสามารถมี**ส่วนเกินจริง**เหลืออีกจึงสนับสนุนแก่ส่วนอื่นๆของสังคมไทยได้ แต่วิสัยของตัวแสดงเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนจะเข้าไม่ได้หรือไม่กระตือรือร้นกับกับ**ธรรมนูญและทุนนิยมที่ล่าหลัง** ดังนั้นส่วนของระบบชุมชนเมืองที่จะได้รับการยอมรับและร่วมกิจกรรมกันได้อย่างยุติธรรมและโปร่งใสคือ**ธรรมนูญและทุนนิยมที่ก้าวหน้า** เท่านั้น ดังนั้นระบบสหกรณ์แนวตั้งจึงเป็นการสร้างทางเลือกและยอมรับศักยภาพและศักดิ์ศรีของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นพื้นฐานของสังคมให้ยก

แผนภาพที่ 25 สหกรณ์แนวตั้งของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท

ระดับการร่วมกันทำหน้าที่ที่สูงกว่าชุมชนหมู่บ้านในบริบทสังคมสมัยใหม่ ซึ่งผลกระทบที่สำคัญคือ จะเกิดอำนาจต่อรองให้ฝ่าย**คุณธรรมความดีเป็นฝ่ายกำหนดทิศทางของสังคม** ทำให้ระบบ (อธรรม)รัฐและทุนนิยม (ที่ล้ำหลัง) เห็นช่องทางที่จะปรับตัวเชิงโครงสร้างมาเป็น**ธรรมรัฐและทุนนิยมที่ก้าวหน้า**ต่อไป และ**จุดคานงัด**ของความสำเร็จในการส่งเสริมการบริหารจัดการสหกรณ์แนว ดั้งระดับที่สูงกว่าระดับชุมชนหมู่บ้านต้องมีผู้นำที่มีบารมีและสมาชิกจากวงในที่เชื่อถือได้ เสียสละ และมีทักษะการทำงานกับระบบชุมชนเมืองมาก่อน นั่นคือเป็นการทำงานของลูกหลานคนชนบทที่ เคยอยู่ในเมืองและรู้เท่าทันระบบชุมชนเมืองและ/หรือคนที่มี**คุณธรรม**กำกับจริงเท่านั้น เพราะหาก ไม่กำหนดกฎเกณฑ์เช่นนี้แล้วระบบทุนมีปัจจัยการผลิตคือเงินทุนและมีเล่ห์เหลี่ยมมากกว่าจะเล่นแร่ แปรธาตุให้ห่างจากเจตนารมณ์ของ คุณธรรมชุมชนหมู่บ้านชนบทได้ เช่น ที่กำลังเกิดขึ้นกับโครงการ **“หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”** ที่กิจการบางส่วนเริ่มตกเป็นของระบบทุนจากในเมือง โดย สมาชิกกลุ่มเดิมจะกลายมาเป็นเพียงลูกจ้างที่รับงานไปทำที่บ้าน เพราะชุมชนหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ นั้นจะไม่ค้าขายในตลาดระดับที่สูงกว่า ชุมชนหมู่บ้าน เพราะมีวิสัยไม่เอากำไรนิยมการให้มากกว่าการรับ **ตัวอย่างระบบสหกรณ์แนวตั้ง**ที่มีอาณาเขตระดับประเทศไทยคือ เครือข่ายชุมชนชาว อโศก ที่มีอยู่หลายจังหวัดและแลกเปลี่ยน ผลผลิตกันโดยใช้ระบบขนส่งของทุนนิยมให้เป็น ประโยชน์ เป็นระบบสหกรณ์แนวตั้งเชิงเศรษฐกิจเป็นชุมชนที่**ไม่หวังผลกำไร**เป็นหลัก แต่เป็นชุมชนที่มีเป้าหมายในเชิง**สวัสดิการชุมชน**เป็นหลัก แต่ไม่ปฏิเสธกำไร แต่ ปัจจุบันเป็นเพียงรูปแบบที่ยังไม่ได้ยกระดับให้มีประสิทธิภาพแก่สังคมมาก เพราะมีข้อจำกัดของนโยบายสาธารณะในอดีตเป็น เงื่อนไขขัดขวางอยู่ และไม่มีการสนับสนุนและการวิจัยเพื่อพัฒนาเรื่องนี้ยังไม่มีมาก่อน

บทที่ 10

ข้อเสนอสำหรับอนาคต

เศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีตัวแสดงคือระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท มีแบบแผนที่ชัดเจนในยุคฟุ้งกันเอง แต่ต้องหลบไปทำหน้าที่ในโครงสร้างวงในในยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งฟุ้งรัฐและทุนมาประมาณ 120 ปี แม้นนโยบายสาธารณะหลัก คือ รัฐธรรมนูญปี 2540 มีเป้าหมายชัดเจนที่จะให้ชุมชนเป็นฐานหรือศูนย์ของการพัฒนาได้ประมาณ 5 ปีแล้ว แต่ยังเป็นฝ่ายถูกกระทำและมีสถานะภาพที่จำกั้อยู่เช่นเดิม แต่อย่างไรก็ยังสรุปได้ว่าเศรษฐกิจชุมชนกับสวัสดิการชุมชนมีพลวัตของศักยภาพที่ยังยั้งยืนข้ามกาลเวลาและรุ่นคนมาได้ถึงปัจจุบัน การที่มีศักยภาพอันเป็น**ทุนหรือภูมิคุ้มกันทางสังคม**ของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท ซึ่งเป็นระบบที่เป็นที่อยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้นหากได้รับการเข้าใจ ยอมรับ สนับสนุนและพัฒนาให้มีโครงสร้างและหน้าที่ที่ชัดเจนชัดเจน เปิดเผย เต็มศักยภาพและมีศักดิ์ศรีแล้ว ทั้งสองระบบที่อยู่คู่กันจะสามารถทำหน้าที่ร่วมกับรัฐและทุนสร้างสรรค์ยุคกึ่งฟุ้งกันเอง-กึ่งฟุ้งรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจได้อย่างแน่นอน และจะเพียงแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนเพียงแนวทางเดียวที่จะเป็นความหวังแบบ win win Situation ในการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของสังคมไทยปัจจุบัน และป้องกันวิกฤตอย่างถาวรในอนาคต

ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางที่จะส่งเสริมศักยภาพและยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหรือเศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนานที่จำทำหน้าที่ร่วมกับเศรษฐกิจทุนนิยมและระบบสวัสดิการสังคมมหภาคในเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติการ และเชิงการวิจัยในอนาคต ดังต่อไปนี้

1. เชิงนโยบาย

โครงสร้าง นโยบายสาธารณะที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนชนบทแบบเป็นองค์รวมและที่มีนัยของเศรษฐกิจ สวัสดิการ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ด้วยคุณค่าของระบบชุมชนชนบทในระบบ**เศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนาน** หรือระบบ**เศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน** ในสังคมบริบทใหม่ปัจจุบันและในอนาคต โดยระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทมีฐานะเป็น**อีกระบบหนึ่ง** แม้จะเป็นหน่วยการบริหารหรือปกครองที่เล็กที่สุดในระบบรัฐและทุนแบบกระจายอำนาจ และเป็น**จุลภาค**และมีจำนวนชุมชนย่อยต่างๆ มากและหลากหลายเป็นองค์ประกอบ ได้แก่ ชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้าน ชุมชนเพื่อนฝูง ชุมชนกลุ่มสนใจหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ รวมถึงบางส่วนของชุมชนเครือข่ายทั้งกับชุมชนชนบทด้วยกันและกับระบบชุมชนเมือง ดังนั้น **นโยบายสาธารณะแห่งอนาคต** จึงต้องให้ความเสมอภาค เข้าใจธรรมชาติทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณแห่งการฟุ้งกันเอง ความเอื้ออาทร และมีอัตตลักษณ์ของระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท และยอมรับศักดิ์ศรีในการให้สิทธิที่จะพัฒนาระบบของตนให้มั่นคงยั่งยืนร่วมด้วยกับรัฐและทุนสืบไป

กิจกรรม ต้องให้สิทธิชุมชนในการสร้าง รับ ประยุกต์ หรือปฏิเสธ และประเมินผล

กิจกรรมตามนโยบายสาธารณะหรือโครงการพัฒนาบางเรื่องได้ อันเป็นการแสดงถึงการคำนึงถึงภูมิคุ้มกันหรือทุนทางสังคม (Social Capital) เดิมที่ชุมชนมีอยู่จริง และต้องยอมรับความจริงว่านโยบายสาธารณะของรัฐและทุนหนึ่งๆ ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ในทุกชุมชนหมู่บ้านอีกต่อไป เพราะชุมชนมีส่วนเหลือหรือส่วนเกินจริงของตนที่หลากหลาย และส่วนใหญ่สามารถจัดและรับสวัสดิการชุมชนแบบพึ่งกันเองวงในเป็นพื้นฐานได้ โดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านที่เข้มแข็งแล้ว ซึ่งน่าจะส่งเสริมกิจกรรมให้มีบทบาทเป็นผู้นำหรือพี่เลี้ยงแก่ชุมชนอื่นๆ ตามกระบวนการของชุมชนชนบทด้วยตนเอง โดยการเพิ่มกฎเกณฑ์ที่ทำโดยผู้นำกลุ่มย่อยต่างๆ สามารถถูกสนับสนุนจากชุมชนหมู่บ้านให้เป็นผู้นำที่เป็นทางการในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) (ที่ต้องปรับปรุง) หรือชุมชนเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการในระดับสูงกว่าชุมชนหมู่บ้านให้มากขึ้น

ยุทธศาสตร์ การทำงานเปลี่ยนจากนโยบายสาธารณะและโครงการพัฒนาชุมชนชนบทที่มีข้อสมมติว่าชุมชนชนบทมีศักยภาพและความสามารถของชุมชนหมู่บ้านเท่ากัน และอยู่ที่ศูนย์หรือกำลังขาดหรือมีปัญหาเท่านั้น มาเป็นเชื่อว่าบางชุมชนหมู่บ้านมีศักยภาพและความสามารถของตนที่เหลือล้น โดยเฉพาะวงใน แม้มีมากน้อยต่างกันบ้างบางกาลและเทศะ และน่าจะเน้นตรงที่ความหลากหลาย (เพราะหากมีแต่ปัญหาจริงแล้วชุมชนหมู่บ้านก็คงวุ่นวายและล่มสลายไม่เหลือซากให้เห็นแล้ว) การมองชุมชนตามธรรมชาติแห่งความเป็นจริงบนยุทธศาสตร์การใช้ชุมชนเป็นฐาน และเปิดโอกาสให้ระบบชุมชนหมู่บ้านเกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศที่จัดการเองได้มาใช้ร่วมกับทรัพยากรที่เคยได้รับการสนับสนุนจากรัฐและทุนไปแล้วทั้งที่ใช้ได้คุ้มค่าและที่ยังไม่ได้ใช้กลับมาเป็นฐานและใช้ร่วมกับทรัพยากรในนโยบายสาธารณะใหม่ และแก้ไขการขัดกันเองของกฎระเบียบในนโยบายแบบเดียวกันแต่จากหลายหน่วยงาน เช่น กองทุนต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ต้องยอมรับความจริงว่าในระบบชุมชนเองก็มีส่วนไม่ดี ที่ทำอะไรนอกกรอบของความเป็นระบบชุมชนชนบท ซึ่งต้องสนับสนุนให้โครงสร้างของระบบสวัสดิการด้านอนุเคราะห์ชุมชนวงในให้ทำหน้าที่ที่จัดปัดเป่าอย่างเต็มที่ก่อน

รูปแบบและวิธีการทำงาน ปรับจากการสนับสนุนชุมชนที่เป้าหมายอยู่ที่กลุ่มย่อยๆ เพียงบางกลุ่ม (ที่นิยามว่าคือชุมชนหมู่บ้าน) และที่ละกลุ่มแบบไม่เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ ไม่ต่อเนื่อง และการใช้เงินทุนเข้าไปเป็นสื่อกลางในการจัดการเป็นหลักมาเป็นการใช้การบริหารแบบองค์รวมและบูรณาการผ่านคณะที่ปรึกษาภายในชุมชนและสภาผู้นำที่ให้อิสระแก่ชุมชนย่อยจัดการ จัดลำดับความสำคัญ จัดความถี่ของกิจกรรมเองอย่างเห็นความสมดุลทั้งระบบชุมชนหมู่บ้าน และใช้การสื่อสารและสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในแนวราบหลายทิศ เพื่อให้เกิดพลังต่อรองในแนวตั้งขึ้นร่วมกับธรรมชาติและทุนนิยมก้าวหน้าที่จะสามารถยอมรับ ปฏิเสธ หรือต่อรองความยุติธรรม และร่วมมือกันกับนโยบายสาธารณะของรัฐและทุนภายนอกในฐานะปัจจัยที่ชุมชนมีส่วนจัดการได้ เป็นชุมชนระดับจุลภาคจำนวนมากที่เป็นฐานรากของสังคมที่มีทิศทางและรูปแบบวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมทำงานพัฒนาสังคมที่ไม่ขัดแย้งกับระบบมหภาค เพราะเป็นระดับชุมชนหมู่บ้านที่ไม่ใช่มีทาง

รวมตัวเป็นมหภาคของชุมชนชนบทที่มีโครงสร้างเชิงการเมือง แต่เป็นโครงสร้างของเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจศีลธรรม จึงไม่เคยที่พรรคการเมืองของสามัญชนมาก่อนในประเทศไทย

บทบาทของรัฐและเจ้าหน้าที่ มี 2 บทบาท คือ

1. บทบาทการสนับสนุนจุดแข็งของระบบราชการของรัฐ เช่น การสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยชุมชนแบบองค์รวมแก่นักวิชาการ เช่น รูปแบบของการวิจัยสหวิทยาการ การวิจัยโดยชุมชนของลูกหลานชนชั้นหมู่บ้านจริงในรูปประชาคมหรือสถาบันเพื่อให้เกิดการร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนพื้นฐานให้เป็นระบบมากที่สุด และศึกษารายละเอียดการทำงานที่เหมาะสมที่เป็นรูปธรรมในแง่ต่างๆ เช่น การปฏิรูประบบราชการ ระบบกฎหมาย การประชาสัมพันธ์แนวคิดทางศาสนาของคฤหัสถ์ การส่งเสริมนโยบายแก้วิกฤติเฉพาะหน้าที่ทำอยู่ให้เป็นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ของการเป็น**ธรรมรัฐและทุนนิยมก้าวหน้า**ในอนาคต พร้อมกับการนิยามและทำงานสนับสนุนชุมชนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและแบบมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันในชุมชนหมู่บ้านและระบบสวัสดิการชุมชนชนบทในฐานะที่**ปรึกษาชุมชนที่มาจากภายนอก** ภายใต้โครงสร้างระบบสวัสดิการคู่ขนานและเศรษฐกิจคู่ขนาน

2. บทบาทการลดภาระหน้าที่ที่ขัดขวางการพัฒนาการพึ่งกันเองของชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น การทำงานของเจ้าหน้าที่ที่ประจำในชุมชนชนบท เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย ป่าไม้ ตำรวจป้อมยาม เป็นต้น โดยโอนบทบาทภาระหน้าที่ให้เป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่ อบต.และชุมชนระดับต่างๆในชุมชนหมู่บ้าน โดยเริ่มจากชุมชนที่มีระบบตัวแทนตามระบบคุณธรรมต้องการเสียสละมาทำงานเพื่อชุมชนตำบล/หมู่บ้านอย่างจริงจัง โดยในช่วงแรกอาจประเมินระดมโดยการจัดข้าราชการที่เป็นคนในชุมชนจริงๆไปทำงานในชุมชนบ้านเกิดในนามหน่วยราชการที่มีสถานที่อยู่แล้วก่อน

2. เชิงการปฏิบัติงาน :

1. การนิยามชุมชน

รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐนิยามคำว่า “ชุมชน” ว่าหมายถึง หมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำสูงสุดตามความหมายเชิงการปกครองแบบอำนาจนิยม และคำว่า “ชาวบ้าน” ที่มีนัยว่าปัจเจกชนหลายๆคนมารวมกันอยู่ในหมู่บ้าน เป็นนิยามที่ทำให้ไม่เห็นองค์ประกอบที่เป็นองค์รวมของระบบชุมชนหมู่บ้านที่มีพื้นฐานมาจากการรวมตัวของชุมชนครอบครัวและชุมชนเครือญาติวงใน การนิยามคำว่า “การใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา” ในการกำหนดนโยบายสาธารณะของแต่ละหน่วยงานและชุมชนไม่ตรงกันและเป็นมุมมองคนนอกหรือวงนอกที่เห็นเพียงว่าจะทำโครงการหรือกิจกรรมพื้นที่ของชุมชนชนบทก็ถือว่าเป็นการใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งแตกต่างจากวงในของชุมชนหมู่บ้านมีดัชนีวัดที่ถูกต้อง คือ เห็นคุณค่าของการพึ่งกันเอง สิทธิชุมชน ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนชนบท เป็น**อีกระบบหนึ่ง** และมีศักยภาพเพียงพอจะทำหน้าที่ในระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและระบบสวัสดิการคู่ขนานในทุกระดับ และการนิยามคำว่า**ชุมชนเข้มแข็ง**ที่วัดจากผู้นำชุมชนในวงนอกหรือนิยามว่า คือ**องค์กรชุมชนหมู่บ้าน**เป็นหลักนั้นไม่ถูกต้อง เพราะไม่มองชุมชนแบบองค์รวมทั้งระบบจึงไม่เห็นโครง

สร้าง-หน้าที่วงในที่เป็นแกนแท้ของระบบชุมชนหมู่บ้าน ระบบเศรษฐกิจชุมชน และระบบสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่คงอยู่ มีศักยภาพ ยั่งยืน และเป็นความหวังของชุมชนชนบทและสังคมได้มาตลอด แม้ในยุคที่พึ่งกันเอง-พึ่งรัฐและทุนจะทำหน้าที่ประมาณครึ่งเดียวในโครงสร้างวงในก็ตาม

2. การพัฒนาจิตวิญญาณชุมชน

ในสังคมบริบทใหม่ที่มีจำนวนครอบครัวและกลุ่มย่อยเพิ่มจำนวนมากขึ้น และสภาพแวดล้อมภายนอกทั้งที่จัดการได้และจัดการโดยตรงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก และเกิดปัญหา และปัญหาของปัญหาใหม่ๆ ที่ซับซ้อนมากขึ้นและมีคุณภาพต่างไปจากอดีตมาก การประยุกต์ใช้**ทฤษฎีของพุทธศาสนา**ที่เป็นรากของจิตวิญญาณแห่งเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนโดยตรงเหมือนเมื่อ 2,500 ปีที่ผ่านมาจะไม่เกิดผลในทางปฏิบัติเท่าที่ควร หรือยังไม่บรรลุเป้าหมายก็จะตกไปเป็นเหยื่อของการกระทำจากระบบอำนาจนิยมที่มีต่อระบบคุณธรรมนิยมหรือระบบชนาธิปไตยนิยมหรือมนุษยนิยมในชุมชนหมู่บ้านชนบท เช่น การส่งเสริมพุทธศาสนาที่สัญญาลักษณ์ โดยสร้างพระพุทธรูปหน้าเสาธงในโรงเรียนในชุมชนชนบท หรือใช้วัดของชุมชนหมู่บ้านเป็นสถานที่ท่องเที่ยว จึงควรมีสถาบันกลางของฆราวาสชั้นดีทำหน้าที่เป็นตัวแทนตรวจสอบ และเน้นทำงานเชิงรุกในการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนเป็นชีวิตจิตใจตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีในทุกระดับ โดยวัดจากการรู้จักประมาณในดำเนินชีวิตและมุ่งสร้างสรรค์ชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยความบริสุทธิ์ใจจากจิตวิญญาณแห่งพุทธศาสนาบนวิถีการดำเนินชีวิตระดับปัจเจกบุคคลขั้นต้น ที่อยู่ระหว่างที่ยึดถือ**วัตถุนิยมสุดโต่ง**ระบบชุมชนเมืองกับระบบพุทธศาสนาเข้มข้นที่ยึดถือ**คุณธรรมนิยมสุดโต่ง**เช่นระบบชุมชนพระสงฆ์ (เช่นพระวัดป่า) ให้มาร่วมกันได้บนโครงสร้าง**กึ่งคุณธรรม-กึ่งทำมาหากิน**ที่จะทำหน้าที่ 1) เตรียมฆราวาสที่มีภูมิธรรมระดับดีขั้นต้นก่อนตัดสินใจเข้าสู่บรรพชาที่สมบูรณ์เพื่อการหลุดพ้นหรือการเข้าหาสัจจะธรรมตามหลักคำสอนของศาสนาต่อไป หรือ 2) ทำหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนย่อยในชนบทหรือชุมชนทุนนิยมในเมืองให้ทันกับโลกทุนนิยมภายนอกอย่างมีคุณธรรมกำกับจนสามารถสถาปนา**ทุนนิยมก้าวหน้า**ได้ต่อไป

3. เป้าหมายการพัฒนาการบริหารชุมชนชนบท

การอาศัยพื้นฐานของระบบชุมชน เศรษฐกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทซึ่งเป็นระบบของสังคมสามัญชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยที่จะร่วมกันพัฒนาสังคมในระบบ**เศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนาน** เป็นกระบวนการตามโครงสร้างที่จะทำหน้าที่สร้างสรรค์พัฒนาและสนับสนุนระบบสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทด้านการบริหารชุมชนหมู่บ้านที่มีเป้าหมาย 2 ประเด็นหลัก คือ

1. การให้ความสำคัญกับการพัฒนา**ปัญญาของชุมชนหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้**และพัฒนาองค์ประกอบเป็นองค์รวมที่เกี่ยวข้องกันอยู่ตามหลัก **ไตรสิกขา** คือ ศีล สมาธิ **ปัญญา** และหลักธรรมอื่นๆ ตามแบบของวิถีชีวิตฆราวาส ไม่ใช่เน้นความรู้ที่ต้องท่องตามทฤษฎีของสังคมภายนอก ดังที่ครูบาศรีวิชัยเคยกล่าวเมื่อตอนรัฐแบบรวมอำนาจบังคับให้คณะสงฆ์ล้านนาไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์เก่าแก่และมีภาษาพูดภาษาเขียนเป็นของตนเองมายาวนานกว่าไว้ว่า “ดาวหนู หนู

ไต่ ตาง ไหน* ไหนดิน ฮึด ฝัฮอยมัน แตนกันบ่ได้” (หมายความว่า วิธีชีวิตของแต่ละชุมชนมีธรรมชาติต่างกัน วิธีของชุมชนหนึ่งก็เหมาะกับชุมชนนั้นๆจะทดแทนของชุมชนอื่นไม่ได้ เหมือนหนูที่มีนิสัยชอบไต่บนต้นไม้จะมาบังคับให้มาเดินบนดินเหมือนไหนไม่ได้ แม้เป็นสัตว์ตระกูลหนูเหมือนกัน)

2. เป้าหมายหลัก คือ การสร้างเงื่อนไขเพื่อส่งเสริมให้ภูมิปัญญาของชุมชนในฐานะ **อารยบุคคลขั้นต้น** ได้มีโอกาสเป็นผู้นำในการบริหารชุมชนหมู่บ้านชนบทในทุกระดับตามโครงสร้างการบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนา ตามหลัก **ประชาธิปไตยพื้นฐาน** ในฐานะเพื่อร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายในบริบทสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันและอนาคต

4. บุคคลเป้าหมายที่จะมีส่วนร่วมในโครงสร้างส่วนพัฒนาในอนาคต

บรรดาเยาวชนลูกหลานของชุมชนชนบทที่เข้ามาศึกษาในระบบชุมชนเมืองที่จะเป็นเป้าหมายที่จะมาทำหน้าที่ในโครงสร้างส่วนพัฒนาหรือที่ปรึกษาที่เป็นคนในชุมชน ต้องได้รับการเตรียมพร้อมจากหน่วยงานหรือสถาบันที่เป็น **ธรรมชาติ** ที่มีภารกิจที่แทรกอยู่ในบางกอง บางฝ่ายของกระทรวงพัฒนาสังคมฯ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัย สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สำนักกองทุนสนับสนุนทุนวิจัย (สกว.) สถาบันราชภัฏ และมหาวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งรัฐต้องมีองค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นองค์กรกลางเป็นโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบในรูปกระบวนการสร้างและพัฒนา **ประชาคมบัณฑิตอาสาสมัคร** เพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านชนบท ซึ่งเป็นหลักสูตรนอกเวลาเรียน (แบบแยกส่วนตามระบบการศึกษาแบบเมือง) หรือหากสามารถเปิดเป็นหลักสูตรพัฒนาชุมชนหรือพัฒนาสังคมสังคมที่ใช้ชุมชนเป็นฐานจริงได้ก็ยิ่งดี เพียงขอให้สามารถบรรลุเป้าหมายเพื่อการออกไปรับใช้ระบบชุมชนชนบทบ้านเกิดตั้งแต่เรียนอยู่และในอนาคตจริงและมีความสามารถโดยร่วมกันทั้งฝ่ายชุมชนชนบทด้วยมาวางรูปแบบและวิธีการจากกระบวนการทำงานและการบริหารแบบมีส่วนร่วม และในช่วงเรียนอยู่ให้เยาวชนเหล่านั้นทดลองร่วมทำงานกับชุมชนท้องถิ่นของตนตามวิถีที่เป็นจริงตามความสมัครใจ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ชุมชนเองคัดเลือกบุตรหลานที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจะกลับไปทำงานในชุมชนหมู่บ้านตนเองเข้ามาศึกษาในหลักสูตรดังกล่าวหรือหลักสูตรอื่นๆที่เป็นความจำเป็นตาม **แผนชุมชน** ของชุมชนหมู่บ้านจริง ๆ ซึ่งระบบราชการอาจสร้างตัวชี้วัดการกลับไปอยู่ในชุมชนจากเยาวชนที่กลับไปในชุมชนจริงก่อนหน้านี้นี้ และหากบางคนสามารถพัฒนาตนเองทำงานได้ในระดับสูงกว่าชุมชนหมู่บ้านหรือชุมชนเครือข่ายก็ส่งเสริมอีกระดับหนึ่งต่อไป

5. สวัสดิการชุมชนชนบทพื้นฐานทางกายภาพที่สำคัญ

ในยุคที่ชุมชนตั้งหลักแหล่งถาวรเช่นนี้ สวัสดิการพื้นฐานที่สำคัญคือตัวบ้าน และกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทั้งสองมีความสำคัญแต่ถูกมองข้ามจากระบบสวัสดิการสังคมของรัฐและทุน เพราะติดขัดกับผลประโยชน์ทางอ้อมหรือนอกกฎหมายที่จะได้รับจากช่องว่างนี้ โดยเฉพาะประเด็นที่รัฐออกกฎหมายป่าไม้และที่ดินไปจำกัดสิทธิของชุมชนหมู่บ้านในการใช้ศักยภาพของระบบชุมชน

* สัตว์จำพวกหนูแต่มีนิสัยอยู่ตามต้นไม้ ขณะที่หนูชอบเดินตามพื้นดิน

ระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่จะไปจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน (แบบเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการได้ดีกว่าผู้อื่นๆ เพราะเลือกเป็นที่ตั้งชุมชนเพราะเห็นคุณค่านี้มาตลอด) ให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งชุมชนและสังคมไทยโดยรวม โดยการปรับปรุงรายละเอียดของกฎหมายที่มีอยู่ให้มาเป็นกฎหมายเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรแทนการป้องกันการทำผิด (จริงๆ ไม่เคยป้องกันแก้ไขได้) และสร้างพันธะสัญญาระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับรัฐว่าหากดูแลแล้วต้องให้ได้ประโยชน์แก่ชุมชนหมู่บ้านและแก่สังคมที่ยุติธรรม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายในยุคที่มีจำนวนครอบครัวมากและทรัพยากรธรรมชาติเหลือน้อย

6. กิจกรรมในรูปชุมชน

กิจกรรมสนับสนุนการพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท ต้องเป็นกิจกรรมที่พัฒนาในองค์กรรวมทั้งระบบ ภายใต้ระบบบริหารแบบกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาของชุมชน และมีเป้าหมายสูงสุดที่ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งกันเองได้จากพื้นฐานวงในบริบทสังคมสมัยใหม่ในอนาคต ที่จำเป็นต้องจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างเศรษฐกิจสังคมและสวัสดิการสังคมระดับมหัศจรรย์ เพื่อเป็นหลักประกันแห่งความเป็นจริงแบบ **Win Win Solution** คือ การสนับสนุนกิจกรรมตามนโยบายสาธารณะที่ยอมรับระบบเศรษฐกิจคู่ขนานและสวัสดิการคู่ขนาน และต้องเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สูงกว่าระดับครอบครัวขึ้นไป เพราะระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนครอบครัวในชนบทโดยเฉพาะวงในนั้น ไม่มีวัตถุประสงค์และคุณสมบัติแห่งการทำธุรกิจเพื่อกำไรแบบทุนนิยมโดยสิ้นเชิง ซึ่งหากยังฝืนทำจะเป็นการทำลายพื้นฐานของสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา เช่น ครอบครัวแตกแยก ความรุนแรงในครอบครัว การเป็นหนี้สินที่แก้ไม่ได้ เป็นต้น

3. ข้อเสนอเชิงการวิจัย

1. การวิจัยชุมชนที่เน้นศึกษาที่สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาซึ่งพุ่งไปที่ปัจจัยภายนอกโดยไม่แบ่งว่ามีอยู่ 2 ส่วน คือปัจจัยภายนอกที่จัดการได้กับที่จัดการเองไม่ได้ และไม่สนใจปัจจัยภายใน เช่น จำนวนสมาชิก รุ่นคนในระบบชุมชนที่เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในช่วงประมาณ 70 ปีที่ผ่านมาแล้วพิจารณาว่าชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมากหรือลุ่มสลายแล้ว เป็นข้อสรุปที่ผิดพลาด เช่น พบว่าคนในหมู่บ้านอพยพเข้าเมืองมากขึ้น เพราะดูแค่จำนวนคนเข้าเมืองโดยไม่พิจารณาว่าสัดส่วนฐานประชากรและครอบครัวก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งพบว่าสัดส่วนไม่ค่อยเปลี่ยนในชุมชนชนบทที่ห่างไกลและเป็นกาอพยพของรายบุคคลที่เป็นสมาชิกบางครอบครัวหรือกลุ่มคนที่เคยมีประสบการณ์ในเมืองมาก่อนเป็นส่วนใหญ่ หาใช่อพยพทั้งหมู่บ้าน หรือทั้งตระกูล (ยกเว้นถูกกวาดต้อนในสมัยก่อน) แต่การอพยพทั้งหมู่บ้านเป็นปรากฏการณ์การอพยพระหว่างชุมชนชนบทด้วยกันเป็นหลัก

2. การศึกษาชุมชนหมู่บ้าน เศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชนมักตัดตอน ณ ช่วงเวลาในปัจจุบัน จึงขาดมิติประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์ก่อนเข้าสู่ยุคกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพึ่งรัฐและ

ทุนเมื่อประมาณ 125 ปีขึ้นไปและย้อนกลับมาถึงปัจจุบันจะทำให้เข้าใจเป็นพื้นฐานของระบบชุมชนที่พลวัตมาถึงปัจจุบันได้ดี และหากศึกษาเชิงพลวัตของโครงสร้าง-หน้าที่แล้วจะเห็นภาพกระบวนการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้นว่าพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนปัจจุบันมาจากเศรษฐกิจแบบยังชีพและเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็น 2 แบบผสมผสานกันประมาณ 125 ปี ที่ผ่านมาเท่านั้น

3. หน่วยในการวิจัยระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนชนบทที่เอาระบบชุมชนหมู่บ้านชนบททั้งหมู่บ้านเป็นหน่วยศึกษา โดยศึกษารายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆของชุมชนย่อยที่อยู่ภายในและภายนอกทั้งที่ชุมชนหมู่บ้านจัดการเองได้และจัดการเองได้ครบ จะเป็นการศึกษาแบบเป็นองค์รวมและเห็นการบูรณาการกันขององค์ประกอบต่างๆบนเงื่อนไขของการดำรงอยู่เป็นระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท นอกจากนี้ระบบชุมชนหมู่บ้านเป็นหน่วยทางการปกครองหรือหน่วยนโยบายการพัฒนาของรัฐ จะทำให้สามารถเสนอแนะด้านนโยบายได้ถูกต้องกว่าการศึกษาแค่ 1 กลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้าน แล้วเสนอแนะนโยบายแก่ชุมชนหมู่บ้านจะไม่ถูกต้อง

4. การศึกษาที่ไม่ใช้ชุมชนเป็นฐานของการพิจารณาจะไม่เห็นระบบชุมชนว่าเป็นอีกระบบหนึ่งที่คู่ขนานมากับระบบรัฐและทุนแบบชุมชนเมือง และได้ข้อสรุปที่เข้าหาแนวความคิดแบบเหมารวมที่ยอมรับอิทธิพล Centralization หรือ Globalization ที่เห็นว่าชุมชนชนบทเป็นส่วนขยายขอบของสังคมไทยที่มีศูนย์กลางย่อยอยู่ที่กรุงเทพฯ และไทยเป็นขยายขอบของสังคมโลกภายใต้ระบบมหภาคที่มีศูนย์กลางโลกอยู่ที่ประเทศตะวันตก ซึ่งขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่พบในสังคมไทยมีแบบแผนที่คล้ายกับที่มีอยู่ในหลายประเทศแถบเอเชียและยุโรปตะวันออกที่มีระบบเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นอัตตลักษณ์ที่แม้จะแตกต่างไปจากรัฐและทุน แต่อยู่ร่วมกันได้ และจะดำรงอยู่ได้แบบไม่หิวหว่าไปสู่อนาคตในบริบทสังคมใหม่ได้แน่นอน

5. การวิจัยเกี่ยวกับชุมชน ระบบชุมชนชนบท ระบบเศรษฐกิจชุมชน และระบบสวัสดิการชุมชนชนบท ต้องปรับปรุงคำนิยามให้ครอบคลุมองค์ประกอบชุมชนย่อยที่มีอยู่ในระบบชุมชนหมู่บ้านชนบท และเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของชุมชนทุกระดับและทุกประเภทว่ามีพื้นฐานมาจากชุมชนครอบครัว โดยชุมชนครอบครัวก่อเกิดเมื่อมีการแต่งงานและดำเนินชีวิตร่วมกันและร่วมกับครอบครัวเดิมอย่างสมดุลและสร้างสรรค์ และร่วมกันจัดและรับสวัสดิการชุมชนประเภทบริการชุมชนเข้าสู่กระบวนการผลิตในระบบเศรษฐกิจชุมชนและนำผลผลิตมาแจกจ่ายและบริโภคในระบบสวัสดิการชุมชนด้านประกันชุมชนและอนุเคราะห์ชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักรในหลายระดับ และหลายมิติภายใต้ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทที่ครอบครัวนั้นสังกัด จนกว่าจะสิ้นสุดวงจรชีวิตครอบครัวไปเมื่อพ่อแม่ตายและ/หรือสมาชิกรุ่นลูกแต่งงานออกไป และปัจจุบันระบบชุมชนครอบครัวชนบทมีกิจกรรมกึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนาแบบเมืองมากขึ้น แต่ระบบครอบครัวยังคงยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน ยังไม่มีครอบครัวไหนยอมให้สมาชิกแยกตัวออกไปอยู่แบบปัจเจกชนโดยสิ้นเชิง

สรุปแล้วปัจจุบันสังคมไทยระดับมหภาคมีพลวัตมาถึงช่วงที่มีชุมชนของคนที่มีจิตวิญญาณที่ยึดถือวัตถุนิยมบนความโลภไร้คุณธรรมเป็นส่วนใหญ่ได้ครอบครองอำนาจรัฐ แต่สังคมไทยจะดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนได้ต้องอาศัยส่วนดีที่เป็นพื้นฐานของสังคมที่มีมาก่อนเข้ามามีส่วนร่วมถ่วงดุลและกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสนับสนุนส่วนที่ดีให้เข้มแข็งมาเป็นทางเลือกส่วนที่มีคุณธรรมใน

สังคม ซึ่งระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านที่มีมากมายกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย เท่านั้นที่จะเป็นโครงสร้างและเงื่อนไขในการทำหน้าที่สร้างสรรค์ส่วนที่มีคุณธรรมเหล่านี้ขึ้นมาได้ ดังนั้นจึงเป็นความหวังของการคงอยู่ของสังคมไทยโดยรวมในอนาคต เพราะระบบเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นโครงสร้างแห่ง**ธรรมมิกสังคมหรือสังคมสันติประชาธรรม (Utopia)** อันเป็นคำตอบที่เป็นรูปธรรมของยุคหลังความทันสมัย (**Post modernization**) ที่เกิดจากพลังและการทำหน้าที่ของระบบระดับชุมชนหมู่บ้านที่มีศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการถักทอ**เศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนาน**ในระดับที่สูงขึ้นไปได้ทุกระดับ กล่าวคือ จากระดับชุมชนหมู่บ้านชนบทจะสามารถนำส่วนเกินจริงที่ประกอบด้วยคุณธรรมวงนอกไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบ**เศรษฐกิจและสวัสดิการไขว้ขนานแห่งชาติและระดับนานาชาติ** ดังตัวอย่างที่มีมากมายกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย เช่น กรณีที่นำโดยผู้นำเชิงบารมีอย่างครูบาศรีวิชัยในอดีต หรือกรณีของที่นำโดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน หลวงพ่อคุณ หลวงพ่อนาน พระพยอม สมณะโพธิรักษ์ พ่อประยงค์ ธรรมรงค์ หรือของชุมชนเครือข่ายที่สูงกว่าระดับชุมชนหมู่บ้าน เช่น ชุมชนเหมืองฝาย ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนห้วยวัด ชุมชนเครือญาติ ชุมชนนับถือผู้มีบุญ และชุมชนเชิงประเพณีต่างๆ เป็นต้น ในปัจจุบัน

จึงจำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องศึกษาหาแก่นแท้ของ**จุดคานงัด**นี้ให้ชัดเจนเพียงพอที่จะนำไปประพฤติกปฏิบัติในวัฒนธรรมการบริหารแบบ**กึ่งพึ่งกันเอง-กึ่งพัฒนา**ของชุมชนหมู่บ้าน/ตำบล และแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนระดับสูงกว่าชุมชนหมู่บ้านในรูป**สหกรณ์แนวตั้ง**ทั้งในเชิงนโยบาย ปฏิบัติงาน และวิจัย เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเป็น**ผู้นำองค์ความรู้แห่งคุณธรรมในเอเชีย**ในอนาคตที่เอเชียจะเป็นศูนย์กลางของโลกในปลายศตวรรษนี้ ด้วยการใช้อำนาจของคุณธรรมเป็นฐานจากความร่วมมือกัน เอื้ออาทรที่เข้มข้น และกว้างขวางเพื่อนร่วมโลกของเราที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะขาดสวัสดิการเนื่องจากภาวะสงครามหรือความไม่เหมาะสมของที่ตั้งที่ขาดทรัพยากรธรรมชาติในอนาคตบนปรัชญาของเศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่มีแต่**ความร่วมมือและช่วยเหลือกัน**ในทุกระดับ ไม่ใช่การ**แข่งขันและเอาเปรียบกัน** นอกจากจะมีนโยบายสาธารณะที่**ถูกต้องแล้ว** ยังต้องการศึกษา อธิบาย พัฒนา ทดลอง และสะสมประสบการณ์จากการนำนโยบายสาธารณะแห่งอนาคตที่มีพื้นฐานของคุณธรรมไปปฏิบัติและเน้นใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายของรัฐธรรมนูญปี 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) หรือการเริ่มต้นยุคหลังความทันสมัย (**Post modernization**) นั่นเอง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2541) **งานของกรมการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: หจก.เพิ่มเสริมกิจ ----- . (2542) **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง : ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง พ.ศ. 2542-2544**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
บพิธการพิมพ์จำกัด
- กลุ่มนโยบายสังคม, สำนักวิจัย. (2526) **"นโยบายสังคม : ข้อเสนอและข้อคิดเห็นเบื้องต้น"** ใน **นโยบายสังคม**. ขัตติยา กรรณสูตร. บรรณาธิการ. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพมหานคร,
- กองพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม (มปพ). **องค์ความรู้ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง ศูนย์ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเตคเนชั่น
- กาญจนา แก้วเทพ (2538). **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : MILD PUBLISHING.
- กิตติพัฒน์ นนท์ปัทมะดุลย์. (2538) **นโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ขัตติยา กรรณสูตร (2540) **"สวัสดิการสังคมกับสตรีไทย"** ใน **สวัสดิการสังคมทางแก่วิกฤตสังคมไทย**. จาตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฟาอภัย จำกัด.
- คณะอนุกรรมการพัฒนาคนและสังคม (2540) **"แผนพัฒนาคนและสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ (2540) **แผนงานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2540-2544)**, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- โครงการศึกษาวิจัยมิติใหม่ธุรกิจชุมชน (2542) **"ธุรกิจชุมชน"** ใน **รับวิกฤตเศรษฐกิจโลก : เศรษฐกิจยั่งยืน**. พิทยา ว่องกุล.บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร:บริษัทพรินติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). **วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . และคณะ (2541). **ทฤษฎีและแนวความคิด เศรษฐกิจชุมชนชาวนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรินติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

- (2534). **วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2543). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2544). **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- ชาญชัย ลิ้มปียากร. (2544) **"ประเด็นเศรษฐกิจชุมชน : ถอดบทเรียนจากชุมชน"** ใน กระบวนทัศน์ใหม่กับปัญหาความยากจน. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. บรรณาธิการ. เอกสารประกอบการประชุมเวทีวิชาการ ณ ห้องประชุมชั้น 4 อาคารประชาธิปไตย-รำไพพรรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วันที่ 14-15 พฤษภาคม 2544
- ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย (มปพ) **วิธีวิทยาและวิธีการศึกษาเศรษฐกิจชุมชน**. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542) **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสุขุมและบุตร จำกัด.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542) **ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย
- (2544) **"บทวิเคราะห์ 11 กรณีศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน**. (เอกสารโรเนียวัดสำเนา) การสัมมนา เรื่อง ความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน. 26 มีนาคม 2543 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรง บุญยืน (2545). "ตั้งมูลนิธิชุมชนท้องถิ่น" มติชนรายวัน หน้า 11 วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2545
- นพินทร์ อนุวัตร (2542). **"เลมอนฟาร์มรวมใจเมืองสู่ชนบท"** ใน **ทฤษฎีใหม่ในหลวง : ชีวิตที่เพียงพอ**. กระทรวงศึกษาธิการและมูลนิธิร่วมด้วยช่วยกัน. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน จำกัด.
- นิคม จันทรวีฑูร. (2539) **กฎหมายสวัสดิการสังคม : ที่พึ่งสุดท้ายของคนจน**. กรุงเทพมหานคร : หอรัชนีชัยการพิมพ์.
- (2540) **"วิกฤตสังคมไทยและทางรอด"** ใน **สวัสดิการสังคมทางแก้วิกฤตสังคมไทย**. จาตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร.บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทฟ้าอภัย จก.

- ทิตยา สุวรรณชฎ (2527) “ชุมชนชนบทไทย” ใน การบริหารการพัฒนา จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ
บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บัรทร อ่อนดำ, ผู้แปล. (2533) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา: ประสพการณ์ของประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว
- ประหยัด กุลภา (2541). “อมาตยา เซน นักเศรษฐศาสตร์ปรัชญาเมธีอินเดียผู้ควำรางวัลโนเบล
สาขาเศรษฐศาสตร์ ปี 2541”. หนังสือพิมพ์เนชั่นสุดสัปดาห์ หน้า 76-77
ฉบับวันที่ 2-8 สิงหาคม 2541
- ประเวศ วะสี. (2541) ประชาคมตำบล : ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรม และสุขภาพ.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- (2542ก) ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- (2542ข) เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- (2544) เศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ปฐมภรณ์ บุษปารัง. (2533) "สวัสดิการครอบครัวและเด็ก : เน้นกรณีประเทศไทย" รายงาน
ประกอบการศึกษาวิชา สด. 700 (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรพิไล เลิศวิชา (2531) 200 ปี คีรีวง. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิหมู่บ้าน
- พุทธทาส ภิกขุ (2513) "การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ขาดอยู่" (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม) เอกสาร
ประกอบการประชุมสมัชชาสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ครั้งที่ 7 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบ
รัฐบาล. วันที่ 21 ตุลาคม 2541
- พิทยา ว่องกุล.(2539) รั่ววิกฤตเศรษฐกิจโลก : เศรษฐกิจยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรินต์
แอนด์ พลับลิชซิง จำกัด (มหาชน)
- .(2542) ชุมชนาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรินต์แอนด์พลับลิชซิง จำกัด
(มหาชน)
- เทพเวที (ป. ปยุตโต), พระ.(2527) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์.
- ทัศนีย์ ลักษณะณานิชนชัย (2534) การสังคมสงเคราะห์ชุมชน. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มงคล ด่านธานินทร์ (2541) เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ : หลักการและแนวทางปฏิบัติ.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทเวิร์ดเวฟ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด.

มัทนา พานิชราลัย และสมชาย สุขสิริเสรีกุล. (2540) การศึกษาหารูปแบบการจัดสรรงบประมาณเพื่อ
หลักประกันทางสังคม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพมหานคร : สมาวิจัยเพื่อ
 การพัฒนาประเทศไทย.

ยุพา วงศ์ไชย และคณะ. (2529) ระบบสวัสดิการสังคมในประเทศไทย : ข้อเสนอแนะต่อสภาสตรี
แห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วรฤทธิ โรมรัตน์พันธ์ .(2535) **มนุษยวิทยาประยุกต์ในงานพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : คณะ
 สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

----- (2536) **ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิจิตร ระวีวงศ์ อ่างใน วันทนีย์ วาสกะสิน และคณะ (2541) **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและ
 สังคมสงเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2542) **วิพากษ์เศรษฐกิจทุนนิยมสู่ชุมชน.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.

วันทนีย์ วาสกะสิน และคณะ (2541) **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีทัตติม พานิชพันธ์ (2534). **ความรู้พื้นฐานทางการสังคมสงเคราะห์.** (เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม)

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ (2538). **ศรีสังคม : แนวคิด หลักการ วิธีการ งานพัฒนา และสวัสดิการ**

สังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. (2529) **คู่มือผู้บริหารองค์การจัดการสวัสดิการครอบครัวลูกจ้างในสถาน**

ประกอบการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุขภาพการพิมพ์ จำกัด.

ศูนย์ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน (2541). **6 เดือนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง.** กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์อสาธิตาติณแดน

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2541). **แผนฟื้นฟูสังคม-เศรษฐกิจที่ยั่งยืนสำหรับชุมชน.**

กรุงเทพมหานคร : สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษา. (2542). **รายงานการประเมินผลการดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียง**

เฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อสาธิตาติณแดน.

สุเทพ เชาวลิติ (2524) **หลักการพัฒนาชุมชน.** ขอนแก่น : ภาควิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2541). “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองฉบับมหาดไทย” ใน เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์. สนั่น ขจรประศาสน์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทรงสิทธิ์วรรณ
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544). การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (2540). ทฤษฎีและกลยุทธ์ในการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (2545). สังคมวัฒนธรรมพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์.(2538) ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- (2542) ทฤษฎีใหม่ว่าด้วยการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร:สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุภางค์ จันทรานิช. (2543) วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภณ สุภาพงษ์ (2542). “ธุรกิจชุมชนกับโลกาภิวัตน์” ใน ทฤษฎีใหม่ในหลวง : ชีวิตที่เพียงพอ. กระทรวงศึกษาธิการและมูลนิธิร่วมด้วยช่วยกัน. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน จำกัด.
- อภิชัย พันธเสน.(2540) พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค ความหวัง ทางออก และทางเลือกใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- (2544) "แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับสวัสดิการสังคมในอนาคต " ใน เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม. โครงการเสวนาสหสาขาวิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติฯ. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โสภณ ทองปาน (2542) “เศรษฐกิจพอเพียง” ในเอกสารการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 17 สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2542 ณ อาคารอินทรีจันทร์สถิตย์
- อมร รักษาสัตย์ (2541) รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Cayanov , A.V. (1925) **Peasant Farm Organization in The Theory of Peasant Economy**, Edited by Thorner, Daniel and others. Wisconsin the University of Wisconsin Press.
- Benn, Wedgwood D. (Translator) (1991) **The Theory of Peasant Co-operatives**. by Chayanov A.V. Columbus: Ohio State University Press.
- Blau, Joel. (1989) **"The Theory of the Welfare State."** in **Social Service Review**. 36(1) (March) 26-28
- Bungater, Pia. (1998) **"1999-Point of Chang from Globalization to Community"** in Political Economy. Center Annual Conference. November, 18, 1998.
- Dunham, Arthur. (1967) **Community Welfare**. New York : Thomas y. Company.
- Friedlander, Walter A. (1968) **Introduction to Social Welfare**. New Jersey : Prentice-Hall, Inc,
- George,Vic. And Wilding, Paul.(1994) **Welfare and Ideology**. Hertfordshire : Harvester Wheatsheaf.
- Iglehart, Alfreda P. and Becerra, Rosina M. (1995) **Social Services and the Ethnic Community**. Boston : Allyn and Bacon.
- Ira C. Colby (1989). **Social Welfare Policy**. Chicago : The Dorsey Press.
- Kitahara, Atsushi. (1996) **The Thai Rural Community Reconsidered : Historical Community Formation and Temporary Development Movements**. Bangkok : The Thai Rural Community Reconsidered. Chulalongkorn University.
- Mcknight, John L. (1997) "A 21st Century Map for Healthy Communities and families"
- Midgley, James (1997). **Social Welfare in Global Context**. New Delhi : Sage Publication Ltd.
- Ministry of Resources for Social Welfare and Community Service, (1980) **Dictionary of Resources for Social Welfare and Community Service**. Manila : Metro-Manila.
- Ross, Murray. (1995) **Community Organization : Theory Principles and Practice**. New York : Harper & Row.
- Titmuss, Richard M. (1974) **Social Policy : An Introduction**. London : George Allen &Unwin.
- Townsend, Peter. (1982) "A Theory of Poverty and the Role of Social Policy" in **Social Policy and Social Welfare**. Edited by Mloney and others. Milton Keynes : Open University Press.

Wilensky, Harold L. and Lebeaux, Charles N. (1965) **Industrial Society and Social Welfare.**

New York : The Free Press.

Williams, Fiona. (1989). **Social Policy : A Critical Introduction.** Cambridge : Polity Press.

----- (1999). **Social Policy : A Critical Introduction.** Cambridge : Polity Press.

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชนชนบทบ้านปาง ต.ศรีวิชัย อ.ลี้ จ.ลำพูน

พม่า	บ้านปาง	ล้านนา/ลำพูน	กรุงเทพฯ
2307 อังกฤษยึด ตะนาวศรีและมะริด ของไทย	- พุทธศาสนามีอิทธิพล ในดินแดนแถบนี้มาก่อน เพราะมีหลักฐานของ โบราณสถานและวัตถุ ว่าเคยมีชุมชนมาตั้งหลัก แหล่งอยู่ก่อนหน้านี้ คือร่องรอยโบราณ สถาน เช่น วัดร้าง พระ พุทธรูป ในชุมชน บ้านปางปัจจุบัน	1835เมืองหริภุญชัย (ลำพูน)ตก เป็นส่วนหนึ่งของล้านนาไทย 1893-2068ล้านนาไทยรุ่งเรือง ในสมัยพระเจ้าเกื้อนา -ราว 2200-2317 เชียงใหม่ ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า แต่ล้านนาไทยก่อนขบถต่อ พม่าหลายครั้งตอนพม่า อ่อนแอ	2310 เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 2311 สถาปนากรุงธนบุรี
2317ชาวมอญอพยพ เข้ามาในล้านนาไทย เพราะประกาศอิสระ จากพม่าไม่สำเร็จ	2339 เริ่มสมัยเจ้า เมือง ลำพูนแทนหริภุญชัย ซึ่ง เป็นยุคเจ้าเมืองยุคเก่า ที่หมื่นผาบเคยเป็นทหาร หมื่นผาบจึงหนีออกมา 2345*หมื่นผาบตั้งชุมชน บ้านปางมี 2-3 ครอบครัว	2317 ล้านนาสวามิภักดิ์ต่อ กรุงธนบุรี หัวเมืองเล็กๆสู้ กันเองเพื่อเป็นอิสระ 2339-2349พระเจ้ากาวิละ ของล้านนาไทยขับไล่พม่า 2341-2344 ล้านนาไทยกวาด ต้อนหัวเมืองเล็กๆไปถึงเชียงรุ่ง 2348 คนของถูกกวาดต้อนมา ฟื้นฟูเมืองลำพูน 2350-2356ล้านนาไทยฟื้นฟูกวาด ฟื้นฟูเมือง, กวาดต้อนอีก	(2318เกิดอเมริกา) 2325 สถาปนากรุงเทพฯ 2352 เริ่มสมัยรัชกาลที่ 2

พม่า	บ้านปาง	ล้านนา/ลำพูน	กรุงเทพฯ
2368อังกฤษยึดพม่า และบังคับไม่ให้ รู้ภาษาไทย 2372อังกฤษเข้ามา ซื้อช้าง วัว ควาย จาก ล้านนาไทยผ่านด่าน แม่สอ (จ.ตาก)	2420* ชุมชนบ้านปางมี ประมาณ 15 ครอบครัว 2421* ครูบาศรีวิชัยเกิด	2368 ไทยมีประชากร ประมาณ 5 ล้านคน 2398 สัญญาบาวรั้ง	2367 เริ่มสมัยรัชกาลที่ 3 2394 เริ่มสมัยรัชกาลที่ 5 เข้าสู่ยุคใหม่ 2439 ตั้งกรมป่าไม้ 2440 ส่งข้าวออกขายต่าง ประเทศ 60,000 ตัน 2417 ปฏิรูประบบราชการ
	2437* ชุมชนบ้านปาง สร้างวัดชั่วคราวกลาง ชุมชน (คุ้มบ้านใน) 2438* ครูบาศรีวิชัยบวช เป็นสามเณร	2416,26อังกฤษทำสัญญา ตัดไม้สักกับเชียงใหม่ 2427-2464ทุนนิยมอังกฤษ เข้ามาในล้านนาไทย 2434 ไม้สักหายากยกเว้น ในป่าลึกต้องใช้ช้างลาก	2433 ร.5 ขุดคลองรังสิต 2441 ออก พรบ. ตัด ไม้สัก
	2444* ครูบาศรีวิชัยสร้าง วัดบ้านปางใหม่บนภูเขา 2448 รัฐตั้งเป็นหมู่บ้านปาง สังกัดตำบลแม่ตื่น อ. ลี้ 2450* ครูบาศรีวิชัยถูกจับครั้งที่ 1	2442เชียงใหม่,ลำพูนเปลี่ยน การปกครองเป็นมณฑล เทศาภิบาลอยู่มณฑลพายัพ 2442-2445 เกิดขบถเงี้ยว ที่เมืองแพร่และถูกปราบ	2444 ออก พรบ. โฉนดที่ดิน 2445 เกิดกบฏในอีสาน 2446 ออก พรบ. สงฆ์ รศ. 121 2448 เลิกทาส

พม่า	บ้านปาง	ล้านนา/ลำพูน	กรุงเทพฯ
2490 อินเดีย ประกาศอิสระ ภาพจากอังกฤษ	2460 รัฐตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งแรก		2453 เริ่มสมัยรัชการที่ 6
	2462* โรคระบาดวัวควาย		
	2463 *ครูบาศรีวิชัยถูกจับครั้งที่2		
		2465ทางรถไฟถึงลำปาง	
	2470*มีโรงเรียนประถมใช้ศาลา ที่พักคนเดินทางริมทางหน้าวัด		
	2475* บ้านปางมี 47 ครอบครัว	2475 เริ่มทำตามนโยบาย	2475 เปลี่ยนการปกครองเป็น แบบประชาธิปไตย
	2475*สร้างฝายไม้กั้นน้ำลี้ ร่วมกัน	รัฐกรุงเทพฯ เพราะ เป็นส่วนภูมิภาคของ รัฐบาลกลาง	2476 รัฐออกพรบ.การกระทำ อันเป็นคอมมิวนิสต์ และ รัฐเริ่มปราบปรามชุมชน
	2478* ครูบาศรีวิชัยถูกจับครั้งที่3		
	2480 รัฐห้ามดื่มเหล้าเถื่อน		
	2481* ครูบาศรีวิชัยมรณภาพ ณ วัดบ้านปาง		
	2470-2495* เกิดการขาดแคลน ข้าวในชุมชนกินข้าวผสมกลอย		
	2495 ทำทางลูกรังผ่านชุมชน (ถนนพหลโยธิน)		2495 ออก พรบ. สุขาภิบาล 2498 ออก พรบ. อบจ. 2499 ออก พรบ. ระเบียบบริหาร ราชการส่วนตำบล
	2505 รัฐอนุญาตให้ตัดไม้ในที่ ดินของตน เริ่มลักลอบตัด/เลื่อย ไม้สักออกขายนอกชุมชน		
	2505* เริ่มเผาถ่านขายภายนอก		
	2506 เริ่มตั้งศูนย์มตำรวจใน ชุมชนริมทางหลวงฝั่ง ต.ต. (ขาเข้าเมือง)		
	2506* เริ่มนำลำไยมาปลูก		
	2508*เริ่มกลุ่มฌาปนกิจศพรูปเงิน		
	2508* บ้านปางมี 100 ครอบครัว		2509 ปรับปรุง พรบ. สภาตำบล
	2510* ข้าวสารมีขายพอจึงเลิก ผสมกลอย		
	2512 ลาดยางถนนหลวง 1 เลน		

พม่า	บ้านปาง	ล้านนา/ลำพูน	กรุงเทพฯ
	2515* คนในชุมชนตัดและเลื่อยไม้สักขายให้พ่อค้าเข้มข้นที่สุด 2518 รับเงินผันสมัยรัฐบาลก๊กฤทธิ์ 2518 ชกส.เริ่มให้กู้ และตั้งกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ ชกส. ลี้ 2520* ตั้งสหกรณ์ไม้แกะสลักไม่นานเลิก 2522 รัฐมอออก นส. 3 ในชุมชน 2522* สร้างบ้านมุงกระเบื้องลอน 2525 ราคายางถนนหลวง 2 เลน 2526 มีไฟฟ้าใช้ 2527* มีร้านตัดผมด้วยแบตเตอรี่ 2528 รัฐมาตั้งกรรมการหมู่บ้าน 2528 รัฐมาจัดตั้งแม่บ้าน/กพสม. 2528 สร้างพระพุทธรูปในโรงเรียน 2532 รัฐแยกมาเป็นตำบลศรีวิชัย 2533 รัฐมอออก นส 3 ก. 2534* จัดตั้งแม่บ้าน,แบ่งหมวด 2535 สร้างฝายด้วยคอนกรีต 2536* สร้างพิพิธภัณฑ์ครูบาศรีฯ 2537 ลาดยางถนนขึ้นวัด 2537 คนภายนอกมาซื้อลำไยมาก 2537 เลือกตั้ง อบต. ครั้งแรก 2538* ขโมยขึ้นวัดครั้งแรก 2539* ตั้งอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน 21 คน 2539 รัฐแยกชุมชนฝั่งตะวันออกทางหลวงเป็น หมู่ 9 ศรีบุญเรือง และตั้งหมู่ 4 ห้วยบง หมู่ 9 แม่ฮิโ 2540* มีคนแขวนคอตายรายแรก 2540* เริ่มประเพณีแห่รูปเหมือนครูบาศรีวิชัยจากอำเภอถ้ำหลวงให้ชาว		2516 เกิดเหตุการณ์เรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2519 เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 เกิดกรุงเทพมหานคร 2521 รัฐออก พรบ. เมืองพัทยา 2523 รัฐออกนโยบาย 66/23 2535 เหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” 2536 มีปลัดอำเภอหญิง 2537 รัฐเริ่มกระจายอำนาจโดยให้มืองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นรัฐบาลท้องถิ่น 2538 มี อบต. 617 แห่ง 2539 มี อบต. รวม 2,760 แห่ง 2539 มีนายอำเภอหญิงคนแรก 2539 เกิดนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่จังหวัดลำพูน 2540 มีรัฐธรรมนูญประชาชน 2540 เริ่มใช้แผนพัฒนาฯฉบับที่ 8 ให้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา (แต่ทางปฏิบัติเป็นแผนฯ 7)

พม่า	บ้านปาง	ล้านนา/ลำพูน	กรุงเทพฯ
	บ้านอื่นๆสร้างน้ำในวันที่ 20 เม.ย 2540 มีโทรศัพท์สาธารณะ 2542 เลือกกตั้ง อบต. ครั้งที่ 2 2542 ใช้สารเร่งผลลำไยนอกฤดู 2542* มีตลาดนัดวันศุกร์ในชุมชน 2542* เริ่มประเพณีแห่ไม้ค้ำ สระหรี (ต้นโพธิ์) วันสงกรานต์ 2543 เอกชนมาจัดตั้งกลุ่มทอผ้า 2543* ตั้งกองผ้าป่าซ่อมแซมป่าช้า 2543 รัฐมาจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 2543 รัฐให้ตำแหน่งพระครูแก่เจ้า อวาสวัดบ้านปางเป็นครั้งแรก 2544 รัฐมาตั้งคณะกรรมการ ประมงหมู่บ้าน 2444 รัฐให้กองทุน 1 ล้านบาท 2544* บ้านปางมี 503 ครอบครัว 2545 รัฐมาออก โฉนดที่ดิน 2545 NGO มาสืบชะตาแม่น้ำลี้ ในชุมชน		2540 เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ-สังคม 2545 เริ่มแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ที่ เน้นใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนา

หมายเหตุ * คือเหตุการณ์บางส่วนที่ชุมชนดำเนินการเองท่ามกลางการเข้ามาของรัฐและทุน

ที่มา : ชัย เรืองศิลป์ (2519) : 28-426 ชเนศร์ เจริญเมือง (2544) : 93-98 ธิดา สาระยา (2544) : 24-89

: จากการสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มต่างในชุมชนหมู่บ้านปางและหมู่บ้านข้างเคียง

ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างชุมชนกลุ่มย่อยในชุมชนหมู่บ้านชนบท

กลุ่มตามธรรมชาติ	กลุ่มที่รัฐหรือทุนภายนอกมาจัดตั้ง
ชุมชนเครือญาติ (ผีป่วน)	กลุ่มอาชีพปลูกเชิงเดี่ยว
เพื่อนบ้าน	กลุ่มเลี้ยงสัตว์ซีพี
กลุ่มเพื่อนสนิท	กลุ่มนายทุนเงินกู้
กลุ่มทอผ้าไว้ในครอบครัว	กลุ่มทอผ้ารับจ้างไว้ขาย
กลุ่มร้านค้า	กลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มผู้ใช้บริการร้านค้า	กลุ่มแม่บ้าน 1
กลุ่มปลูกพืชผักสวนครัว	กลุ่มหนุ่มสาว 1
กลุ่มไม่มีที่นา	กรรมการศึกษาและครู
กลุ่มแรงงานรับจ้างงานเกษตร	กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข
กลุ่มแชร์	กลุ่มผู้ได้รับการศึกษาสูง
กลุ่มหอยได้ดิน	กลุ่มข้าราชการในชุมชน
กลุ่มฉาบฉวย	กลุ่มทหารเกณฑ์
กลุ่มแม่บ้าน	กลุ่มผู้จำหน่ายและใช้สารเสพติด
กลุ่มวัยหนุ่มสาว	กลุ่มผู้เคยล้มละลาย
กลุ่มเหมืองฝาย	กลุ่มสนุกเกอร์
กลุ่มหมวดวัด	กลุ่มรกร่วมเพศ
กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน	กลุ่มผู้ติดโรคเอดส์
กลุ่มอาวโส (ผู้ใหญ่-เด็ก)	กลุ่มนักเรียน/นักศึกษา
กลุ่มชนชั้น (คนรวย-คนจน)	กลุ่มผู้ใช้ไฟฟ้า
กลุ่มอุปถัมภ์ (นักเลงกับลูกน้อง)	กลุ่มผู้ใช้รถจักรยานยนต์/รถยนต์
กลุ่มหมอด้ายและหมอฟันบ้าน	กลุ่มบริการซ่อมเครื่องจักรเครื่องยนต์
กลุ่มผู้ย้ายมาภายหลังเพราะแต่งงาน	กลุ่มผู้ใช้โทรศัพท์
กลุ่มชาติพันธุ์อื่น	กลุ่มผู้จำหน่ายสารเคมี ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง
กลุ่มคนที่แต่งงานกับคนในชุมชน	กลุ่มผู้ขายน้ำมันหลอด
กลุ่มผู้ที่อพยพมาใหม่ทั้งครอบครัว	กลุ่มไปทำงานนอกชุมชนหมู่บ้าน
กลุ่มห้วยโมยและผู้เคยต้องโทษ	กลุ่มเคยทำงานต่างถิ่น
กลุ่มแม่หม้าย-พ่อหม้าย	กลุ่มมีรถแทรกเตอร์
กลุ่มคนพิการและไร้ความสามารถ	กลุ่มนายหน้า

กลุ่มตามธรรมชาติ	กลุ่มที่รัฐหรือทุนภายนอกมาจัดตั้ง
กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้เคยบวชเรียน กลุ่มทารกและเด็ก กลุ่มคนชรา กลุ่มผู้ใช้น้ำประปาภูเขา กลุ่มคนโศกถาวร กลุ่มช่างก่อสร้างในชุมชน กลุ่มเพื่อนรำและการแสดง กลุ่มเล่นการพนัน กลุ่มดื่มเหล้า กลุ่มดื่มเหล้า กลุ่มหาของป่า กลุ่มศิลปหัตถกรรมชุมชน กลุ่มเล่นกีฬา กลุ่มสัปเหร่อ กลุ่มตัดไม้ กลุ่มเผาถ่าน กลุ่มไพคาหรือใบตอง กลุ่มรุ่นปีเกิดเดียวกัน กลุ่มมาทำงานหรืออยู่ชั่วคราว- ในชุมชน กลุ่มผู้ปลูกสวนป่า กลุ่มผู้นำชุมชนและที่เคยเป็น- ผู้นำชุมชนธรรมชาติ กลุ่มครัวเรือนตามภูมิศาสตร์ ชุมชนหมู่บ้าน(โดยรวม) กลุ่มไม่เป็นหนี้ ธกส. สภาผู้เฒ่า สภาผู้นำชุมชนหมู่บ้าน ฯลฯ	กลุ่มอาสาสมัครป้องกันความปลอดภัย กลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตร กลุ่มสมาชิก ธกส. กลุ่มห้วคะแนนทางการเมือง กลุ่มกองทุน 1 ล้าน กลุ่มกองทุนเศรษฐกิจชุมชน กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ ธกส. กลุ่มผู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มบริการตัดผมและเสริมสวย กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มเลี้ยงไหม กลุ่มใช้ประปาบาดาล กลุ่มยูวเกษตรกร กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ กลุ่มสมาชิก อบต. ฯลฯ

รายชื่อผลงานวิจัยเป็นหนังสือของชุดโครงการ เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย

ภาพรวม

1. คริส เบเคอร์ “อนาคตของสังคมชนบทไทย : ข้อคิดเพื่อพิจารณา”

ภาคเหนือ

2. ยศ สันตสมบัติ “พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม”
3. รัตนพร เศรษฐกุล “หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ (พ.ศ.2442-2542)”
4. ลำแพน จอมเมือง สุทธิพงษ์ วสุโสภภาพ “ผ้าทอไทลื้อ : การจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง”
5. ชัยวิวัฒน์ หน่อรัตน์ “เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบท”
6. จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือตอนล่าง”

ภาคกลาง

7. พอพันธ์ อูยานนท์ “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง”
8. ทิพวัลย์ สีจันทร์ “พลวัตการเกษตรและเศรษฐกิจชุมชนภาคกลาง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”
9. อรสุดา เจริญรัต “เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย”
10. ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ “คุณค่าศิลปกรรมกับเส้นทางชุมชน”
11. ภมรรัตน์ สุธรรม “พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก”

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

12. สุวิทย์ ธีรศาสตร์ “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน (2488-2544)”
13. สมคิด พรหมจ้อย สมบัติ พันธุวิเศษ สุทัศน์ กองทรัพย์ วิลาศ โพธิสาร “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้”
14. มณีมัย ทองอยู่ “การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาไทย : กรณีชาวนาลุ่มน้ำพอง”
15. พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน “เส้นทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านไทยในกระแสทุนนิยม”
16. ธันว ใจเที่ยง “เศรษฐกิจ-การเมืองและนิเวศวิทยาชุมชนหมู่บ้านชาวนาปฏิบัติบนแผ่นดินอีสานตอนบน”

ภาคใต้

17. สงบ ส่งเมือง “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา”
18. ชลิตา บัณฑวงศ์ อนุสรณ์ อุณโณ “พลวัตเศรษฐกิจชุมชนภาคใต้ตอนบนฝั่งตะวันออก”

วิธีวิจัย

19. ยศ สันตสมบัติ สุวิทย์ ธีรศาตวัต พอพันธ์ อูยยานนท์ “วิธีการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย”

เศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจแห่งชาติ

20. เสรี ลีลาลัย “เศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจแห่งชาติ”
21. สังคีต พิริยะรังสรรค์ “นโยบายเศรษฐกิจชุมชน”
